

RIMSKO PRAVO

ubi societas ibi ius – kjer je družba je pravo → pravo je nek nepogrešljiv element dužbe. To pravo izhaja iz družbe, se pa vanjo vrača in jo izoblikuje – gre za nekakšno delovanje. Ker je pravo izraz družbenih odnosov, lahko pravo razumemo samo če poznamo družbene odnose v družbi – ne moremo ga obravnavati ločeno od družbenih razmer v katerih je nastalo. Šele to osvetli pravo v njegovem točnem pomenu.

ZGODOVINSKI UVOD

1 Zgodovinsko ozadje

Sredi 2. tisočletja p.n.š. se pojavijo **Italiki**. Del njih so bili **Latinci**, poseben rod latincev pa so bili **Rimljani**, ki se naselijo ob reki Tiberi. Že okoli l. 1000 p.n.š. je okoli Tibere več naselij, ki pa še niso združena. Rim naj bi nastal okoli **755/54** p.n.š. lega mesta je taka, da onemogoča obrambo → razvijejo se v borbeno ljudstvo. Rim kmalu pade pod Etruščane, etruščanski kralji vladajo Rimu vse do leta 508 p.n.š. → obdobje sedmih kraljev. Rimljani izženejo zadnjega etruščanskega kralja in na čelo postavijo dva svoja konzula. L. **508 p.n.š. ustanovijo republiko** – ljudstvo samo ureja svoje zadeve. Konzula sta samo najvišja uradnika izvršilne oblasti. Zakonodajno oblast ima ljudstvo, izvršuje pa jo v ljudskih tribunah. Rimljani se počasi krepijo, si pridobivajo primat med sosednjimi mesti. 338 p.n.š. je bila ustanovljena latinska mestna zveza, v kateri ima Rim primat. Ker so potrebovali nove površine za pridelovanje hrane, so zavzemali ozemlja na Apeninskem polotoku in ustanavljali kolonije. Po podreditvi Apeninskega polotoka so se začeli ozirati v Sredozemlje. Kmalu je Rim postal sredozemska velesila. Konkurirala mu je le Kartagina, močna in bogata država. Sledil je neizbežen konflikt med obema – gre za primat v Sredozemlju:

- **Prva punska vojna** (264 – 241 p.n.š.) – Rimljani zmagajo, pripada jim Sicilija. Organizirajo jo kot prvo provinco. Provinca je način organiziranja nove teritorialne oblike zunaj države. Pridobitev Sicilije ni samo strateškega pomena, ampak je pomembna tudi zaradi pridobivanja pšenice.
- **Druga punska vojna** (220 – 201 p.n.š.) – Rim ima močno vojsko ter prednost, da je strnjena država, Kartagina pa je razvlečena po severnoafriški obali. Aduť Kartažanov je močna mornarica, na začetku so tudi sposobnejši poveljniki, vendar imajo podkupljivo vodstvo. Kartažani so prišli celo pred vrata Rima (Hanibal). Rimljani so se izkazali kot dobri vojaki, saj so se v večih vojnah hitro učili in krepili. Niso borili le s Kartagino, temveč tudi z drugimi (Makedonija, grške države). Po 2. punski vojni Rimu pripade velik del Španije (iz rudnikov pridobivajo zlato, srebro, baker...)
- **Tretja punska vojna** (149 p.n.š.) je relativno kratka. v tej vojni Rimljani uničijo Kartagino – požgejo in posolijo.

Rim preraste v svetovno državo. Na V nima nasprotnika (uničil je grške države, ki niso bile enotne; strl je zibelko antične civilizacije). Ko pridejo Rimljani v stik z Grki, prevzamejo velik del njihove kulture in ob širitvi Rima so po celotnem ozemlju razširili tudi grško kulturo.

Gospodarski problemi → V Rim prihaja ogromna količina dobrin. Iz provinc predvsem poceni žito, kovine. Delo malih kmetov postane nerentabilno, zato ubobožajo, bankrotirajo in se brez premoženja selijo v Rim. Tam pa so le sredstvo za politične manipulacije. Rimljani so sami volili, zato so bogati politični stremuhi podkupovali množice (zastonj hrana, organizirane zabave...). Nekateri magistrati si prizadevajo za razne (agrarne) reforme, vendar niso uspešni.

V bojih za oblast pride leta 91 p.n.š. do vojne med Rimom in zavezniškimi mesti, saj tudi v ostalih mestih hočejo rimsko državljanstvo. Vojna se konča leta 89 p.n.š. in Rim še vedno ohrani primat, vendar mora podeliti državljanstvo mestom, ki so mu pomagala v vojni. Sledi obdobje državljanskih vojn. Leta 27 p.n.š. okličejo **Oktavijana** za cesarja in mu podelijo naziv **avgustus (vzvišeni)**. Avgust uvode principat (gre za obliko vladavine, kjer na čelu države stoji cesar – *princeps*, ki pa vsaj teoretično ni vladar (*primus inter partes* – prvi med enakimi)). To je konec republike. Še vedno obstaja ideja o volji ljudstva, delitvi oblasti, vendar vse funkcije prehajajo v roke cesarja. Avgust zagotovi Rimu 200 let relativnega miru in blagostanja (*pax romana*). V času Avgusta postane Rim svetovna država. V tem delu sveta ni Rimu enakega. Edina konkurenca je Kitajska, vendar je predaleč, da bi prišlo do konfliktov, prihaja le do trgovanja.

Rimljani so osvojenim teritorijem pustili veliko mero samouprave, saj s tem lažje ohranijo teritorij. Veliko manj razvitih je sprejelo rimsko kulturo in način življenja, sicer pa so Rimljani podjarmljena ljudstva pustili pri miru. Rimski imperij se obdrži kar nekaj časa skupaj tudi zato, ker so vse meje naravne meje (Z – Atlantik, J – puščava, V – Črno morje, velike reke, gorovje; edino na S gradijo Rimljani obrambni zid).

Propad rimskega cesarstva se je začel, ko je začela popuščati osnovna celica – družina. Zunanji faktorji: imperij je bil ogromen, vendar je bila uprava neuspešna. Prihaja do sovražnih napadov, bojev z Barbari, tudi notranji propad. Zvrsti se veliko nekompetentnih vladarjev. Življenje postaja vedno slabše. Država dviguje davke, ker rabi denar. Rim je poveril pobiranje davkov zasebnikom (zakup davkov), ti pa so brutalno izterjevali davke, zato se je ljudstvo upiralo. Leta 300 **cesar Dioklecijan** uvede absolutno diktaturo (*dominus et deus – vladar in božanstvo*) – **dominat**. Začasno ustavi propadanje. Po Dioklecianu pa gre samo še navzdol. Leta 326 preseli prestolnico v Konstantinopol. Leta **476** se konča Z imperij, V del pa se obdrži do leta **1453**, ko Bizanc zasedejo Turki.

2 Razvoj prava

Preučevanje se začne l. **451/49** zaradi **Zakonika XII. plošč**. Obdobje razdelimo na več enot in jih poimenujemo po tem, kar obdobje najbolj konkretizira.

REPUBLIKA		PRINCIPAT		DOMINAT
Zak. 12. plošč	Konec 2. punske voj.	Avgust	Dioklecijan (konec Severov)	Justinijan
451/449 BC	201 BC	27 BC	300 AD	527/565 AD
CIVILNO PRAVO	PRETORSKO PRAVO	KLASIČNO PRAVO	POSTKLASIČNO PRAVO	

V civilnem obdobju je najbolj vplivno civilno pravo. Leta **201. p.n.š.** staro pravo ne ustreza več in nastopi praetor – **praetorsko pravo**. Kasneje je praetor še dejavnik, vendar ne prevladujoč. V času Avgusta delujejo klasični pravniki – klasično obdobje do l. 230 (umrejo vsi klasični pravniki) ali do l. 300 (Dioklecianovi akti vsebujejo še elemente klasičnega prava). Sledi postklasično obdobje do l. 565, ko umre Justinijan.

2.1 Civilnopravno obdobje

ius civile – civilno pravo

Gre za tiste norme, ki veljajo samo za rimske državljane (*cives romani*). Z njim se srečamo že v zakoniku XII. Plošč. Zakoniku XII. plošč so sledili novi zakoni, ki so jih sprejemali Rimljani v ljudskih skupščinah.

2.1.1 Zakonik XII. Plošč

Socialna struktura:

- **patriciji** – urejajo in vodijo družbo, bogati, manjšina
- **plebejci** – večina, mali kmetje, brez političnih pravic

Plebejci že zgodaj začnejo z bojem za izenačitev s patriciji. Patriciji so vedeli, da so življenjsko odvisni od plebejcev (vojaška obramba, pridelava hrane za preživetje). To so plebejci izkoristili. Za svoj boj so uporabili secesijo – odselitev. Ko je Rimu grozil sovražni napad, so se izselili iz mesta. Patriciji so morali popuščati. Teh izselitev je bilo več in z vsako so plebejci dobili več pravic. Tako so se plebejci pravno izenačili s patriciji. Prvič so se plebejci izselili l. 494 p.n.š. in takrat dobili svojega državnega uradnika – ljudskega tribuna, ki je skrbel za plebejce, omejeval samovoljo patricijev, razlagal je pravo in delil pravico. V tistem času pravne norme niso bile zapisane, prehajale so iz roda v rod. Občutek, da se jih je treba držati, jim je dajala tradicija → **običajno pravo** – ni uzakonjeno pravo → vsak si je lahko razlagal po svoje. Naslednji uspeh plebejcev je bil, da so dosegli, da se določene pravne norme zapišejo in uzakonijo. Nastal je **Zakonik XII. Plošč, ki je edina v Rimu nastala kodifikacija rimskega prava**. Ne uzakoni vsega prava, večina ga je še vedno kot običajno pravo. Vsebuje pa pomembno tematiko in zaznamuje pravni razvoj. V normah zakonika se kažejo takratne trde razmere v družbi. Posega na vsa področja (kazensko, sakralno – versko, obligacijsko, stvarno, dedno pravo, pravni postopek). Pravila, ki jih uzakoni zakonik imenujemo IUS CIVILE ali civilno pravo. To so tiste odločbe, ki veljajo samo za rimske državljane. Zato to obdobje imenujemo obdobje civilnega prava.

Temeljno družbeno celico predstavlja družina.

Družinski poglavar je *pater familias*. Podrejeni so mu vsi družinski člani: *filius* (sin), *filia* (hči) in vsi nadaljni potomci. Ko *pater familias* umre, postane vsak njegov moški potomec *pater familias* svoje rodbine – izrazito patriarhalna ureditev. *Pater familias* ima oblast nad svojo ženo – *uxor*. Vprašanje o tem ali je žena pod moževo (*in manu*) ali očetovo (*sine manu*) oblastjo je v obliki zakona. Ti dve obliki se razlikujeta le formalno.

Manus zakon – ženska izpod oblasti očeta preide pod moževo oblast.

Sine manus zakon – ženska ostane pod očetovo oblastjo.

Pravno gledano ima žena enaka pooblastila kot hči. Mož je lahko ženo ali otroke tudi usmrtil. Vendar pa ni šlo za popolno samovoljo, moral je sklicati družinsko sodišče, ki je potem odločalo o zadevi. Edino pater familias je bil po rimskem pravu sposoben za vse pravne pravice in dolžnosti – edini je lahko imel premoženje. Vse, kar je pridobil kdo drug, je pridobil za očeta.

V tem času je družba že sužnjelastniška. Suženj je že skoraj član družine.

2.1.2 Ljudske skupščine

comitia – ljudska skupščina

Komercialna zakonodaja – upravljajo jo v ljudskih skupščinah. Različne ljudske skupščine:

Kurijatne lj. sk. so ostanek preteklosti in imajo le nek ceremonialen značaj. Sprejemajo zakon o podelitvi oblasti funkcionarjem – formalnost.

Centurijatne lj. sk. so zbori moških rimskih državljanov, ki so se zbirali v obliki vojaških formacij (osnovna je centurija). Pristojne so bile za zakonodajo, volile so višje magistrature in odločale o pritožbah državljanov zoper smrtno obsodbo, ki so jo izrekli višji magistrati (višji mag. imel tudi pravosodno funkcijo – *imperium*). Če je bil tujec obsojen na smrt, je bil takoj ubit, če pa je višji magistrat izrekel smrtno obsodbo državljanu, se je ta lahko pritožil na lj. sk.

Tributne lj. sk. (tribut = okraj): zbirale so se v okrajih. Volile so le nižje magistrature.

Plebejski zbori (*concilia plebis*) so volili svoje magistrature, ljudskega tribuna (494). Sprejemali so zakonodajne sklepe (*plebis scitum*), ki pa niso imeli splošne veljave, veljali so le za plebejce. Šele kasneje so postali veljavni za vse državljane.

Predlog zakona je skupščini predložil magistrat, tam pa so potem o tem glasovali. Odločala je večina. Zakon je lahko veljal takoj, ali pa je bil določen čas do veljave (*vacatio legis*).

V celotnem obdobju imajo zakonodajno moč ljudske skupščine, vendar jih je v obdobju principata izrinil senat.

2.1.3 Senat

Senat je stara institucija rimske države. Šlo je za zbor starih izkušenih rimskih državljanov. Dolgo časa so ga sestavljali predstavniki najbogatejših družin, ki so praviloma preden so prišli v senat prehodili celotno upravno pot. V obdobju republike senat nima zakonodajne oblasti – ima le vlogo posvetovalnega telesa. Senat de facto odloča o zunanji politiki in delno tudi o notranji politiki. Izdaja svoje sklepe (*senatus consulta*). Senatovi sklepi (SC-Senatus Consulta) pa niso obvezni, nimajo moči zakona, vendar učinkujejo na podlagi senatove avtoritete. Na začetku razvoja rimskega prava je moral senat potrditi zakon sprejet v ljudski skupščini. Kasneje so to omejili, tako da je senat sprejel le predlog zakona o katerem je potem razpravljala ljudska skupščina. V obdobju **principata pa je dobil zakonodajno moč**.

2.1.4 Magistrati

Višji:

- **diktator** (1)
- **konzul** (2)
- **praetorji**:
 - mestni (*praetor urbanus*)
 - tujski (*praetor peregrinus*)

Nižji:

- **cenzor** (2)
- **kvestor** (2)
- **ljudski tribun**
- **korilski edil**
- **plebejski edil**

Rimski magistrati so državni uradniki voljeni v ljudskih skupščinah. Ločimo dve skupini višje in nižje. Višji imajo vrhovno oblast (pravosodna funkcija) - *imperium* (odločal o življenju in smrti, vojni,...). Rimski birokratski sistem je zaznamovan z obliko piramide in sistemom kolegialnosti (vsaj 2 na isti funkciji – en nadzira drugega, prepreči samovoljnost z ugovorom ali vetom). Funkcija je časovno omejena (ponavadi eno leto) Samovoljo preprečuje tudi piramidalni sistem. Tudi moderni sistemi poznajo časovno omejevanje funkcij, saj s tem preprečijo prilaščanje oblasti. Rimljani so s bali, da bi državni uradniki zlorabili oblast. Državo sta **vodila dva konzula**, ki sta predstavljala **vrhovno oblast – pravno, izvršilno, sodno, vojaško oblast**. Vsak konzul je lahko svojemu kolegu izrekel **intercessio – ugovor ali pa veto**. Samo kadar je Rimu grozila nevarnost so postavili **diktatorja** (samo 6 mesecev). Pretor je državni uradnik, ki je dolžan skrbeti za potek pravednosti. Na začetku je eden (mestni –

urbanus) potem pa še drugega (tujski - peregrinus). *Cenzorja* sta opravljala popis prebivalstva, urejala vojaške zadeve. *Kvestorja* sta bila v začetku pomočnika konzulov, kasneje pa so kvestorji tudi preučevali umore in se ukvarjali z državno blagajno. Funkcija edilov (korilski, plebejski) je bila skrb za trg, za katerega so lahko skrbeli fizično in tudi tako, da so imeli pravico za reševanje sporov. Magistrati so imeli temeljno dolžnost in pravico, ki jo imenujemo *ius edicendi* – pravica objavljanja ukrepov za urejanje življenja v državi. Izdajali so edikte, ki je objava ljudstvu s katero se uredi določene probleme. Pomemben je edikt, ki ga izda pretor.

2.2 Praetorsko pravo – honorarno pravo (201 BC – 27 BC)

S širjenjem in razcvetom gospodarstva, civilno pravo novonastalih odnosov ne rešuje zadovoljivo. Pojavi se potreba po novem pravu. Na prizorišče pride pretor (postavljen za 1 leto), ki na začetku svojega leta izda edikt v katerem pove ljudstvu katerih smernic v pravosodju se bo držal. Sporočal je kdaj lahko pričakujejo pravno varnost,... Ta edikt (bela tabla) so postavili na forum. Z ediktom je uvajal novo plast prava. Najprej je operiral s civilnim pravom (tu je nefleksibilen postopek), pretor pa ima možnost pravo dopolnjevati. Praetorsko pravo ne razveljavlja ampak samo korigira civilno pravo in v njem zapolni vrzeli ter ga dopolni. Praetor v svojem ediktu uvedel mnogo novih institutov (sistem dedovanja, pretorska lastnina, posestno varstvo). Tako je staro civilno pravo še živelo v novih razmerah. Pretor ni zakonodajalec, zato pretorsko pravo ne velja namesto civilnega prava. Rimljani so izredni tradicionalisti. To velja za pravo, ker ga štejejo za del svoje nacionalne identitete, kar jih loči od barbarov. Zaradi tega ga nočejo radikalno spreminjati. Derogacijska kavzula (preklic starega zakona) je zelo redka, saj so počakali, da je star prešel v pozabo, saj so računali, da je nov zakon boljši. Praetor je deloval že pred obdobjem pretorskega prava in še po njem. Praetorsko pravo je odločilno vplivalo na obdobje med 201 BC (punske vojne) do 27 BC (principat).

Orodje pretorja je edikt. Veljal je eno leto. Pretorji niso bili šolani pravniki, zato uporabijo tudi stare edikte.

Poznamo tri vrste ediktov:

- **Edictum perpetuum** (trajni) – na začetku leta, velja eno leto, izgubi moč z nastopom novega pretorja
- **Edictum repentum** (nenadni) – dopolnjuje
- **Edictum tralaticium** (prenešeni) – jedro, ki se prevzema iz starega v nov edikt, prevzema jih vsak pretor

Edictum perpetuum v Julijanovi redakciji (Hadrijan 117-138) – Cesar Hadrijan je pretorja omejil, saj je določil, da se besedilo edikta ne sme spreminjati. Zapisat ga je moral jurist Julijan. Tu se pojavi dvojni pomen pojma Edictum perpetuum. Spremembe so bile dovoljene le izjemoma s cesarjevim dovoljenjem.

Pravni postopek, ki ga uvede pretor – **FORMULARNI POSTOPEK**

Vsaka civilizirana družba mora uredit vprašanje reševanja sporov. Postaviti mora določbe, kaj je dovoljeno, kaj ne, kako bodo organi oblasti ukrepali, poskrbeti mora tudi za postopek, pot po kateri se razreši spor.

Legisakcijski postopek (star postopek, civilne dobe, precej formaliziran, tog, vrši se na podlagi posebnih tožb) pretor zamenja z novim sistemom, ki ga imenujemo **formularni postopek**. Temelji na tožbeni formuli. Deli se na dva dela: pred **pretorjem (in iure) in pred sodnikom (apud iudicem)**. Postopek pred pretorjem se je končal s posebnim aktom (litis contestatio) in to je bil temelj začetek postopka pred sodnikom. Primer: Dva Rimljana prideta v spor glede lastnine sužnja. B poseduje sužnja, A trdi da je njegov lastnik. Ponoči je suženj od A pobegnil k B, ki ste ga nato tam našli. Sosed ga noče izročiti, kljub papirjem. (v nerazviti družbi bi obveljal zakon močnejšega). Rimljana sta morala priti pred pretorja, ki je bil zadolžen za pravno kvalifikacijo spora in je glede na vrsto spora strankama dal pravno sredstvo – actio. Ugotoviti je moral vlogo toženca in tožnika.

A je **tožnik – aktivna legitimacija** (tisti, ki lahko naperi določeno tožbo), B je **toženec – pasivna legitimacija** (tisti, proti kateremu se tožba naperi). Določiti mora tudi osebo sodnika (stranki se dogovorita; sodniki so bili laiki, ki jim je večina ljudi zaupala, visokega moralnega ugleda). Izdal je tožbo, po tožbeni formuli iz svojega edikta, ki je navdilo sodniku, kako naj razreši določen spor. Za spor lastninske pravice obstaja tožba rei vindicatio. Pretor nalaga sodniku naj obsodi toženca, če se izkaže, da je tožnik res lastnik, če se to ne izkaže, naj toženca oprosti. Dogovor o tem se imenuje litiskontestacija – gre za pravno pogodbo. Z litiskontestacijo se konča postopek pred pretorjem (pomemben trenutek). Je podlaga za začetek postopka pred sodnikom. Sodnik ugotavlja dejstva (dejanska plat primera) in potem bo glede na ugotovitve razsodil na podlagi tožbene formule. Tožnik bo moral dokazati lastninsko pravico. Govorimo o dokaznem bremenu – dolžnost dokazati navedbe, dejstva (pomembni vprašanje kdo dokazuje). Dokazuje tisti, ki nekaj trdi. A mora dokazati, da je suženj njegov. **Dokazovanje lastninske pravice – Probatio (dokazovanje) diabolica** (vražje dokazovanje). Če dokaže lastninsko pravico, bo toženec obsojen. Velja načelo **omnis condemnatio pecuniaria** (vsaka obsodba je denarna), zato toženca ni bilo mogoče obtožiti na vrnitev stvari. Toženec se je lahko rešil obsodbe s prostovoljno vrnitvijo

stvari, saj je tožbena formula vsebovala dostavek **restitutorno klauzulo**, na podlagi katerega je moral sodnik, toženca pred obsodbo najprej pozvat naj stvar vrne. Če je stvar prostovoljno vrnjena je zadeva zaključena. Če pa toženec kljub pozivu ne vrne lastniku stvari, potem je obsojen na plačilo denarnega zneska. Znesek so določali ne na podlagi njene tržne vrednosti, veljala je **subjektivna vrednost** – stvar se oceni na podlagi koliko je vredna za tožnika. Tudi toženec je lahko navajal svoja dejstva – tak ugovor, ki ga je predvidel pretor se imenuje **exceptio**. Formularni postopek je tipično **kontradiktoren** – vsaki stranki je *omogočeno, da predstavi svoje argumente, dokaze*. Še danes poznamo načelo **audiatur et altera pars – naj se sliši tudi druga stran**.

2.3 Klasično pravo (27 BC – 300 (230) AD)

Začne se s **cesarjem Avgustom**. Obdobje zaznamujejo rimski klasični pravniki. To so prebivalci Rima, laiki, ki se posvetijo proučevanju prava. To je novost, saj so se prej s pravom ukvarjali svečeniki, ki so hranili obrazce in dajali nasvete glede pravnih vprašanj. Tako delovanje svečnikov imenujemo **kavtealna jurisprudenca**. (Nasproti ji je **regularna jurisprudenca** – prizadevanje pravnikov, da bi pravna pravila izrazili v kratkih stavkih – regulah.) Potem pa so se počasi s pravom začeli ukvarjati laiki. V tem obdobju je rimska družba na vrhuncu. Pojavlja se velika potreba po tolmačenju pravnih norm in tukaj nastopijo učeni pravniki. Dajejo nasvete, svetujejo v postopkih, svetujejo praetorjem, proučujejo pravo, pišejo pravne knjige, izdajajo učbenike. **responsa – pravni odgovor, ki ga da pravnik**

V delih teh pravnikov je rimsko pravo doseglo vrh. Gre za izrazito jasne, pravno logične rešitve konkretnih primerov; tudi pravni jezik je izredno kvaliteten. Današnja pravna kultura počiva na tem, kar so oni ustvarili. **Cesar Avgust** je zelo cenil pravnike in je podelil dvema pravnikoma: **Labeu in Capitu** pravico **ius ex auctoritate principis respondendi – pravica dajati odgovor z avtoriteto kot bi dal ta odgovor cesar sam**. Sodnik ni bil pravno vezan na tak odgovor, vendar pa je de facto imel ta odgovor močno avtoritetno moč.

Rimski pravniki so se delili v dve šoli:

- **Sabinjanci (Capito)**
- **Prokulijanci (Labeo)**

Razlika med njimi je zanemarljiva. Pokaže se le v primerih, ko ni mogoče dati enotnega odgovora (kdaj se otrok rodi živ, kdaj postane kdo poslovno sposoben...) Justinjan je hotel poenotiti mnenja obeh šol, vendar mu to ni popolnoma uspelo.

Klasični pravniki:

- pred Hadrijanom (117 AD – 138 AD):
 - **Labeo** – obravnaval je pontifikalno pravo, napisal je komentar Zakonika XII. plošč, k ediktom mestnega in tujskega pretorja, objavil zbirko svojih odgovorov. Zapustil je 400 knjig spisov.
 - **Sabin** – sistem rimskega prava (Libri ad sabinum), komentiral je edikt mestnega pretorja, objavil zbirko svojih odgovorov, objavil zbirko svojih praktičnih in šolskih primerov. Po njem se imenuje šola sabinjancev.
 - **Julijan** – pretor, konzul; pretorsko in civilno pravo (*Edictum perpetuum*)
 - **Celsus** – Julijanov tekmeč, pretor, dvakratni konzul, v delu Digesta obravnava praetorsko in civilno pravo
- po Hadrijanu:
 - **Pomponij** – obširno komentiral civilno pravo in edikt, eno od njegovih del vsebuje edini prikaz razvoja rimskega prava do Hadrijana
 - **Gaj** – obravnaval civilno in honorarno pravo; *Gajeve institucije*
 - **Papinjan** – zbirka šolskih primerov, zbirka praktičnih primerov, imeli so ga za najboljšega klasičnega pravnika
 - **Pavel** – objavil 86 spisov, obravnaval civilno in pretorsko pravo, monografije k posameznim zakonom in senatovim sklepom (SC).
 - **Ulpijan** – obravnaval civilno in honorarno pravo; iz prakse in iz šolskega pouka je objavil response ;(*Liber singularis regularum*)

***ZAKON O NAVAJANJU (426)** upošteva Gaja, Papinjana, Pavla, Ulpijana in Modestina.

Gaj je napisal delo *Institutionum comentarii quattuor – Gajeve institucije*. To je bil pravni učbenik, razdeljen na 4 knjige, ki vsebujejo:

1. knjiga: osebno, rodbinsko, varuško, skrbniško pravo
2. in 3. knjiga: stvarno, obligacijsko, dedno pravo
4. knjiga: civilni pravni postopek

Gajeve institucije so pomembne, ker je delitev snovi prešla preko institucij cesarja Justinjana v moderne kodifikacije civilnega prava v 19. stoletju. Pomembne pa so tudi zato, ker so ene **izmed treh ohranjenih del** klasičnih pravnikov zunaj Justinjanovih Digest.

V obdobju **principata** dobijo senatovi nasveti položaj pravne norme. Zakonodajalec postane senat od cesarja Tiberija (l. 14), ko začnejo priznavati senatovim sklepom značaj zakona. Počasi začnejo neformalno priznavati značaj zakona tudi cesarskim aktom s katerimi ureja življenje v državi (formalno niso obvezen pravni vir, ker cesar ni zakonodajalec). Neformalno pa se priznava cesarskim institucijam moč od cesarja Hadrijana (117-138) dalje.

Cesarske institucije:

- **Edikt – splošna objava ljudstvu** (praviloma naslovljen na širok krog prebivalstva; lahko je določil popis, 212 podelil rimsko državljanstvo)
-
- Ožje norme
- **Dekret – sodba** (kar je razsodil cesar; kmalu so začeli priznavati, da ob enakem primeru razsodijo enako; sodnik je moral soditi tako kot je sodil cesar)
 - **Reskript – odgovori**, ki jih je s cesarjeve pisarne dobil posameznik na vprašanje kaj je veljavno pravo (kar je cesar odpisal je bilo potrebno obvezno spoštovati – cesar je na nek način ustvarjal veljavno pravo)
 - **Mandat – naročilo**, ki ga da cesar državnemu uradniku pred nastopom njegove službe (pomembno pri magistratih, ki so upravljali province) in tudi tem naročilom sčasoma priznajo obvezno zakonsko moč

2.4 Postklasično obdobje (300 (230) AD – 527 (565) AD)

*Edini zakonodajalec je CESAR=> **CESARSKE KONSTITUCIJE**.

Obdobje **dominata** je obdobje propadanja imperija. Zato opažamo tudi upadanje kvalitete prava. Zmeda je bila na vseh področjih in tudi na pravnem. Ni kvalitetnega prava, zato posegajo po pravu iz klasične dobe, ki je dobro. Zbrano pa je v delih klasičnih pravnikov. Klasični pravniki so veliko pisali in imeli so različna mnenja, zato se je pojavila težava, koga upoštevati. Težavo je odpravil **Zakon o navajanju (426)**. Izdala sta ga Teodozij II. in Valentinijan II. Določal je, kaj mora upoštevati sodnik pri obravnavanju primera. Upoštevati mora **mnenja 5 pravnikov: Papinjana, Pavla, Ulpijana, Gaja in Modestina**. Če so si mnenja različna, odloča **večina**, če pa ni večine (ker se kateri od pravnikov glede problema ni opredelil), odloča **Papinjanovo mnenje**. Če pa se tudi Papinjan ne izreče o problemu, lahko **sodnik odloči po svoje**.

V tem obdobju ni drugih zakonodajalcev kot cesar (senat ni več zakonodajalec). Počasi začnejo imenovati celoten rezultat cesarske zakonodaje *leges*. To obdobje karakterizira vpliv krščanstva na pravo (v suženjskem in rodbinskem pravu).

Na začetku ni zbirke cesarskega prava, zato so iz čisto praktičnih zakonov, posamezniki pričeli zbirati cesarske konstitucije. Če konstitucije zbere zasebnik, je to zasebna zbirka, če pa jih zbere cesar, je to uradna zbirka.

- **CODEX GREGORIANUS** (295) zasebna zbirka, vsebuje cesarske konstitucije od cesarja Hadrijana do Diokleciana (117 AD-300 AD)
- **CODEX HERMOGENIANUS** (293–94) zasebna zbirka, vsebuje konstitucije cesarja Diokleciana in sovladarjev (dopolnjeval Gregorijev kodeks-300 AD)
- **CODEX THEODOSIANUS** (438) uradna zbirka, vsebuje konstitucije od Konstantina dalje (nastala v letih 313-438).
- **CODEX IUSTINIANUS** (529) uradna zbirka (vsebuje vse takrat veljavne CESARSKE KONSTITUCIJE)

2.4.1 Justinjan

Cesar Justinjan je izredno pomemben vladar. Je utemeljitelj bizantinskega cesarstva. Je predstavnik boga na Zemlji. Reformiral in utrdil je vojsko, pospešil in utrdil je gospodarski razvoj. S tem je ustvaril ugodne razmere za razvoj kulture, znanosti. Bizanc je zaznamoval večji prostor. Za pravo je pomemben zato, ker je dal kmalu ko je prišel na oblast zbrati in uzakoniti vse veljavno rimsko pravo. Zavedal se je da močna država temelji na dobrem, trdnem pravnem redu. Zato ga štejemo za **najpomembnejšega kodifikatorja**. Tudi s tem temeljem je prispeval k razcvetu in obstoju Bizantinskega cesarstva. Največja zasluga je v tem, da nam je ohranil rimsko pravo, saj brez njega ne bi bili na današnji stopnji prava (vsaj za kontinentalni sistem). Čeprav je v času cesarja Justinjana v Vzhodnem delu cesarstva že prevladovala grščina, prava ni dal prevajati (jezik je v pravu namreč izredno pomemben). Rezultat njegova dela imenujemo **Justinijanova kodifikacija – sestavljena je iz treh delov**:

- **CODEX IUSTINIANUS (529)** – vse takrat veljavne cesarske konstitucije. Ta kodeks je odpravil vse prejšnje kodekse. L. 534 je bil revidiran in izbrisane so bile ponovitve in napake (*codex repetite praelectionis*).
- **DIGESTE (533)** – vsebujejo odlomke iz del klasičnih pravnikov. V digestah je Justinijan uzakonil pravo iz spisov klasičnih pravnikov.
- **INSTITUCIJE (533)** – pravni učbenik, ki hkrati velja kot zakonik. Bila je povzeta vsebina kodeksa in digest. V svoje institucije je Justinijan prevzel velik del Gajevih institucij.

Ko je bila Justinijanova kodifikacija ustvarjena, je Justinijan še vedno izdajal kratke zakone (*novelle*), s katerimi je dopolnjeval kodifikacijo in jo spreminjal. Novel ne štejemo v Justinijanovo kodifikacijo. **V srednjem veku je skupaj z novelami Justinijanova kodifikacija dobila ime Corpus Iuris Civilis (CIC).**

lex posterior derogat (razveljavlja) legat priori – kasnejši zakon razveljavlja prejšnjega – to je veljalo le v odnosu med kodifikacijo in novelami.

Zunaj Digest so ohranjena le 3 dela: Pavlove Sentence, Ulpinjanove Regule in Gajeve Institucije.

2.4.2 Digeste (533 AD)

V digestah da Justinijan zbral odlomke spisov rimskih klasičnih pravnikov. Zbirali so jih profesorji, nadzoroval jih je Tribonian. Komisija dobi nalogo, naj iz vseh spisov izbere tisto kar je praktično uporabno. Lahko so jih tudi zavestno spreminjali – take zavestne spremembe so *interpolacije*. Interpolacije so pomembne za odpravo ponavljanja, prilagajanje zastarele inštitute času, usklajujejo različna mnenja. Različna mnenja se imenujejo *kontroverze*. Z interpolacijami so se borili proti *antinomijam (nasprotovanje dveh zakonov, ko dva zakona urejata eno vprašanje na dva različna načina, kar povzroča neskladja v pravnem sistemu)*. Ni samo zbral ampak je to tudi uzakonil, tako da so odlomki dobili značaj obvezne pravne norme.

Zunanja delitev:

Delijo se na **50 knjig**, ki se delijo na **naslove**, ti pa se delijo na **odlomke** (fragmente). Daljši odlomki so razdeljeni še na **paragrafe**. Kot naslov so postavili nek pravni institut oziroma nek zakon, problem, potem pa so pod ta naslov razvrščali odlomke klasičnih pravnikov. Citira se na sledeč način:

D. 9, 2, 27, 15, Ulp. libro ad edictum
 digeste → knjiga → naslov → odlomek → paragraf → inskripcija
 namesto D = digeste je lahko I = institucije ali C = codex ; pri paragrafih pomeni pr. = principum – prvi paragraf;
inskripcija pove od kod je bil fragment prevzet v Digeste

Notranja delitev (Pove nam po kakšnem vrstnem redu si sledijo fragmenti (odlomki) znotraj posameznega naslova. Razvrščeni so bili):

- Odlomki o civilnem pravu (odlomki iz spisov klasičnih pravnikov, ki zadevajo civilno pravo) → **Sabinova masa**
- Odlomki o honorarnem pravu → **ediktna masa** (libri at edictum)
- Odlomki iz responzne literature (odgovori juristov, response) → **Papinjanova masa**
- Težko opredeljivi spisi (odlomki, ki jih je težko uvrstiti v eno izmed zgornjih mas) → **dodatna masa**

2.4.3 Grška dela

Justinijanova kodifikacija je obsežna in zato nepregledna. Čeprav je Justinijan to prepovedal so začeli sestavljati izvlečke v Grškem jeziku. Počasi začnejo Bizantinski cesarji, ki so sledili Justinianu izdajati zakonike v Grščini.

- **EKLOGA**, 726 ali 740, Leon III. in Konstantin V.; Povzema nekaj odločb iz Justinijanove kodifikacije, še več pa dodaja novih. Zanimivo je poglavje o kazenskem pravu, kjer se močno vidi vpliv vzhoda.
- **PROHIRON**, okoli 878, Bazilij I. Makedonski ; Zajema isto materijo kot Ekloga
- **BAZILIKE**, pripravljati jih je začel Bazilij I., konča pa jih Leon IV. ok. 892; Povzeta je najvažnejša vsebina Justinijanove kodifikacije, razen delitve na kodeks, digeste in institucije.
- **HEKSABIBLOS**; ok. l. 1345; želi zajeti celotno takrat veljavno rimsko pravo. Od 1835 do 1946 velja v Grčiji kot zakonik.

2.5 Recepcija rimskega prava

Po propadu Zahodnorimskega cesarstva Rim zavzamejo barbari. Na območju imperija začnejo nastajati kratkotrajne barbarske državne tvorbe. Barbarski vladarji so začeli za svoje podanike sestavljati pravne zbirke – ponavadi zbirke običajnega prava, ki so zajemale tudi rimsko pravo. Rimsko pravo so zajemale, ker je še vedno veljal personalni princip (vsakdo je nosil pravo s seboj – pravo skupnosti je veljalo kamor koli je šel; danes

teritorialni princip). Tu je živel še veliko ljudi, ki so se šteli za potomce Rimljanov, zato tie zapisi vsebujejo rimsko pravo. To pravo je izgubilo vso kvaliteto, je izjemno preprosto, vulgarno pravo. Zanimanje za rimsko pravo oživi v 11. stoletju. To je obdobje razcveta. Relativno hitro se za določen del Evrope razmere spremenijo – cveteti začne obrt, trgovina, dvigne se blaginja (S italijanska mesta). Skladno se pojavi zanimanje za umetnost, znanost. Obdobje dobi označbo renesansa na področju znanosti. V ta sklop sodi tudi ponovno oživiljen zanimanje za rimsko pravo. Znova odkrijejo zapise Justinjanove kodifikacije. Pojavijo se posamezniki, ki pričnejo rimsko pravo preučevati. Preučujejo ga zato, ker ugotovijo, da je praktično uporabo. Digeste so zakladnica odgovorov na pravna vprašana razvite družbe. Takratno srednjeveško pravo je neučinkovito, nekvalitetno, kar se tiče urejanja novonastalih odnosov. Temeljna značilnost je njegova razdrobljenost (partikularizem – vsak teritorij ima svoje pravo, ni centralnega organa). To je pravo, ki ne daje ustreznih odgovorov. Tu posežejo po rimskem pravu, vse odgovore najdejo v Justinjanovi kodifikaciji. Rimsko pravo ureja pred mnogimi stoletji zelo podobne (ekonomske) odnose, ki so nastali v srednjem veku. Prve učenjake, ki začnejo preučevati Justinjanovo kodifikacijo ob uporabi sholastične metode imenujemo glosatorji. Postavili so temelje evropske pravne znanosti. Ime so dobili ob svojem delu – bodisi ob rob bodisi v vrstice so pisali razne razlage.

- Glossa marginalis – glosa pisana na rob
- Glossa interlinearis – medvrstična glosa

Obdobje glosatorjev traja od 1100 do 1250. Že glosatorji oblikujejo idejo, da je **rimsko pravo, ki je obče veljavno – pravo, ki ga lahko uporabimo vedno, kadar domače pravo ne nudi ustreznega odgovora (uporablja se subsidiarno)**. Ena od zaslug glosatorjev je tudi razvoj znanstvenih mehanizmov s pomočjo katerih je rimsko pravo počasi prodiralo v prakso. Delali so pravni sistem iz množice kazusov – sistem je nekaj statičnega. Ena od temeljnih zaslug je dejstvo da so svoje znanje prenašali naprej. Pričeli so ustanavljati pravne univerze, npr. v Severni Italiji prva v Bologni. Iz vseh delov Evrope so se učili na teh univerzah in v relativno kratkem času se je v rimskem pravu izobrazilo veliko število ljudi. To je po dolgem času prvi sloj šolanih pravnikov, ki so počasi izrinili nešolane pravnike. Službe so dobili povsod po Evropi, tam so te učenci uporabljali rimsko pravo, tako da pride do recepcije rimskega prava (ponovna oživitve). Recepcija (ponovna oživitve) traja od konca 12. stoletja pa vse do velikih kodifikacij prava, ki so nastajale v Evropi v 19. stoletju. Ta prodor rimskega prava so juristi pospeševali. Pomemben trenutek v obdobju recepcije je v 16. stoletju odločba vrhovnega sodišča, ki pravi, da mora sodišče razsojati po lokalnem pravu, ki ga morajo stranke dokazati, drugače naj pa odloča rimsko pravo. Zato je dejansko v praksi rimsko pravo dobilo prednost. Pravo, ki velja v tem obdobju je obče pravo → rimsko pravo je bilo najpomembnejše, poleg tega pa se je upoštevalo še kanonsko pravo in langobardsko fevdno pravo. Rimsko pravo so zajemali iz najbolj znanega glosatorskega dela izpod rok Accursiusa – Glossa ordinaria. Accursius je zbral vse obstoječe glose, dodal je svoje in s tem postavil temelje za recepcijo. Lombardsko fevdno pravo – gre za pravila, ki so veljala na področju Lombardije. Obče ni običajno. Glosatorjem so sledili postglosatorji (komentatorji) – pisali naj bi le komentarje komentarjev, vendar so pomemben člen, saj strmiyo k povezavi rimskega prava s takrat veljavnim pravom (praktičnost). Njihovo obdobje je od 1250 – 1500. najpomembnejša predstavnik sta Bartolus in Baldus. Rezultati recepcije so bili: šolani juristi so se zaposlovali v celotni Evropi, imeli so enoten pravni vir, delovali so na podlagi enake pravne metode, skupen jim je bil jezik (latinščina) in tako udejanjali na tem celotnem evropskem teritoriju ideal unificiranega, poenotenega prava (danes ideal). **Velike kodifikacije** civilnega prava, ki so nastale v 19. stoletju so prekinile obdobje recepcije. Namesto občega prava so se uporabljala določila novih zakonikov. **Ko je zakonodajalec pravila uzakonil obče pravo ni prišlo več v poštev**. Zakonodajalec ni uzakonil revolucionarnih zadev. Upoštevali so značilnosti družbe za katero so izdani. Nikjer se niso mogli ogniti rimskemu pravu. Te temelji so prešli tudi v moderne kodifikacije. Dvojnost pojma civilnih kodifikacij: danes je to zasebno pravo; velik del je obligacijsko pravo (v njem rimsko pravo pusti največ sledi); v Rimu je bil pojem širši. Obči Državlanski Zakonik je nastal v začetku 19. stoletja in je veljal pri nas z novelami v Kraljevini Jugoslaviji, ter še v socialističnem sistemu. Nadomestil ga je Zakon o Obligacijskih Razmerjih, tega pa pred kratkim Obligacijski Zakonik (tudi ta ima tradicijo na rimskih pravnih temeljih). Rimsko pravo je prek recepcije zaznamovalo evropsko moderno pravo.

SPLOŠNI DEL

1 Pravna dejstva

Pravna dejstva so dejstva, ki imajo pravne posledice. To so **pravni dogodki, pravna dejanja** – posegi v stanje, ki se spremenijo; nastanejo po volji strank. Ločimo dovoljena (pravni posli), nedovoljena (delikt ali zločin), ali pa

opustitev – odgovarjaš, ker nisi nič storil (odklonil si klic v sili). Katera pravna dejstva pravni red upošteva je odvisno od tega, katere družbene interese hoče varovati.

crimina – javno prepovedano dejanje (goljufija na volitvah,...)

delict – prepovedano zasebno dejanje (nekomu si dolžen,...)

2 Pravni posel

To je dejanje (pravna dejanja), s katerim hoče stranka z veljavnim pravom doseči nekatere pravne posledice.

Objektivno gledanje: pot po kateri se pride do učinka

Subjektivno gledanje: izjava strankine volje, ki je izvršena z namenom, da povzroči želeni pravni učinek, po veljavnem pravu.

Za pravne posle je predvsem pomembna **volja** strank. Upoštevana je lahko le, če je **navzven spoznana** s tem, da je na nek način **izjavljena**. Izjava volje se mora skladati z resnično strankino voljo.

Stranka mora hoteti bistveno sestavino pravnega posla in ne samo gospodarski uspeh ampak tudi pravni učinek, ki sledi takemu ravnanju.

2.1 Vrste pravnih poslov

2.1.1 Enostranski, dvo ali večstranski

1. volja ene stranke je dovolj za nastanek pravnih učinkov (oporoka)
2. za posel je potrebna volja dveh strank (kupoprodajna pogodba)
3. volja več strank (družbena pogodba – več jih ustanovi firmo)

2.1.2 Osebni in premoženjski posli

1. učinkuje primarno, v osebni sferi (sklenitev zakonske zveze, posvojitve)
2. učinkuje v premoženjski sferi (kupoprodajna pogodba)

2.1.3 Odplačilni (onerozni) in neodplačilni (lukrativni) posli

1. **Stranka, mora za svoje ravnanje, po splošnem pojmovanju pričakovati povratno dajatev druge stranke.** Upravičenje utemeljuje vrednost; stranka mora dati drugi stranki za blago neko materialno protivrednost.
2. **Stranka pravno ne more pričakovati obratne dajatve – ena od strank je okoriščena** (darilna pogodba); (v rimskem pravu lahko darovalec prekliče darilo, če mu obdarjeni izkazuje nevhvaležnost).

2.1.4 Inter vivos – mortis causa

1. **med živimi (inter vivos)** – stranka hoče, da posel velja še za časa njenega življenja
2. **zaradi smrti (mortis causa)** – stranka hoče, da posel začne veljati šele po njeni smrti

2.1.5 Oblični in neoblični posli

1. **sklenjeni so v določeni obliki** – določi jo pravni red in je predpogoj za veljavnost; s tem se preprečuje možnost spora
2. **oblika ni v naprej dogovorjena**

2.1.6 Obvezujoči in razpolagalni (dizpozitivni) pravni posli

1. **OBVEZUJOČI** pravni posli: ustvarjajo obveznost (kupna pogodba); obvezujoči pr. posel je pogoj za razpolagalni pr. posel
2. **RAZPOLAGALNI (DISPOZITIVNI)** pravni posel: sklicuje se na obvezujoči pravni posel. Obvezujoči pravni posli se uresničujejo z razpolagalnimi pravnimi posli. Le ti namreč neposredno spreminjajo pravice z odsvojitvijo ali ustanovitvijo nove pravice ali z ukinjanjem pravice (izročitev, odpust dolga, odstot terjatve).

2.1.7 Abstraktni in kavzalni pravni posli (o njih pri namenu/causi)

2.2 Pogoji za pravni posel

- sposobnost

- **pravna** (sposobnost biti subjekt pravic in obveznosti)
- **poslovna** (sposobnost izraziti voljo, ki jo pravni red zahteva)
- **de iure** – pravno (po pravu)
- **de facto** – dejansko
npr.: Suženj de iure ni imel pravne in poslovne sposobnosti, vendar pa je de facto lahko sklepal posle, se pravi je de facto poslovno sposobnost imel (za gospodarja, ki pa je sposobnost imel)
- **soglasje** – skladnost dveh volj – obe stranki sta morali biti soglasni, da želita skleniti pravni posel
- **oblika** – predpisuje jo pravni red, če pa je ne predpisuje, velja v kakršnikoli obliki (kadar je oblika predpisana, je oblika konstitutivne narave, takrat je oblika pogoj za veljavnost; Forma ad valorem – oblika, ki je določena s predpisom; Forma ad probationem (dokazovanje) – oblika zaradi dokazovanja.)

2.3 Sestavine pravnega posla

- **bistvene** – nujne za nastanek določenega pravnega posla, brez njih pravni posel ne more nastati. So elementi konkretne vrste pravnega posla. (kupec in prodajalec se sporazumeta o blagu in ceni)
- **naravne** – so same po sebi umevne. Lahko jih predpostavljamo, vendar jih lahko z izrecnim dogovorom izključimo. (prodajalec odgovarja kupcu za stvarne in pravne napake stvari)
- **slučajne** – so rezultat konkretnega dogovora, so lastne konkretnemu (posameznemu) primeru, dogovoru. Ne smejo nasprotovati bistvenim sestavinam.

(Ista sestavina se lahko v pravnem poslu premika)

2.4 Okoliščine pravnega posla

2.4.1 Namen (podlaga, kavza, causa)

(razlikuj med obstojem namena in med vidnostjo v pravnem poslu)

Je tisto zaradi česar je pravni posel sklenjen.

- **dopustnost**
- **obstoj**

Pri kavzalnem (namenskem) pravnem poslu se dolžnik, lahko sklicuje, da se namen ni uresničil, pri abstraktnem, pa je to brez pomena.

Na podlagi kavze (namena) je lahko pravni posel:

- **abstraktnen** – kavza ni razvidna iz oblike
- **kavzalen** – kavza je razvidna iz oblike

Dota – premoženje, ki ga nevesta prinese v zakon (lahko sama ali kdo iz njene strani). Obljuba dote je podlaga (causa) za sklenitev zakonske zveze. A vpraša: "Boš dal 1000?" B odgovori: "Bom." – *diskretna, abstraktna obljava* (se ne ve za kaj). Če pa B odgovori: "Bom dal 1000 za doto." pa se ve, da je to za doto – *kavzalna obljava*, ker je B opredelil kavzo (namen, podlago).

Pravni posel, ki nima kavze (podlage, namena), ni veljaven – ničen. V določenih primerih pa je možno narediti, da pravni posel obstaja brez kavze (primer zadolžnice: A je podedoval veliko vsoto in med pregledovanjem papirjev odkril zadolžnico. Ker je pošten, bo to zadolžnico poravnal B-ju. Vendar pa B ve, da je bila ta zadolžnica že poravnana, a vseeno sprejme denar. – pravni posel je bil sklenjen brez kavze, saj A v resnici ni bil nič dolžan). Lahko pa kavza obstaja, ni pa soglasja med strankama. A pravi: "Daj mi 5 jurjev" – rečeno kot darilo, B: "V redu." (vendar pa je on mislil to kot posojilo) – ni soglasja.

Če bi kavza nasprotovala veljavnemu pravu ali splošnemu vedenju v družbi, je ta posel tudi neveljaven. *contra bonos mores – proti dobrim navadam*

2.4.2 Nagib (upošteva se VIS AC METUS (sila in strah) in DOLUS (zvijačna prevara))

*ACTIO-tožba; EXCEPTIO-ugovor; QUOD METUS CAUSA-zaradi strahu; VIS-sila; METUS-strah

Nagib → pravni posel → cilj. **To so predstave (pričakovanja), ki pripeljejo do tega, da je pravni posel sklenjen** (npr. ves reklamni potencial). Nagib **ni del pravnega posla** in kot tak nima učinka na njegovo uspešnost. stranki lahko vključita nagib v pravni posel ⇒ postane pogoj, če sta ga stranki soglasno vključili. Obstajata pa 2 izjem po pretorskem pravu, kjer se nagib upošteva:

- **Vis ac metus – sile in strahu – stranki je vsiljen.** A pride zakrinkan v trgovino, ki je last B–ja ter ga prisili, da mu izroči celoten zaslužek in še podpiše zadolžnico za veliko vsoto denarja. Civilno pravo pravi, da mora vrniti denar za katerega je podpisal zadolžnico, saj je imel izbiro (med smrtjo in podpisom). Če je podpisal, naj vrne. Šele proti koncu republike je praetor Oktavius uvedel nasprotno: **actio quod metus causa – tožba zaradi strahu – povračilo škode, zaradi izsiljenega posla**
exceptio quod metus causa – ugovor zaradi strahu – varuje stranko, ki je tožena zaradi izsiljenega posla
restitutio in integrum – postavitve v prejšnje stane – deluje EX TUNC (za nazaj, »od tedaj«)

Pojavi se vprašanje, kako objektivizirati **kriterij za to, kaj je strah**. Oktavius je to določil, da je za tožbo upravičeno:

- strah, ki bi **prestrašil tudi najbolj trdnega moža** (ni dvoma, da gre za pogumnega moža)
- **zlo mora biti neposredno** (če grožnja ni neposredno uresničljiva, ne velja; npr.: "Domov bom šel po pištolo in te ustrelil.")
- **protipravnost grožnje**

Nasilje je največji izziv pravnemu redu. Pomeni konec le–tega. zato mora biti storilec kaznovan. Če bom naperil **actio quod metus causa** in bom to dokazal, bo obtoženi obsojen na **štirikratno povračilo nastale škode**. Vendar bo moral tožnik tožiti prej kot v enem letu po storitvi dejanja, sicer bo upravičen le do enkratne povrnitve škode (ker je praetorski mandat 1 leto in ker se ni oškodovani pobrigal za to toliko časa). Sodbo na štirikratni znesek srečamo le še pri ropu in nasilni tatvini.

- **Dolus-zvijačna prevara: nepoštena zvijača ali goljufivo ravnanje s katerim povzročiš v žrtvi zmotno, ga pripraviš do zmotnega mišljenja.** Vendar pa je žrtev tudi sama kriva, saj je sama sodelovala aktivno. **actio doli – tožba zaradi zvijačne prevare**
exceptio doli – ugovor zaradi zvijačne prevare

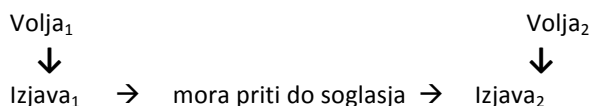
Z actio doli lahko zahtevaš **povračilo škode-interesa**.

Interes je bil sestavljen iz:

- **damnum emergens – dejanska škoda**
- **lucrum cessans – izgubljeni dobiček**

Npr.: pride do prometne nesreče. Popravilo mojega avtomobila je damnum emergens, to pa, da sem bil toliko časa brez avtomobila in zaradi tega izgubil posel, torej razlika med premoženjem pred nastankom škodnega dejanja in po njem, pa je lucrum cessans. Tožba actio doli pride v poštev le, če nima toženec nobenega drugega pravnega sredstva (1 leto).

2.4.3 Izjava poslovne volje

Lahko pa pride do problemov:

- ne pride do soglasja. Stranki se bosta strinjali, da je bilo dejanje neuspešno. Lahko pride tudi do navideznega soglasja in ko se to ugotovi, ravno tako ne pride do pravnega posla
- izkaže se, da izjava ne ustreza volji (nisem izjavil tako kot sem mislil)

Izjava je lahko (oblična in brezoblična):

*Stranka izjavi svojo voljo BREZOBLIČNO ali IZRECNO ali MOLČE

- **izrecna** – z besedami (zapisana, izgovorjena), s prikimavanjem
- **neizrecna** (molčeča) – brez besed, dejanja iz katerih nedvoumno izhaja strankina volja (za takšne jih imamo po zdravi pameti), čeprav ni nič rekla (vzame stvar v posest ⇒ to so **sklepčna konkludentna**)

dejanja – vendar pa stranka lahko izrazi **pridržek-reservatio**, da njenega dejanja ne smemo razumeti v nekem določenem smislu).

Npr.: nekdo je nekaj podedoval, ni pa mu do tega, da bi to res imel. Ker pa mu je bilo škoda parcele in ni hotel, da kmetija propada, jo je začel upravljati. S tem je konkludentno priznal dedovanje in sebe za dediča, če ni izrecno izjavil drugače.

Izrecna izjava je lahko **oblična** ali **brezoblična**. Za oblično izjavo je potrebna vnaprej določena formalnost (in iure cesija, mancipacija). Justinjan večino obličnosti odpravi.

forma ad valorem – oblika, ki določa veljavnost

*Valore-veljavnost *Forma-oblika

forma ad probationem – oblika zaradi dokazovanja

*Probatione-dokazovanje

Qui tacet, cum loqui et debuit potuit, consentire videtur – Kdor je molčal, ko se je od njega pričakovalo, da bo kaj rekel, se zdi da pritrjuje. – molk je izjava (velja prvo)

*QUI-kdor; *TACET-molčal;

Qui tacet non utique fatetur sed famen verum est eum non negare – Kdor molči nikakor ne priznava, gotovo pa je, da tudi ne zanika → molk ni izjava poslovne volje (nato velja to)

*FATETUR-priznava *NEGARE-zanika

2.4.4 Presumpcija

Praesumptio iuris – pravna domneva – to je način sklepanja od splošnega h konkretnemu; (tako kot je splošno je tudi v tem primeru). Presumpcijo je možno zavrniti z nasprotnim dokazom (presumpcija očetovstva). V rimskem pravu je bil zakonski otrok tisti, ki je bil rojen najprej 182. dan po sklenjeni zakonski zvezi ali pa najkasneje 300. dan po prekinjeni zvezi.

V občem pravu se izoblikuje posebna oblika domnev – **praesumptio iuris et de iure – v primeru presumpcije nasprotni dokaz ni dopusten**. Npr.: s pravnomočno sodbo je bilo ugotovljeno stanje. Zoper pravnomočno sodbo pa ni več dopustno pravno sredstvo (ni je možno zavrniti z nasprotnim dokazom).

Do presumpcije smo prišli deduktivno (iz vseh primerov smo sklepali).

2.4.5 Fikcija

Trditev, ki ni resnična. Tega se zavedamo, pa jo vendar upoštevamo.

V času Sule je bil sprejet zakon (Lex Cornelia=> FICTIO LEGIS CORNELIAE), ki je trdil (**prva fikcija**), da se Rimljan, ki pade v vojno ujetništvo, šteje za mrtvega. Če se vrne, pa se oživijo vse pravice, ki jih je imel v trenutku, ko prestopi hišni prag → ius post limini – pravo hišnega praga. To je fikcija, saj ni mrtev, pa se ga vseeno smatra za mrtvega, saj bi se drugače njegovo imetje razpršilo, ker ne bi imel nihče pravice do njega (tako pa jo imajo dediči).

Tudi današnje pravo uporablja veliko fikcij, ko gre za varovanje interesa do neke dobrine. S fikcijo skuša pravo omogočiti, da se v izpremenjenih gospodarskih in socialnih razmerah uporablja določena PRAVNA NORMA tudi za neki dejanski stan, za *katerega po svojem besedilu ne bi bila uporabna*

2.4.6 Nesoglasje med voljo in izjavo

Lahko pride do dveh napak:

- **nalašč izjavim nekaj drugega – zavestno nesoglasje**
- **zaradi nepoznavanja okoliščin izjavo oblikujem drugače, kot bi jo sicer - zmota**

Papinian: In conventionibus contrabentium voluntarem patius quam verba spectari placuit. – Splošno je bilo sprejeto, da je pri dogovoru strank pomembnejša volja kot besede.

Problem tega stavka: lahko ima le orientacijski pomen, lahko pa je bil uporabljen v drugem kontekstu, pa se je potem posplošil.

V občem pravu poznamo:

Teorija volje: prednost daje resnični volji, vendar ne apriori, temveč mora tisti, ki je podal izjavo, dokazati, da ta izjava ne izraža njegove dejanske volje.

Teorija izjave: izjava je dokončna, ker je tisto, kar lahko stranka poda. Zaradi varnosti pravnega posla se nikakor ne more spreminjati.

Teorija zaupanja: res je, izjava je bistvena, vendar če bi bilo mogoče iz okoliščin sklepati, da je bila volja drugačna, izjava ne velja.

- **Zavestno nesoglasje - nalašč izjavim nekaj drugega**
 - **mentalna rezervacija**: sopogodbenu sklepa posel, stranka vedoma izjavi nekaj drugega kakor zares hoče, tega pa ne pove nasprotni stranki. Pravni red tega ne upošteva. Npr.: sposodim si, pa vendar ne mislim denarja vrniti.
 - **izjave dane v igri, šoli, na odru, v šali...**: iz okoliščin se sklepa, da to ni izjava poslovne volje. lahko pa nekdo tej izjavi verjame in zaradi tega utрпи škodo. V tem primeru mora tisti, ki je izjavo podal, povrniti škodo – odškodninski zahtevek.
 - **simulacija**: obe stranki izjavo podajata, čeprav obe vesta, da ni mišljena kot poslovna volja. Gre za navidezen posel, ki nekaj prikriva (navidezna ločitev, da lahko mož ženo obdaruje). Justinianovo pravo daje prednost resnični volji – prikritemu poslu, če so izpolnjeni formalni pogoji. Klasično pravo pa daje prednost izjavljeni volji, vendar kazuistično (po namenu) odloča o zadevi – posel je ničn.
 - **imaginarni posel**: (ni simuliran) nekaj naredimo, da dosežemo cilj, ki je prikrit. Npr.: v Rimu je oče sina lahko tudi prodal, vendar če ga je prodal trikrat, je sin prišel izpod očetove oblasti. Zato, če je oče hotel osvoboditi sina, ga je trikrat zaporedoma prodal in takoj dobil nazaj. Tako je sin prišel izpod njegove oblasti.
 - **fiducionarni posel** – (ni simuliran) dogovor na poštenje: stvar bo vrnjena v last, ko bo odpadel temelj za zastavitev predmeta. Nihče ni oškodovan. (poznamo fiducia cum amico/creditore contracta)
- **Zmota - Nezavestno nesoglasje med izjavo in voljo. Izjavlja se nekaj kar se v resnici noče.** (error – napaka, ignorantia – nepoznavanje) – to je izjava poslovne volje, ki temelji na nepoznavanju dejstev.
 - **pravna zmota**: tista, ki je posledica nepoznavanja prava (zmota o obstoju ali vsebini določenega pravnega pravila)
 - **dejanska zmota**: posledica nepoznavanja dejanskih okoliščin. Lahko se nanaša na nekaj bistvenega ali nebistvenega.
ignorantia facti non nocet – nepoznavanje dejstev ne škoduje *NOCET-škoduje
ignorantia iuris nocet – nepoznavanje prava škoduje
Nihče ne bo upošteval tega, da nisem poznal predpisa. Rimsko pravo dopušča izjeme, ki zaradi svojega položaja niso imeli možnosti spoznati prava: vojaki, rustici (podeželani), ženske, nedoletni (do 25 let) → na to se lahko sklicujejo v sferi obligacij, pri deliktu se na to ne morejo sklicevati (Primer 57).
Na dejansko zmoto se lahko sklicuje le tisti, ki je bil dovolj skrben pri poznavanju dejstev → malomarni se ne morajo sklicevati na zmoto (vendar pa ni bila upoštevana pri obličnih civilnopravnih poslih).

Zmota o pravnem poslu ali o osebi (o imenu ne škoduje) ali predmetu (ni soglasja o bistveni sestavini kupo prodajne pogodbe) **pravnega posla povzroči NIČNOST pravnega posla.**

Klasiki hočejo kolikor je le mogoče ohraniti posle v veljavi, zato dajejo tožbe za odškodnino (zmota o snovi je najpogostejša: kis-vino (ni ničnosti, če je kis vinski); medenina-zlato (ničnost))

Obče pravo loči bistveno zmoto od nebistvene; zakriviljeno od nezakriviljene.

2.4.7 Pogoj (condicio)

Slučajna sestavina (accidentalia negotii) pravnega posla. Je bodoče, objektivno negotovo dejstvo, od čigar uresničenja ali neuresničenja je po strankini volji odvisna veljavnost pravnega posla. Lahko je dejanje ali dogodek. Odlaga nastanek obligacije (plačilo položnic).

- **pozitivni pogoj** – uresničenje dejstva, ki je postavljeno kot pogoj, da bi pravni posel veljal (Če narediš izpit,...)
- **negativni pogoj** – določa, da se nekaj ne sme zgoditi (ohranitev stanja), da bi pravni posel veljal (Vdova naj deduje, če se znova ne poroči.)

Glede na možnost stranke, da vpliva na izpolnitev pogoja pa poznamo:

- **potestativni pogoj** – samo stranka odloča (odvisen od strankine volje) o njegovi izpolnitvi (Če prideš na mojo poroko,...)
- **kazualni pogoj** – prepuščen je slučaju. Je popolnoma neodvisen od strankine volje. (Če bo Ticij prodal hišo za toliko kolikor jo je ocenil,...) *CASUS-naključje;
*CAUSA-osnova, vzrok, namen, smoter
- **mešani** – delno prepuščen naključju, delno strankini volji (Če skleneš zakonsko zvezo z osebo A,...) – ni odvisno samo od tvoje volje, za to sta potrebna dva)

- **odložni (suspensivni) pogoj** – odlaga učinkovitost pravnega posla, dokler ni izpolnjeno dejstvo, ki je postavljeno kot pogoj. Učinkuje *ex nunc* – od zdaj, od trenutka, ko se je pogoj izpolnil, velja pravni posel – v rimskem pravu. Pri nas pa deluje *ex tunc* – za nazaj – velja od trenutka sklenitve.
*EX NUNC- VNAPREJ; EX TUNC- ZA NAZAJ
- **razvezni (resolutivni) pogoj** – pravni posel velja od sklenitve, preneha pa veljati, ko je pogoj izpolnjen (Lahko stanuješ v mojem stanovanju, če ne boš imel mačke.)

Če izpolnim nekaj že prej, preden je bil pogoj izpolnjen, sem izpolnil nekaj nedolgovanega in lahko to potem zahtevam nazaj.

Pravnemu poslu ne škoduje, če je stranka izgubila poslovno sposobnost, postala umobolna (preden se je pogoj izpolnil).

Če med visečnostjo pogoja, pogoj prepreči stranka, ki je zainteresirana, da se pogoj ne bi izpolnil velja, kakor da je pogoj izpolnjen.

- **navidezni pogoj** – manjka prihodnost ali negotovost. V tem primeru je lahko posel v trenutku brezpogojno veljaven ali neveljaven. Navidezni pa so tudi nemogoči in nujni pogoji.
- **nemogoči pogoj** – nemogoči suspensivni (odložni) pogoj povzroči takojšnjo neveljavnost posla (pri poslih mortis causa se šteje za nezapisanega).
- **nujni pogoj** – brezpogojni in takoj velja (če bo A umru)
- **nedopustni pogoj** – nasprotuje zakonu ali pa je contra bonos mores (Postavljam te za dediča, če ubiješ soseda. ..., se ločiš od svoje žene). Na začetku so, taki pogoji povzročili ničnost pravnega posla, Justinjan pa jih presoja enako kot nemogoče.

2.4.8 Rok

To je trenutek prihodnosti, na katerega stranki odložita poslovanje (od pogoja se loči potem da gotovo nastopi). Odlaga možnost terjatve. Dolžniku je dana možnost, da obveznost izpolni kasneje.

- **začetni rok** – odloži učinek pravnega posla do trenutka, ki je kot rok določen (podobnost z odložnim pogojem)
- **končni rok** – v določenem trenutku (ki je v prihodnosti) ukinja učinke pravnega posla, uporablja se ga pri časovno omejljivih pravicah (užitek, superficies, najemna pogodba), pri časovno neomejljivih povzroča ničnost. (podobnost z razveznim pogojem)

Nek posel je lahko omejen → ima začetni in končni rok. Rok ni nujno datumsko opredeljen (primer: ob prvem dežju) → to je nedoločen rok. Če pa je rok časovno opredeljen, je to določen rok (30 dni).

Rok odlaga dospelost (primer: telefonski račun; Do zadnjega dne roka lahko čakamo, ne da bi nas zadele posledice). Odlaga možnost upnika, da terja, ne odlaga pa obveznosti (če računa ne bi plačali, bi nas doletele posledice). **Vendar pa, če dolžnik plača nekaj pred pričetnim rokom, plača to kar že dolguje, ne more zahtevati povrnitve** *Rok gotovo nastopi

Rok in pogoj vnašata med strankama neko negotovost (primer: obljubiti in plačati je odveč).

actus legitimi – posli, **ki ne trpijo časovne ali pogojne razdružitve, če jim je postavljen rok ali pogoj je posel ničn.** (oblični posli civilnega prava). S tem zagotavljajo nespornost. (primeri: emancipacija, manumissio, akceptilacija, nastop dediščine, izbira sužnja).

2.4.9 Nalog – modus

Imenujemo darovalčevo ali oporočnikovo odredbo s katero naloži obdarjencu ali dediču ali legatarju (volilojemniku), da to naklonitev delno ali v celoti uporabi v določen namen. Nalog je več kot navadno priporočilo, a manj kot pogoj.

Srečamo ga le pri darilni pogodbi in pri zapustnikovi odredbi.

Primer: A mi postani dedič in naj mi postavi spomenik. (nalog)

A mi postani dedič, če mi postavi spomenik (pogoj)

S tem, ko deduje, A sprejme obveznost, da bo postavil spomenik. Gre za nastanek obveznosti med tistim, ki je nekaj dobil in tistim, ki je nekaj dal. Gre za obveznost v zvezi z darilno pogodbo. Praetor lahko zahteva, neko kavcijo – varščino, da bo obveznost izpolnil. Če se nalog ne izpolni, lahko darovalec prekine darilno pogodbo (Tožba: **actio praescriptis verbis** – z njo se prisili v izpolnitev (Justinjan); prej je bil nalog iztožljiv le če je bil obljubljen s stipulacijo).

2.4.10 Zastopanje

Pravni posel se lahko zastopa preko zastopnika.

Poznamo prostovoljnega zastopnika in zakonitega zastopnika.

DIREKTNO	INDIREKTNO
Zastopnik nastopa v tujem imenu in za tuj račun (vpis na fakulteto). Druga stranka se zaveda, da sklep posel z zastopanim. Dovolj je, da je zakonit zastopnik poslovno sposoben, od zastopanega pa zadošča pravna sposobnost. Učinki sklenjenega posla neposredno preidejo na zastopanega (takoj postane upravičen in zavezan)	Zastopnik nastopa v lastnem imenu in za tuj račun (kupovanje knjige). Zastopani je zavezan nasproti zastopniku, da prevzame od njega vse pravice in obveznosti, ki jih je zastopnik s poslom pridobil. Učinki sklenjenega posla preidejo na zastopnika, ta pa jih prenese na zastopanega, s tradicijo ali odstopom.

Zastopnik ni porok, mašetar, tolmač, pisar ali sel (sel le prenaša obliko volje in je sam ne oblikuje).

Rimsko pravo ne priznava pravnih poslov, ki bi vsebovali tudi tretjo osebo in ne priznava direktnih poslov – po rimskem pravu je veljavno le indirektno zastopanje (nanaša se na dejansko izhodišče za nastanek pravice).

Suženj ne sin nista zastopnika, kajti oba pridobivata za gospodarja oziroma očeta nujno, ne glede na svojo voljo, po drugi strani pa ne zavezujeta gospodarja ali očeta, vsaj po civilnem pravu ne. Tudi po reformah v pretorskem pravu, ko oče/gospodar odgovarja poleg sina/sužnja, slednja ne postaneta zastopnika.

Izjeme, ko rimsko pravo dovoljuje direktno zastopanje (v tujem imenu in za tuj račun):

- **Agnatski skrbnik umobolnega:** lahko odsvaja z mancipacijo (sredstva za preživljanje)
- klasična doba:
 - **varuh nedoraslega:** zanj pridobiva titularno posest
 - **vesoljni oskrbnik:** oseba, ki upravlja s premoženjem lastnika (večinoma osvobojeni sužnji, ki so po ukazu gospodarja v njegovem imenu in zanj pridobivali posest in s posestjo tudi lastnino)
- Justinjanovo pravo: vsakdo lahko za vsakogar pridobiva titularno posest (priposestvovalno posest le, če gospodar to ve), neglede na to ali tretji to ve. Kolikor je to mogoče pridobiva zastopani tudi lastnino ali vsaj začenja priposestvovati.

Indirektno zastopstvo pa je bilo precej razširjeno: varuh nedoraslega – pozneje odstopi pravne učinke varovancu, skrbnik umobolnega je sklepal posle kot poslovodja brez naročila.

Pogodbe v korist ali v breme tretje osebe → Take pogodbe so neveljavne. (Primer: Pri kartanju dobim veliko denarja. Tistemu, ki mi je dolžan rečem, naj izplača ta denar tretji osebi, ki sem ji jaz dolžan denar. Tega moj dolžnik ni dolžan storiti.)

2.5 Neveljavni pravni posli (neučinkovit ali neuspešen pravni posel)

Pravni posel je veljavno opravljen, kadar so izpolnjeni vsi elementi, ki jih pravni red zanj predpisuje. S tem bo večinoma zagotovljeno, da stranki dosežeta zaželen uspeh. Kadar pa zaradi pomanjkljivosti pravni posel ni veljaven govorimo o neučinkovitem ali neuspešnem pravnem poslu.

2.5.1 Ničnost

Posledice: pravnega posla ni, ker pravni posel sploh ni nastal, ker niso bile izpolnjene vse predpostavke za sklenitev veljavnega pravnega posla ali če je kršen pravni predpis ali dobre šege in navade. Oblast mora ničnost uradno upoštevati. Pravni posel ne postane veljaven, če tudi pozneje odpade vzrok ničnosti. Posledica ničnosti je nastanek odškodninske odgovornosti stranke, ki je ničnost zakrivila.

Pride lahko do razveljavnega pravnega posla (primer: sprememba oporoke).

relativna neučinkovitost – z ničnostjo ji je skupno to, da jo mora sodnik uradno upoštevati. Z izpodbojnostjo, pa to da je popravljiva. Pogodba je nična samo nasproti nekega subjekta (primer: mož dotalnega zemljišča ne more prodati brez privoljenja žene)

2.5.2 Izpodbojnost

* a°-actio (tožba); * exc.- exceptio (ugovor); *dolus-zvijazna prevara

To je pogojna veljavnost, ker lahko določen subjekt zahteva razveljavitev posla. Je možnost, pravica, ki učinkuje le tedaj, ko stranka to zahteva (a° doli, exc. doli, SC. Macedonianum). Je napaka pravnega posla, ki je časovno omejena (ko rok mine je posel neizpodbojen):

- o napaka pri izjavi volje
- o kršitev predpisa

Primer: Če se pogodba razveljavi, je treba vrniti, kar sem dobil od pravnega posla. Če ni mogoče vrniti v naravi, se vrne v denarju. (že nastali pravni uspeh razveljavi – ex tunc (za nazaj))

Konvalescenca (konvalidacija): dejstvo, da izpodbojnega posla ni moč več izpodbijati. Ničen posel ne more konvalidirati. Posel konvalidira, če poteče čas ali pa odpade razlog izpodbojnosti.

Konverzija-neveljaven pravni posel se spremeni v veljavni pravni posel (v p.p. s podobnimi učinki):

Primer: A je prodal B–ju res mancipi. Priče je prosil, naj bojo prisotni ob sklepanju posla, ni pa vedel, da peta priča ni Rimljan. Posledica je ničnost pravnega posla. Prišlo pa je do izročitve stvari (tradicija). B je postal lastnik stvari. Izročitev postane veljaven posel. Ničnost se prenese v veljaven posel.

- cilj je isti, pot pa je različna
- skušamo prekvalificirati ničen posel (mancipacijo) v nek drug posel (tradicijo) (gre za delen uspeh posla)

Izigravanje predpisa: Težko je dokazati, da je nekdo kršil predpis, če je ravnal po zakonu. Praetor zavrača tožbo, ko izve, da je šlo za izigravanje predpisa. Primer: Ko je bila kriza z gorivom, so en dan lahko vozili le avtomobili, ki so imeli na registracijski tablici sodo številko, drug dan pa tisti, ki so imeli liho. Ljudje so izigrali predpise tako, da so kupili 2 avtomobila, enega z liho in enega s sodo št. na registrski tablici. *OBID ZAKONA – in fraudem legis agere

2.5.3 Čas (tempus)

Pravno ali dejansko dejstvo, ki ni odvisno od strankine volje. (prehodi med pravnimi stanji oseb, rojstvo, smrt). Kot pravna kategorija se velikokrat pojavlja (rok, priposestvanje, zastaranje). Če je zastaral zahtevnik, sem storil nekaj, česar mi ne bi bilo treba in lahko to vzamem nazaj. Če pa zastara možnost, pa zahteva ostane, ampak nimam pravne možnosti, da bi to zahteval.

Rimsko pravo razlikuje **dva načina štetja:**

- o **naravno: dejanski potek časa** (ko nedoletna oseba dokazuje, da ob sklepanju posla, še ni bila stara 25 let – manjše enote)
- o **civilno: pravni red uporablja časovne enote.** To so tisti intervali, ki jih pravni red priznava (enote: dan, mesec, leto – vse so enako dolge)

tempus continuum – nepretrgani čas – teče od nekega trenutka, dejanja naprej. Ne upoštevajo se nobene okoliščine.

tempus utile – štetje časa, pri katerem se odloži začetek štetja do trenutka, ko lahko stranka uveljavlja pravico na prvi pravnidni dan. (Pri nas začne delovati takoj, če pa se konča na dela prost dan, se konec prenese na prvi naslednji delavnik (civilno pravo).

Če je šlo za uveljavljanje pravice je veljalo, da je rok izpolnjen, brž ko je napočil zadnji dan. Izgubiš pa pravico šele, ko mine zadnji dan roka (pretor).

tempus utile ratione intili et cursus – čas, ki upošteva dejansko možnost začetka in konca – štejejo le pravnici dnevi (pri nas je tako pri letnem dopustu, kjer štejejo le delovni dnevi). (pretor izjemoma)

Zastaranje – pojem pravno uredi šele postklasično pravo in sicer zastaranje na 30 ali 40 let. Gre za vprašanje: »Do kdaj bo pravo čakalo nekoga, da bo uveljavljal pravico?« To skrbi za varnost, stabilnost pravnega reda; vendar zastaranje ni bilo v skladu z individualistično miselnostjo pravnega reda, kjer se je pravo umikalo realnosti. Zanimivo pa je, da je priposestevanje poznal že zakonik 12 plošč.

3 Pravni učinki

Pravni učinki sledijo bodisi pravnim poslom, bodisi deliktom ali celo dogodkom in utegnejo biti zelo različni:

- Nastane nov pravni subjekt
- Dotedanji pravni subjekt preneha
- Določena pravica nastane, preneha, se spremeni
- Zmanjša svojo pravico (ustanovitev služnosti)
- Se ji odpove, se pravi jo popolnoma opusti ne glede na to ali jo bo kdo pridobil ali ne.

Pravni subjekt pa lahko pridobi neko pravno pravico:

- **izvedeno** (derivatno) – volja/sodelovanje/nasledovanje
- **izvirno** (originalno) – ne glede na to ali je prej že komu pripadala. Brez prednikove volje ali zoper njo.

4 Pravna sposobnost (po trojnem statusu): sposobnost biti subjekt pravic in dolžnosti.

RAZLIKA MED POSLOVNO IN PREMOŽENJSKO SPOSOBNOSTJO – Premoženska pomeni, da maš lahko last pravico na stvari. da si lahko lastnik, je ena oblik pravne sposobnosti. Sin je nima. Lahko pa voli oziroma je voljen – kar je drugi segment pravne sposobnosti. Poslovna je pa, da lahko sklepaš posle na podlagi svoje volje – se tega zavedaš.

To je sposobnost biti subjekt pravic in obveznosti. Pravno sposobna je lahko fizična ali pravna oseba.

	fizična oseba	pravna oseba
začetek	Rojstvo	ustanovitev
konec	Smrt	prenehanje

Rimsko pravo razlikuje med naravnim in civilnim rojstvom. Naravno rojstvo je dejansko, civilno pa je rezultat sužnjelastniškega ustroja družbe. Nekateri ljudje ne obstajajo kot **subjekti** ampak kot **objekti**. To stanje pa ni dokončno, suženj lahko preide v svobodnega človeka

(→ civilno rojstvo) ali pa svoboden preide v sužnja (→ civilna smrt). Če je bila mati med nosečnostjo vsaj za hip prosta, se je otrok rodil kot svoboden človek. Otrok je pravno sposoben brž, ko je živ rojen. Fikcija: **Nasciturus pro iam nato habetur, quotiens de commodis eius agitur. – Zarodek se ima že za rojenega, v kolikor gre za njegove pravice.** *Nasciturus-zarodek (Zapustnik je umrl. Ima 3 otroke in nosečo ženo. Tudi ta nerojeni otrok je dedič. To sprejema tudi sodobno pravo.) Pravna sposobnost se navadno konča s smrtjo. V skupni smrtni nevarnosti je nedorasli umrl prej kot roditelj, dorasli pa za roditeljem (pomembno za dedovanje). Če se vojak odkar je šel v vojno ni oglasil 4 leta, se žena lahko ponovno omoži (obvestit mora vojskovodjo). Obstaja tudi fikcija, da vojak umre takoj, ko pade v ujetništvo. Vendar pa če se vrne mu oživijo vse njegove pravice kot, da ne bi bil nikoli ujet.

Elementi, ki opredeljujejo pravno sposobnost:

- status libertatus (svoboda)
 - status civitatus (državljanstvo)
 - status familiae (pripadnost družini)
- TROJNI STATUS

4.1 Status libertatus (svoboda)

Razlikovanje na proste in sužnje. Nekdo, ki pravno ni sposoben, ni nujno, da tudi poslovno ni sposoben in obratno. Suženj je **de iure objekt, govoreča stvar, de facto pa je njegov položaj odvisen od gospodarja**, dela, ki ga opravlja in časa. Na načelni ravni so bili ljudje proti suženjstvu, vendar je bilo suženjstvo tako vsakdanji pojem, da tudi juristi niso mogli ugovarjati. V času Zakonika XII. plošč

sužnji že obstajajo, vendar v okviru družine. Razlika med sinom in sužnjem je bila v tem, da se je po očetovi smrti položaj sina spremenil, suženj pa je ostal suženj. Število sužnjev začne hitro naraščati in s tem se tudi položaj sužnjev slabša. Pri deliktu zloma kosti, si moral plačati svobodnemu 300, sužnju pa 150. Zakon, ki pravi: "Če je kdo ubil sužnja ali štirinožno žival, je dolžan gospodarju plačati odškodnino v višini kot je bila najvišja vrednost le-tega v zadnjem letu" nam pove kakšen je bil položaj sužnjev. Gospodar je lahko delal s sužnjem, kar je hotel. Pravni položaj sužnjev se je slabšal. Že s koncem republike in v začetku principata se pojavljajo nasprotni tokovi. Položaj sužnjev se je spreminjal tako, da ob koncu klasične dobe gospodar odgovarja enako za uboj sužnja in uboj svobodnega. V postklasičnem obdobju pa se pojavi ***favor libertatis*** – če je le možno naj suženj dobi prostost.

Dejanski vidik suženjstva

Peculium (pekulij) – premoženje, ki je *de iure* gospodarjeva last, *de facto* pa sužnjeva. To so lahko stvari, celo sužnji. Državni sužnji so lahko za polovico pekulija naredili oporoko, kasneje se to razširi na zasebnike. Mecenarji so bili neke vrste dninarji. Dejanski položaj njih in sužnjev je bil praktično enak. Položaj sužnja je bil zelo odvisen od srčne kulture gospodarja. Najhujši gospodarji so bili bivši sužnji. Gospodar je lahko sužnja osvobodil – ***manumissio*** – gospodar na obličnem načinu podeli sužnju svobodo. To je bilo pogosto v oporoki, v posebni skupnosti. Ti osvobodenci so morali slediti pogrebniemu sprevedu. Če je gospodar sužnja osvobodil, je postal suženj ***patron***. Suženj mu je moral izkazovati spoštovanje (ni ga smel tožiti) in ob sužnjevi smrti je gospodar ali njegovi dediči dobil del dediščine. Pred *manumissio* mu je mora priseči za dane obljube in po njej. Če mu zaradi dajatev in storitev, ki jih je obljubil patronu ni ostalo nič, je imel *exceptio* (ugovor). Vezanost sužnjev lepo predstavlja dejstvo, da če so izgubili gospodarja, niso postali prosti, temveč so ostali vezani na suženjstvo, kot »*servus sine domino*«.

Polprosta so tista razmerja, v katerih je posameznik *de iure* svoboden, *de facto* pa ne. Če dolžnik ni plačal, ga je upnik smel zapreti. Polprosta razmerja:

- *in mancipio* – oče proda sina za določen čas. ****MANCIPIUM*** – oče je sina zaradi delikta noksalno prepustil oškodovancu v oblast (*mancipij*) namesto, da bi plačal odškodnino
- *coloni* – vezani na zemljo.

Kadar je suženj napravil kakšen dolg je postal le naturalno – neiztožljivo zavezan (kasneje noxalna odgovornost)

Nastanek suženjstva: z rojstvom, zaradi dolga proda upnik svobodnega človeka, izostali iz cenzonega popisa, namišljena prodaja za sužnja (kot kazen/fikcija), kdor je prišel v vojno ujetništvo.

Pridobitev državljanstva: rojstvo, civilna *manumissio*, podelitev

Izguba državljanstva: odšel v pregnanstvo, obsojen na deportacijo, če postaneš državljan tuje države, ki je z Rimom v pogodbenem razmerju, izguba prostosti.

4.2 Status civitatis-civiles, latini, peregrini (državljanstvo)

Današnje pravo velja po načelu teritorialnosti, v rimskem pravu pa ***personalnosti*** (subjekt je državljan). Za tujce je veljalo njihovo domačo pravo in *ius gentium* (določbe, ki so veljale tako za Rimljane, kot tudi za tujce). Gaj v uvodu v Institucije pravi, da so različni narodi ustvarili lastno pravo in velja za njih. zato tujec ne more biti subjekt rimskega prava. Za vse pa velja načelo dobre vere in poštenja.

Posledice državljanstva:

- Javnopravne (ljudske skupščine - moški):
 - *ius suffragi* – ***aktivna volilna pravica*** (volivec- o zakonih, magistratih)
 - *ius honorum* – ***pasivna volilna pravica*** (kandidat na volitvah)
- osebnopravne: sklepanje pravnih poslov, zakona, oporoke, imeti last. pravico, tožiti;

Državljanstvo pridobi nekdo poleg civilne *manumissio* še z rojstvom, to je otrok Rimljanke in Rimljana, ki sta zvezana z zakonom. Ali pa s podelitvijo državljanstva (redko, ker Rimljani ne podeljujejo radi). Novim prebivalcem na zasedenih območjih ne dajejo državljanstva. Šele l. 212 cesar Caracala s posebno institucijo *Constitutio Antonina* podelil državljanstvo vsem prebivalcem imperija → zaradi davkov. Ker je nemogoče, da bi se pravo tako hitro razširilo, nastanejo mešanice prava. Tujec ne more sklepati veljavnih pravnih poslov, razen če ni med Rimom in določeno skupnostjo dogovora, ki dovoljuje zakonske zveze (***conubium***) in trgovanje+premoženjske posle (***commercium***) (več o tem na str. 98)

4.3 Status familiae – položaj v domači rodbini (pripadnost družini)

sui iuris – svojepraven: poseben položaj, kar pridobi, pridobi zase, pater familias

alieni iuris – tujepraven: svobodna oseba pod tujo oblastjo (sin). Primarno pomeni podrejenost družinskemu očetu – oblast (nad sinom) se imenuje **patria potestas**. Familia na začetku ne pomeni družine v današnjem pomenu. To so osebe in premoženje pod oblastjo družinskega očeta. Prvotno ni razlikovanja med lastnino in oblastjo. Pripadnost družinskemu očetu označuje **agnatsko sorodstvo** – enak položaj imata potomec in posvojenec.

Mož je lahko ženo ubil, če jo je zalotil z drugim ali pa pri pitju vina. Vedno več je žen – sine manu (niso pod oblastjo moža, ampak pod oblastjo svoje agnatske rodbine, po očetu) Oče je imel tudi pravico nad življenjem in smrtjo svojega otroka → ker ni bilo institucij, je nekdo moral kaznovati tistega, ki je kaj narobe storil. Da se ne bi maščevali vsi, je moral oče kaznovati sina.

Kognatsko sorodstvo – krvno sorodstvo, tisti, ki imajo skupnega prednika.

tot gradus quot generationes – toliko kolen, kolikor je rojstev.

Sorodstvo se računa vertikalno (ravna črta) in horizontalno (stranska črta). Torej sta si oče in sin v prvem kolenu (1 rojstvo), stric in nečak v tretjem kolenu (eno rojstvo do očeta, drugo do deda in tretje nazaj do strica), dva brata sta si v drugem kolenu (eno rojstvo do očeta in drugo do brata).

affinitas – svaštvo – razmerje zaradi zakonske zveze – razmerje zakonca, do sorodnikov drugega zakonca. Je začasno dokler traja zakon.

zakonsko rojstvo temelji na zaroditvi v zakonu (v roku 182 dni po sklenitvi zakonske zveze/ v roku 300 dni po ločitvi) → Nezakonski otrok je vedno svojepraven (sui iuris) in je začetnik agnatske družine.

capitis deminutio – izguba položaja, statusa (navadno trajna):

- **maxima:** izguba **prostosti** (vključeni media+minima; prodan za sužnja, ujet v vojni)
*izguba status libertatis+status civitatis+sui iuris
- **media:** izguba **državljanstva**, kot posledica kazni *izguba status civitatis
- **minima:** izguba **svojepravnosti** (možitev, mancipacija, posvojitev, posinovitev)
*izguba status familiae (sui iuris)

5 Poslovna sposobnost

Lahko sklepaš posle na podlagi svoje VOLJE (se tega zavedaš)

Odvisna je od več faktorjev (mladost, spol, od preklica upravljivosti, duševna bolezen). To je volja, ki je upoštevana v pravnem prometu. (več na str. 103)

Omejitve:

5.1 Mladost

Otrok se ne zaveda celote pravnega postopka (ne ve za posledice)

Nedorasli -impuberes	otroci (<i>infantes</i>) do 7 let	poslovno popolnoma nesposobni . Za njih lahko pridobivajo sužnji, varuh lahko pridobiva za njih posest, posledično lastnino, varuh deluje kot poslovodja brez naročila.
	starejši nedorasli (<i>impuberes infantia maiores</i>), dečki 7–14 let, deklice 7–12 let	delno poslovno sposobni , brez problema lahko sklepajo pravne posle kjer pridobivajo. Ne morejo sami prevzeti obveznosti, skleniti zakonske zveze ali napraviti oporoke, niso iztožljivo zavezani; tisti pravni posel ki ga sklene je šepav – zavezani niso niti naturalno ; medtem ko je nasprotna stranka popolnoma zavezana Lahko so se zavezali ob avtorizaciji osebno navzočega varuha .
Dorasli -puberes	dorasli (<i>puberes</i>)	poslovno povsem sposobni
	nedoletni (<i>minores</i>) do 25 let (dorasli nedoletnik-pubes minor)	poslovno sposobni – možnost izpodbijanja neugodno sklenjenega pravnega posla (Pletorijski zakon)

Ker so bili **nedoletni (minores)** neizkušeni v pravnih poslih, so jih ostali večkrat ogoljufali. Zato je bil izdan **Lex Plaetoria**, zakon, ki je hotel zaščititi nedoletne osebe tako, da je upeljal **ново kategorijo nedoletnih (minores)** – mlajši od 25 let. To je tista zgornja meja preko katere naj ne bi segala neizkušenost. Če je taka oseba sklenila **neugoden pravni posel, je lahko uveljavljala:**

- **actio legis plaetoriae** – ko je neugodno sklenjen posel že povzročil škodo

- **exceptio legis plaetoriae** – kadar je bila terjana izpolnitev zaradi neugodno sklenjenega pravnega posla
- **restitutio in integrum** – vrnitev v prejšnje stanje

Zakon je povzročil to, da nihče ni hotel **z nedoletnimi sklenjati pravnega posla**. Zato je šel nedoletni lahko do praetorja in ga **prosil za skrbnika** (podobno kot varuh, s tem pravni posel ni več izpodbojen, skrbnik prepreči pravno dobroto plaetorijskega zakona, ki jo ima nedoletni). Skrbnik je kmalu postal pravilo → v pravnem poslu sodeluje še tretja oseba. Torej dejansko Lex Plaetoria **povzroči premaknitev zgornje meje poslovne sposobnosti**. Zato začne rimsko pravo dopuščati izjeme – **venia aetatis** – **spregled starosti** (nedoletna oseba ne bo več mogla uveljavljati Lex Plaetoria). Minores, ki so imeli stalnega skrbnika, niso smeli brez skrbnikovega konsenza sprejemati obveznosti, odsvajati stvari. Minor je v podobni situaciji kot poklicni zapravljivec.

5.2 Spol

Ženske so manj sposobne v pravnem prometu. Gaj pravi, da se mu zdi trditev, da so ženske zaradi krhkosti poslovno manj sposobne, varljiva. To je bolj zaradi socialne vloge. V ozadju je še interes agnatske familije. Vedno obstaja nevarnost, da bo ženska s sklenitvijo zakonske zveze prenesla svoje premoženje v drugo družino. Za razliko od varuha nedoraslega, varuh ženske – imela ga je kadar, ni bila pod oblastjo (*tutor mulires*) nima nobenih zasebnih pooblastil (ne upravlja njenega premoženja). Lahko daje le svoje soglasje v določenih primerih (da lahko gre pod moževo oblast). Svojepravna ženska sklepa posle tako, da ne more sklepati obličnih pravnih poslov brez sodelovanja varuha. Praetorsko pravo pa že dopusti, da ženska sklepa obligacijske pravne posle ne glede na premoženjske posledice. V principatu se pojavi posebna pravna dobrota *ius liberorum* – *pravica otrok (ženske, ki je rodila otroka)* – ženska, ki je kot svobodna rodila 3 otroke, kot osvobojena pa 4, ne potrebuje več varuha. V dominatu to Honorij in Teodozij II. preneseta na vse ženske. V Justinjanovem pravu ni več razlike med moško in žensko poslovno sposobnostjo.

5.3 Duševna bolezen

- To obravnavajo kot zasenčitev uma – obumbratio. Nasprotje temu je svetel trenutek – lucidum intervallum. V tem trenutku je oseba poslovno sposobna (lahko napravi oporoko). Duševna bolezen izključuje poslovno sposobnost. Pade pod skrbništvo agnatov in gentilov; oziroma mu **skrbnika** določi pretor. Ne more ga postaviti oče z oporoko.

5.4 Preklicana zapravljenost

Neodgovorno ravnanje lahko pripelje do preklica → ugotovitev, da nekdo ni zmožen ravnati s svojim premoženjem. **Razlog za preklic ni zapravljanje, ampak ogrožanje družinskega premoženja**. Ne bo pa razlog za preklic, če je šlo za dober posel, ki pa se je zaradi nesreče izneveril.

Npr.: član družine je kvartopirec in gre takoj, ko dobi plačo v casino. Tam zapravi celo plačo. To še ni razlog za preklic. Če pa bi zastavil še premoženje družine (hišo, parcelo), pa je to že razlog, saj gre za ogrožanje družinskega premoženja.

Padel je pod skrbništvo agnatov. Ni mogel sodelovati pri mancipaciji, ne napraviti mancipacijske oporoke ali se zavezati kot dolžnik. Stipulacijo in novacijo je lahko sklenil le sebi v prid. Mogel pa je nastopiti dediščino in tako prevzeti dolgove.

DELIKтна SPOSOBNOST

Deliktne niso sposobni umobolni in otroci. Omejeno poslovno sposobne osebe (starejši nedorasli), so deliktne sposobne kolikor morejo spoznat, da njihovo ravnanje v konkretnem primeru ni pravilno.

POSLOVNA IN DELIKTNA SPOSOBNOST OSEB ALIENI IURIS (tujepравни) IN SUŽNJEV

Sin, ki ni bil redno premoženjsko sposoben, se je mogel veljavno zavezati. Tožiti ga je bilo mogoče, ko je bil še pod očetovsko oblastjo. Glede denarnih posojil je uvedel omejitve SC Macedonianum. Po SC Macedonianum, sin ni odgovarjal za svoje denarne dolgove, odgovarjal je šele pozneje, ko je postal prost izpod oblasti. Izvržba, je bila mogoča le, če je sin imel lastno premoženje, ki ga je pridobil kot vojak ali uradnik. Pretor je dovolil v takem primeru beneficium competentiae. Za delikte je sin odgovarjal prav tako kot za pogodbene, le da glede njih ni imel ugodnosti beneficium competentiae. **Suženj je zavezal le neiztožljivo (naturalno)**. Za delikte je odgovarjal po civilnem pravu, potem ko je postal prost.

6 Pravni pomen časti

Čast v objektivnem smislu je ugled in spoštovanje, ki ga družba priznava svojemu članu zaradi njegovega vedenja in ravnanja. Čast postane pravna dobrina, ko se pravni red v svojih predpisih na njo ozira. Čast oziroma ugled je relativen pojem.

Infamia – predmet govoric (ponavadi slabe) → pomeni nekaj negativnega. Zmanjšana čast zmanjšuje možnost postuliranja za druge (sprožiti zadevo za druge). V rimskem pravu je tisti, ki je kandidiral pritegnil volivce s tem, ko je dajal pravne nasvete. Infamia vpliva na to možnost: tisti, ki ga je zadela, ne sme več naperiti tožbe za nekoga drugega.

Kako vpliva infamia po obdobjih:

Civilno pravo: *intestabilis* – tisti, ki ne more sodelovati kot priča (tudi kot stranka ni več mogel sodelovati v **takem pravnem poslu**) ← doleti tistega, ki je sodeloval pri pravnem poslu kot priča, ko pa bi moral o tem pričati, pa tega noče

Praetorsko pravo:

- infamia je posledica nečastnega dejanja (delikt; obsodba pri civilnem razmerju, ko gre za načelo dobre vere in poštenja – varuštvo, shranjevalna pogodba; kršitev ustaljenih običajev – bigamija, možitev pred koncem žalnega leta)
- je posledica nečastnega stanja (zvodništvo, igralstvo, *inhonesta missio* – nečasten odpust od vojakov)

Klasično pravo:

- če je nekdo izključen iz senata (izključen od javnih funkcij, obsojen na manjšo kazen), ne more sodelovati v javnem življenju (zmanjša se čast)
- izguba časti (tisti, ki izgubi prostost ali je izgnan, obsojen na delo v rudnikih)
- **persona turpis – oseba na slabem glasu** – če je zapustnik postavil za dediča persona turpis, bojo ostali dediči lažje izpodbijali oporoko.

Justinjanovo pravo:

OSEBA INFAMES:

- **ne sme naperiti popularnih tožb**
- **ne sme nastopati pred sodiščem, kot pravdni pooblaščenec; ne smejo postularati za druge, razen kot varuhi ali skrbniki**

✓ v vsakem obdobju ostanejo vse prejšnje omejitve in vzroki in se dodajajo še novi.

Vpliv
Infamie

7 Pravne osebe

To so novi samostojni subjekti prava, je abstrakten pojem, ki ga pravo sprejema in morejo biti subjekt pravic in dolžnosti. V rimskem pravu je lahko dveh narav:

- **korporacija** (universitas personarum, corpus)

Skupek fizičnih oseb, katerih posledica je ustanovitev pravnega subjekta, kateri ima svoje premoženje.

Posli, ki jih korporacija sklepa, niso posli članov (člani niso premoženjsko odgovorni). Poznamo:

- javnopravne, ki delujejo po javnem pravu (država, občine, cerkev (od Konstatina))
- zasebnopravne, ki delujejo po zasebnem pravu (društva, kolegiji)

Za nastanek zasebnopravne korporacije zadoščajo **3 osebe** – *tres faciunt collegium*. Člani se lahko menjajo, traja pa, dokler ima vsaj 1 člana. Preneha pa obstajati, ko nima nobenega člana več, ko sama tako sklene, po oblastni razpustitvi. Sklep večine članov, velja kot volja pravne osebe.

- **Ustanova (universitas rerum): Pravna oseba je določeno premoženje, ki ga je ustanovitelj osamosvojil in določil, da služi za nek poseben namen, ne da bi ga smeli spreminjati.** Pojavile so se kot dobrodelne. Vendar pa v začetku niso ustanavljali ustanov, ampak so določali premoženje za nek socialen namen, tako, da se je premoženje fiduciarno prepustilo neki fizični ali pa pravni osebi z nalogom, da se ga mora porabiti za določen namen – to je samostojna ali fiduciarna ustanova. Kot samostojne pravne osebe jih prizna šele Justinjan.

Pravna oseba ima **pravila (statut)**, ki opredeljujejo **pristojnosti organov in organe**. Določajo, kdo bo zastopal pravno osebo navzven. Pravne posle sklepa prek pravnih organov. *Corpus – telo (korporacija), membra – udi (člani)*. V občem pravu se problem pravnih oseb razširi. Obstajajo 3 možnosti ustanovitve pravne osebe:

- **koncesijski** (pristojen upravni organ lahko dovolj ustanovitev ali pa ne)
- **normativni** (avtomatizem, pravni red predpiše pogoje in ko so izpolnjeni, nastane pravna oseba)
- **mešani** (dovoljen je vpis pravne osebe v register, ko so izpolnjeni pogoji)

STVARNO PRAVO

To so tista pravna pravila, ki urejajo pravice na stvareh – pravica posameznika, da stvar uporablja, od nje izključuje neupravičene osebe in z njo razpolaga. To je razmerje med upravičencem in stvarjo. Gre za latentno pravico, ki se pokaže v določenih trenutkih (ko nekdo poseže po stvari ali pa pri uporabi).

*STVARNA PRAVICA-je ekskluzivna (izključujoča). Stvarna pravica se ukinja, ustanavlja, obremenjuje, prenaša z razpolagalnimi pravnimi posli.

8 Stvar

Stvar je tista samostojna telesna reč zunanjega (materialnega) sveta, ki je dostopen človekovi oblasti. Zato stvar, ki pade na morju v vodo, ne bo več stvar v pravnem smislu. Plodovi, ki so na drevesu niso stvar, kakor tudi ne skupnost stvari (knjižnica), sonce in zvezde.

*STVAR v ožjem pomenu besede- del zunanjega materialnega sveta, nad katerim je mogoče pridobiti oblast.

Razlikujemo 2 vrsti:

- **telesne stvari** (srečamo v Gajevih Institucijah) – *quae tangi possunt* – **kar lahko primemo** (res corporales) *QUAE-kar
- **netelesne stvari** – *quae in iure consistunt* – **kar obstaja v pravu** (res incorporales)

Stvari delimo po različnih kriterijih:

- stvari, ki **niso v pravnem prometu (res extra commercium)** – na njih ne moremo imeti pravice in jih ne moremo prenašati na drugega.
- stvari, ki **so v pravnem prometu (res in commercio)** – na njih imamo pravno pravico

8.1 Res extra commercium

Po sakralnem pravu so iz pravnega prometa izvzete stvari:

- **res sanctae** – mestno obzidje in vrata
- **res sacrae** – posvečene bogovom, bogoslužno orodje, svetišča, žrtveniki
- **res religiosae** – povezava s pokojniki → ko je bil na zemljišču nekdo pokopan, je to zemljišče prišlo iz pravnega prometa.

Po posvetnem (profanem) pravu so izvzete stvari:

- **res omnium communes** – fizična narava, ki preprečuje izključno last nad stvarjo – **skupne stvari** (zrak, tekoča voda, morje in morska obala)
- **res publicae** (last države) – **namenjene vsem** (javne ceste, javne zgradbe) oziroma so **namenjene uporabi države** (državni službi)
- **res universitatis** (last mestnih občin)

8.2 Res in commercio

Delimo glede na fizično naravo oziroma ekonomski (gospodarski) pomen:

- **res Mancipi** – gospodarsko najpomembnejše stvari – sužnji, domača in vprežna živina in štiri poljske služnosti – pot čez polje, cesta, pot za vodovod, pot za živino, živina, sužnji) in zemljišča (le zemljišča v italiski lasti, provincialno zemljišče ni v lasti) so predmet posebnega načina prenosa lastnine (mancipacija ali in iure cesija). Ostale stvari so **res nec Mancipi**. Na njih se prenaša last. pravica s traditio. Ko se spremenijo gospodarske prilike, ta delitev izgubi pomen. Justinjan popolnoma odpravi razlikovanje.
- **premičnine** (stvari, ki jih brez škode za njihovo bistvo in vrednost premikamo s kraja na kraj) **nepremičnine** (zemljišča). Velja načelo: **superficies solo cedit** – *kar naredimo na površini pripada površini (zemljišču)* → kar je trajno spojeno z zemljiščem, je last zemljišča. K zemljišču spada tudi zrak nad njim in zemlja pod njim.
- **Nadomestne – nenadomestne**: Pri nadomestnih stvareh (opredeljujemo jih po vrsti, količini, kakovosti) posamezni primerek lahko zamenjamo z enakim primerkom – smatra se, da ne more biti uničeno. Pri nenadomestnih stvareh pa gre za unikate, se jih ne da nadomestiti z enako stvarjo. Ta delitev je pomembna v obligacijskem pravu, saj se delitev na nadomestne in nenadomestne v veliki meri ujema z delitvijo na **določene po vrsti (genus)** in **določene individualno (species)**.
- **potrošne – nepotrošne** stvari. Gre za namen stvari. Pri potrošnih (pravno ali naravno) stvareh gre pri uporabi tudi za porabo (enkratna uporaba – hrana). Nepotrošne dobrine so namenjene večkratni uporabi

(obleka). (važno pri užitku)

- **deljive – nedeljive stvari.** Deljiva je tista stvar, ki jo je mogoče brez škode za njeno bistvo in vrednost razdeliti na več delov (nedeljive: diamant, hiša, žival). V odškodninskem in obligacijskem pravu je na prvem mestu realna (fizična) delitev (nezazidano zemljišče), če pa ni možna, se poslužimo pravne delitve:
 - eden od lastnikov stvar obdrži in ostale izplača
 - stvar se proda in se denar razdeli.

Miselni delež – pars pro indiviso: če si stvar zamislimo kot dvojnost: fizična stvar in pravice na njej. O deležih govorimo kadar se upravičenja na stvari delijo na več subjektov – govorimo o solastnikih (V tej obliki je moglo imeti več oseb skupno last. pravico, zastavno pravico ali užitek; ne pa rabe ali zemljiške služnosti). Posledica je, da lahko vsak od solastnikov zahteva svoj delež (naturalni, pravni).

- **enovite – sestavljene stvari.** Enovite stvari nimajo sestavnih delov. Tipična enovita stvar je suženj. Sestavljene stvari lahko razdelimo na več stvari (ura). Ko je stvar enkrat sestavljena, lastninska pravica delov miruje dokler so stvari med seboj povezane. Stvari se pogosto spajajo med seboj, tako, da gospodarsko manj važna, postane sestavina glavne. Stranska stvar s tem izgubi svojo samostojnost in postane prirast glavne stvari (tram, posejano žito). (Če je nekdo v stavbo vgradil sose dov tram, je postal njegov lastnik, ko je plačal njegovo dvojno vrednost. Prejšnji lastnik pa ni mogel zahtevati tramu nazaj, dokler ni bila hiša porušena, saj je lastninska pravica na tramu mirovala. **Accessio cedit (pripada) principali – stranska stvar pripada glavni**)
Universitas facti (skupnost stvari ali zbirna stvar) – **funkcionalna celota:** povezava, ki je gospodarska funkcionalna celota (čreda, knjižnica). Samo izjemno rimsko pravo dopušča, da se te stvari obravnavajo skupaj (če dam v najem čredo, to lahko uredimo z eno pogodbo).
- Pojma **pritikline** rim nima. Pritiklino imenujemo premično stvar, ki je z glavno stvarjo tako vezana, da po gospodarskem pojmovanju služi glavni stvari, vendar pa še naprej ostane samostojna stvar (ključ od omare). Samo poveča uporabnost stvari.
- Pojem **sestavine:** brez nje stvar ne bi mogla obstajati (glej zgoraj sestavljena stvar).

8.3 Plodovi

Plod je stvar, ki nastane v teku normalnega obstoja matične plodonosne stvari. Plod postane samostojna stvar, ko se loči od matične stvari. Plod je stvar iste vrste kot neposredno matična stvar. Ločimo:

- **fructus naturales – fructus civiles.** Fructus naturales so drevesni (rastlinski) sadeži, mladiči, mleko, volna, anorganski donosi rudninskega sveta. Za naturalne plodove je značilno, da ostane ohranjena plodonosna stvar (podrta drevesa zaradi viharja niso plodovi). Civilni plodovi (fructus civiles) so obresti, saj se glavnica obravnava kot plodonosna stvar. Za civilne plodove štejemo tudi zakupnino in najemnino.
- **fructus separati** – plodovi, ločeni od matične stvari (ni pomembno ali umetno ali naravno)
- **fructus percepti** – plodovi, ki so bili zares vzeti v posest, pridobljeni
- **fructus neglecti** – zanemarjeni plodovi
- **fructus percipiendi** – plodovi, ki bi jih moral pridobiti (če nekomu posodim vrt in ta samo lenari, imam pravico zahtevati plodove, ki bi jih v tem času sam pridelal) Sestavljajo jih f. percepti + f. neglecti.
- **Fructus consumpti** – že porabljeni plodovi
- **Fructus exstantes** – plodovi, ki jih v določenem trenutku ne kdo še ima, lahko jih vrne

9 Stvarne pravice

Pri stvarnih pravicah gre za družbene odnose, katerih predmet so določene stvari. Stvarne pravice so (oblastne) pravice na stvari. Temeljna stvarna pravica je lastninska pravica; poznamo še štiri pravice na tuji stvari. Ta pravica je **absolutna** (usmerjena proti vsakomur). Relativno razmerje bi bilo obligacijsko (razmerje med subjektoma). **Ekskluzivna** stvarna pravica pomeni izključujočo pravico (brez mojega dovoljenja ne sme po stvari poseči nihče drug). Stvarno pravico upravičenec uveljavlja z **actio in rem** (to lahko naredi šele ko nekdo poseže v njegovo pravico, do tožbe pa pride le kadar toženec stvar brani). Rimsko pravo pozna nekaj izjem, kjer je dovoljeno omejevati stvarno pravico.

Število stvarnih pravic je omejeno (lastnina, 4 stvarne pravice na tuji stvari: služnost, dedna stavbna pravica, dedna zakupna pravica, zastavna pravica)

9.1 Lastninske pravice

Lastninska pravica je: **ius utendi et abutendi re sua, quatenus iuris ratio patitur** – pravica uporabljanja in zlo(ob)rabljanja v kolikor s tem ne kršimo pravice nekoga drugega. V Rimu, je bila načeloma neomejena – v skladu z njihovo individualistično miselnostjo, da se ni treba ozirati na interese skupnosti ter da z izvrševanjem svoje pravice, ne moremo drugim povzročati škode. **Pozitivna** (lastnik lahko stvar uporablja, porabi, uniči, zlorabi v mejah normalnega, na njej ustanovi služnost) in **negativna** (vsakomur lahko prepreči, ga izključi iz uporabe te stvari) funkcija lastnine.

Vendar pa je v Rimu lastninska pravica vsaj omejljiva s omejitvami na zemljiški lastnini zaradi sožitja sosedov ter s stvarnimi pravicami na tuji stvari:

- **dedni zakup (emfitevza)**: lahko spremenim namembnost, počnem s stvarjo karkoli hočem, ne morem pa je prodati, ker nimam lastninske pravice. Dejanski lastnik nima nobene pravice do uporabe stvari.
- **zastavna pravica**: pravica osebe, da poseže po stvari in se z njo poplača. Daje potencialno možnost odsvojitve stvari.
- **služnosti**: teh je več, lahko ima nekdo služnosti na tvoji stvari (pravica služnostne poti)
- **dedna stavbna pravica (superficies)**: zgradim stavbo na tujem zemljišču in jo imam pravico uporabljati določen čas, saj ta stavba sicer pripada lastniku zemljišča.

Obseg lastninske pravice je odvisen od tega, kolikšen lastnik sem na stvari. Rimsko pravo pozna lastninsko pravico, ki je pridržana za državljane – **civilna lastnina**. Pridobljena mora biti oblično, na ustrezen način. Nasprotje civilni je **bonitarna (pretorska) lastnina**, ki nastane če na res Mancipi ni bila pravilno prenesena lastninska pravica. Primer: Lastnik res Mancipio prenese pravico na pridobitelja s tradicijo → pridobitelj ne postane lastnik, ker ni bil sklenjen obličen pravni posel. Če pride 3. oseba in stvar vzame, pridobitelj nima nobenega pravnega sredstva za to, da sme zahtevati stvar nazaj, ker ni lastnik. Zato praetor sestavi posebno tožbeno formulo – **publicijanska tožba** – ki jo vloži bonitarni lastnik. V njej je fikcija, da je pridobitelj že priposestvoval stvar. Na bonitarni ali pretorski lastnini, lastnik pridobi last. pravico šele s priposestvom, do takrat ga pretor varuje s **exceptio rei venditae et traditae**; po civilnem pravu bi stvar izgubil nasproti lastniku. Na provincialnem zemljišču ni lastninske pravice, samo posest in užitek; posest se prenaša s tradicijo. Zgodi se lahko podobno kot v zgornjem primeru (pride 3. oseba). Od Diokleciana se izenačuje provincialna posest z lastnino, ki jo de iure prizna Justinjan.

9.2 Posest

Posest je dejstvo, da ima nekdo stvar v svoji posesti. Posest je zunanji izraz lastninske pravice (ni pa nujno). Za pridobitev lastninske pravice se ponavadi zahteva pridobitev posesti. **Posest je zgolj pravno dejstvo, lastnina pa je pravica**. V večini primerov je posest enaka pravici. Kot posebna kategorija posest posredno varuje lastnino in lastnika. Omogoča celovitejše varovanje. Rimsko pravo **definira posest** kot **dejansko oblast nad stvarjo (corpus)** in posebno **posestno voljo (animus (volja) possidendi)**. Posest torej **pridobivamo corpore et animo**. Dejanska oblast je predmet detencije (imetništva) – dejanski odnos do stvari.

Predmet posesti je mogla biti le stvar, na kateri je mogoča lastninska pravica. Stvari, ki so izven pravnega prometa, ni mogel nihče posedovati. Izjema je posest na človeku, ki je pomotoma suženj.

Lastniški posestniki – tisti ki trdijo, da so lastniki	Nelastniški posestniki
lastnik, ki poseduje	prekarist – v uporabo dobi stvar do preklica; interdikti ga varujejo proti vsem; ne pa tudi proti lastniku.
dobroverni posestnik	superficiar – ima dedno stavbno pravico (šele po Justinjanu)
nedobroverni posestnik (tat)	zastavni upnik in emfitevta
	sekvester – oseba, ki sprejme v hrambo sporno stvar. Dolžan bo vrniti stvar tistemu, ki bo uspel dokazati, da je stvar njegova. Ima posestno varstvo Delno tudi užitkar (po Justinjanu – posestni interdikt kot analogni)

Učinki posesti:

- **Vim vi repellere licet – silo je dovoljeno branit s silo**. Dokler sila traja, jo lahko vračam.
- možnost prehoda v lastninsko pravico pod določenimi pogoji – **priposestvanje**

Posestno varstvo z interdikti – sistem praetorskih zapovedi in prepovedi, ki varujejo posest. Pretor z interdikti, rešuje samo spor glede posesti in sicer naglo. Ne spušča se v vprašanja ali je nekdo opravičen do posesti in tudi ne na kaj opira nekdo svojo pridobitev posesti. Zato je možnost, da v posestnem sporu zmagata nedobroverni posestnik in potem stvar izgubi v lastninski tožbi.

Poleg posestnikov poznamo še imetnike (zavestno gospostvo nad stvarjo). Naravna posest – imetništvo, detencija. Detentor (imetnik) nima posestne volje (animus possidendi), ima pa fizično posest (dejansko oblast nad stvarjo). (sem spadajo **depozitar, komodatar, najemnik, zakupnik, suženj, filius familias**). **Kadar je stvar v imetnikovi oblasti, velja za posestnika tisti za katerega imetnik stvar ima (pridobivanje posesti nudo animo (zgolj z voljo))**

Razlikovanje posesti glede na lastninsko pravico (lastniški posestniki):

- **dobroverna** (misli, da je lastnik, pa ni)
- **nedobroverna** (ve, da ni lastnik, pa trdi, da je)
- **lastniška** (posest posestnika, se navzven kaže, kot izvrševanje lastninske pravice. Razumljivo je torej, da je lahko bil juristični posestnik samo tisti, ki je mogel biti tudi lastnik – pater familias (sinovi in sužnji posredno posedujejo za njega (celo suženj, ki je na begu) (primeri 92–95)

Razlikovanje glede na razmerje v pridobitvi:

- pridobil sem tako kot je treba
- viciozna pridobitev (pridobljeno **na silo – vi, na skrivaj – clam, na prošnjo do preklica – precario**).

Praetor odreka vicioznemu posestniku varstvo, kadar je posest relativno (med dvema ind. določenima osebama) viciozna (kadar je bila na skrivaj, s silo ali na prošnjo pridobljena stvar v interdiktne postopku). V takem primeru je pretor dovolil nasprotniku vicioznega posestnika, da je on stvar dobil v posest.

9.2.1 Pridobivanje posesti

Posest pridobivamo corpore et animo (s fizičnim vzetjem v posest in ustrezno posestno voljo – ki se mora navzven pokazati).

Neposredna/izvirna pridobitev je pridobitev neodvisna od pravnega prednika (ujel sem ribo) (primeri 78,79).

Posredna/izvedena pridobitev je takrat, kadar mi kdo stvar izroči (posestna volja pridobitelja se sklada z opustitvijo posestne volje prejšnjega posestnika). Pri izvedeni pridobitvi rimsko pravo dopušča manj očitno dokazovanje dejanske oblasti.

Posest lahko pridobi le tisti, ki je **poslovno sposoben**, ker sicer ni zmožen oblikovat posestne volje (primer 91).

Pri izvirnem načinu ne sme biti nobenega dvoma, da je pridobil stvar v posest. Oblast nad stvarjo je treba izrecno pokazati – vzeti stvar v posest.

Lastninska pravica nastopi šele takrat, ko imam stvar v oblasti (primeri 78,79)

*Corpore-fizično, telesno *Tactu-z dotikom

Posredni način je prenos od enega na drugega (na novega posestnika). Navadno se pridobi **corpore et tactu – telesno in z dotikom** (pri stebrih se sporazumeta, vino v vinski kleti – izročitev ključa. Kupljeno – ko je dostavljeno na dom, kupljen les in vinski vrči – kupec postavi čuvaja, tramovi – se ožigosajo). Za zemljišče je bilo potrebno prvo stopiti na zemljišče, nato pa se dopušča samo nakazana (simbolična) pridobitev oblasti nad stvarjo (iz razgledne točke se pokaže zemljišče) – longa manu traditio – izročitev na dolgo roko, kasneje težnja, da zadostuje že izročiteljeva izjava (primeri: 72–77, 81)

brevi manu traditio – pridobitev na kratko roko: gre za prehod **detencije v posest** (primeri 82–85). Pride do naknadne posestne volje, prej je imel le fizično oblast. Se pravi doslejšni imetnik postane posestnik (in lastnik).

Nemo sibi ipse causam possessionis mutare potest – Nihče ne more sam sebi spremeniti temelja svoje posesti (ne da bi zagrešil delikt – skril stvar, vzel s silo, imetnik, ki je prej imel stvar za drugega je spremenil svojo voljo).

Nasprotno izročitvi na kratko roko je posesorični konstitut (constitutum possessorium): pridobitelj **nima dejanske oblasti (ima samo voljo)** nad stvarjo, **odsvojitelj jo ima še vedno v posesti**. Primer: Zidam hišo, rabim denar, prodam stanovanje in ostanem še nekaj časa v njem, da dozidam hišo. **Posest preide v detencijo, detentor drži stvar za lastnika.** (Primeri 86–91)

Možno je pridobivati posest za drugega, vendar je ta pridobitev temeljila na neki podrejenosti (suženj, sin za gospodarja/očeta)
(primeri 96–107)
Sezonsko dostopno zemljišče – posest traja ne glede na to, da posestnik v danem trenutku ne more do stvari
(primeri 117 – 120).

Pri pridobivanju posesti, rimsko p. odstopa od odklanjanja direktnega zastopanja, saj je posest le dejstvo ne pa tudi pravica. Tako je lahko varuh pridobil posest za svojega varovanca – za varovanca, ne da bi vedel. Prav tako tudi vesoljni zastopnik (procurator omnium bonorum) – če je gospodar naročil ali kasneje odobril. Ni pa mogel mandatar nastopiti kot zastopnik. Za ležečo zapuščino pridobivajo sužnji, za pravne osebe pa društveni organi ali pa sužnji. Po Justinjanovem pravu, pa je mogel pridobiti posest za drugega vsak svoboden človek, bodisi je ta to vedel ali pa ne.

9.2.2 Prenehanje posesti

- **Če posestnik umre** (dedič jo mora pridobiti...; če umre imetnik (detentor) se nič ne zgodi)
- **Posestnik postane premoženjsko nesposoben**
- **po volji dosedanjega lastnika (corpore et animo):**
 - ko prenešem posest na koga drugega
 - ko stvar zavržem
- **proti volji dosedanjega posestnika (lahko le corpore (fizično vzetje)):**
 - prevlada dejanski element – kljub temu, da imam močno posestno voljo, nimam dejanske oblasti
- **posedovana stvar je uničena ali pride iz pravnega prometa**
- **samo animo (volja) izgubimo posest pri posesoričnem konstitutu (constitutum possessorium)**

Kje je meja med tem, da ne vem, kje je stvar in med tem, da nisem več posestnik? Za prenehanje posesti gre, če ni mogoče neposredno dobiti stvari v oblast, če je to odvisno še od nekoq drugega (primeri 113,114,116).
Izguba posesti ne vpliva na lastninsko pravico.

Izguba posesti na zemljišču:

- ko opustiš posestno voljo
- ko je posest odvzeta s silo ali na skrivaj (ne več po Justinjanu) – ko kje posestnik izvedel je lahko z obratno silo pregnal, če ni mogel je izgubil posest.

Posesti ne izgubimo na pobeglem sužnju, založeni stvari, vozu, ki je na polju.

9.2.3 Posestno varstvo

Večina sporov nastane na dejanski ravni. Če nekdo pride na zemljišče, je treba spor že reševati, da ne pride do hujših sporov. Zato praetor zavaruje posestnika, dokler tisti, ki je hodil po zemljišču, ne dokaže, da je upravičen do tega. Gre za skrajšano varovanje lastnika in borbo proti nasilju.

Subjekt posestnega varstva je posestnik (lastniški in nelastniški). Praetor s tem, ko ne sprašuje ali si posestnik, poenostavi zadevo, spor zatre v kali in obvlada zadevo.

Pravica ostane neokrnjena in upravičenec lahko dokazuje pravico. *Posestno varstvo je varstvo dejanskega stanja in ne vpliva na lastninsko pravico.*

Od varstva je izključen viciozni posestnik (ki mu lahko nasprotna stran dokaže, da je dobil stvar na skrivaj (clam), na prošnjo do preklica (precario) ali na silo (vi)). **Relativna vicioznost:** upoštevana je le če je meni vzel stvar (torej je relativna če je odvzeta nasprotni strani v posestnem sporu).

Praetor zapoveduje ohranjanje posestnega stanja, oziroma prepoveduje spremembo stanja. Posestna varnost je potrebna, kadar je posestnik moten v posesti ali pa mu je posest vzeta. Pretor je kmalu formuliral interdikte splošno in abstraktno, ker je bilo sporov vedno več. Če se je oseba pokorila interdiktu je bil spor končan, drugače je prišlo do dodatnega postopka.

Pojem interdikta: praetorska prepoved oziroma zapoved (razlikujejo se glede na to ali gre za motenje posesti ali pa za vzem posesti)

MOTENJE POSESTI:

- **interdicta retinendae possessiones** – oba interdikta sta prohibitorna. Pretor ne zapoveduje nobene pozitivne storitve, ampak samo prepoveduje nasilje zoper nadaljno posest nevicioznega posestnika. (zaradi motenja posesti). V tem postopku pretor ugotavlja, kdo je posestnik. Je uvod v lastninsko

pravdo, s tem, da se ugotovi, kdo je posestnik.

- **uti possidetis** (interdikt uti possidetis)– varuje se **posestnik nepremičnine**, ki ga **nekdo trajno moti v njegovi mirni posesti** (moteče naprave na zemljišču); posestno stanje naj ostane kakršno je v trenutku, ko je interdikt izrečen, v kolikor nasprotna stranka ne bo dokazala, da je 1. stranka pridobila stvar viciozno od nasprotne stranke. **cautio de amplius non turbando – varščina, da ne bo več motenj** ← moteni jo bo lahko takoj terjal, če bo ponovno moten. Dokazovati je potrebno samo, da je prišlo do motenj. Interdikt UTI POSSIDETIS se je lahko obračal zoper obe stranki, zato ga imenujemo dvojnega (INTERDICTUM DUPLEX) Tožba, ki jo ima posestnik: **actio ex interdico**
- **utrubi** (interdikt utrubi)– gre za **posest premičnine**; izhodišče za varstvo je dolgotrajna posest – preteklo leto (kdo je v preteklem letu več posedoval stvar – Klasični pravniki). **Na tak način ugotovljeni posestnik sme premičnino vzeti v dejansko oblast, nasprotnik, ga ne sme ovirati**. Tako posest pretor varuje le, če ni viciozna, če pa je pa interdikt deluje rekuperatorno (duplex – dvojen edikt: utegne zadeti vsako izmed strank) Po Justinjanovem pravu je zavarovan trenutni lastnik.

actio ex interdico – v svoji posesti moteni posestnik je zahteval, da se odstrani motnje, hkrati je zahteval tudi povračilo škode ter varščino.

Interdiktni postopek pridobi še dimenzijo uvoda v lastninsko pravdo, v katerem se ugotovi, kdo je posestnik – toženi.

VZEM POSESTI:

- **interdicta recuperandae possessiones** (zaradi nedopustnega odvzema posesti – na silo ali na prošnjo do preklica). Brezpogojna zahteva pretorja za vzpostavitev prejšnjega stanja. **Oba interdikta sta zapovedi, naslovljeni na posestnika naj vrne stvar tožniku v posest, če jo toženec poseduje relativno viciozno.**
 - **interdictum de vi (cotidiana) – zaradi sile** (le za **nepremičnine** – pregnan z zemljišča). Skuša vrniti posest tistemu, ki je bila nasilno odvzeta. Pozna dva pogoja: **Tisti, ki je sprožil postopek, ni relativno viciozen** (nasilno, na skrivaj ali na prošnjo do preklica pridobil) in **eno letni rok**. Pri interdikt de vi je smel zahtevati tudi odškodnino. Če je zamudil enoletni rok ali pa je imel zemljišče že dedič mu je pretor dovoljeval a° (actio) in factum za kolikor je obogaten. **Minima non curat praetor – z malenkostmi se pretor ne ukvarja**
 - **interdictum de vi armato – zaradi sile z orožjem (kvalificirana sila)**: posebej varuje tiste, ki so bili pregnani z orožjem. Ni omejitve. Problem je v tem, kaj je orožje. Po mnenju rimskih pravnikov se šteje za orožje vse, kar ni gola roka (tudi krepelce in kamenje). Zraven je še odškodninski zahtev (interes): stranka, ki je bila pregnan z zemljišča lahko zahteva vrnitev škode, ki je pri tem nastala; in zahtev za vračilo koristi (interes). De vi armata je strožji sam **ne vsebuje 1 letnega roka, niti exceprije**, da ne velja, če je bila posest prej pridobljena viciozno). Justinjan pripozna samo interdikt de vi, ki ga lahko naperi posestnik užitkar ali zakupnik v enem letu. Sklicuje se na to, da niti navadna sila ni dovoljena za pregon. Glede actio in factum velja isto kot pri interdikt de vi.
 - **Interdictum de precario**: gre za reševanje nekega razmerja, v katerem priznavamo poplačilo v denarju. **Interdikt je naperjen proti prekaristu** (interdictum de precario ima na voljo precariodans). **Prekarist sicer uživa posestno varstvo, vendar ne proti prekariodansu** (tisti, ki daje stvar v prekarij). Stvar pri tem interdikt je lahko **premičnina ali nepremičnina; ni uporabna exc° viciozne posesti**. Če je bila stvar vrnjena poslabšana, uničena, precariodans ni imel na voljo nobenega ugovora več. Zato se počasi oblikuje zadeva tako, da mora prekarist vrniti stvar nepokvarjeno, drugače ima precario dans proti njemu actio praescriptis verbis. Kadar je prekarist pomotoma sprejel neko svojo stvar v prekarij, je ta interdikt popolnoma neuporaben.

Obče pravo: koncept lastninske pravice se v fevdalizmu spremeni. Zato sta pomešana na eni strani lastnina, na drugi strani pa posest. Kralj ima lastnino, njegovi vazali pa uporabno lastninsko pravico. Zato posestno varstvo v smislu rimskega prava ne pride v poštev. Upošteva se tudi upravičenost do posesti – do posesti je upravičen tisti, ki ima lastninsko pravico (za to se uporablja lastninska tožba)

Velja načelo: *Spoliatus ante omnia restituendus* – tistemu, komur je bila stvar nasilno odvzeta, je treba to stvar še pred razpravljanjem vrniti.

10 Lastninska pravica

Uvod in ponovitev

To je pravica, ki ni pod vplivom dejanskega stanja. **Lastnik lahko zahteva svojo stvar v posest.** Samo takrat, ko bo posestnik stvar posestvoval na temelju neke stvarne pravice (zastavni upnik, dedni zakup...), lastnik ne bo upravičen do posesti te stvari. Rimljani poznajo **civilno** (lastnina po civilnem pravu, lahko jo je pridobil le Rimljan, pridobljena je morala biti na pravilen način) in **bonitarno (pretorsko) lastnino** (gre za lastninsko pravico na stvari ki jo de facto varuje pretor, nastane pa na način, ko nekdo pridobi lastnino nad res Mancipi na nepravilen način). Bonitarni lastnik je s časom postane civilni lastnik – priposestvanje.

10.1 Pridobitev lastninske pravice

Načini pridobivanja lastninske pravice, so tista pravna dejstva, ki jih pravni red prepoznava za uspešna, da premoženjsko sposobni pravni subjekti (fizične in pravne osebe) z njimi pridobivajo last pravico.

IZVIRNO : IZVEDENO

- **Izvirna (originalno):** neodvisno od dosedanjega lastnika ali pa pridobitev lastninske pravice na stvari, ki je brez lastnika. Nastati mora nova lastninska pravica. Ni pravnega prednika, od katerega bi pridobil lastninsko pravico (ujamem žival). V trenutku, ko sem jo pridobil ni bila v lasti nikogar, prej je lahko bila. (prilastitev (okupacija), pridobitev zaklada, pridobitev plodov, spojitev, zmešanje, predelava in priposestvanje)
- **izvedena:** imamo odsvojitelja in pridobitelja. Gre za prenos pravice od odsvojitelja na pridobitelja. Ista lastninska pravica le zamenja subjekt. Načini prenašanja: mancipacija, in iure cesija, tradicija, prisoditev in volilo..

Nemo plus juris transferre ad alium potest, quam ipse habet – Nihče ne more prenesti več pravic na drugega, kot jih ima sam. To načelo je izhodišče za vsak prenos pravice (temeljno načelo vseh izvedenih pridobitvenih načinov).

NARAVNO : CIVILNO

- **naravni način:** znan je povsod, ni specifičen izraz določenega pravnega sistema. Najbolj tipična je izročitev, ker je poznana povsod.
- **civilni način:** skladen je s tistimi načini, ki so v skladu z rimskim pravom

10.1.1 Izvirni načini

10.1.1.1 Okupacija (prilastitev)

Okupacija je naravni in izvirni pridobitveni način, pri katerem pridobi na določeni stvari, ki ni v lasti nikogar, lastninsko pravico tisti, ki vzame stvar v svojo posest z namenom, da pridobi na njej lastnino. (sovpadata se pridobitev posesti in lastninske pravice). Če okupiramo stvar, ki je res nec Mancipi (gospodarsko manj pomembne stvari-prenašajo se s TRADITIO) postanemo civilni lastniki, če pa kakšno res Mancipi, pa bonitarni in šele potem priposestvanja civilni. Okupacija bo uspešna ko bo šlo za primerno stvar. To so stvari, ki nimajo lastninske pravice (bodisi nikoli ni imela lastnika, ali ga nima več);

3 kategorije stvari:

- **stvari v prosti naravi** (nabiralec utrga gobo)
- **opuščene stvari** (so **zavržene stvari** – stvar na kateri z namenom opustiti lastninsko pravico opustim posest; **ne gre za izgubljeno stvar** (najditelj lahko zahteva dejanske izdatke kot poslovodja brez naročila) ali za stvar za katero ni bilo namena zavračanja; **niso odvržena stvar** – specifična stvar pomorskega prevoza, ko zmečejo tovor v morje, tisti ki to vzame ne more postati lastnik; odvržena stvar lahko postane zavržena)
- **stvari sovražnika** (pripadniki, stvari države (ki niso vojni plen), ki je z Rimom v vojni)

Divje živali niso v lasti nikogar – dokler so proste. Kdor jih vzame v posest pridobi na njih lastnino. Kdor je ubil divjačino in jo vzel v posest je postal njen lastnik, čeprav se je to zgodilo na tujem zemljišču, tega ne more preprečiti niti izrecna prepoved lastnika zemljišča, ki pa je sicer mogel s svojo prepovedjo preprečiti okupatorju vstop na zemljišče. Ni pa si mogel prilastiti divjačine na ograjenem zemljišču, rib v ribniku. Predmet okupacije niso domače živali tudi pobegle ne (zavržene ja).

Divjo žival posedujem, ko jo obvladujem fizično (je ujeta – pri okupatorju je le za to ker ne more uiti – ko so na prostosti so spet v lasti nikogar) ali psihično (jo udomačim, se vrača). (Primer 171).

Stvari, ki so vržene v morje v viharju, postanejo predmet okupacije, ko opustimo posest na njih (primer 172).

Dokler lahko čebelar z očmi sledi roju, toliko časa traja lastninska pravica. (Primer 174)

10.1.1.2 Pridobitev zaklada

(primer 175): **Zaklad je stara shranitev denarja, na katero se je že pozabilo, tako da nima več lastnika**. Rimsko pravo ne pozna zaklada v premoženju. Lastninsko pravico na zakladu dobi najditelj, vendar si mora deliti zaklad z lastnikom nepremičnine (pol, pol), če je nepremičnina javna, deli s fiskusom. Pri zakladu ne gre za **okupacijo, ampak za najdbo** (primer 177) (bolj je važno kdo ga je našel, kakor kdo ga je vzel v posest). Če je najditelj kopal brez lastnikovega dovoljenja, je ves zaklad pridobil lastnik zemljišča, če pa je bilo izvzeto iz pravnega prometa pa fiskus.

Prilastitev – okupacija – tukaj je važno kdo vzame stvar v posest – nikogaršnja stvar

Pridobitev – pomembno je kdo najde

10.1.1.3 Pridobivanje plodov

Stvarno pravo upošteva le naravne plodove. Redno pridobi lastninsko pravico na plodu lastnik in sicer ko se plod loči. Plodovi so stvari, ki nastanejo v teku normalnega obstoja plodonosne stvari. Plod lahko pridobimo na dva načina: **z ločitvijo - separacijo (separatio – naravna ali umetna)** ali pa s **percepcijo (perceptio) – vzamemo v posest (izvedena pridobitev)** (tako pridobiva užitek, zakupnik – s tihim zakupodajalčevim privoljenjem) S separacijo plod postane stvar. Dotlej je lastninska pravica zajeta v matični stvari. Izjeme:

- **emfitevta (dedni zakupnik)** – lastnik plodov postane emfitevta, izenačen je z lastnikom
- **Užitek** pridobi s separacijo lastninsko pravico na živalskih mladičih, pri ostalih stvareh pa pridobiva lastninsko pravico s percepcijo (vzetjem v posest).
- **dobroverni posestnik** – lastnik ne more zahtevati od dobrovernega posestnika plodove, ki jih je pridobil (klasično pravo), Justinjan pravi, da mora vrniti tisto kar mu je ostalo (fructus exstantes)

(primera 178,179.19) Dokler se ne pojavi lastnik zemljišča, se dobrovernega lastnika šteje za dobrovernega.

10.1.1.4 Spojitev nepremičnine s premoženjem, oz. dveh premoženj

To je povezava dveh samostojnih stvari – nastane nova stvar. Lastninska pravica posameznih delov ugasne. Accessio cedit (pripade) principali – prirast pripade glavni stvari. Lastnik glavne stvari tako postane tudi lastnik stranske stvari (dodatek).

- **SPOJITEV NEPREMIČNINE S PREMOŽENJEM**: nepremičnina se šteje za glavno stvar. Premoženje, spojena z nepremičnino, postane last lastnika nepremičnine. **Superficio solo cedit** (primeri 180–184)
alluvio – naplavina – lastnik zemljišča pridobiva lastninsko pravico izvorno in takoj na tem nanosu, če je bila reka meja
insula in flumine nata – v javni reki nastal otok, deli ga sredinska črta struge, tako kot opuščeno rečno strugo (**alveus derelictus**).
avulsio – prirast odtrgane zemlje; trdno se mora spojiti (korenine poženejo iz ene v drugo); dokler se to ne zgodi, sme lastnik odpeljati svojo zemljo. Preden pa jo odpelje, se mora s stipulacijo zavežati, da bo povrnil škodo, ki bo pri tem nastala. Mora vzeti vse ali ničesar
Odtrganina – tisti del zemljišča, ki ga je voda odtrgala in ga prenesla nekam drugam – lastninska pravica se ne spremeni in sme odpeljati zemljišče (odpeljati mora vse ali nič) v določenem času.
alveus derelictus – opuščena rečna struga
Posevek – Seme postane takoj, ko pade na zemljišče, last zemljiškega lastnika. Posaditev (sadika) postane last zemljiškega lastnika, ko se spoji z zemljiščem (požene korenine).
Lastnik zemljišča postane lastnik stavbe, ki je zgrajena na tem zemljišču (če stavba ni premoženje-lesene deske,...).
- **SPOJITEV DVEH PREMOŽENJ**: Ni pravila, kaj je glavna stvar. Največkrat odloča gospodarsko naziranje. Pri pisavi (skriptura) in vezenini (tekstura), poslikava (piktura) je štetla za **glavno stvar podlaga**. Tudi, če se je na podlago napisalo nekaj z zlatimi črkami. (primer 185) Podlago je lažje identificirati. To je stvarnopravni učinek, lahko pa kasneje pride tudi do reševanja obligacijskopравnih problemov. Po nekaterih navedbah pa pripada tudi podlaga sliki (Gaj, Justinjan), saj ima slika neko vrednost. Če nekdo na podlago nariše sliko, je stvar drugačna (primeri 186, 187, 188.3, 188.4)
Poznamo začasno (spojitev) in trajno (zvaritev) povezavo.

- **ZVARITEV** (*ferruminatio*) – zaradi zvaritve nastane tesna zveza. Npr. kipu brez roke privarimo roko. Roka postane del kipa in **lastnik kipa postane tudi lastnik roke**. Lastninska pravica na roki ne oživi, če se roka spet odtrga.
 - **SPOJITEV** (*adplumbatio*) – spojitev s pomočjo svinca. Gre za manj trdno zvezo in po ločitvi stvari lastninska pravica spet oživi. Npr. **diamant kot stranska stvar pripade prstanu**, vendar pa lastninska pravica na diamantu spet oživi, če se loči od prstana. Tisti, ki je bil lastnik diamanta, lahko s tožbo *actio ad exhibendum* (izdvojitvena tožba, predložitvena tožba) zahteva ločitev diamanta od prstana, da oživi lastninska pravica in ima možnost z *rei vindicatio* zahtevati stvar nazaj.
 - **POMEŠANJE** (*commixtio*): **suhe stvari** (žito dveh lastnikov). Če se pomeša po volji dotedanjih lastnikov, nastane solastnina, ki se lahko deli s tožbo *actio communi dividundo*. Če pa se pomeša proti volji dotedanjih lastnikov, vsak obdrži svojo lastninsko pravico, ki jo lahko uveljavlja z *rei vindicatio*. Učinek je enak. Če so pomešani denarni novci gre lastninska pravica tistemu, ki jih pomeša (če je bilo to brez soglasja), dolžan pa je vrniti vrednost drugemu lastniku. (primer 190)
Če je nekdo pomešal stvari nevede, sledi *condictio sine causa* – obogatitvena tožba; če pa je pomešal vede, lahko toži nasprotnik z **actio furti** (zahteva se kazen) ali **condictio furtiva** (zahteva se vrednost ukradenih novcev).
 - **ZMEŠANJE (tekoče stvari)**: Če je zmes ločljiva, lastniki obdržijo lastninsko pravico (npr. svinec + srebro, voda + olje). Če pa zmes ni ločljiva, nastane solastnina (zlato + baker).
- **PREDELAVA**: nekdo **predela tujo stvar ali več stvari in sicer tako, da iz nje dobi novo stvar** (iz tujega srebra naredi srebrno vazo, iz zlata zapestnico...). Stvar iz katere je narejeno je *materia*, nova stvar pa je *species*. Tisti, ki je predelal stvar je vložil svoje delo (Primer 194) Če se lahko nova stvar vrne v prvotno obliko, lastnik materije postane tudi lastnik species. Če pa se nova stvar ne more vrniti v prvotno obliko, postane tisti, ki je predelal stvar, lastnik te stvari, če je predeloval v dobri veri. Če pa je bil to zloverni predelovalec, se šteje za tatvino (ko se stvari ne da spremeniti nazaj, drugače jo je samo poškodoval). Če predelovalec uporabi del svoje stvari je brez pomena ali se lahko stvar povrne v prvotno obliko, predelovalec namreč postane lastnik stvari. Ponovno gre za stvarnopravne posledice, obligacijskopravne lahko sledijo. Če nekdo s predelavo postane lastnik, to ne pomeni da se je zgodila krivica prejšnjemu lastniku, saj vprašanje odškodnine sodi k obligacijskem pravu. Zoper zlovernega predelovalca ima lastnik *actio furti*, *actio legis Aquiliae*, *condictio furtiva*. Zoper dobrovernega pa *condictio sine causa*.

10.1.2 Izvedeni načini pridobitve lastninske pravice

Dva **strogo oblična** civilna načina pridobitve sta bila **mancipacija** in **in iure cessio**. Služila sta za prenašanje lastninske pravice na res Mancipi. Obličnost je imela dva namena:

- odsvojitelj naj se zave daljnosežnosti svojega ravnanja. Obličnost naj ga spomni, da gre za pomembno stvar.
- zagotovi publiciteto. Manj možnosti je, da se to pozabi, lažje je dokazati.

Mancipacija in in iure cessio sta civilna načina.

Ne moremo prenesti več pravic, kot jih imamo (*Nemo plus juris transferre ad alium potest, quam ipse habet*).

10.1.2.1 Mancipacija

Pozna jo že zakonik XII, plošč. *Per aes et libram* – *pravni posel s pomočjo bakra in tehtnice*. Rimljani so kot ekvivalent bogastva poznali baker. Kupna pogodba se je **izvršila z** mancipacijo. Sodelovati morata **odsvojitelj in pridobitelj** in pa še **5 prič**, ki morajo biti odrasli moški, rimski državljani, posebej naprošeni za vsak primer posebej in pa **tehtničar** – oseba, ki je ob sklenitvi posla odtehtala kupnino. Ko je bila kupnina opravljena, je pridobitelj izjavil, da šteje to stvar za svojo, odsvojitelj pa je to z molkom potrdil. Stvar, ki se je odvajala je moral biti zraven. Če ni dovolj prič je mancipacija nična, lastninska pravica se ne prenese. Da je mancipacija veljala je moral biti odsvojitelj zares civilni lastnik.

Te stroge obličnosti so bile skozi celotno obdobje Rima. Na koncu Justinijan odpravi mancipacijo in in iure cessio, ker nista več potrebni, saj je odpravljena delitev na res Mancipi in res nec Mancipi.

Ko pride v Rim kovan denar, se bakra ne tehta več, vendar tehtničar ostane in kupec simbolično potrka z novičem po tehtnici.

Z razvojem se kupna pogodba osamosvoji, postane konsenzualni kontrakt.

Mancipacije niso uporabljali le za **prenos lastninske pravice** (+ob podaritvi in za ustanavljanje poljskih služnosti), ampak **tudi za oporoko, emancipacijo (osamosvojitve sina), posinovitev** (adoptio) in **mancipium** (sina je oče zaradi delikta noksalno prepustil oškodovancu v oblast). Predmet mancipacije je lahko premična ali nepremična stvar. Za mancipacijo velja **actus legitimus** (rok, pogoj – ničnost). Lahko je bila **abstraktna ali kavzalna**. Odsvojitelj je lahko izrazil, da ne jamči za stvar ali, da si pridrži nekatere služnosti – *leges mancipii* – te izjavi.

Iz mancipacije izvirata:

- **actio de modo agri** –tožba naperi pridobitelj, če se je z mancipacijo prenesla lastninska pravica na zemljišču in je bilo zemljišče manjše. Primanjkljaj se je plačal v 2x vrednosti.
- **actio auctoritatis** – kupec je od prodajalca zahteval dvojno vrednost kupnine, če je prišlo do *evictie* stvari. To je, da se pojavi 3. Oseba, ki na kupljeni stvari uveljavlja kakšno stvarno pravico (lastninska pravica, zastavna pravica,...). Ta tožba je na voljo, le če je bila stvar prodana z mancipacijo.

10.1.2.2 In iure cessio

Je produkt miselnosti, da velja več, če je sklenjeno pred oblastjo. **Izvedeni civilni način** pridobitve lastninske pravice. Opravi se v **obliki navidezne pravde**. Lastninska pravica se lahko pridobiva na res mancipi ali na res nec mancipi. Uporabna je širše, tudi za ustanavljanje služnosti, ukinjanje služnosti, odstop od dediščine, adopcijo, osvoboditev sužnja... Izhaja **iz pravila da pri stvarnopравни tožbi toženec, ki ne brani lastnine na stvari mora izročiti to stvar tožniku**. Toženec mora zares biti lastnik stvari. Nastopata pridobitelj (tožnik) in odsvojitelj (toženec). Šla sta pred praetorja in tožnik je trdil, da je stvar njegova. Toženec je molčal. Če toženec ni zanikal, je to priznaval. **Confessus pro indicato est – tisti, ki prizna tožnikov tožbeni zahtevek, je obsojen**. Praetor prepusti stvar tožniku in mu prizna lastninsko pravico; lastninska pravica se prenese formalno, pred oblastjo. V in iure cessiji lahko sodelujejo le **rimski državljani**. Oba sta morala priti – biti **navzoča** pred praetorja. (Suženj ali sin ni mogel nastopati za pridobitelja). To ne velja če toženec ni lastnik. Na ta način se prenašajo še nekatere pravice (npr. emfitevza).

Tudi za in iure cessio velja **actus legitimus (pravni posli, ki ne trpijo ne roka ne pogoja-v primeru da sta jim dodana, so NIČNI)**. Je **vedno abstraktna** ni naveden namen. Njena veljavnost je neodvisna od tega ali je bila kupnina plačana ali ne.

10.1.2.3 Traditio (izročitev)

To je najvažnejši izvedeni, naravni način pridobivanja lastninske pravice. Pridobivali so jo lahko *rimski državljani in tujci*. Odsvojitelj prepusti pridobitelju posest stvari z namenom, da pridobitelja naredi za lastnika. Pridobitelj stvar vzame v posest (z namenom pridobiti na stvari lastninsko pravico). S tradicijo se lahko prenese civilna lastninska pravica *na res Mancipi in sicer kasneje s priposestvom*. Pridobitelja je praetor ščitil kot *bonitarnega* lastnika. Tak bonitarni lastnik ni postal civilni lastnik. Stvar je moral še priposestvovati.

Tradicija je *brezobličen pravni posel*. Zato lahko v praksi prihaja do sporov, kdaj nekdo s tradicijo pridobi lastninsko pravico. Zato se v praksi uveljavi **5 pogojev, da bo tradicija uspešna:**

- **Izročitelj mora biti lastnik stvari.** Včasih je lahko tradicija uspešna tudi, če je ni izročal lastnik. To so bile izjeme. Tako sta lahko sin ali suženj opravila tradicijo, če sta imela pekulij. To so lahko storili tudi: varuh nedoraslega, vesoljni gospodarski oskrbnik (*procurator omnium bonorum*) ali skrbnik umobolnega (agnatski skrbnik – molče dan mandat), zastavni upnik, če dolg ni bil plačan, kdor je imel mandat od lastnika (lastnik mu je naročil), cesar, cesarica, fiskus. Primeri, ko je lastnik, pa ne more (infantes, umobolni) prenesti pravice na drugega z izročitvijo: Preklicani zapravljivec, tudi tisti, ki je prezadolžen.
- **Pridobitelj mora biti sposoben postati lastnik – pravna sposobnost (premoženjska sposobnost).** Oseba, ki lahko pridobiva mora imeti vsaj *commercium*. Provincialni namestnik, ni smel pridobivati posesti v svoji provinci. Sin in suženj lahko s tradicijo pridobivata za očeta/gospodarja.
- **Namen prenesti/pridobiti lastninsko pravico (animus domini transferendi et acquirendi) – namen mora biti izražen in nedvoumen.**
- **Zadosten pravni temelj (pravni temelj izročitve- pravni posel: kupo. prod. pogodba, darilna pogodba, dota, volilo,..) – iusta causa traditionis** (je ožji od *iustus titulus*, saj je *iusta causa traditionis* vezana na izveden način pridobivanja lastnine). Tradicija je razpolagalni (dispozitivni) pr. posel, ki **ne more obstajati sam, nanašati se mora na zavezujoči (obvezujoč) pravni posel, v bistvu je namen izročitve utemeljen v nekem pravnem poslu, ki se izpolni s pripustitvijo lastnine – izročitvijo**. Zato je tradicija je **vedno kavzalna** – obstajati mora pravni temelj (pravni posel), ki se redno izvaja, če je stvar izročena (npr. darilna pogodba, dote, KIP, volilo). *Iusta causa* mora biti v skladu z veljavnim pravom. (problem daril (izigravanje upnikov in dedičev s prenosom premoženja)) → sprva so omejena na sorodnike, potem pa se obrne in prepovejo darila med zakonci; darila med zakonci tako niso *iusta causa*) **Causa (namen, temelj) mora biti nesporna – če pride do zmote v causi** (Primer 139 in 140) **tradicija sploh ne nastane**, vendar pa imamo tudi tu posebnosti. Zmota o obstoju cause – **izročitelj in pridobitelj** sta prepričana, da obstaja causa, posel se izvede, nato pa se naknadno ugotovi, da cause v resnici sploh ni bilo. Če en misli, da je posodil, drug pa da je dobil darilo je **neuspešen pravni posel in imamo obogatitveno tožbo** (*condictio indebiti*).
Do **ANTINOMIJE** je prišlo pri primeru, ko je ena stranka mislila, da je stvar sprejela od druge kot posojilo, vendar pa ji jo je druga namenila kot darilo. Justinjan je v svoje *digeste* vključil dva nasprotujoča si pogleda na to stvar. **Ulpijanovega**, kateri meni, da **posel ni nastal**, lastninska pravica ni bila prenesena (*ima reivindicatio*) in **Julijanovega**, ki meni da gre za **uspešno tradicijo** in bo tradent lahko zahteval samo konkurzno kvoto vplačanega zneska. *Včasih soglašata stranki o **pravnem temelju/pravnem poslu (iusta causa)**, toda njega v resnici ni. Kadar je tudi prejemnik v zmoti in je denar sprejel v prepričanju, da je terjatev resnična, je z **izročitvijo postal lastnik**. Tradent je mogel od njega terjati povračilo z **obogatitveno tožbo (condictio indebiti)**, ni pa mogel naperiti zoper njega lastninske tožbe. Če pridobitelj ve, da je dolg že izpolnjen, gre za **tatvino** (tožimo lahko s *condictio furtiva*); če pa je izročitelj vedel, pa gre za **darilno pogodbo** (nastane nova causa).
- **Stvar je potrebno prepustiti v posest (corpore et animo) – Brevi manu traditio** – zadoščala (*animovolja*) kadar je dosedanji imetnik (najemnik, zakupnik,...) pridobil na stvari lastninsko pravico; *longa manu traditio* – odsvojitelj je pridobitelju stvar samo pokazal in mu jo dal na voljo; (Primer 39)
Ali je mogoče govoriti o **tradiciji brez prenosa posesti**? Načeloma ne, izjeme pa so:
 - **Societas** je družbena pogodba, pri kateri družbeniki združijo sredstva za izvedbo nekega gospodarskega uspeha – ko je stvar izročena enemu, postanejo solastniki vsi (vesoljna družba)=>**traditio tacita**
 - **Societas omnio bonorum** – pri njej ni potrebno fizično vzetje posesti v oblast=>**traditio tacita**: sama pogodba je nadomestila prepustitev posesti.
 - **Traditio ficta** – prepustitev posesti **nadomesti izročitev same pogodbene listine**.

(Primer 137)

5 pogojev, da bo tradicija uspešna

Tradicija *ne spada pod actus legitimi (pravni posli, ki ne trpijo ne roka ne pogoja-v primeru da sta jim dodana, so NIČNI)*: lahko je omejena ali pod odložnim pogojem, ali s pričetnim rokom.

10.1.2.4 Adiudicatio (prisoditev)

Je izvedeni način v katerem sodnik ustvari novo lastnino v delitvenih pravnih. Je *actus legitimi*. Pridobitev posesti zanj ni potrebna. Razdeli stvar, ki je bila v solastnini pravnih subjektov. Taki primeri so pogosti (dedovanje, podarjeno premoženje več subjektom). Če je stvar možno fizično razdeliti, sodnik stvar razdeli po delih glede na njihove solastninske deleže, drugače pa stvar ali prisodi enemu in ta ostalim plača odškodnino, ali pa se stvar proda in se razdeli izkupiček po deležih.

Po koncu pravde nihče nima tistega, kar je imel prej.

10.1.2.5 Volilo (legatum)

Volilo je naklonilo zapustnika neki določeni osebi (izvedeni način)

Dedič je zapustnikov vesoljni naslednik, gledan je glede na celotno dediščino. Ko dedič pridobi dediščino (celo ali pa le ulomni del), prevzame zapustnikov pravni položaj.

Volilojemnik (legatar) je tisti, ki prevzame neko stvar, služnost, užitek. Postane zapustnikov singularni naslednik. Ne stoji v zapustnikov pravni položaj.

Vindikacijsko volilo → Gre za pridobitev lastninske pravice na temelju zapustnikove odredbe. Zapustnik lahko direktno voli volilojemniku pravico. Učinkuje stvarnopravno. Pogoji je, da je zapustnik v trenutku smrti imel pravico, ki jo voli in da je dedič pridobil dediščino.

Damnacijsko volilo učinkuje obligacijsko pravno. Zapustnik voli volilojemniku pravico, da terja od dediča pridobitev lastninske pravice na temelju zapustnikove odredbe.

10.1.2.6 Priposestvanje*

*IZVIRNI PRIDOBITVENI NAČIN

Način vzpostavljanja pravne varnosti, dejansko in pravno stanje se pokrijeta. V poštev pride, ko je nekdo dobroverni posestnik ali ko je nekdo od lastnika pridobil res Mancipi na neprimeren način se pravi bonitarni lastnik). Po Justinjanu, ki ne pozna več bonitarne lastnine – samo še dobroverni posestnik. Priposestvanje ukinja lastninsko pravico dosedanjega lastnika in pridobitev lastninske pravice posestnika. V tem pogledu je to **izvirna pridobitev**. Pravni red mora urediti omejitve, da ne pride do zlorab. Na račun lastnika naj gre takrat, ko ne zasleduje stvari. Priposestvanje je vedno ugovor za nazaj. Šele, ko mi kdo krati lastninsko pravico, uveljavljam ugovor priposestvanja («... saj imam stvar že toliko časa.»).

Pogoji:

- Stvar mora biti v pravnem prometu (res in commercio) in ne sme biti izvzeta iz priposestvanja (ukradene stvari, meja med zemljišči,...) res habilis – tisto, kar ni izvzeto iz priposestvanja (primeri 141–148)
- Iustus titulus (veljavni pravni naslov – na katerega se naslanja pridobitev stvari, ki jo priposestujemo; pravni posel s katerim se pridobi lastninska pravica plus izvirne pridobitve) – širše kot iusta causa traditionis, saj vsebuje še izvirne pravne okvire (okupacija, dedovanje, volilo). (iusta causa traditionis – pravni okvir, ki utemeljuje izročitev (menjava, darilna pogodba, kupna pogodba...) Lahko obstaja zmota (o kavzi, o obstoju kavze). Putativni pravni naslov lahko povzroči določene težave, lahko pa pripelje do priposestvanja. (primeri 156–168)
- Dobra vera – bona fides – zmota o stanju. Dobra vera temelji na dejanski zmoti. To je subjektivno prepričanje. Velja načelo, da naknadna zlovera ne škoduje – Mala fides superveniens (non) nocet. Obče pravo izpusti non – priposestvovalec mora biti ves čas v dobri veri. Dobra vera ne pomaqa pri ukradeni stvari. (primeri 149–155) Važnejše je dejansko stanje kot osebno prepričanje.
- Nemotena in nepretrgana posest v času priposestvanja. Če je posest prekinjena se priposestvanje resetira. (tudi npr. z utrganjem vejice, ki izraža obnašanje kot lastnik). Če kdo drug poseduje stvar posredno (prepustiš v prekarij, v zastavo), ta posest ni pretrgana.
- Čas – preteči mora z zakonom določeno obdobje posesti, da je priposestvanje uspešno (po tem lastnik ne more več uveljavljati svoje lastninske pravice). Zakonik XII. plošč je določal 1 leto za premičnine in 2 leti za nepremičnine. Justinjanovo pravo pa je določalo 3 leta za premičnine in 10 let (za *inter praesentes* – v isti provinci) ali 20 let (za *inter absentes* – v drugi provinci) za nepremičnine. (čas se podaljša zaradi večanja družbe)

Pojavlja se vprašanje ali se prišteje čas pravnega prednika:

- vesoljni naslednik: successio in usucapionem – se nadaljuje – dediču ni potrebno izpolnjevati

- o pogojev (ni nujno da je dobroveren), ker samo dokončuje zapustnikovo priposestvanje.
- o **singularni naslednik: *accessio possessiones*** – priposestvovalni čas se prišteje, vendar morata oba izpolnjevati pogoje (oba dobroverna posestnika).

Tožba ni prekinila priposestvanja. Če se je priposestvanje končalo po opravljeni litiskontestaciji, je moral sodnik soditi tako, kot je bilo ob litiskontestaciji.

Priposestvanje se konča, ko napoči zadnji dan priposestvovalne dobe. Stvarne pravice zaradi priposestvanja ne ugasnejo.

Priposestvanje dediščine: ležeča zapuščina je zapuščina brez dediča in predmet vzetja v posest. Lahko se priposestuje v privilegiranem času 1 leta. Kasneje v 2. stol. to prepovejo in je to kaznivo dejanje.

Usureptio ex fiducia – Če nekdo odsvoji stvar na zaupanje (v varščino) in sicer v last na poštenje in upnik ne vrne, ko je obveznost odplačana, lahko prejšnji lastnik priposestuje stvar v krajšem času.

*FIDES-vera

Longi temporis praescriptio (ugovor) – ugovor dolgega časa – četudi nisem lastnik, se lahko sklicujem na dolgotrajnost posesti in pripravim tistega, ki je stvar vzel, da jo vrne, če sem jo imel 10 oz. 20 let. (provincialna zemljišča, kjer ni lastninske pravice). Justinjanovo pravo to vključi v priposestvanje.

Justinjanovo pravo dopusti priposestvanje ukradene stvari pod pogojem, da je lastnik vedel kje je stvar, pa je ni zahteval nazaj.

PRIDOBITEV LASTNINE po ZAKONSKIH DOLOČBAH ali OBLASTVENIH ODREDBAH

10.1.2.7 Pridobitev po zakonu

V nekaterih primerih je **pravna norma tista, ki pove, da preide lastninska pravica**. To je posledica, ki ni vezana na dejavnost usmerjeno k pridobitvi lastninske pravice:

- **lastninska pravda → plačilo vrednosti stvari (ne izbere vrnitve stvari)** – denarnega zneska v prid zmagovitemu tožniku; toženec plača in posledica je pridobitev lastninske pravice
- **dobroverni vgraditelj tujega materiala**, ko plača dvojno vrednost, postane lastnik
- **solastnik, ki obnovi skupno hišo**, če mu ostali solastniki v 4 mesecih ne povrnejo stroškov, postane lastnik. Solastnik ima vedno možnost ugovarjati tistemu, kar na skupni lastnini kdo naredi. Za obnove se štejejo le nujna dela, da se ohrani celovitost stvari.
- **samopomoč glede sporne stvari** (svojo stvar s silo vzame) – tisti, ki se posluži samopomoči, da bi pridobil stvar nazaj, izgubi lastninsko pravico.
- Tisti, ki je začel **obdelovati opuščeno zemljišče**, je postal zemljiški lastnik (v 2 letih).

10.1.2.8 Pridobitev po oblastveni odredbi

Gre za individualni pravni akt, ki ga v okviru svojih pristojnosti izda nek organ (npr. sodna odločba)

- **delitvene pravde (prisoditev): solastnina** – deleži določeni; **skupna lastnina** – deleži niso določeni
- **obnovev poškodovane stavbe na sosednjem zemljišču**, ki zaradi stanja grozi, da se bo zrušila in povzročila škodo na sosednjem zemljišču. Tak obnovitelj je šel do pretorja in najprej pridobil zastavno pravico (prvi pretorski dekret), če pa ni dobil povrnjenih stroškov, je pridobil še lastninsko pravico (še drugi pretorjev dekret).

10.2 Lastninske tožbe

To so tožbe v zavarovanje lastninske pravice. **Lastninska pravica daje lastniku možnost, da s stvarjo upravlja in z njo razpolaga**. Stvar lahko **zahteva v svojo dejansko oblast**, če bi jo posedoval kdo drugi. Z lastninsko tožbo lastnik **varuje svojo lastninsko pravico**.

Varstvo lastninske pravice lahko zahtevamo pri:

- **odvzemu stvari**, zasledovanje (upravičenje lastnika do posesti in uporabe stvari) → **rei persecutorna**:
 - o **Rei vindicatio**: lastninska tožba za varstvo civilne lastnine, s katero zahteva lastnik stvar v posest
 - o **Publicianska tožba**: podobna rei vindikaciji a za bonitarno lastnino
- **Motnju lastninske pravice**

- **Negatorna tožba:** kadar kdo moti lastninsko pravico. Lastnik zanika omejitev lastninske pravice na svoji stvari.
- **Konfesorna tožba:** uveljavljam omejevanje lastninske pravice na tuji stvari (služnosti...)

I. ODVZEM STVARI: zasledovanje (rei persecutoria)

10.2.1 Rei vindicatio

Tožnik (civilni lastnik, ki svoje stvari nima v posesti) **zasleduje svojo stvar**. **Pred praetorjem je tožnik trdi, da je stvar njegova, toženec to zanika. Če še toženec ni trdil da je stvar njegova, je smel tožnik sporno stvar brez sodbe odnesti. Če se je toženec spustil v pravdo – (sklenila sta litiskontestacijo) - je moral dati posebno varščino (satisfatio iudicatum solvi), s katero je obljubil plačilo določenega zneska, če stvari ne bo branil ali pa bo ravnal nepošteno. Toženec ima boljši položaj ker poseduje stvar. Tisti, ki temu nasprotuje bo moral to dokazati. Preverja se samo tožnikova trditev, da je stvar njegova. Ker je tožnik postavil trditev, je on tisti, ki mora dokazovati. To pa dokaže z dokazom o pravnem predniku in koristnostjo načina (izvirno/izvedeno) s katerim je stvar pridobil.** Ker je bila toženčeva vloga lažja, se je pred rei vindicatio navadno razreši posestni spor z interdiktom. Vendar pa toženčeva vloga ni bila čisto pasivna, saj je lahko uveljavljal različne excepције (rei venditiae et traditiae, doli) **Vsaka obsodba je obsodba na denar. Vrnitev je le podrejena možnost. Z rei vindicatio je po klasičnem pravu mogel uspešno naperiti samo lastnik, kadar svoje stvari NI imel v posesti in je tudi NI mogel zahtevati nazaj s kakšno kontraktno (obligacijsko) tožbo.** Kadar je pretor ugotovil, da je lahko imel toženec stvar v posesti na podlagi obligacijske zaveze (kot lastnikov detentor: npr. zakupnik) je pretor odrekel lastninsko tožbo in prepustil tožniku, da nastopi z obligacijsko pravno. Tožnik je lahko od toženca zahteval, da je stvar in iure predložil (obligacijska tožba), kajti kadar je bilo sporno ali ima toženec stvar v posesti, je moral tožnik to dokazati. Če se toženec zlaže, pretor prepusti posest tožniku in vlogi se zamenjata v prid novega posestnika. Če se posestnik zemljišča ni hotel spustiti v reivindikacijsko pravdo, mu je pretor naložil, da mora prepustiti sporno zemljišče tožniku (interdictum quem fundum). Po klasičnem pravu je bila reivindikacija možna, samo zoper tistega, ki je stvar posedoval ob litiskontestaciji.

Predmet reivindikacije: posamezna stvar, le izredno skupnost stvar (čreda ovac, govedi ali konje), miselni delež na stvari (primer 179)

Restitutorna klavzula: če toženec vrne stvar, ne more biti obsojen (subsidiarna, podrejena možnost)

Aktivno legitimirani (tožnik) je **civilni lastnik** – mora dokazovati

Pasivno legitimirani (toženec) je **posestnik**, ki oporeka tožniku lastninsko pravico → lastniški posestniki: lahko dobro/nedobroverni posestnik; fiktivni posestnik. Po Justinjanovem pravu, pa je lahko legitimiran vsakdo, ki ima sporno stvar v fizični oblasti.

Fiktivni posestnik stvari ob litiskontestaciji nima niti v detenciji/imetništvu (je tisti, ki je pred litiskontestacijo dolozno – namerno – opustil posest na stvari, da bi se izognil pravdi ali pa tisti ki se je spustil v pravdo, kot da bi posedoval, da bi zavedel tožnika → lahko bi prišlo do priposestevanja s strani drugega – načrtno zavlačevanje) A je zato, da bi se izognil pravdi, prodal sužnja. Če je ta B, ki je kupil sužnja od A–ja, sužnja ubil, je A fiktivni posestnik.

(Primer 198)

*V formularnem postopku je obsodba vedno v denarju

Vrednost praviloma oceni tožnik, pri čemer lahko **oceni čustveni odnos do stvari (precious affectionis – subjektivna vrednost)**. Da ne bi prišlo do zlorabe, je moral tožnik **priseči**. V **Justinjanovem pravu stvar oceni sodnik (oz. določi zgornjo mejo)**, vendar pa tega ne more, ko gre za fiktivnega posestnika (stvari sploh ni). Ko je bila stvar ocenjena, je po klasičnem pravu toženec postal njen lastnik, kakor da bi jo kupil (ni 2x za isto stvar-lastnik ne more kasneje vnovič naperiti zoper istega toženca REIVINDIKACIJO). Po Justinjanu, ni postal, kadar je dolozno pridobil posest stvari.

Lastnik naj bi načeloma, dobil stvar nazaj takšno, kakor bi jo dobil, če bi sodnik mogel izreči svojo sodbo ob litiskontestaciji. Kolikor je dobroverni posestnik stvar poslabšal pred litiskontestacijo ni bil za to odgovoren, zloverni pa je odgovarjal za namerno in iz malomarnosti povzročeno poslabšanje. Po litiskontestaciji sta oba odgovarjala strože. Dobroverni je bil odgovoren za namerno in iz malomarnosti povzročeno poškodovanje in uničenje, zloverni pa je odgovarjal tudi za naključno izgubo posesti, uničenje ali poslabšanje. Če toženec stvar vrne, mora vrniti vse, kar k njej spada. Poglejmo si kako je s plodovi in potroški.

- **Plodovi (donosi-res cum omni causa)** -vračajo se v naravi ali v denarju:

čas nastanka plodov	dobroverni posestnik	nedobroverni posestnik
pred litis contestatio	nič (<i>fructus extantes</i> – ki jih še ima – po Justinjanovem pravu)	vse plodove (<i>fructus percipiendi=fructus percepti+fructus neglecti</i>), ki bi jih moral pridelati; pa jih ni. (preostale vrne, za druge odškodnino)
po litis contestatio	vse plodove (enako kot nedobroveni pred litiskontestacijo.)	<i>fructus ex persona domini percipiendi</i> – plodovi, ki bi jih lastnik lahko pridobil

dobroverni posestnik je dokler lastnik ne zahteva stvari nazaj *litis contestatio* – konec postopka pred praetorjem; dobroverni postane nedobroverni.

- **Potroški (*impensae*):** lahko se odbije vrednost plodov od vrednosti potroškov)

	dobroverni posestnik	Nedobroverni posestnik
nujni	da (potrebno vrnati)	Da – razen tatu
koristni	Da, če je stvar za lastnika več vredna	ius tollendi (ne more pa zahtevati vrednosti)
za olepšavo	ius tollendi	ius tollendi

*IUS TOLLENDI -pravica odvzeti stvari to, kar si ji dodal.

Nujni (*impensae necessariae*) – tisti potroški, brez katerih bi se stvar poslabšala ali bi dolgoročno propadla (hrana za sužnja, streha na hiši...).

Koristni (*impensae utiles*) – niso bistveni za obstoj stvari, povečajo pa njeno uporabnost (šolanje sužnja, gradnja stavbe na zemljišču).

Za olepšavo (*impensae voluptariae*) – povečajo estetski videz po subjektivnem prepričanju imetnika ***ius tollendi*** – pravica ***odvzeti stvari tisto, kar sem ji dal, ne smem pa uničiti, ne da bi imel kakršno koli korist (iz hudobije) in tudi ne če je zaradi odvzema stvar manj vredna kot pred potroškom, prav tako ne smemo odvzeti, če lastnik ponudi denarno odškodnino*** (ne da bi imel kakršnokoli korist, če stvari vzamem tisto, kar sem ji dodal – spraskam fresko, fasado – s tem povzročim škodo in moram plačati odškodnino) primer 182

Toženec, ki uveljavlja zahtevek za povrnitev stroškov, nima na voljo nobene tožbe, lahko pa stvar zadrži dokler mu tožnik ne vrne potroškov (brani pa se lahko z *exceptio doli (generalis)*). Kasneje mu Justinjan prizna *actio in factum*.

10.2.2 Publicijanska tožba

Je napravljena ***po zgledu rei vindicatio. Praetor fingira (Fikijska tožba), da je priposestvanje že poteklo.***

Aktivno legitimirani je priposestvovalec, ki bi stvar priposestvoval, ko bi čas že potekel

Pasivno legitimirani: kot pri rei vindikaciji + izjemoma civilni lastnik (exceptio rei venditae et traditae – proti tistemu bivšemu lastniku, ki mu je stvar prodal (izročil civilno lastnino s tradicijo); še preden je pridobitelj postal lastnik, pa jo odsvojitelj kot lastnik hoče nazaj. Glede denarne obsodbe in restitutorne klavzule velja isto kot za reivindikacijo.

A je sin Lastnika, ki bo kmalu umrl. A je že pred lastnikovo smrtjo prodajal stvari, ki še niso bile njegove. Prenesel je posest na B–ja. Po lastnikovi smrti pa A hoče stvari nazaj, saj je sedaj njihov lastnik. B bo s publicijansko tožbo postal lastnik stvari, saj bo praetor fingiral, da je stvar priposestvoval.

V tem primeru A proda stvar C–ju, ko podeduje stvar. C je postal civilni lastnik. C ne more zahtevati stvari od B–ja, saj A ni mogel prenesti stvari, do katere ni mogel (ne moreš prenesti več pravic, kot jih imaš). C lahko zahteva od Aja odškodnino.

Ko nastane spor o tem, komu stvar pripada, ima prednost tisti, ki je bližji lastniku, oziroma če ni lastnika (oba od nelastnika) prevlada posest (kdo ima stvar v posesti) (Čim bolj se oddaljujemo od pravice tem večjo težo ima dejanska oblast)

(Primer 205, 206, 207)

(Primer 209, 210, 211)

II. MOTENJE LASTNINSKE POSESTI

10.2.3 Negatorna tožba

Odpravijo se posegi na stvari. Ko je nekdo moten (z neko zemljiško služnostjo ali užitkom) v svoji lastninski pravici. Namen je da se ugotovi da je stvar prosta omejitev in vzpostaviti ustrezno stanje (da bo motenje prenehalo). Lastnik dokazuje samo, da prihaja do posegov v pravico. Nasprotna stranka pa dokazuje da pa to pravico ima. Če je ne dokaže je obsojen.

Lastnikova trditev je: »Nimaš pravice posegati po moji stvari.« Tožnik oporeka obstoj pravice na neki stvari. Ugotavlja se samo pravno stanje, zato nastopa tu tudi kavcija (**cautio de amplius non turbando**) – v prihodnje se prepreči vznemirjanje. Kavcijo je bilo treba dati, če je bila bojazen, da se bodo motnje ponovile. Toženec je s posebno stipulacijo dal varščino, da se to več ne bo zgodilo Vse kar je nastalo neupravičeno (korist, škoda) mora toženec povrniti.

Aktivno legitimirani je civilni lastnik moten v svoji lastninski pravici.

Pasivno legitimirani je motilec, ki si lasti služnost na tožnikovi stvari. On mora dokazat da ima pravico do motenja!!

Če se izkaže, da je tožnik moten, sodnik pozove toženca, da vzpostavi normalno stanje, če ne, je toženec obsojen na toliko, kolikor je stvar vredna.

Nasprotje je Konfesorna tožba (isti zahtevek iz druge strani) – tožba služnostnega upravičenca. Namen te tožbe je, da se ugotovi, da služnost oz. užitek na lastninski pravici **obstaja**.

10.3 Sredstva za reševanje sporov, ki pripomorejo k socialnemu miru

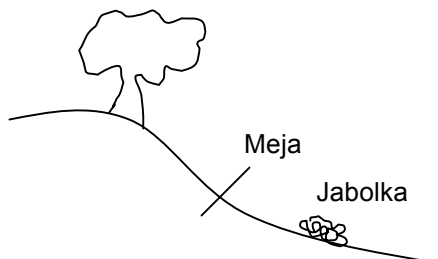
Pride do omejevanja in celo odvzema lastninske pravice (ceste in vodovode), kadar to narekujejo pravice drugih ali skupnosti – zlasti zemljiške lastnine. Največ glede poljskih zemljišč in poslopji. Najprej se pojavi zaradi odnosov med sosedi, kasneje nekatere splošne v javnem interesu (ni potrebno poznati latinskih imen pod tem poglavjem!!!!)

V javnem interesu:

- Rudna žila (10% fiskus, 10% zemljiški lastnik) *ostalih 80% dobi, kdor je odkril in kopal rudo
- Najvišja dovoljena višina poslopji (20-30m)
- Obvezna nezazidana meja med poslopji (požari –1,48 m (5 čevljev))
- Obrežni lastnik mora trpeti, da se priveže ladjo za njegovo drevo in tam suši mreže
- Če je zaradi poplave ali potresa javna pot razdrta mora najbližji sosed dovoliti pot

Sosedsko pravo:

- **actio aquae pluviae arcendae** – sprememba naravnega odtekanja vode zaradi naprav na višje ležečem zemljišču (najprej ker mu nastajajo hudourniki; kasneje ker mu vzame vodo) – povrnitev škode, restitutorna klavzula. Tožbo je mogoče sprožit, tudi ko samo grozi nevarnost. Kadar situacije lastnik ne zakrivi sam (bivši last., zakupnik, voda) ima tožnik pravico zahtevati dostop do zemljišča, da sam obnovi prejšnje stanje.
- **5 čevljev široka meja med poljskimi zemljišči, ki jo ni bilo mogoče priposestovati** (če se je zabrisala, je bilo treba s tožbo (**actio finium regundorum**) ugotoviti staro ali postaviti novo):
- **interdictum de glande legenda** – lastninska pravica na zemljišču ni omejena na samo zemljišče .

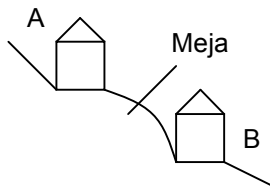
A–jeva jabolka padajo na B–jevo zemljišče. Praetor je lahko dovolil A–ju, da je vsak drugi dan hodil na B–jevo zemljišče pobirat plodove. To ni služnost, saj A ne sme hoditi po zemljišču, ko ni plodov. Mora pa dat sosedu varščino, da mu bo povrnil škodo, ki bo nastala.

***pretorski interdikti**

- **interdicta de arboribus caedendis** – gre za odstranitev vej ali drevesa, ki sega nad sosednje zemljišče. Če

veje segajo nad hišo, ga pozove naj odstrani, drugače to stori sam. Nad poljskim zemljiščem pa lahko segajo nad 4,4 metra visoko. Če ne odstrani lastnik, odstrani sam in obdrži les. Odstrani lahko tudi korenine.

- **cautio damni infecti – varščina (pravica do pravnega varstva zemljiškega lastnika, ki mu grozi škoda, zaradi neurejenih razmer na sosednjem zemljišču).**

B lahko od A-ja zahteva, da popravi hišo, ki bi se sicer podrla na njegovo. Če A tega ne stori, lahko B popravi hišo in zahteva povrnitev stroškov. Praetor: dovoli B-ju da vzame zemljišče v svoje varstvo, opravi popravilo, za povrnitev stroškov pa ima retencijsko pravico. Če pa A ne poravnava stroškov, pa praetor izda 2 dekret in B pridobi enako pravico na stvari, kot jo je imel A.

- **interdictum quod vi aut clam – odpravijo naj se škodljive spremembe na zemljišču (povrnejo v prejšnje stanje); naperi vsak interesent kadar je njihov nasprotnik kljub njihovi prepovedi (vi) ali na skrivaj brez njihove vednosti (clam) v zadnjem letu izvršil na določenem zemljišču kako njim škodljivo spremembo.** (Primer 217)
- **Imisije – prekomerni posegi v tujo lastninsko pravico;** prekomerno – če gre preko običajnega uporabljanje mora dati sosed dovoljenje (imam stanovanje in preglasno poslušam glasbo). Prizadeti lahko uveljavlja interdiktno varstvo (*interdictum uti possidetis*) ali negatorno tožbo.
- **Ustavitev del (operis novi nuntiatio) – sosed lahko zahteva ustavitev gradnje, če posega v njegove interese** (več na str.186)
- **Pravica do zasilne poti** – kadar ni dostopa do grobnice iz javne ceste

Omejitve, ki smo jih do sedaj omenili, so nastajale ex lege, večina omejitev v rimskem pravu pa nastane po lastnikovi volji, tako, da se na stvari ustanovi kaka lastninska pravica v prid upravičencu.

10.4 Solastnina

Solastnina nastane po volji solastnikov z družbeno pogodbo ali kot naključna skupnost. Pri solastnini gre za to, da je stvar nerazdeljena, pravice na njej pa so razdeljena na več solastnikov. Vsak solastnik je lastnik do ulomnega – miselnega deleža stvari. Miselni deleži so lahko različni ali enaki med solastniki. S svojim miselnim deležem lahko prosto razpolaga (odpove, odsvoji, ustanovi užitek). Ne sme zahtevati delitve v neprimernem času. Solastnik mora prispevati k vzdrževanju. Vzdrževanje stvari ima za posledico nastanek obligacijskih razmerij med solastniki. Solastnik ima vedno *ius prohibendi* – pravica do prepovedi posegov v skupno stvar. Npr. če je solastnik osvobodil sužnja:

- v civilnem pravu: suženj je prost
- v klasičnem pravu: se je odrekel deležu, njegov delež je prirasel ostalim solastnikom
- v Justinjanovem pravu: suženj je prost, osvoboditelj pa je ostal zavezan ostalim solastnikom povrniti škodo

Vsi so morali v 4 mesecih prispevati k potroškom, ki jih je imel solastnik, ki je skupno stvar oskrbel. Kdor ni tega storil je izgubil njemu v prid svoj solastninski delež. Solastnik, ki je skupno stvar popravil je imel zoper drugega solastnika, ki ga je pri tem oviral interdikt *uti possidetis*.

10.5 Prenehanje lastninske pravice

Absolutno – preneha kot stvarna pravica – če je stvar uničena, če pride iz pravnega prometa, žival pridobi svojo naravno prostost, če je izgubljena tako, da ni možnosti, da bi jo našli, če zavržemo (opustimo posest z namenom, da s tem opustimo na njej lastnino) stvar (nastane namreč nova lastninska pravica), če pride stvar v roke sovražniku.

Relativno – preneha z vidika dotedanjega lastnika; preneha zanj, ne pa kot taka; gre za prenos lastninske pravice. Če je kdo pomotoma vzel stvar v posest, ne tisti kateremu je bila namenjena, ali če jo je izgubil ostane stvar še naprej odsvojiteljeva.

11 Stvarne pravice na tuji stvari

11.1 Služnosti

Služnost je stvarna pravica na tuji stvari, ki daje upravičencu pravico posegati po tej stvari, z njo razpolagati in v določenem obsegu omejevati lastninsko pravico. UPRAVIČENEC utegne biti vsakokratni lastnik

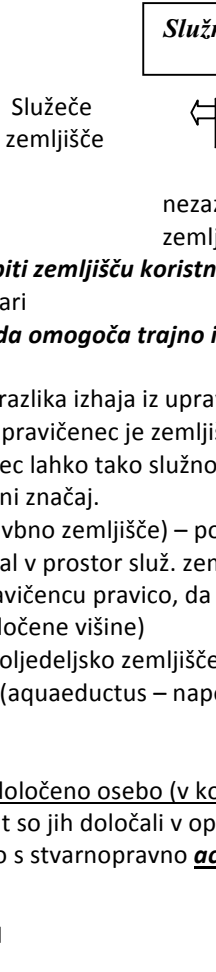
določenega zemljišča ali pa je **ind. določena oseba. Služnost je ustanovljena v korist gospodujoče stvari in v breme služeče stvari (zemljiške služnosti).**

Služnostni upravičenec je tisti, ki sme izvrševati služnost.

Splošna načela, ki obvladujejo razmerje med služečo in gospodujočo stvarjo – za vse služnosti:

- Splošna načela**
- **ni mogoča služnost na lastni stvari** – če postanem lastnik gospodujoče stvari in sem že lastnik služeče, služnost preneha, saj se združita funkciji lastnika gospodujoče stvari in funkcija lastnika služeče stvari (ugasne confusione).
 - **služnost ni mogoča na služnosti**; služnost lahko dovoli le lastnik, ne pa služnostni upravičenec
 - **služnost ne more obstajati v storitvi** – lastnik služeče stvari ni dolžan ničesar storiti, le trpeti nemoteno izvrševanje služnosti; izjema je le primer sosednje stene – oneris ferendi (lastnik naj bi bil dolžan vzdrževati stvar, vendar v bistvu s tem vzdržuje lastno stavbo in v bistvu ne delam za sosedo)
 - **služnost je treba izvrševati kulturno in obzirno** – na način, da ne povzročamo nepotrebne škode

Posebna načela za zemljiške služnosti (najprej so bile poljske, nato hišne v mestih):

- Posebna načela**
- **zemljišči morata biti sosednji** – ni mogoča služnost na zemljišču, ki ne meji na gospodujoče. Sosednje zemljišče je tisto, ki se zemljišča dotika, ali pa ga loči javna pot ali javno zemljišče. To načelo velja, če je več zaporednih zemljišč obremenjenih z isto služnostjo (v prid istemu lastniku). Izjema je služnost razgleda →

 - **služnost mora biti zemljišču koristna** – predmet služnosti je lahko samo določena korist gospodujoči stvari
 - **mora biti taka da omogoča trajno izvrševanje služnosti**

Temeljna delitev služnosti (razlika izhaja iz upravičenca): (glej str. 194)

- **zemljiške** – služnostni upravičenec je zemljišče (v korist zemljišča), gre za pravico gospodujočega zemljišča na služečem; upravičenec lahko tako služnost uveljavlja nasproti vsakokratnemu lastniku služečega zemljišča – stvarnopravni značaj.
 - **Hišne služnosti** (stavbno zemljišče) – povezane s stavbo na zemljišču; lahko nasloniš tramovje, del njegove stavbe segal v prostor služ. zemljišča, varovanje svetlobe, razgleda, v zidu okno, altius non tollendi – daje upravičencu pravico, da je lastniku služečega zemljišča prepovedal novo gradnjo sploh, ali gradnjo prek določene višine)
 - **Poljske služnosti** (poljedeljsko zemljišče) – potne (iter-pešpoti, actus-goni živino, via-vožnje čez služeče zemljišče), vodne (aquaeductus – napeljati vodo čez služeče zemljišče), pašne, vozne,...; 4 izjeme – res mancipi
- **osebne** – vezana je na določeno osebo (v korist osebe) in hkrati z osebo ugasne; ne more obstajati, če ni upravičenca. (največkrat so jih določali v oporokah, kot sredstva za preživljanje). Niso ne podedljive, ne odsvojljive. Varovane so s stvarnopravno **actio in rem**.

11.1.1 OSEBNE SLUŽNOSTI

11.1.1.1 Užitek – ususfructus

Predmet so **nepotrošne stvari**. Užitar je **načeloma le imetnik**, vendar pa mu pretor nudi posestne interdikte kot analogne. Užitar sme stvar **uporabljati in pridobivati vse njene redne donose**. Užitar pridobiva **plodove izvorno**. Ne sme spremeniti namembnosti (substance) stvari (iz vinograda narediti kamnolom). Užitar sme **odplačno** (najame, zakupi, zastavi, prodaja) ali **neodplačno prenesti izvrševanje** (ne pa pravice) **na nepremičnih stvareh na nekoqa drugega**. Pri premičnih stvareh (obleka): uporabljati mora smiselno, ne poškodovati s svojo divjostjo. Smiselno pa uporablja takrat, kadar uporablja stvar sam – ne sme prenesti užitka na premičnih

stvarih. Užitkar mora za stvar **skrbeti kot dober gospodar**. Ko gre za javne davščine in vzdrževanje stvari mora to storiti užitkar, ko pa gre za izredne stroške jih mora pokriti lastnik. Ni dolžen obnoviti od starosti ali ognja uničenega poslopja. Vendar ko to stori lastnik, užitkar nima več užitka. Čreda je obravnavana kot število (ima pravico do mladičev, vendar mora nadomestiti umrle).

Užitkar ima pravico do rednih naravnih in civilnih plodov (če je sužnja rodila otroka, je to izreden donos in ni last užitkarja). Užitek, je edina služnost mogoča na deležu stvari. Lastniku med užitkom ostaja gola lastninska pravica, lahko jo tako izvaja, da ne omejuje užitka (zastavi, odsvoji, ustanovi služnost). Po zaslugah pravnikov priznavajo tudi užitek na terjatvah. Užitek je lahko tudi na celotnem premoženju (vendar samo na čistem – dolgove so prej odšteli)

Ko užitkar umre, nastopi končni rok ali razvezni pogoj (vdova se vnovič omoži), zahteva lastnik nepotrošno stvar nazaj z reivindikacijo ali negatorno tožbo.

Primer 237 (paragraf 4) !

Nepravi užitek (quasi ususfructus)

Prepustitev potrošne stvari v užitek pomeni prepustitev v last (obstaja zlasti na denarju). Stvari namreč ni več. Zato so uvedli varščino s stipulacijo in poroki (obligacijsko razmerje) → *cautio ususfructuaria* – obljuba užitkarja, da bo vrnil toliko in takšno, kot je dobil v užitek, ko ta poteče. To je bilo potrebno zato, ker drugače ni bilo nobenega jamstva, predvsem za potrošne stvari.

Če je nekdo vrnil poškodovano stvar, se je štelo, da je sploh ni vrnil. *Cautio ususfructuaria se kasneje prenese tudi na pravi užitek zaradi varstva*. Za vrnitev potrošne stvari ima lastnik le stipulacijsko tožbo. Stipulacijska tožba se uporablja tudi za poškodbe in za nepotrošne stvari poleg klasičnih tožb, če je bila uporabljena kavcija.

11.1.1.2 Raba – usus

Pravica uporabljati stvari brez pridobivanja njenih plodov. Možna je na nepotrošnih stvareh. Kasneje so to razširili tako, da je smel usuar pridobivati plodove, vendar le za svojo osebno rabo (zajema tudi družino in po mnenju nekaterih tudi goste). Izvrševanja se ne sme prenesti na 3. osebo. V stanovanju, ki je v uporabi, smejo bivati tudi druge osebe (vendar mora bivati tudi usuar). Za javne dajatve skrbi usuar, samo kadar ima dejansko vse donose stvari. Raba v gozdu je izenačena z užitkom. (Primer 239, 240)

11.1.1.3 Stanovanje – habitatio

Podobno je rabi. Gre le za bivanje v tujem stanovanju. Služnostni upravičenec sme stanovanje tudi oddati tretjemu, ne sme pa ga prepustiti neodplačno v uporabo (služnostni upravičenec mora imeti neko korist – ker je bil namen ustanovitve olajšati upravičenčevo preživljanje).

11.1.1.4 Delo tujih sužnjev in živali

Uporaba ali oddaja v najem sta bili dovoljeni. Upravičenec ni pridobil lastnine na živalskih mladičih.

11.1.2 Ustanovitev služnosti

Civilno pravo (1.rimski državljani, 2.pravilna oblika, 3.samo italska zemljišča, 4.ustanovi lahko samo lastnik služečega zemljišča):

- **mancipacija** – ni splošen način, specifičen za res mancipi – ustanovitev štirih poljskih služnosti
- **in iure cessio** – naperi se služnostna tožba (*actio confessoria-konfesorna tožba*);
- **vindikacijsko volilo** – najpogostejša oblika ustanovitve užitka, rabe
- **deductio servitutis – pridržek služnosti** – odsvojitelj obdrži določene pravice, ko prepusti stvar pridobitelju. Prenese le določena lastninska pravna upravičenja; ni bila samostojen pravni posel, ampak le del mancipacije ali in iure cesije.
- **Priposestvanje (usucapio)** – kdor je določen čas uporabljal služnost, jo je priposestvoval; problem je bil v kratkih rokih– prihaja do sosedskih sporov zato so jo kasneje ukinili. Kasneje se pojavi po načelih longi temporis praescriptio.
- **prisoditev** – z delitvenimi tožbami se stvari (zemljišča) razdelijo. S tem pa nastane zlasti problem dostopa do stvari in zato se ustanovi služnost. Delitvene tožbe: *actio familie, actio communi dividundo, actio finium regundorum*.

Praetorsko pravo:

- poleg zgoraj naštetega še:
- *pactionibus et stipulationibus* (zaradi provincialnih in italskih zemljišč) – A in B se brezoblično dogovorita (pakt; v rimu ni zavarovan s tožbo, lahko pa se sklicujem na to), da bo imel B služnosti. Za primer kršitve dogovora si da upnik pridobiti stipulacijo (pogodbena kazen), če bi ga pri izvrševanju služnosti oviral.

Pogodba učinkuje samo med strankama (*inter partes; nasprotje erga omnes*), praetor pa v tem primeru s svojim posegom učinke pogodbe uveljavi tudi nasproti tretjim osebam. Dobi stvarnopravne učinke.

Justinjanovo pravo:

- **quasi traditio** – s tradicijo, lastnik služee stvari dovoli pridobitelju, da začne izvrševati služnost (ker ni več mancipacije in in iure cesije)
- ponovno uvede **priposestvovanje** (po načelih longi temporis praescriptio)
- **po zakonu** – oče ima pravico užitka na pekuliarnih stvareh sužnja, sina; pravico zasilne poti do grobnice
- **s prisoditvijo**
- Najvažnejša oblika ostaja **pactionibus et stipulationibus** (ker ne poznajo več razlike med italskimi in provincialnimi zemljišči)

11.1.3 Prenehanje služnosti

- **Pravno** (stvari ni več v pravnem prometu) **ali dejansko prenehanje** služnosti (stvari ni več)
- **Confusio** – nihče ne more imeti služnosti na svoji stvari (nazaj ne oživi sama po sebi)
- **Odpoved pravici** (dejanska in formalna odpoved)
 - **Dejanska odpoved: Non usus – neizvrševanje** – posebnost hišnih služnosti (priposestvovanje prostosti – gre za potek časa odkar je lastnik aktivno posegel v izvrševanje služnosti, upravičenec pa ni reagiral, služnost odpade)
 - **Formalna odpoved: formalno izjavimo**, da se odrekamo služnosti (z in iure cesijo ali po Justinjanu z brezoblično pogodbo)
- **Smrt ali capitis deminutio-izguba položaja/statusa** (pri c.d. prenehata užitek/raba) – za osebne služnosti, ki niso prenosljive. Pri pravnih osebah po 100 letih.
- **Zemljiška služnost preneha, če ni več gospodujočega zemljišča.**

11.1.4 Actio confessoria-konfesorna tožba (služnostna tožba)

Uvede jo Justinjanovo pravo. Je nasprotna negatorni tožbi. Ugotavlja se da služnost obstaja.

Aktivna legitimacija: služnostni upravičenec oziroma lastnik gospodujočega zemljišča (on mora dokazati, da je lastnik gosp. zemljišča in da služnost obstaja)

Pasivna legitimacija: lastnik služee stvari, po Justinjanovem pravu pa tisti, ki služnostnega upravičenca ovira. Cilj: *ugotovitev pravnega stanja*; zahteva se **lahko priznanje obstoja, odškodnina** (povrniti nastalo škodo), *cautio de amplius non turbando (varščina), povrnitev v prejšnje stanje* in *vrnitev plodov* (užitkar).

Actio Publiciana ima dobroverni posestnik gospodujočega zemljišča, ki je pridobil služnost od nelastnika, pa je še ni priposestvoval.

11.1.5 Interdiktno varstvo služnosti

Mehanizem, ki je skušal zatreti morebitne spore. **Praetor je varoval tistega, ki je neviciozno izvrševal služnost.**

* **interdictum de itinere, actuque privato:** (varovanje »posesti pravice« = dejanskega izvrševanja služnosti)

* **interdictum de fonte:** (varovanje »posesti pravice« = dejanskega izvrševanja služnosti) – uporabi tisti, ki je v zadnjem letu vsaj 30 dni neviciozno in bona fide izvrševal služnost zajemanja vode (aquę haustus) ali napajanja živine (pecoris ad aquam appulsus)

* **interdictum de aqua:** (varovanje »posesti pravice« = dejanskega izvrševanja služnosti) – uporabi tisti, ki je v zadnjem letu vsaj enkrat bona fide in neviciozno nasproti lastniku, napeljal vodo z njegovega zemljišča

11.2 Superficies (dedna stavbna pravica)

Superficies je podedljiva in odsvojljiva (odplačno ali neodplačno – s tradicijo) **stvarna pravica, ki omogoča upravičencu, da ima določeno dobo na tujem zemljišču poslopie in ga uporablja.** To je **dedna stavbna pravica.** Omogoča, da se glede stavbe, ki sem jo zgradil na tuji zemlji, vedem kot lastnik. Stavbo lahko upravljam določen čas (99 let) – doba je tako dolga zaradi tega, ker stavba, ki jo zgradimo na zemljišču postane del njega. Smem jo spreminjati (vendar ne uničevati) in sem jo dolžan vzdrževati. Superficies je možno tudi obremeniti s služnostmi ali zastaviti. Ta pravica se lahko ustanovi na podlagi darila, plačila v enkratnem znesku (**KIP**) ali pa z najemno pogodbo. Če lastnik zemljišča proda zemljišče, dobi novi lastnik obremenjeno zemljišče, ne more preprečiti izvrševanja pravice.

Varstvo: Praetor nudi **posestno** in **tožbeno** varstvo:

- **Posestno varstvo: *interdictum de superficiebus*** (nudi superficiarju). Proti vsakomur; tudi zoper singularnega naslednika, ki ni vezan po najemni pogodbi.
- **Tožbeno varstvo: analogne lastninske tožbe (*actio utilis*)** prilagojena tožba (spremeni se aktivna in pasivna legitimacija) → praetor razširi obstoječo tožbo in jo nudi superficiarju kot lastniku / lahko pa je z njimi tudi tožen kot lastnik

Konec:

- **potek časa**
- **odpoved** (kot stvarni pravici se lahko odpovemo)
- **uničenje stvari (zemljišča)**- če je uničeno samo poslopje, ga je lahko superficiar na novo postavil
- **neplačevanje najemnine** (dve leti) – neizpolnjevanje obveznosti.

Ko ugasne, uveljavlja lastnik svojo neomejeno pravico z rei vindicatio. Obenem s koncem superficiarjeve pravice, ugasnejo služnosti in zastavne pravice, ki jih je on ustanovil.

11.3 Emfitevza (dedna zakupna pravica)

Emfitevza je podedljiva in odsvojljiva stvarna pravica na tujem zemljišču katero sme upravičenec trajno izkoriščati. To je dedna zakupna pravica. Gre za pravico na zemljišču. To je zadnja stopnja v relativnosti lastninske pravice. Lastnik nima nobenega upravičenja več. Ustanovi se s posebno pogodbo, ki ima za predmet emfitevzo (ius emphyteuticarium). Zemljišče sme emfitevta obremeniti s služnostjo ali ga zastaviti, vendar te omejitve veljajo le dokler traja emfitevza. Lastniku emfitevta plačuje tudi **letno zakupnino (canon)**, ki je ne sme zvišati; nosi tudi javna bremena. Dedni zakupnik (emfitevta) se do stvari **obnaša kot lastnik – spreminja substanco** (namembnost), pridobiva vse plodove, odsvaja pravico. Vendar pa ima pri odsvajanju te pravice lastnik predkupno pravico (ius protimiseos). Če lastnik ne odkupi emfitevze, mu mora dati emfitevta določen procent od prodaje.

Predkupna pravica: pravica, da je stvar tistemu, ki jo ima, ponujena najprej. Če odkloni, ne sme tisti, ki stvar prodaja, naprej ponuditi ceneje.

Varstvo: posestno varstvo (za varstvo posesti ima **posestne interdikte**), *actio in rem vectigalis* (kot rei vindicatio) in **analogni konfesorna** (nasproti lastniku) in **negatorna tožba** (nasproti tretji osebi)
Emfitevza preneha **zaradi neplačevanja (3 leta)** obveznosti emfitevta.

11.4 Zastavna pravica *akcesorna pravica-ne more sama obstajati

Zastavna pravica je pravica, ki jo ima zastavni upnik na zastavljeni stvari v zavarovanje svoje terjatve (ena od oblik jamstva (poroštvo)) in sicer tako, da sme stvar prodati in se iz izkupička poplačati, če dolžnik ne plača dolga. Zastavna pravica je stvarna pravica in jo lahko upnik uveljavlja zoper vsakogar, zlasti pa zoper vsakokratnega lastnika stvari (tudi, če jo odsvoji). Ni nujno, da je zastavitelj dolžnik, saj lahko prijatelj zastavi za dolžnikov dolg. Zastavna pravica se je razvila iz fiduciarne odsvojitve (na poštenje). Upnik se je zavezal, da bo to stvar odsvojil nazaj, ko bo obveznost izpolnjena. Fiduciarne odsvojitve deluje kot zastavna pravica, vendar pa to ni isto. **Zastavna pravica je samo, kadar imamo terjatev, ko terjatve ni, tudi zastavne pravice ni več. Se pravi je akcesorna pravica** (pravica, ki ne more sama obstajati); obstaja le če obstoji neka terjatev; zadošča že neiztožljiva naturalna obligacija. Terjatev (obligacijska pravna p.) samo do dolžnika ali njegovega dediča. Zastavna pravica: zoper vsakokratnega lastnika: bodisi zastavitelja, kupca, ki je kupil od lastnika zastavljeno stvar (kadar zastavitelj ni hkrati dolžnik, je mogel zastavni upnik proti njemu uveljavljati samo zastavno pravico).

3 elementi zastavitve:

1. razmerje med upnikom in dolžnikom, ki je zavarovano s stvarno pravico
2. nastane zastavna pravica
3. ko je stvar prepuščena v posest, nastane obligacijsko razmerje – vsota vseh zahtevkov (stvar se mora vrniti nepoškodovana, če jo ima v posesti dolžnik, je ne sme poškodovati,...)

11.4.1 Ustanovitev zastavne pravice (časovno gledano- fiducija:pignus:hipoteka) (več str.209)

*FIDUCIARNA ODSVOJITEV: odsvojitve na poštenje

- **pogodbena ustanovitev – po volji lastnika (hipotečna, pignus)**
 - **Pignus: ročna zastavitev, ki nastane s prepustitvijo stvari v posest** (interdiktno varstvo). Najprej je upnik pridobil le posest brez pravice, da bi stvar prodal. Kasneje pa se pojavi še pravica, da stvar proda (pactum de distrahendo pignore-bistvena sestavina zastavitva).

Najprej je bila to slučajna sestavina, kasneje naravna, ta pa je prešla v bistveno. Tožba, ki je na voljo: **actio pigneraticia in rem**: tisti, ki je stvar dobil v ročno zastavo in jo je izgubil iz posesti, jo je s to tožbo lahko zahteval nazaj

- **Hipoteka: zastavitev brez prepustitve posesti (pogodbena zastavitev).** (Primer 246)
Sklenjena je **hipotečna pogodba**, ki pomeni dogovor zastavnega upnika in zastavitelja, da bo zastavitelj prepustil stvar v posest, če v določenem času ne bo izpolnil obveznosti. Praetor nudi **interdictum Salvianum** – tudi proti pravnemu nasledniku. S tem pridobi hipotečna pogodba stvarnopravni značaj. Zastavni upnik bo lahko od tretje osebe zahteval stvar v posest. Kupec pa bo lahko od prodajalca zahteval odškodnino, če mu ta tega ob prodaji ni povedal (pravna napaka stvari). Zastavni upnik dobi zastavno pravico in lahko stvar zasleduje. **Actio Serviana = actio hypothecaria in rem** v Justinjanovem pravu. Prepustitev hipotečne stvari je samo uvod v prodajo, torej potencialni pignus. Hipoteka je pogodbena zastavitev. Hipoteka daje večjo možnost, da bo dolg poplačan, saj dolžnik z njo pridobiva. Omogoča tudi, da obljubi več zastavnim upnikom; to ni protizakonito; vsak od teh upnikov lahko zahteva prepustitev stvari; starejša zastavitev je močnejša, ko se merita zastavna upnika.
Privilegirana zastavna pravica – fiskalne terjatve imajo prednost pred ostalimi;
Prednostne pravice – znesek vložen v zastavljeno stvar ima prednost pri povrnitvi
- **po oblastveni odredbi** (rubež, missio in possessionem ex primo decreto); v extraordinarnem postopku se zarubi stvar, če dolžnik ne plača. *pignus in causa iudicati captum-rubežna zastavna pravica
- **po zakonu** – nek upnik lahko po zakonu poseže po tuji stvari. Državna blagajna lahko poseže po premoženju davčnega zavezanca, če ta ni plačal obveznosti. V tem primeru gre za vesoljno (vse premoženje, ne le nekatere stvari) privilegirano (na prvem mestu) zastavno pravico. Najemodajalec in zakupodajalec imata zastavno pravico na stvareh/plodovih. Varovanci in nedoletni imajo vesoljno zastavno pravico na varuhovem/skrbnikovem premoženju. Justinjan: Dodal še skrbnika za umobolnega; Žena ima za povračilo dote zastavno pravico na moževem premoženju; Mož pa ima vesoljno zastavno pravico na premoženju osebe, ki je doto obljubila.

Pravilno nastala zastavna pravica je kljub zastaranju terjatve obstajala naprej.

Če je od dolga treba plačevati obresti, se v dvomu domneva, da velja zastavna pravica za glavnico in za obresti.

Ustanavljanje zastavne pravice je bilo z uvedbo hipoteke olajšano. Lahko so jo zastavili več upnikom zapored. Prišlo je do zmede, ker zastavni upnik ni mogel dognati ali je stvar zastavljena. Nejasnost je še povečala možnost zastaviti celotno premoženje in uvajanje nekaterih privilegiranih generalnih pravic, ki imajo prednost pred starejšimi. Kmalu je prišlo do vpisa zastavljenih zemljišč v zemljiške knjige.

11.4.2 Uporaba

Z zastavno pogodbo (razlikuj od zastavne pravice!) se je upnik obligacijsko pravno zavezal, da bo ravnal z zastavljeno stvarjo tako skrbno, kakor **vzoren rodbinski poglavar**. Če upnik uporablja stvar ali pridobiva njene plodove zase se to smatra za tatvino. Če je zastavljena stvar donášala plodove jih je moral pridobivati za lastnika.

Pactum antichreticum – dogovor po katerem sme zastavni upnik uporabljati stvar oz. pridobivati plodove (ponavadi s tem dolžnik plačuje obresti). **Tihi antichreticum** – upnik lahko pridobiva plodove brez dovoljenja v višini zakonitih obrestih, če je dal brezobrestno posojilo. Kadar je pridobil več plodov kot so znašale obresti, jih je moral vračunati v odplačilo glavnice.

11.4.3 Varstvo

Actio hypothecaria in rem – širša tožba, možnost da bi dobil stvar v posest. Z njo lahko zastavljeno stvar zahteva še preden prispe terjatev v plačilo; če ima na tem interes (vsebuje restitutorno klavzulo; drugače je bil obsojen na vrednost stvari; če ni bil toženec tudi dolžnik...je lahko zahteval odstop terjatve)

Actio pigneraticia in rem – možnost, da upnik stvar zasleduje – izjema, saj praviloma zastavni upnik stvar poseduje

Beneficium cedendarum actionum – da upnik prepusti tožbo zoper dolžnika tistemu, ki je poplačal njegov dolg (ali da prepusti sodolžniku, ki je plačal dolg, tožbo zoper ostale sodolžnike za sorazmerno povrnitev dajatve)

Aktivna legitimacija: zastavni upnik; mora dokazati, da mu je bila stvar dana v zastavo; resničnost terjatve

Pasivna legitimacija: posestnik stvari (tudi fiktivni)

11.4.4 Prodaja zastavljene stvari

Pactum de non distrahendo – prepoved prodaje

Zastavni upnik mora **prodati stvar skrbno** (mora se truditi, da bi prodal čim bolje). To pa se ne ujema vedno s tem, da bi prodal stvar tudi dobro, saj nima vsak tega daru. Pogosto sta se zastavni upnik in zastavitelj dogovorila, kakšna je najnižja cena. Lahko pa je zastavitelj prodal stvar tudi sam in poplačal dolg. Zastavni upnik je moral pred prodajo trikrat opomniti zastavitelja.

Lex commissoria-2 pomena: 1.) razdiralni dogovor.; 2.) zastavni upnik sme stvar namesto plačila obdržati, če do določenega časa obveznost ni bila izpolnjena. Problem je bil takrat, ko je bila stvar več vredna od dolga. Šele cesar Konstantin je l. 326 prepovedal ta dogovor. → problem prodaje, saj ni vedno možno najti kupca. V takem primeru je lahko upnik z dovoljenjem pristojnega organa obdržal stvar, vendar je to stvar lahko zastavitelj še 2 leti po tistem odkupil s poplačilom obveznosti (vendar le če je upnik takrat stvar še imel). Primer 269 **lus offerendi et succedendi (pravica ponudjenja in nasledovanja) – pravica ponudjenja poplačila terjatve**. C se ponudi, da bo A-ju poplačal njegovo terjatev (tega A ne sme zavrniti) – **smisel ni sprememba vrstnega reda temveč možnost boljše prodaje** (če A ne zna prodajati) **in s tem dobi možnost, da bi tudi on dobil poplačilo, saj je bolj zadaj (stvari lahko cena naraste)**.

11.4.5 Predmet zastavne pravice

Predmet so **stvari** (lahko miselni delež) in **odsvojljive stvarne pravice in terjatve**

- **Terjatev** (primera 288, 289) – zastavni upnik lahko terja tisto, kar bi lahko zastavitelj. Vprašanje je, koliko lahko izterja. Zastavni upnik sme izterjati toliko, kolikor mu pripada, če pa je predmet nepotrošna stvar, jo lahko zahteva v posest. Praetor dolžnika, ki je stvar že povrnil, zavaruje.
- **Služnosti** – lahko se zastavi obstoječa služnost. Zastavni upnik bo lahko izvrševal služnost dokler dolg ne bo poplačan. Lahko pa se tudi v prid upnika ustanovi nova služnost.

Predmet je lahko tudi vso premoženje – po Justinjanu, se šteje v zastavno pravico, tudi tisto premoženje, ki se kasneje pridobi; prej je za to potreben dogovor.

11.4.6 Prenehanje zastavne pravice

- **Uničenje** (preneha eksistirati) stvari, stvar pride **iz pravnega prometa**
- **Izpolnitev razveznega pogoja ali potek končnega roka**
- **confusio** (podedujem zastavljeno stvar kot upnik → pravice se združijo) ne preneha pa nasproti ostalim upnikom (če jih je več), saj bi bil lahko s tem ob določen del svojih pravic. V tem primeru, če bi A podedoval zastavljeno stvar, njegova pravica ne bi prenehala, saj bi s tem C pridobil še tisti del, ki mu ne pripada, saj je zadnji na vrsti, za svoje poplačilo.

Confusio nasproti ostalim zastavnim upnikom ne učinkuje.

- **odpoved**
- **prenehanje terjatve Pignoris causa indivisa – predmet zastave ni deljiv** – (primer 266) ni potrebno vrniti nobene stvari, dokler ni vse poplačano Pignus Gordianum – tisti, ki je dobil stvar že poplačano, lahko stvar obdrži toliko časa, da dolžnik poravnava še ostale obveznosti. Vendar pa to ni zastavna pravica, temveč **retencijska (lahko obdrži)**.
- **priposestvanje stvari s strani dobrovernega posestnika**
- **zastaranje zastavne tožbe**
- **Prodaja (distractio) zastavljene stvari ali pravice**. Ko je prvi zastavni upnik prodal zastavljeno stvar, je ugasnila ne le njegova zastavna pravica, ampak tudi zastavne pravice vseh poznejših upnikov!

***Retencijska pravica-** pravica da lahko nekaj obdržiš.

OBLIGACIJSKO PRAVO (pravo obveznosti)

Obligacija (ali obveznost) je pravno razmerje med vsaj dvema osebama, zaradi katere je ena iz med njih upravičena (upnik) terjati od druge neko dajatev ali storitev (ali opustitev) premoženjske vrednosti, druga pa je dolžna, da to izpolni.

Obligacije so tisto področje prava, ki se ukvarja z obveznostmi. Sili me da nekaj dam, storim, zagotovim (*dare, facere, praestare*). Justinjanova in Pavlova definicija se razlikujeta v tem, da Pavel presoja obligacijo iz upnikovega stališča, Justinjan pa iz dolžnikove strani.

Terjatev je možnost zahtevati. Upnik lahko zahteva od dolžnika.

Dolg je dolžnikova obveznost izpolniti. Upnik lahko dolžnika v to prisili.

Obligacijsko razmerje je razmerje med upnikom in dolžnikom. Je relativno razmerje. Terjati smem le od dolžnika in sicer *le enkrat v isti zadevi – ne bis in idem*. Ko to porabim, nimam nobenega zahtevka več. Obligacijsko razmerje je zgolj premoženjsko in ne daje upniku nobene oblasti nad dolžnikovo osebo. Izjema v starem izvršilnem postopku, ko je lahko pretor odobril upniku, da je ta mogel poseči po dolžnikovi osebi – ga ubiti. Že v zakoniku XII. plošč se pojavi alternativna možnost, da sme upnik dolžnika prodati na tuje (v suženjstvo). Vendar pa je osebno izvršbo kmalu zamenjala premoženjska, ki je zajela vso dolžnikovo premoženje.

Upnik uveljavlja svojo terjatev z **akcijo (actio) in personam**. Za vsako vrsto obligaciji obstaja posebna tožba – ni neke univerzalne tožbe. Dolžnik praviloma jamči za svoje obveznosti z vsem premoženjem. Nekatera obligacijska razmerja, ki so bolj »zaupne« narave, pa ne zajemajo vsega premoženja, ampak lahko dolžnik obdrži toliko, kolikor nujno potrebuje za življenje (pravna dobrota življenjskega minimuma – **beneficium competentiae** (darovalec, zakonec, družbenik)).

Ker se je po klasičnem pravu morala tožba končati z **denarno obsodbo**, je k bistvu obligaciji spadalo tudi to, da je morala za upnika terjatev imeti neko denarno vrednost, da se je dala oceniti v denarju.

Obligacijsko razmerje je načeloma pomembno le, če je **obveznost iztožljiva in izterljiva – civilna**.

Naturalna – naravna obveznost je obveznost, ki jo je mogoče normalno izpolniti, ni pa je mogoče iztožiti. Če pa jo izpolnim, ne morem terjati nazaj (*starejši nedorasli (7-12,14), suženj, oseba pod oblastjo zoper osebo pod katero je, dolgovni osebe, ki jo je zadela capitis deminutio minima, SC. Macedonianum – denarno posojilo, ki ga dobi sin, ki je še pod očetovo oblastjo, dolgovni ki jih je pupil (impuberes) napravil brez varuhovega sodelovanja*). Naturalno obveznost je mogoče zavarovat z zastavno pravico, poroštvom, uporabiti jo je mogoče za novatio, pobotanje, cesijo in za konstitut. Pretor je omogočil upnikom, da so nekatere dolgove suženjev mogli iztožiti z adjekciskimi tožbami.

Dajatev ali storitev, ki jo naj upnik terja od dolžnika, mora biti **določena ali vsaj določljiva**, tako da je njeno vsebino mogoče ugotoviti, ne da bi bilo zato potrebno novo sporazumevanje med strankama. Določitev dajatve ne more biti odvisna od volje ene stranke, lahko pa je prepuščena presoji tretje osebe (arbitrium boni viri).

Dajatev namesto plačila – datio in solutum – »Nimam denarja, ponudim it nekaj drugega.« Upnik tega ni dolžan sprejeti. *DATIUM-dajatev

Dolžnik je veljavno zavezan, četudi nima sredstev, da bi vrnil.

Prezadolženec je nekdo, čigar obveznosti so večje kakor pa premoženje.

Ni nujno, da obveznost nastane z dogovorom, voljo dveh strank. Lahko samo enostransko – delikt. Obveznosti v prid ali breme 3. osebe so nične (primer 302).

Pogodbe glede stvari, ki niso v pravnem prometu načeloma ne obstajajo – izjema je če prodajalec ve in proda stvar, ki ni v pravnem prometu – npr. proda svobodnega človeka. Upoštevati je potrebno tudi da mora kupec biti skrben; proda mu npr. obzidje, pogodba neveljavna.

1 Vrste obveznosti (obligacij)

Najprej delijo obligacije na **civilne** (na osnovi civilnih norm) in **honorarne** (iztožljivost omogoči pretor), vendar pa je mnogo obligaciji iz honorarnega prešlo v civilno pravo – recepcija honorarnega prava v civilno

1.1 Glede na način ustanovitve

- **kontrakti** – samostojne, iztožljive pogodbe
- **delikti** – protipravna dejanja (vržem kamen v šipo) (primer 298)
- **kvazikontrakti** – navzven daje vtis, da gre za pogodbo, manjka pa temeljni del – soglasje, zato se od kontrakta razlikuje po nastanku (ni soglasja)
- **kvazidelikt** – od delikta se razlikuje po tem, tam obveznost temelji na protipravnem dejanju in krivdi, tu pa izhodišče ni krivda, ampak objektivna odgovornost. *Objektivna odgovornost* – ne glede na krivdo, si odgovoren. Če je nekdo vrgel nekaj iz stanovanja in s tem drugega poškodoval, je odgovarjal lastnik stanovanja.

1.2 Glede na vsebino

- **obligacija dandi** – obveznost je prenesti neko stvar v last – dati (dare) (izročiti kupnino v last)
- **obligacija faciendi** – obveznost nekaj storiti (facere), zagotoviti (praestare) nek učinek.
- **contractus unilateralis** – enostranska pogodba
- **contractus bilateralis aequalis** – dvostranska pogodba, kjer sta obe strani upnika in dolžnika (kupna pogodba: prodajalec je dolžan stvar dati in upravičen do plačila, kupec pa je dolžan plačati in upravičen do stvari.)

mogoče – nemogoče obligacije: predmet obligacije more biti samo to, kar je mogoče izpolniti, drugače obligacija ne nastane – ničnost (impossibilium nulla obligatio est). Tu je mišljena objektivna možnost (Npr. slikar se obveže naslikati portret A-ja. Vendar pa se naslednji dan ponesreči in postane invalid na desno roko, s katero slika. V tem primeru ne more več naslikati portreta.). Nemožnost je lahko **dejanska** (stvar ne obstaja) ali pa **pravna** (pravna norma izrecno prepoveduje (stvar ni v pravnem prometu), ali če je po svoji vsebini contra bonos mores). O **prvotni** nemožnosti govorimo, če je dajatev nemogoča že ob sklenitvi pogodbe, o **naknadni** pa če je dajatev nemogoča šele pozneje. Če je nemožnost začetna, obligacija sploh ni nastala. Če pa je naknadna, torej, ko je že nastala veljavna obveznost, gre škoda na račun upnika, če ni tega zagrešil dolžnik.

(razlikuj med nemožnostjo in nezmožnostjo)

- **Določnost: 1.)obligationes certae – 2.)obligationes incertae**: pri prvih sta obseg in vsebina **točno določena**. Večina obligaciji dandi, druge obligacije dandi in obligacije faciendi pa spadajo med **nedoločene** – razlikovanje ima pomen za pravdni postopek.
- **genus– species**: Važno je ali je predmet dajatve določen po vrsti – genus (100 mernikov pšenice, 10 litrov vina), ali pa kot individualno določen kos – species (Suženj Stih). Dolžnik katerega dolg je določen po vrsti, izpolni obveznost, če da kateri koli predmet te vrste, tudi najslabši. **Species perit et cui debetur, genus perire non consetur** – »če je predmet uničen po naključju« - če gre za species, je škoda upnikova, če gre pa za genus, je škoda dolžnikova. Tukaj je potrebno omeniti denarne dajatve. Denar je navadno določen po znesku – dolgovana je **denarna vsota (genus)**. Vendar pa je izjemoma lahko denar določen tudi kot **species** (numizmatik proda določen bankovec) ali kot **vrsta denarja** (20 starih tolarjev)
- **Stricti iuris** (toge) (primer 764) – **bonae fidei** (gibke) (primer 447): Iz stricti iuris postane ena stranka samo zavezana, druga pa samo upravičena, pri bona fidei pa postaneta obe in upravičeni in zavezani (**nujna dvostranskost**). Pri obligacijah bonae fidei se nalaga sodniku, da toženca obsodi le tedaj in na toliko, kadar in kolikor to ustreza načelu dobre vere in poštenja. Pri tožbah stricti iuris sodnik te izbere nima, ampak mora toženca obsoditi na plačilo zneska, kakor je razviden iz intencije v tožbenem obrazcu (ne več ne manj), ali pa ga mora oprostiti. **Stricti iuris nastanejo iz deliktov, posojilne pogodbe (mutuum), stipulacije ali literalnega kontrakta.**
- **Alternativna obveznost**: predmeta sta **dva, obligacija je potrebno izpolnit samo z enim predmetom**. (dolgovana predmeta sta lahko določena generično ali individualno). **Dolžnik je brezpogojno zavezan, samo predmet še ni dokončno določen**. Na splošno lahko izbira dolžnik, kolikor ni izbira po naravi ali izrecno pripoznana upniku. Dolžnik dolguje upniku dvoje, upnik pa dobi le eno (»Ali mi obljudiš dati Stiha

ali Pamfila?») Upnik ne sme terjati enega, ker bi s tem izbral, do česar pa nima pravice. Zato terja enega ali drugega. Če eden umre (naključno uničen), umre dolžniku in upnik lahko terja drugi predmet. Sestavljena je iz sklenitvene in izpolnitvene faze. Se pravi škodo za naključno uničenje dolgovanega predmeta trpi upnik, samo za naključno uničenje zadnjega predmeta trpi dolžnik. Kadar je ena izmed alternativ denarna dajatev, dolžnik ne postane nikoli prost ampak mora izpolniti vsaj denarno dajatev.

- **Facultas alternativa** (možnost nadomestitve): nasprotje od alternativne obveznosti; to je v naprej predvidena možnost in upnik ne sme zavriniti tega drugega predmeta izpolnitve. **Dolžnik dolguje eno, vendar lahko upniku izpolni nekaj drugega**. Upnik more terjati od dolžnika samo dolgovano stvar, če postane ta dajatev po naključju nemogoča, ne more upnik terjati nadomestne. Primeri: **Noksalna izročitev**: Suženj/sin povzroči škodo. Dolžnik lahko namesto povračila škode izroči tistega, ki je škodo povzročil. **Laesio enormis (nadpolovično prikrajšanje)** – če je prodajalec prodal stvar pod njeno polovično vrednostjo, je lahko zahteval razdor pogodbe. Kupec je lahko to stvar vrnil, ali pa doplačal do polne vrednosti. In tudi če pogledamo lahko zastavitelj, ki ni hkrati osebni dolžnik, ponuditi zastavnemu upniku plačilo njegove terjatve, namesto da bi mu prepustil zastavljeno stvar (**ius offerendi**).
- **Deljive – nedeljive dajatve**: Deljive so dajatve, ki jih je brez škode za svoje bistvo mogoče razdeliti na več enakovrstnih dajatev tako, da so vse delne dajatve skupaj prav toliko vredne kakor prvotna dajatev. Pravni pomen tega razlikovanja je v tem, da se glede deljivih dajatev pogodbenika moreta dogovoriti, da se bo dajatev izpolnila z delnimi dajatvami. Vendar pa brez izrecnega dogovora dolžnik niti deljivih dajatev ne sme razporediti na delne dajatve – upravičenec jih sme zavriniti, ne da bi zato prišel v sprejemno zamudo.
- **Prvotna – drugotna dajatev**: prvotna obveznost je izpolnitev v okviru pogodbene vsebine (shranjena stvar pri depozitarju, ali ki si jo je komodatari izposodil), drugotna pa je odškodninska (škoda, pogodbena globa)
- **Glavna – postranska**: glavna obveznost je plačilo glavnice (bolj pomembna), postranska pa je plačilo obresti (manj pomembna); tu sta obe dajatvi že od začetka dolgovani.

2 Subjekti obveznosti

Osebi udeležencev sta redno že od začetka individualno določeni. Izjema so tožbe **actiones in rem scriptae: noxalae (noksalne) tožbe**-tukaj je odvisno kdo ima oblast nad osebo; **actio aquae pluviae arcendae**-tukaj je odvisno, kdo je lastnik zemljišča; **actio quod metus causa**- To tožbo je naperila oškodovana stranka zoper toženca, ki je s silo in ustrahovanjem prišel do obogatitve. Prav tako je bila mogoča zoper tistega, ki sam ni nastopal nasilno, pač pa je na škodo ustrahovane stranke obogaten.

VEČ SUBJEKTOV – ko je na upnikovi ali na dolžnikovi strani več oseb. Takšna razmerja določajo posebne pravne norme, še pogosteje pa izrečena volja strank.

2.1 Deljene obligacije

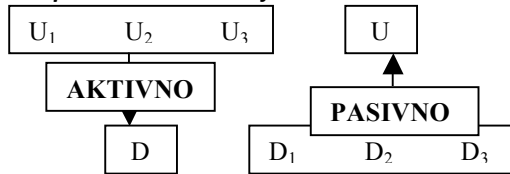
Razdelijo se med posamezne subjekte, na toliko obligaciji, kolikor je oseb na upnikovi oziroma na dolžnikovi strani, tako da med njimi ni nobenih stičnih točk, skupno jim je le to da so nastale iz ene obligacije. Primer: hudobno poškodovanje tuje stvari, injurija, dedovanje). **Nomina ipso iure divisa** – ko dedujejo, bo veljalo, da je vsak sorazmerno s svojim deležem dolžan povrniti dolgove in terjati dajatev. Če eden izmed sodedičev ne plača svojega dolga, upnik ni dolžan terjati tega primankljaja od drugih sodedičev.

2.2 Kumulativna konkurenca

Kopičijo se zahtevki zoper več subjektov. (Zaloten tat je moral plačati 4x vrednost stvari (pri actio quod metus causa, če tat ne vrne stvari po sodnikovem pozivu), če pa mu je bila krivda le dokazana, je moral plačati 2x vrednost. Če pa je bilo storilcev več, je bilo možno terjati od vsakega posebej.) **Če je pri penalni tožbi, več subjektov, je mogoče od vsakega zahtevati večkratno vrednost. Tudi če eden plača, so ostali še vedno dolžni.**

2.3 Solidarna obveznost

To je **nerazdelna obveznost**. Pri večih subjektih bo vsak od njih dolžan izpolniti obveznost (ki izhaja iz istega pravnega dejanja- zato sem ne spadajo naključne skupnosti), kar pa bo učinkovalo nasproti vsem. **Vsi dolžniki ali upniki se obravnavajo kot eden.**

PASIVNO: več dolžnikov: *Upnik lahko terjata od solidarnega dolžnika celoto in s tem postanejo prosti vsi ostali dolžniki.*
AKTIVNO: več upnikov: *Vsak izmed večih upnikov, lahko terjata dolgovano terjatev ali storitev v celoti od skupnega dolžnika.*

Preproste solidarne obveznosti *(izpolnitev jih ukini): izvirajo iz odškodninskih tožb, ki jih naperijo za povračilo škode tisti, ki so bili zaradi nepoštenja druge stranke oškodovani. (tat – reipersekutorna *condictio fortiva*, škoda povzročena od več sovaruhov ali somandatarjev) **Upnik sme terjati dokler ne pride do plačila.** Ko pride do plačila ne moremo ostalih delikventov več terjati. **Obligacijsko razmerje ugasne šele ko je obveznost fizično izpolnjena.**

Prave solidarne ali korealne obveznosti – izvirajo iz pogodbe ali iz oporoke (nastanejo po volji stranke). Terjati je možno le enkrat (če se zmotimo, ne smemo več terjati). **Obligacijsko razmerje ugasne brž ko je sklenjena (korealna) litiskontestacija (čprav po litiskontestaciji morda sploh ne pride do sodbe ali po sodbi obsojeni sodolžnik ne izpolni svoje obveznosti, ne more upnik tožiti ostalih sodolžnikov).** Aktivna korealnost je za stranki ugodna ker, dolžnika lahko toži kdorkoli izmed upnikov, hkrati pa nudi dolžniku da ponudi izpolnitev najbližjemu soupniku. Pasivna korealnost pa zvišuje verjetnost da bo upnik prišel do poplačila. Toži lahko namreč vse dolžnike in med njih porazdeli svojo terjatev po poljubnih delih, saj sme vsakega terjati za vse. Vendar pa je lahko kateri izmed sodolžnikov drugače zavezan kot drugi (po roku ali pogoju). Če ob nastanku obligacije ni bil poslovno sposoben dolg zanj sploh ni nastal. Če za enega sodolžnika obligacija *confusione* ugasne to ne vpliva na ostale dolžnike, prav tako velja za posameznega sodolžnika brezoblični odpust dolga in pobotanje. Za vse dolžnike pa preneha obveznost: če eden izpolni obveznost, če eden izpolni obveznost z drugo izpolnitvijo (*datio in solutum*), ali če je dolžnik znesek deponiral, če je enemu dolg odpuščen z akceptelacijo, tudi novacija učinkuje proti vsem, če ni drugače dogovorjeno. Prekinitev zastaranja po enem soupniku, velja nasproti vsem. Justinjan ureditev pasivne korealnosti spremeni in z njim izgine bistvena razlika med korealnimi in preprostimi solidarnimi obveznostmi – če ne dobi izpolnitve lahko toži druge, tudi po litiskontestaciji.

Temu pa sledi faza **regresnega postopka**, kjer se bo ugotavljalo koliko je dolžnik povrnil za ostale, oziroma upnik izterjal za ostale. (regres se rešuje v extraordinarnem postopku, ali po pravilih za mandat, ali po določbah družbene pogodbe če so člani iste družbe)

Regres – zahtevek po poplačilu tistega, kar sem plačal za drugega dolžnika.

Regres bo odvisen od kavze, zakaj je prišlo do poročstva (če je bilo darovano, ne bo regresa).

Upnik ne more dobiti od enega več, kot bi dobil od vseh skupaj. → **Tisti solidarni dolžnik, ki je terjan, lahko uveljavlja tudi zahtevke ostalih solidarnih dolžnikov proti upniku.** Npr.: če so vsi skupaj dolžni upniku 100 in ima eden od njih zahtevek proti upniku 50, bo lahko katerikoli od ostalih solidarnih dolžnikov uveljavljal ta zahtevek in povrnil samo 50. Seveda pa se bo izenačilo kasneje v regresnem postopku.

Najprej je bila tipična solidarna obveznost pri poročstvu (najvažnejša postranska obligacija na dolžnikovi strani (možna je tudi postranska obligacija na upnikovi strani –adstipulacija). Upnik je lahko terjal dolžnika ali poroka.

***BENEFICIUM-pravna dobrota**

Beneficium divisionis – pravna dobrota delitve, kadar je dolžnik terjan (tožen) na celoto, lahko zahteva, da sodnik razširi tožbo na vse sodolžnike, ki so v istem kraju in so plačeviti.

Beneficium cedendarum actionum – pravna dobrota odstopitve akcij. Tisti, ki je plačal za druge, lahko od upnika zahteva, da mu odstopi akcije, ki jih ima nasproti drugim dolžnikom, z odstopljeno tožbo bo plačnik mogel izterjati sorazmerne deleže plačanega dolga od drugih sodolžnikov.

Pogodba v korist ali breme tretje osebe je nična → Kadar bi z dogovorom med strankama pridobil terjatev. Oz. obratno. V rimskem pravu zaradi interesa pravne varnosti oba načina nista mogoča, ker je obligacija strogo osebna vez. Pogodbeno se ne more obremeniti tretjega ali ga napraviti za upravičenega. Prav tako v obligacijskem pravu **ni bilo mogoče direktno zastopanje.**

3 Obresti (usurae)

V širšem smislu so obresti vsako povračilo, ki ga dolžnik daje upniku za prepuščeno ali pogrešano rabo nadomestnih stvari (glavnica ali kapital).

V ožjem smislu, pa so obresti tisto plačilo, ki je iste vrste kakor glavnica ter se odmerja po času trajanja in v odstotkih glavnice.

Obresti – so civilni plodovi, glavnica pa se obravnava kot plodonosna stvar. Obresti so povrnitev interesa, ki ga ima upnik do tega, da bi imel glavnico. Glavnica predstavlja premoženje, ki prinaša koristi. Rimsko pravo je vedno obravnavalo obresti ločeno od glavnice. Obresti postanejo samostojne obligacije šele ko dospejo v plačilo (podobno naravni plod šele z ločitvijo od matične stvari), od tu naprej se z njimi prosto razpolaga, lahko se jih npr. odstopi. Lahko jih iztoži čeprav glavniške terjatve ni več. Ko preneha glavniški dolg, preneha tudi obrestovanje. Če upnik cesionarju odstopi glavno terjatev mu odstopi tudi pravico do tekočih in bodočih obresti.

Obresti so lahko nastale iz pogodbe ali pa zaradi sodnikovega ukaza (zamudne, pravnice, povračilne, uporabljene obresti)

Veljalo je načelo: *Ne ultra alterum tantum – Ne več kot je mogoče.* → ko so obresti dosegle glavnico, se je obrestovanje prenehalo.

Drugo načelo je načelo *prepovedi obrestovanja obresti (anatocizem).* Obresti so dogovorili s posebno stipulacijo, pri pogodbah *stricti iuris* (Primer 379), pri pogodbah *bonae fidei*, pa se je upnik lahko zavezal že z brezobličnim dogovorom – *pactum adiectum*.

Rimsko pravo že v Zakoniku XII. Plošč določa 12% obrestno mero (ne ve pa se ali je bila to letna ali mesečna). Skozi zgodovino je bilo več poskusov, kako omejiti ali zmanjšati obresti, vendar so se izjalovili.

Justinjanovo pravo je maksimiralo obrestno mero:

- 6% – redne obresti
- 8% – trgovski posel
- 12%- pomorske obresti, ker so prisotni že zavarovalni elementi
- 4% – če daje posojilo ugledna oseba (ali višji uradniki) → nihče ni hotel biti ugledna oseba

4 Pogodbena kazen-globa (obljubi se s stipulacijo)

Je obljuba plačila zneska za primer če obveznost ne bo pravilno izpolnjena ali sploh ne bo izpolnjena. Pomen je v tem da se je z njo vnaprej določil pogodbenikov interes. Torej gre za interes, ki ga ima stranka na tem, da bi bila obveznost izpolnjena oz. da je izpolnjena pravočasno. Obljubi se s stipulacijo.

Prava pogodbena kazen – dogovorjena v zvezi z neko veljavno ustanovljeno in iztožljivo obveznostjo (A: “Ali mi obljudiš dati Stiha?” B: “Obljudim” A: “Ali mi boš dal drugače 1000?” B: “Bom.”) – Poleg kupoprodajne pogodbe je bila sklenjena tudi stipulacija. Ob primeru kršitve lahko naperimo tožbo iz stipulacije. Pri pravi pogodbeni kazni imamo 2 možnosti – kaj terjati (Stiha, 1000, ali pa oboje?). To je odvisno od namena – ali je šlo zato kot alternativa (eno ali drugo), ali pa je to zamudnina (terjamo oboje). Če iz pogodbe ni razvidno, se šteje, da gre za zamudo. Upnik je torej lahko izterjal pogodbeno globo zaradi prepozne izpolnitve, nato pa še zahteval primarno dajatev – takemu dolžniku se prizna *excepcio doli zoper upnika*.

Neprava pogodbena kazen – dogovorjena je z neko obveznostjo, ki ni iztožljiva – kjer je nekaj le poqojno obljudljeno (“Če mi do 1. marca ne daš sužnja Stiha, mi daš 1000.”) in prve obveznosti sploh ni mogoče izterjati. Kadar gre za **nepravo pogodbeno globo**, more upnik samo njo iztožiti.

Pogodbena kazen ni dopustna, kadar po pravu ni dopustna temeljna obveznost – siljenje contra bonos mores (proti dobrim nravem, sklenitev zakona, postavitvev dediča)

5 Izpolnitveni kraj

Če ni izrecnega dogovora v pogodbi sami in tudi iz same obveznosti ni jasno, je vprašanje kje je dolžnik dolžan izpolniti obveznost. Če dolžnik ne izpolni obveznosti na pravem kraju, lahko nastane škoda (namesto da bi dostavil premog do hiše, ga pusti v Luki Koper in upnik ima stroške).

Dolžnik sme ponuditi upniku izpolnitev na primernem kraju, ki si ga dolžnik izbere sam.

Vendar pa se šteje, če ni drugače dogovorjeno, da je dolžnik izpolnil na pravem kraju, če je izpolnil tam, kjer je njegov (dolžnikov) domicil (stalno prebivališče).

Določitev izpolnitvenega kraja pomeni, da je samo na tistem kraju dolžnik zavezan izpolniti, upnik pa izpolnitev sprejeti.

Denarna obveznost pa je **prinosnina** → upniku ga je treba prinesiti. **Iskovina** – tista obveznost ko upnik poišče dolžnika.

6 Izpolnitveni čas

*Izpolnitev je vzpostavitev stanja, ki ga opredeljuje obveznost. Gre za pravočasnost izpolnitve. Povezan je z zamudo. Pravočasno je takrat, kadar je bilo dogovorjeno. **Dies interpellat pro homine** – čas opozarja namesto človeka.*

**Dospelost terjatve-mogoče jo je iztožiti*

Čas je lahko določen **datumsko (v pogodbi)** ali pa določljiv **iz namena** pogodbenih strank **vsebinsko** (semensko žito je treba dobaviti do konca setve). Če čas **ni določen**, je treba obveznost poravnati **takoj**.

Splošno velja, da je določitev izpolnitvenega časa v prid dolžniku (diei adiectio pro reo est). Upnik ne more dolžnika prej terjati, pač pa mu dolžnik lahko prej izpolni če hoče.

Dolžnikova zamuda – **dolžnik pride v zamudo, če svoje obveznosti ne izpolni pravočasno po svoji krivdi** (če ni kriv za zamudo potem ne pride do posledic dolžnikove zamude – Zamudne posledice ga ne zadenejo, če je bil odsoten po državnih poslih, v državnih interesih (npr. vojaška obveznost), ali se nahaja v sovražnikovi oblasti. V zamudi tudi ni dolžnik, ki se je spustil v pravdo, ker je menil, da upniku ni ničesar dolžan. Lastna neplačevitost pa ga ne opravičuje. **Predpogoj za dolžnikovo zamudo je, da dospe terjatev v plačilo in da jo je mogoče iztožiti.** Kadar je mogoča kaka excepcija, ali je omejena po roku in pogoju zamuda ne mora nastat. Prav tako ni zamude pri naturalnih obligacijah.

Kar je dolgovano brez izpolnitvenega časa je dolgovano takoj – quod sine die (čas) debetur (dolgovano), statim debetur. Če roka ni je potrebno obveznost izpolniti takoj. **Dolžnik pride v zamudo, ko ga upnik opomni.** Opomin ni potreben, če je tako določeno v pogodbi, če dolžnik prepreči da opomina ni mogoče opraviti. **Dies (rok, čas) interpellat (opominja) pro (namesto) homine (človeka) – rok (čas) opominja namesto človeka (upnika).** Če je dostavljen koledarsko določen rok (ni potrebno dati opomina) pride do zamude ko poteče rok.

Posledica dolžnikove zamude je, da jamči strože za svojo obveznost (razlike glede na vrsto obveznosti):

- **individualno določena stvar (species)** – nevarnost naključnega uničenja preide na dolžnika – mora plačat vrednost stvari. Izjemo določa rimsko pravo (Justinijan) takrat, kadar dolžnik dokaže, da bi bila stvar po naključju uničena tudi, če bi bila pravočasno izročena, zato mora tudi dokazati tudi to, da bi jo upnik obdržal in bi je ne prodal naprej.
- **denar** – zamudne obresti (upnik jih zahteva s kontraktno tožbo) – praviloma jih določa zakon;
- **nadomestna stvar (genus)** – odškodnina (interes); povrniti mora škodo, ki je nastala zaradi zamude. Izročiti mu mora po zamudi pridobljene plodove.
- **stvar, kjer je pravočasnost bistveni element izpolnitve** – **zamuda se obravnava kot neizpolnitev** (semensko žito po setvi). Možno je zahtevati povračilo interesa.

Posledice dolžnikove zamude

(primer 514,515)

Zamuda neha, če dolžnik upniku ponudi popolno izpolnitev kakor je treba, ob primernem času in na primernem kraju. Prav tako tudi neha, če upnik svoj opomin prekliče, ali če dovoli, da se dolg ne izterja.

Upnikova (sprejemna) zamuda – takrat kadar upnik ni sprejel **pravilno in popolnoma** na primernem kraju in ob primernem času ponujene izpolnitve. S ponudbo mora dolžnik storiti vse, kar lahko stori brez upnikovega sodelovanja. Navadno mora biti ponudba dejanska, samo besedna zadošča le takrat, kadar dolžnik brez upnikovega sodelovanja ne more izpolniti (krojač). Če mu je dolžnik ponudil manj kot celoto, se je štelo, da mu ni ničesar ponudil. Izjema je le pri denarju, kjer je upnik dolžan sprejeti del dolga. (Pri upnikovi zamudi je krivda brez pomena). Zaradi upnikove zamude ne pride dolžnik iz zaveze. Upnik tudi ni odgovoren dolžniku zaradi morebitne škode, ki jo utrpi zaradi upnikove ne izpolnitve. Vendar pa se **dolžniku zmanjša odgovornost.** Dolžnik bo odgovarjal le za naklepna poškodovanja individualne stvari. Če dolguje količino nadomestnih stvari ali določen denarni znesek in so za izpolnitev namenjene stvari po pravilni ponudbi uničene ali izgubljene brez dolžnikove krivde, ima dolžnik exceptio doli, če upnik pozneje zahteva izpolnitev. Obrestovanje dolga (zamudne obresti) se zaradi upnikove zamude ustavi samo takrat, kadar je nastalo kot posledica prejšnje dolžnikove zamude. Pogodbeno obrestovanje pa neha, če dolžnik dolgovani denarni znesek zapečati in ga deponira bodisi pri samem sebi ali pri kom drugem. Od Diokleciana naprej pa ga mora zapečatiti in deponirati na javnem mestu, v izpolnitvenem kraju.

Škoda in stroški: ki jih ima dolžnik zaradi upnikove zamude, sme dolžnik **pobotati**, kolikor je to v posameznem primeru mogoče. Dolgovano stvar sme tudi zadržati dotlej, dokler mu upnik ne povrne potroškov in škode. Če je prišel v zamudo kupec vina, je smel prodajalec to vino izliti, če je nujno potreboval sode – more zagrozit.

Upnikova zamuda preneha, ko izjavi, da sprejme izpolnitev, ali ko pride ponjo. Če dolžnik sedaj nebi izpolnil bi prišel sam v izpolnitveno zamudo.

7 Stopnje krivde

7.1 Škoda (zaradi neizpolnitve terjatve)

Namen obligacije je da se izpolni in s tem ukine pravna vez med upnikom in dolžnikom. Dokler ta vez obstaja je terjatev upnika neka premoženjska vrednota. Če dolžnik terjatve ne izpolni utrpi upnik neko premoženjsko škodo, ki jo imenujemo **škodo – damnum**. Povračilo škode je pri pogodbenih obligacijah drugotna dajatev, pri deliktinih pa redno prvotna dajatev (včasih je pri deliktih poleg škode, še denarna kazen – poena v prid oškodovancu).

Odškodnina, ki jo terja upnik, obsega **nastalo škodo (damnum emergens)**, to je pozitivno zmanjšanje upnikovega imetja, včasih pa tudi še **zamujeni dobiček (lucrum cessans)**, ki bi ga bil upnik napravil, če bi bila obveznost pravilno izpolnjena (oddaja stanovanja).

Škoda se najbolje popravi z vrnitvijo v naravi, včasih pa na njeno mesto stopi povračilo škode v denarju – ODŠKODNINA. Pri denarni odškodnini se pojavlja vprašanje, kakšno odškodnino sme upnik terjati, z drugimi besedami kakšen INTERES (ODŠKODNINO: nastala škoda (damnum emergens) + zamujen dobiček (lucrum cessans)) ima na tem, da bi bila primarna dajatev pravilno izpolnjena.

Kot **upnikov interes** označujemo razliko med tistim premoženjem, ki bi ga on imel, če bi bila primarna dajatev pravilno izpolnjena in premoženjem ki ga ima sedaj, ko dolžnik ni pravilno izpolnil svoje dajatve. Se pravi **interes je damnum emergens + lucrum cessans**. (Justinjan določi, da je lahko obsojenec obsojen na največ dvojno vrednost (kadar je predmet določen po količini) spornega predmeta, pred njim pa znesek določa sodnik ali tožnik s prisego)

7.2 Krivda (razlikuj: povzročitev in zakrivitev)

Da postane določen pravni subjekt odgovoren za nastalo škodo, ki je nastala na premoženju druge osebe, je treba da je med nekim ravnanjem tistega pravnega subjekta in med nastalo škodo **vzročna zveza**. Mlada prava poznajo samo **povzročitev** (objektivno zvezo), v poznejšem pojmovanju pa se upošteva tudi odnos storilčeve volje (**zakrivitev**-subjektivna zveza) do nastanka škode – gre za storilčevo krivdo. **Krivda je subjektiven odnos do nastale odgovornosti (bodisi da smo jo hoteli bodisi da smo ravnali premalo skrbno)**. Stopnje krivde:

- **naklep (dolus) – hote ali vedoma (prepreči izpolnitev) povzroči škodo in ve za posledice – odgovarja upniku za nastalo škodo**. Pri obligacijah strici iuris je zaradi namerne neizpolnitve dolžnik odgovoren samo takrat, kadar je izpolnitev preprečil s kakšnim pozitivnim dejanjem. Pri obligacijah bonae fidei je odgovoren – tudi z opustitvijo (ker je v nasprotju z dobro vero in poštenjem).
- **malomarnost (culpa) – to je pomanjkanje tiste skrbnosti (diligentia), ki bi jo dolžnik moral uporabljati, pa tega ni storil. Iz posledice sklepamo na krivdo. 2 stopnji:**
 - **culpa lata (velika malomarnost) – opuščanje sleherne skrbnosti, nerazsodno ravnanje**. Pri normalnem-pametnem človeku tega ne moremo pričakovati. Justinjanovo pravo jo izenačuje z naklepom.
 - **culpa levis (majhna malomarnost) – opuščanje skrbnosti dobrega gospodarja/skrbnega družinskega poglavarja..** Pojem dobrega gospodarja je abstrakten pojem (v Rimu se točno ve kdo je dober gospodar – v skladu s tradicijo). **Diligentia, quam suis rebus adhibere solet**–izjemoma se pravni red **zadovoljuje** s tisto skrbnostjo, ki jo zavezanec kaže v svojih **lastnih zadevah**. Zavezanec je **odgovoren** šele takrat, če je upniku povzročil **škodo** zato, ker pri izpolnitvi ni pokazal niti toliko skrbnosti, kakor jo uporablja pri svojih stvareh-**culpa in concreto**.

Torej izjemoma se ta skrbnost («*diligentia, quam suis rebus adhibere solet*» – *skrbnost v lastnih zadevah*), ne šteje za opuščanje skrbnosti (*To olajšanje je dolžnika večkrat rešilo odgovornosti za malo malomarnost (nikoli pa za veliko)*) → če sem že po naravi malomaren, ne bom odgovarjal (po tem pravilo rimsko pravo presoja odgovornost sodediča, družbenika, solastnika glede upravljanja skupnega, varuha in moža glede upravljanja ženinega oziroma varovančevega imetja)

- **naključno uničenje – ne gre za krivdo okoliščino.** Gre za tista naključja, ki jih ne povzroči višja sila (npr. tatvina, ...). *Custodia* – obveznost varovanja določene stvari; odgovarja se tudi za naključje; **predvidljivost in preprečitev sta značilnosti naključja.** *casus-naključje
- **višja sila (vis maior) – tista okoliščina, ki povzroči škodo in je ni mogoče niti predvideti, niti preprečiti.** Npr. požar, poplava, potopitev ladje, upor, plenjenje sovražnikov in roparjev, smrt dolgovanega predmeta (sužnja ali živali).
*vihar ne spada pod višjo silo-ker je znana vremenska napoved

Dogovor med strankama ne more izključiti odgovornosti za naklep, ali pa naprtiti odgovornost za višjo silo. Če ni dogovora velja **utilitetno načelo**, ki izhaja iz koristi. Če ima stranka **korist** mora ravnati, kot **dober gospodar, odgovarja za vsako krivdo – omnis culpa**. Tista stranka, ki nima koristi, odgovarja samo za naklep in veliko malomarnost (za to dvojje se vedno odgovarja). Ne glede na utilitetno načelo pa se stranki **VEDNO** lahko dogovorita drugače.

Za vsako krivdo odgovarjajo: komodatar, kupec in prodajalec, najemodajalec in najemnik, deponent in zastavni upnik. V nasprotju z utilitetnim načelom pa odgovarjata za vsako krivdo tudi MANDATAR in NEGOTIORUM GESTOR.

Samo za naklep in veliko malomarnost odgovarjajo: depozitar, darovalec in komodant.

Za naključno škodo zavezanec redno ne odgovarja, ampak jo mora trpeti tisti v čigar imetju je nastala – **casum sentit dominus – naključja trpi lastnik.** (Izjemo tukaj predstavljajo brodnik, gostilničar in hlevar in sicer odgovarjajo za naključno nastalo škodo stvari potnikov in gostov, ki so jih sprejeli v varstvo).

Naklep 3. osebe je lahko naključje v pogodbenem razmerju (če nekdo ukrade stvar, je ravnal naklepno).

8 Kontrakti

Primer 295,296

Kontrakti so tiste pogodbe, za katere je rimsko pravo predvidevalo posebne tožbe – **akcijo in personam – so iztožljive.** Vsak kontrakt je pogodba, ni pa vsaka pogodba kontrakt. Pogodbe za katere rimsko pravo nima posebnih akcij, se imenujejo pacta. K bistvu pogodbe spada **soglasje** med pogodbenikom glede **vsebine obligacije.**

Kontrakti so razmerja, ki nastanejo z *dogovorom* (soglasjem) in pravni red določa *iztožljivost dogovora.* Glede na način nastanka (kaj se še zahteva poleg soglasja) je več vrst:

- **verbalni kontrakti** – soglasje je doseženo z določenimi besedami
- **literalni kontrakti** – vpis v gospodarsko knjigo
- **realni kontrakti** – izpolnitev ene stranke
- **konsenzualni kontrakti** – neformalni dogovor, spominjajo na pakte; je kontrakt, kjer zadošča že doseženo soglasje

Vsem kontraktom je skupno soglasje.

Razlika s kvazikontrakti – **kvazikontrakti nastanejo brez soglasja.**

8.1 Verbalni kontrakti

- 1.) DOTIS DICTIO
- 2.) IURATA OPERARUM PROMISSIO
- 3.) STIPULACIJA
- 4.) NOVACIJA

So tisti kontrakti, pri katerih se mora pogodbeno soglasje pokazati v uporabi določenih besed

8.1.1 Dotis dictio–obljuba (ustanovitev) dote

Ustanovitelj – nevestin oče ali njegov moški prednik, nevesta sama ali njen dolžnik **jo obljubi ob molčečem soglasju** bodočega zeta – gre za obljubo dote, katero je mož dobil v upravljanje (ne v last) samo z ženinim soglasjem. Predmet dote so lahko bile premičnine, nepremičnine in pravice. Odkar je veljala že navadna obljuba dote za iztožljivo (pactum legitimum-cesarski pakti), se je dictio dotis čedalje manj uporabljala.

8.1.2 Iurata operarum promissio – zaprisežena obljuba osvobojenca/s prisego potrjena obljuba osvobojenca

Šlo je za sužnja, ki je pred osvoboditvijo zaprisegel gospodarju – patronu, da bo po osvoboditvi od njega dobil določene dajatve ali storitve (ta obljuba ga pravno ne veže). Gospodar je takoj po osvoboditvi od sužnja zahteval ponovitev prisega v obliki pogodbe. Ta prisega pa ustanavlja obligacijo. Če osvobojenec **ni izpolnil**, kar je obljubil, ga je lahko gospodar/patron **tožil** (v formularnem postopku s tožbo **actio iudicium operarum**). Vendar pa je lahko suženj (osvobojenec) ugovarjal z **exceptio libertatis causa – ugovor razbremenitve prostosti**, če se je zavezal za tolikšne dajatve in storitve, da od prostosti ničesar nebi imel.

8.1.3 Stipulacija – najvažnejši verbalni kontrakt; Obligacija stricti iuris

Stipulacija se po civilnem pravu sklene tako, da bodoči upnik vpraša bodočega dolžnika, ali mu obljubi določeno dajatev ali storitev, vprašani pa mu pritrdilno odgovori, redno z istim glagolom. (Centum mihi dare spondes? Spondeo.) Upnik – stipulator; dolžnik – promissor (ali promitent). Stipulirati – dati si obljubiti

Sprva je bila stipulacija omejena na le nekatere glagole (spondeo), kasneje te omejitve ni bilo. Sprava so jo mogli uporabljati samo rimski državljani, kasneje te omejitve ni bilo. V ozadju stipulacije je bila verjetno nekoč prisega, zato je tako trda.

Med vprašanjem in odgovorom je moralo biti **popolno soglasje** glede predmeta stipulacije. Promisor, ki spremeni stipulacijo s svojim odgovorom, povzroči nenastanek stipulacije. Pozneje je veljalo, da je dolgovan Pamfil, če je upnik stipuliral Pamfila, dolžnik pa je obljubil Pamfila ali Stiha. Če si zneska nista bila enaka, je veljalo, da je obljubljen manjši znesek.

Pogoji:

- sprva sta morali stranki uporabiti isti glagol
- nastane z izjavami obeh strank (vprašanje – skladen odgovor). Namesto stipulatorja, je lahko nastopal njegov sin ali suženj (Primer 324)
- vse se je moralo zgoditi brez daljšega prekinjanja (zmeren premor ne prepreči stipulacije – Justinjan)
- oba morata biti navzoča
- obe stranki morata biti zmožni verbalnega sporazumevanja
- razumevanje jezika ali zanesljiv prevajalec (tujca v latinščini le, če jo razumeta)

Stipulacije ne morejo sklepati gluhi, nemi (ne morejo slišati ali odgovoriti), infantes (otoci) in umobolni (nima poslovne sposobnosti), odsotni.

Ko se začnejo mešati vrednostni sistemi, se začenja stipulacija zapisovati na listine, vendar pa je to še vedno verbalni kontrakt, kajti listina ni mogla nadomestiti pravilnega ustnega vprašanja in odgovora. Če tega ni bilo kljub listini ni nastala obligacija ex stipulatu. Listine so pomembne za presojo veljavnosti pogodb. Kmalu so se tudi omilili strogi predpisi glede obličnosti. Stipulacijo je kmalu mogoče skleniti s katerimi koli besedami, ki izražajo sporazum strank, zadošča soglasna volja obeh sopogodbenedikov, da hočeta skleniti stipulacijo. Po Justinijanu tudi ni potrebnih nobenih določenih besed, vendar samo prikimavanje ne zadošča. Majhna pavza med vprašanjem in odgovorom ne ovira več sklenitve veljavne stipulacije. Kadar stranki ne soglašata glede stipuliranega zneska, velja tisti znesek, glede katerega soglašata.

Predmet stipulacije: najrazličnejše **dajatve (dare)**, **storitve (facere)** ali **opustitve (non facere)**. Lahko je bil **denarni znesek, certa res**, ki je bila določena individualno ali generično, **incertum**, v to spadajo nedoločene dajatve (prihodnji pridelek iz določenega zemljišča), storitve, opustitve. S stipulacijo je bilo mogoče obljubiti

plačevanje **obresti, doto, ustanoviti pogodbeno globo** (pravo in nepravo), ustanovit **korealne obligacije** (obljubiš dati istih 100), uporablja se jih za **novacijo**, za **akcesorne stipulacije** (**adpromissio** – na dolžnikovi strani in **adstipulatio** – na upnikovi strani, **akceptelacija** – obligacijsko razmerje se ukinja brez izpolnitve).

Stipulacija je bila **nična**, če stranki nista izpolnili obličnostnih predpisov. Neveljavna je bila tudi stipulacija v korist tretjemu (osebi ki ni stipulator): **nemo alteri stipulari potest–nihče si ne more dati obljubiti za drugega**. Kadar je dolžnik obljubil **določeno dajatev** stipulatorju **ali** tretjemu, je vsak stipulator **mogel iztožiti** obljubljeni dajatev od **dolžnika**. Pač pa si je mogel zagotoviti izpolnitev take stipulacije s pogodbeno globo (ali daš meni 500, če ne daš mojemu bratu 300). Po klasičnem pravu so neveljavne stipulacije v prid stipulatorjevemu dediču in stipulacije po stipulatorjevi smrti ali dan prej (Justinjan vse prizna in tiste v prid dedičem, kot tudi posmrtni)

Izpolnitev obveznosti → Ko je bilo izpolnjeno, kar je bilo obljubljeno, obveznost ugasne. Lahko pa preneha tudi z **akceptilacijo** – prekinitev obveznosti z vprašanjem in odgovorom (“Ali imaš tisto, kar sem obljubil za sprejeto?”) – ne glede ali sem izpolnil ali ne, obveznost preneha.

Posebnost stipulacije je, da jo formulira ena stranka (tista, ki vpraša). Zato se **rimski juristi v dvomu o vsebini obrnejo v prid dolžniku**. Kar ni bilo izrecno povedano, ni potrebno izpolniti. To velja pri problemu interpretacije.

Pogodba, ki jo sklepata stranki ima navadno nek temelj/**pravni razlog**(namen), kavzo (causa: osnova, vzrok, smoter-npr. dolg). Če je kavza razvidna, je to **kavzalna stipulacija**, če pa ni, je to **abstraktna stipulacija** (podlaga ni razvidna).

Praktična posledica bo, da tisti, ki je obljubil za nekaj, kar ni bilo izpolnjeno, ni nič dolžan. Npr.:

abstraktna stip.: “Ali mi obljubiš dati 10?” – **potrebno bo dokazovati neobstoj podlage**

kavzalna stip.: “Ali mi obljubiš dati 10 **za** doto?” ← če ni bila sklenjena zakonska zveza, mu drugi ni nič dolžan.

Če podlaga odpade, odpade tudi obveznost.

Pogojna stipulacija: “Ali mi daš 10, **če** se poročim s teboj?” ← **abstraktna stipulacija, znan je pogoj, ne pa kavza. Vendar pa ta stipulacija ni veljavna, ker je contra bonos mores (ne smeš siliti v zakonsko zvezo).**

Pri abstraktni stipulaciji nastane problem, kadar odpade temelj ali pa ga sploh ni. Če je šlo za povrnitev dolga, ki v resnici sploh ni nastal (ker posojilo ni bilo plačano, stipulacija pa je bila veljavna), je lahko dolžnik ugovarjal z ugovorom neprejetega denarja – **exceptio non numeratae pecuniae – iz nje nastane querela non numeratae pecuniae – obrne dokazno breme (uveljavljamo jo lahko 2 leti)**. Ker pa dolžniku ni bilo prijetno čakati, kdaj in ali ga bo stipulator tožil, mu je bila priznana obogatitvena tožba (condictio) s katero je lahko zahteval od stipulatorja svojo zadolžnico nazaj.

Justinjanovo pravo je otežilo izterjevanje abstraktne obveznosti. Upnik, ki terja abstraktno obveznost je moral dokazovati kavzo (dokazat mora resničnost dolga, ki naj bi bil kavza) Kaznovan je bil dolžnik, ki je neutemeljeno ugovarjal, da ni bilo kavze → plačati je moral dvojno. Justinjan querela non numeratae pecuniae razširi na nedenarna posojila in nekatere druge obveznosti.

Tožbe:

Gre za obveznost **stricti iuris**. (Primeri 328, 329, 322, 326, 334) Stipulator je samo upravičen, promissor samo zavezan. Dolžnik dolguje upniku samo to kar mu je obljubil (ni obresti ali odškodnine)

Actio certae creditae pecuniae – tožba zaradi posojenega določenega denarnega zneska. Če bi tožnik terjal več kakor je smel terjati, bi izgubil terjatev celoti. Obe stranki sta si ob litiskontestacij obljubili kazen za nepotrebno pravljanje (tretjina dolžnega zneska) – plača poraženec

Condictio certae rei – tožba zaradi določene stvari (certa res); kdor zahteva preveč izgubi celo terjatev

Condictio triticaria – tožba imenovana po žitu – za določeno količino nadomestnih stvari

Actio incerti ex stipulatu – tožba kadar je predmet stipulacije nekaj nedoločenega – predmet je nedoločen pa je še vedno veljavna (potrebno je razlikovati med sklenitveno in izpolnitveno fazo) – npr. vrnil mi boš s 3% obrestmi, ko boš mogel – ne vemo kakšne bodo obresti, določene bodo šele ob izpolnitvi. Sodnik je moral najprej ugotoviti, kaj dolžnik dolguje, nato je po svojem preudarku ocenil vrednost dajatve in toženca na toliko obsodil. ***incerti**-nedoločeno

Stipulacija se je veliko uporabljala namesto kupne pogodbe.

Zapustnik razveljavi oporoko, ko sestavi novo. – formalnost preneha z novo formalnostjo

8.1.3.1 Akcesorne stipulacije: stipulacije v zvezi z obstoječimi obligacijami, zlasti stipulacijskimi *akcesoren-stranski

Facile est largiri de alieno—lahko je odpustiti tuj dolg

- **Adstipulacija (akcesorna stipulacija na upnikovi strani):** razširi obveznost še na druge (A reče dolžniku: "Ali mi obljubiš dati istih sto?" → nastaneta **solidarna upnika**, saj mu je obljubil tistih 100, ki jih je že nekemu drugemu). Adstipulator je upnik poleg glavnega upnika – navadno so jih ustanavljali, da je lahko nekdo v odsotnosti ali po njegovi smrti mogel izterjati terjatev. Adstipulacija ni podedljiva. Adstipulator sme terjatev izterjati, kar izterja, mora izročiti glavnemu upniku, drugače ga lahko ta toži z a° mandati directa. Adstipulator si lahko da obljubiti manj. Lahko dolžniku dolg celo odpusti. Če je s tem oškodoval glavnega upnika, lahko ta po zakonu Lex Aquilia od njega zahteva (actio legis aquiliae) povračilo enakega zneska.
- **Adpromisija (akcesorna stipulacija na dolžnikovi strani) –ustvarja solidarno obveznost** - gre za isto kot pri adstipulaciji, le da nastaneta **solidarna dolžnika – poroštvo** (v Rimu se **porok zaveže poleg ne namesto dolžnika** – oba sta enako zavezana, upnik lahko toži enega ali drugega, vendar pa ko sklene litiskotestacijo z enim postane drug prost) – adpromisija ni edina oblika poroštva (mandat: mandatum qualificatum, dva pretorska pakta: constitutum debiti alieni, receptum argentarii);
Različne oblike adpromisiskega poroštva: **sponzija-lahko sklepajo le rimski državljani; fidepromisija-lahko uporabljajo tudi tujci** (sta le razširitev stipulacije, torej mora biti najprej sklenjena stipulacija), **fidejusija** (Justinjan obdrži samo še to; lahko jo uporabljajo tudi nerimljani. lahko je poleg vsakega dolga, tudi naturalnega)
Tudi ta solidarna obveznost je lahko ustanovljena subsidiarno → porok dolguje le tisto, kar upnik ni mogel izterjati od dolžnika.

Pojavile so se različne pravne dobrote:

***beneficium-dobrota**

- **Beneficium divisionis – ugovor poroka, ki ga upnik terja na celoto, zahteva da se dolg porazdeli med vse navzoče in plačevite soporoke, njega pa naj terja le na toliko, kolikor nanj odpade.** Če je ker izmed soporokov odsoten ali neplačevit njegov delež poveča deleže ostalih soporokov. Pomembno je da to zahteva, ker ima nasproti soporokom porok, ki dolg plača regresno pravico le takrat, kadar to stori po njihovem naročilu ali če je bilo med njimi družbeno razmerje. Tudi soporok je lahko zahteval da mu upnik odstopi tožbo zoper soporoke (**beneficium cedendarum actionum-** da upnik prepusti tožbo zoper dolžnika tistemu, ki je poplačal njegov dolg (ali da prepusti sodolžniku, ki je plačal dolg, tožbo zoper ostale sodolžnike za sorazmerno povrnitev dajatve).
- **Beneficium excussionis ordinis – dobrota vrstnega reda; uveljavlja porok, če upnik še ni terjal dolžnika, ali dolžnik, če upnik še ni uveljavil zastavitve.** Preden se je pojavila ta dobrota so dodajali klavzulo, če dolžnik ne vrne, z razlogom ker je pravo sprva dajalo dolžnika in poroka v isti položaj.

Porokova obveznost ne sme biti večja od dolžnikove. Če se zaveže za več, kaj drugega, strože je njegova obveznost v celoti neveljavna. Lahko pa se zaveže za manj ali manj strogo (pogojno, z rokom) Za obresti in pogodbeno globo je odgovoren le če je izrecno prevzel odgovornost za te terjatve.

Za **pobotanje** sme porok uveljavljati tudi terjatve, ki jih ima dolžnik nasproti upnika. Če neha dolg glavnega dolžnika, neha tudi porokova obveznost. (+ str. 255)

Regres: Če je porok prevzel dolg po naročilu (ali iz družbenega razmerja) je lahko regres zahteval z **akcijo mandati contraria**. Če ga je prevzel brez naročila pa z **akcijo negotiorum gestorum contraria**. Najbolj si je varoval pravico regresa s pravno dobroto **Beneficium cedendarum actionum** → Porok bo lahko od upnika zahteval, naj mu odstopi tožbe, ki jih ima nasproti dolžniku in tako bo lahko terjal od dolžnika, kar je zanj plačal. Vendar pa porok ne bo mogel terjati dolžnika, če:

- je bilo poroštvo *darilne narave*,
- je dolgoval kot dolžnik → se *pobota*
- če je gospodar posla *izjemoma prepovedal izvrševanje posla* (da nekdo drug poplača namesto njega), je tisti, ki ga je izpeljal, to storil na lastno odgovornost → ne more zahtevati povračila

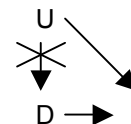
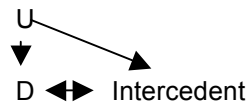
Odškodnitveno poroštvo: porok se zaveže le za tisti del dolga, ki ga upnik ne bi mogel izterjati od dolžnika (prvo tožba in izvršilni postopek zoper njega)

Lahko se ustanovi tudi **podporoštvo ali poroštvo za regres**

Intercesija – gre za sprejemanje obveznosti, ki so prevzemniku materialno tuje.

Obstajajo 3 možnosti:

- **kumulativna intercesija** – poleg dolžnika se zaveže še nekdo (zastavitev stvari za dolg,...) kot porok ali korealni sodolžnik → poroštvo
Če intercesija ni veljavna, se zaradi nje ni nič zgodilo. Upnik ima tako ali tako tožbo proti pravemu dolžniku že de iure.
- **privativna intercesija** – obveznost preide na intercedenta (npr. z novacijo ali z litiskontestacijo). Gre za prenovo obveznosti, stara ugasne in nastane nova obveznost (**novacija**).
Če intercesija ni veljavna, upnik ostane praznih rok. Pretor upniku z **actio restitutoria** (obnovitvena tožba) obnovi prvotno dolžnikovo obveznost.
- **tiha intercesija** – vzamem posojilo za nekoga drugega. Navzven ni vidno, kdo so subjekti. De iure je »dolžnik« intercedent, de facto pa je »dolžnik« pravi dolžnik. S tožbo **actio institutoria** se bo ustanovila možnost terjati od dejanskega dolžnika.

Poseben senatov sklep **SC Velleaenun** je prepovedal, da bi ženske prevzemale poročstva ali najemale za druge posojila. Ni prepovedal plačevanja tujih dolgov, pač pa prevzemanje tujih obveznosti, kajti to je bilo zaradi dolgosežnih posledic gospodarsko nevarnejše. V praksi se je razširilo na vsak dolg. Ženska, ki je intercedirala ni postala niti naravno zavezana. Imela je **eksepcijo SC' Velleaeni**. Pretor pa je upnika zavaroval s tem, da je omogočil tožbo zoper pravega koristnika za katerega je ženska intercedirala. Po Justinijanovem pravu je vedno nična intercesija žene za moža. Intercesija pa je **veljavna** (*veljavno je ženska intercedirala, če je za svojo intercesijo nekaj dobila, ali če je vsaj izjavila v javni listini, da je nekaj za to prejela), ko gre za ustanovitev dote; osvoboditev sužnja; odplačno intercesijo, ustanovljeno z javno listino ali pa potrjeno 2 leti po ustanovitvi; kadar je ženska hotela postati varuhinja svojim potomcem (za veljavno intercesijo je potrebna **javna listina**, ki so jo podpisale 3 priče)

8.1.4 Novacija (prenovitev)

Novatio je pogodba, s katero stranki med njima **obstoječe obligacijsko razmerje nadomestita z novim**. Z novo obligacijo (nastala z novacijo) ipso iure **ugasne stara obveznost**. Če je nova neveljavna, stara vseeno ugasne in vse, kar je nanjo vezano – stranske (akcesorne) pravice (poroštvo, zastavna pravica). Če hočemo stranske pravice nazaj, jih moramo ponovno ustanoviti (primer 365).

Nastane s **stipulacijo** ali z **literalnim kontraktom**.

Dva pogoja za novacijo: potrebno je **nekaj novega** (na primer dodan rok, pogoj, plačilni kraj, čas) in **volja prenovitve (animus novandi)** – po Justinjanu mora biti izrecno izražena drugače velja nova obligacija poleg stare. Z novacijo se lahko **spremeni narava obveznosti ali pa subjekt**. Do Justinjanovega prava je veljalo, da tisto novo ne sme biti predmet obveznosti. Justinjanovo pravo pa dopušča tudi spremembo predmeta. Če gre za spremembo dolžnika – **pasivna delegacija (DELEGATIO DEBITI)**, če pa gre za spremembo upnika – **aktivna delegacija (DELEGATIO NOMINIS)**.

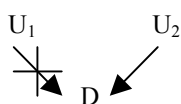
*Delegat-upnik/dolžnik

*Delegant-dosedanji upnik/dolžnik

*Delegatar-novi upnik/dolžnik

- **Aktivna delegacija (delegatio nominis): po naročilu dosedanjega upnika obljubi delegat delegatarju s stipulacijo isto, kar je dotlej dolgoval delegantu.**

“Kar si dolžan Ticiju, ali obljubiš dati meni?”

Novi upnik ne bo deležen enakih garancij. **Ugasnejo akcesorne pravice**. Potrebno bo ustanoviti nova poročstva in nove zastavitve, seveda ob soglasju. Aktivna delegacija **nadomešča cesijo (odstop)** terjatev nekemu drugemu. Vendar pa staro rimsko pravo ne dopušča cesije in zato se poslužujejo aktivne delegacije.

*Nomen-terjatev

- **Pasivna delegacija (delegatio debitis)** “Ali mi obljubiš dati, kar mi dolguje Tacij?” – s **stipulacijo prevzame tuj dolg**. Vprašanje, kdo lahko prevzame tuj dolg. Ali lahko kdo brez soglasja ali proti volji dolžnika prevzame dolg? Lahko, ker bi lahko dolžnik vsak trenutek dolg odplačal in bi to preprečil. – rimsko pravo varuje upnika, on more bit navzoč in se strinjat s takšno delegacijo. Možna je tudi **navadna expromissio** – upnik si je dal to kar mu je prej dolgoval stari dolžnik obljubiti od novega promitenta, ki se je zavezal, ne da bi ga dolžnik zaprosil. Dolg lahko izpolni vsakdo, tudi zoper dolžnikovo voljo, lahko ga celo ukine s prenovitvijo. Stari dolžnik postane prost. Zadošča dogovor med novim dolžnikom in upnikom. (darilo)

Ekspanzija – dejanski prevzem – nekdo ni prevzel obveznosti, ampak jo je enostavno izpolnil.

Stipulatio Aquiliana – Aquilius Galus je formuliral novacijo s katero sta stranki zajeli najrazličnejše zahtevke in jih spremenili v stipulacijo. Za prenovitev vseh med strankama obstoječih nedeliktih terjatev. Tista stranka, ki ima terjati od druge stranke več, kot ji je sama dolžna, si da od nje obljubiti to razliko z **akvilijsko stipulacijo**.

8.2 Literalni kontrakti

Obligacija je bila **stricti iuris, enostranska in abstraktna**. Nastanejo z **vpisom v gospodarsko knjigo**. Iztožljive so bile z **actio certae creditae pecuniae**. Postavljen mu je lahko bil rok, skleniti pa ga je bilo mogoče tudi med odsotnimi. Z literalnim kontraktom se je lahko izvedla tudi **novacija**. Justinjanovo pravo jih ni recipiralo → niso postali del recepcije in občega prava. Tudi naše poznavanje je slabo. Predmet obligacije je mogla biti le dajatev denarnega zneska. Vendar pa Justinjan prizna **zadolžnico**, po njej dolžnik dolguje, če tudi nikoli ni prejel posojila, ki ga zadolžnica omenja.

8.3 Realni kontrakti

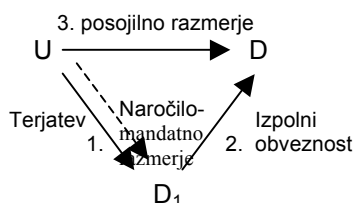
Pogodba, pri kateri temeljnemu soglasju (sporazumu) med strankama sledi neko dejanje. Obligacija torej nastane šele RE, s tem ko stranka neko svojo dajatev ali storitev opravi (dejanska izvršitev) – (šele, ko posodim, nastane posojilna pogodba). **Izvršitev ima namen da obligacija nastane, ne pa da se izpolni**. Možna je med odsotnimi. Danes so vsi realni kontrakti urejeni konsenzualno.

8.3.1 Posojilna pogodba (mutuum)

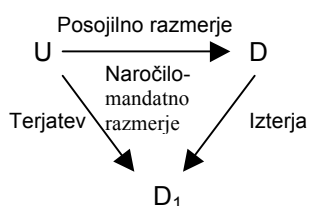
Posojilna pogodba je realni kontrakt – **stricti iuris, ki nastane, ko upnik – posojevalec prepusti v last (s tradicijo) druge stranke (dolžnik - posojilojemalec) določeno količino nadomestnih stvari tako, da mu je ta dolžan vrniti enako količino stvari iste vrste (tantundem eiusdem generis)**. Upnikova obljuba, da bo dolžniku dal posojilo ustvarja obveznost le kadar je potrjen s stipulacijo. **Predmet posojila je denarni znesek ali določena količina nadomestnih stvari (žito, olje)**. Pomembno je, da je upnik **lastnik posojenih stvari** in da jih **sme odsvojiti** (primer 379.1). **Upnikova tožba zoper dolžnika – Actio certae creditae pecuniae - za denar, condictio certae rei/condictio triticaria - za druge nadomestne stvari**. Ker s tradicijo dobi na posojenih stvareh lastnino, trpi škodo zaradi naključnega uničenja ali poškodovanja (**generična obligacija**) dolžnik sam.

Zaradi narave posojilne pogodbe (stricti iuris) ne more biti vrnjeno več, kot je bilo dano. **Glede obresti se je potrebno dogovoriti s posebno stipulacijo, drugače je bilo posojilo brezobrestno**. Rimljani so k posojilni pogodbi radi sklepali **zadolžnice**, v katerih so navadno dodajali še stipulacijsko oblubo (olajšano dokazovanje). Če znesek iz zadolžnice ni bil izplačan, je navidezni dolžnik imel zoper upnikovo tožbo **exceptio non numeratae pecuniae**, zadolžnico pa je lahko terjal nazaj s **condictio ob causam datorum**. Čez 2 leti je postala zadolžnica neizpodbojna, prej je moral upnik dokazati, da je denar zares izplačal.

Posojilna pogodba (mutuum) se postopoma razširi, tako da velja za veljavno tudi **posredno posojilo**, kjer ne pride do prenosa stvari, posledice pa so enake. Primeri:

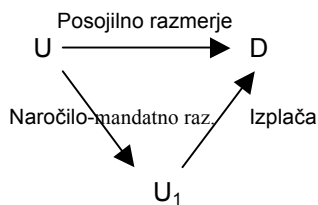

Upnik ima terjatev do D₁. Namesto, da bi D₁ izročil količino, naroči D₁, naj namesto njemu izpolni novemu dolžniku. Posledica je nastanek posojilnega razmerja med U in D.

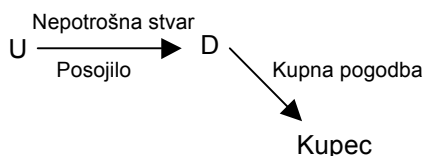

U naroči D, naj izterja od D₁ in če ta izterja, nastane posojilno razmerje med U in D. Med njima nastane posojilno razmerje.

(Primer 390)

U naroči U_1 , naj izplača Dju znesek. Nastane posojilno razmerje med U in D, ko U_1 izpolni D–ju. Med U in U_1 nastane mandatno razmerje.

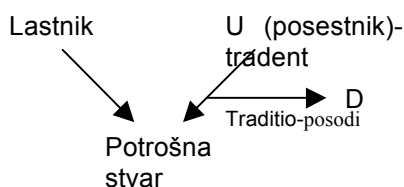
Contractus mohatrae – kot posojilo velja dogovor, po katerem prepusti upnik nekaj svojih stvari dolžniku v lastnino, da jih ta proda in nato obdrži izkupiček kot posojilo. vrniti mora celotni izkupiček za to stvar

U je D prepustil nepotrošno stvar. D pa je to stvar prodal. Znesek, za katerega je prodal stvar, je predmet posojila. V tem primeru je

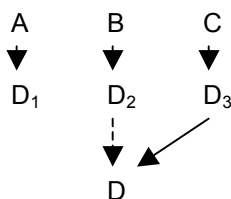
*vprašanje naključnega uničenja pred prodajo. (torej tistega, ki je predlagal, da se proda npr. slika) **Naključno uničenje bremeni tistega, ki je dal pobudo** (Primer 379). Posredno posojilo učinkuje enako kot pravo posojilo. Pogosto se pojavljajo problemi z oderuškim izkoriščanjem močnejših upnikov.*

Kdaj posojilo NE nastane:

Stranki morata **soglašati v volji**, da skleneta posojilno pogodbo. Če hoče ena stran podariti, druga pa jo sprejme kot posojilo, ali obratno, ne nastane ne posojilna ne darilna pogodba. Tudi **nesoglasje glede upnika ali dolžnika** prepreči sklenitev pogodbe (slika 2). Prav tako ne nastane posojilna pogodba, če posojevalec **izroči dolžniku tuj denar** (žito, olje) - (isto velja, če prejemnik pridobi na prepuščenem denarju lastninsko pravico iz kakega drugega razloga, kakor iz upnikove izročitve). Če je prejemnik posojeno stvar porabil v dobri veri, je tradent smel zahtevati, da mu povrne to, za kolikor je obogaten z - **obogatitveno tožbo - *condictio de bene dependis***. Dokler prejemnik stvari še ni porabil je imel lastnik zoper njega **rei vindikacijo**, če pa je prejemnik stvar zloverno porabil ima lastnik (ne tradent) **kondikcijo furtiva**. (slika 1)

(slika 1) **Posojilo ne nastane**, če U posodi D potrošno stvar, ki ni njegova. Lastnik sedaj terja U, U pa lahko terja D z obogatitveno tožbo ***condictio de bene dependis***.

(slika 2) Ravno tako **ne nastane posojilo, če gre za zmoto v osebi**: A, B in C imajo vsak svoje terjatve do dolžnikov. D–ju posodi denar C–jev dolžnik, ne pa B–jev, kot je on mislil. Zaradi zmote posojilo ne nastane. Zato je lahko D_3 terjal nazaj z obogatitveno tožbo ***condictio luventiana***.

SC. MACEDONIANUM (neiztožljivost le glede denarnih posojil)

Če je bil **sin** pod očetovo oblastjo dolžnik, je bil **naturalno zavezan** (če je plačal svoj dolg ni mogel s *condictio indebiti* zahtevati zneska nazaj). To je bilo določeno s senatovim sklepom (***senatus consultum macedonianum***), ki je tudi določal, da tako **posojilo ne postane iztožljivo niti, ko pride sin izpod očetove oblasti**. Excepcijo so lahko uporabljali tudi dolžnikovi poroki ali sodolžniki. Predpis je bilo mogoče obiti s 4. možnostjo posrednega posojila (s prepustitvijo stvari v lastnino za prodajo) (primer 391)

Vendar pa se na ta sklep ni mogel sklicevati sin, ki je imel svoje prosto imetje, ali je potem ko je postal svojepraven molče pripoznal svoj dolg (z delnim plačilom, zastavitvijo). Prav tako se na senatov sklep nista mogla sklicevati, če je oče sinovo posojilo odobril, ali vsaj ni ugovarjal, ko je vedel zanj. Te ugodnosti tudi niso bile uporabne, če je bil upnik v opravičljivi zmoti in je imel dolžnika za svojepravnega. Prav tako pa tudi ne, če je

bil upnik impubes ali minor in je kot tak bil bolj potreben varstva. Končno tudi ne nasproti adjektivijskim tožbam.

Pomorsko posojilo (*faenus nauticum/ pecunia traiectica*) – sprva je šlo za posojilo, s katerim je **upnik kreditiral pomorski prevoz ali pa nakup stvari, ki so bile predmet pomorskega prevoza**. Možnosti sta bile dve: ali da se preko morja pošlje denar ali pa se pošlje blago preko morja. Posojilo je bilo zasnovano tako, da se je dolžnik zavezal vrniti posojilo le, če je ladja srečno prispela (dospela na **namembni kraj**) → od odhoda do konca vožnje tveganje prevzame upnik. To je vsebinsko podobno zavarovalni pogodbi. Obresti (obljubijo se z NAVADNIM PAKTOM) so dokaj visoke (12%) za pokrite rizika. (primeri 378,385,390)

8.3.2 Fiducija (zaupanje)

Fiducija se je uporabljala ko še niso poznali posodbene, shranjevalne in zastavne pogodbe. Tista stranka, ki bi rada sklenila kakšno od teh pogodb je z **mancipacijo ali in iure cessio prepustila stvar v lastnino**. Tisti, ki je **prepuščal - fiduciant**, tisti, ki je **sprejmal - fiduciar**. **Hkrati fiduciar obljubi, da bo stvar pod določenimi pogoji obdržal in mu določenem času vrnil**. Tak brezoblični dogovor se imenuje **Pactum fiduciae (pakt na zaupanje)**. Na začetku ta pakt ni bil iztožljiv. Zaradi zlorab že v predklasični dobi omogočijo iztožljivost takega dogovora. Od takrat govorimo fiduciji kot o realnem kontraktu. Temeljna obveznost je da mora po uporabi oziroma po preteku določenega časa fiduciar vrniti stvar in tudi plodove, ki jih je stvar imela.

Fiducija cum amico contracta – sklenjena s prijateljem - kasneje **posodbena ali shranjevalna** pogodba.

Fiducija cum creditore contracta – sklenjena s posojilodajalcem - kasneje **zastavna** pogodba

Pogosto je oče trikrat prepustil sina fiduciarju, da ga je mogel emancipirati ali prepustiti drugemu v adopcijo. Ali pa je prepustil sužnja, ker ga sam ni mogle oprostiti.

Tožbi:

Tožba je bila **bonae fidei**. V Justinjanovem pravu, ki pozna samo še tradicijo, teh tožb ni več.

Actio fiduciae directa (fiduciant) – fiduciant toži fiduciarja, če mu **ni vrnil** zaupane stvari. Tožil pa ga je lahko tudi tedaj, kadar mu **ni izročil plodov** stvari, ali pa če je stvar **drugače uporabljal** kakor je bilo dogovorjeno, ali pa je bila uporabljena, kljub dogovoru da ne bo. Če je bil fiduciar obsojen, ga je zadela **Infamija**.

Actio fiduciae contraria (fiduciar) - omogoča fiduciarju, da od fiducianta iztoži morebitne **potroške**, ki jih je bil imel zaradi zaupane stvari.

8.3.3 Posodbena pogodba (COMMODATUM)

Posodbena pogodba je realni kontrakt bonae fidei, ki se sklene s tem, da komodant – posodnik prepusti komodatarju – izposojevalcu določeno stvar v **neodplačno rabo** tako, da mu komodatar **po določenem času ali po domenjani uporabi vrne stvar samo in specie (obenem z njenimi plodovi in prirastki)**.

Fiducijo cum amico contracta v klasični dobi nadomesti posodbena pogodba. **Podobna je prekariju**: lasntnik **na prošnjo** prepusti stvar v **neodplačno rabo**. Do Justinjana ni kontrakt in ne ustvarja **obligacijskih odnošajev** med osebo, ki prepusti stvar (**precario dans**) in med **prekaristom**. **Precario dans** sme vsak hip VZETI svojo stvar NAZAJ in ima v ta namen **interdictum deprecario**. Prekarist ne more terjati **nobenega povračila za potroške**, ki jih je morda imel. Način rabe in doba prekarijskega razmerja **nista določena**. Zato mora prekarist stvar vrniti brž, ko jo precario dans zahteva nazaj. Pač pa ima prekarist nasproti vsem drugim osebam **interdikte kot posestnik**.

Razlika med prekarijem in posodbeno pogodbo je da prekarij ne ustvarja obligacijskih odnošajev, pri posodbeni pogodbi se stranki dogovorita za uporabo, čas in način uporabe stvari, ki je bila dana na posodo. Precario dans lahko vzame stvar nazaj kadar hoče – interdictum de precario. Prekarist pa ne more terjati povračila za potroške. Prekarij je dejansko, ne pa pravno razmerje.

Komodant-posodnik: tisti, ki daje – (-nt = oseba ima na voljo actio directa)

Komodatar-izposojevalec: tisti, ki prejema – (-ar = oseba ima na voljo actio contraria)

Predmet je **species (individualno določena stvar)** – stvar je potrebno vrniti **in specie (vrniti je potrebno točno tisto stvar)**. **Species so lahko potrošne in nepotrošne stvari**. Običajno je predmet pogodbe **nepotrošna stvar**. Lahko pa je **tudi potrošna stvar, če se uporablja kot nepotrošna** (na posodo vzamem vino, ki ga bom razstavil na razstavi in ga potem vrnil). V klasični dobi se je uveljavilo stališče, da je predmet lahko **tudi nepremičnina**.

Navadno je komodant lastnik stvari ni pa nujno (tudi užitar, najemnik ali celo tat je lahko prepustil stvar v posodo in sklne veljaven pravni posel). **Komodatar ne postane posestnik, je zgolj imetnik (detentor).** Posestno varstvo še vedno obdrži komodant. Posodbena pogodba nima nobenih stvarnopравnih posledic. Če dam na posodo neko stvar, ki ni moja, bo lahko komodatar zahteval povračilo interesa (odškodnino), če bo zaradi tega moten v uporabi.

Vsebina pogodbe je **neodplačna raba stvari**, ki je dana na posodo. Če bi bilo potrebno plačati bi šlo za najemno pogodbo. Izposojevalec bo moral stvar uporabljati kakor sta se dogovorila, oziroma na navaden način (dober gospodar) oziroma kot komodant, če ni nič dogovorjeno. Če jo uporablja drugače ali prekorači čas gre v rimskem pravu za tatvino – **furtum usus** (*actio furti zoper komodatarja*). Če je pogodbena doba dogovorjena komodant ne sme zahtevati stvari prej nazaj, če pa ni lahko zahteva kadarkoli.

Za odgovornosti velja **utilitetno načelo**. **Komodatar ima korist zato odgovarja za vsako krivdo-omnis culpa (po klasičnem pravu je bil odgovoren tudi za naključno uničenje – varovanje). Izjemoma, če je komodat v interesu obeh, komodatar odgovarja le za tisto skrbnost, ki jo kaže v lastnih zadevah (diligentia quam in suis rebus adhibere solet=>culpa in concreto** (opuščanje tiste skrbnosti, ki jo zavezanec kaže v svojih zadevah)). **Komodant pa odgovarja za naklep in hudo malomarnost.**

Komodatar je moral tudi skrbeti za redno vzdrževanje izposojene stvari. Vse te zahtevke je mogel **komodant iztožiti od njega z actio commodati directa**. Naperiti pa jo je mogel, ko je minil čas, določen za uporabljanje izposojene stvari, če pa ta ni bil določen, pa ko je komodatar stvar uporabil, kakor je bilo domenjeno, ali ko bi jo vsaj mogel uporabiti.

Komodatar pa je lahko imel zahtevke zoper komodanta z actio commodati contraria, če mu je izposojena stvar povzročila izredne potroške, ali če mu je stvar povzročila škodo zaradi svojih napak, ki jih je poznal samo komodant, ali zaradi škode, ki mu jo je povzročil komodant s svojim nepoštenim ravnanjem (prehitro zahteval nazaj ali ker mu ni omogočil uporabljanja stvari v smislu pogodbe)

(primeri: 422 (*actio praescriptis verbis*), 427)

2 tožbi: (v knjigi sta omenjeni pod shranjevalno pogodbo - gaj)

- **in ius koncipirana** ← zahtevek v zvezi s pogodbo *tožba: **in ius concepta**
- **in factum koncipirana** ← zahtevek, ker stvar ni bila vrnjena. *tožba: **in factum**

Komodatar je hotel stvar ukrasti. Komodant ga bo tožil iz tatvine, komodatar pa bo rekel, da je le pozabil vrniti stvar. Zato ga bo komodant raje tožil, ker stvari ni vrnil.

8.3.4 Shranjevalna pogodba (depositum)

Razvila se je iz **fiducije cum amico contracta**.

Shranjevalna pogodba je realni kontrakt bone fidei, ki se sklne s tem, da deponent - položnik prepusti neko **premično (lahko je tudi potrošna) stvar v neodplačno hrambo** depozitarju - shranjevalcu, depozitar pa mu jo mora in specie vrniti skupaj s plodovi, ko deponent to zahteva oziroma, ko mine dogovorjena doba (depozitar nima nobenega ugovora na deponentovo zahtevo po vrnitvi).

Depozitar ne sme vrniti prej – izjema od načela rok je postavljen v korist dolžnika. Bistvo je v tem, da je razmerje **neodplačno** in **depozitar nima nobene koristi**. Če bi morali plačati bi šlo za službeno pogodbo (locatio conducto) ali inominatni kontrakt. Depozitar stvari **ne sme uporabljati (porabiti) ali početi z njo karkoli – če jih zagreši furtum usus**. Če pogodba nalagala depozitarju kakršnokoli storitev, to ni več shranjevalna pogodba, ampak podjetniška. (primer 400, 399, 403, 402)

Če ni dogovorjeno drugače (ničen je dogovor, da ni odgovoren za dolus), velja **utilitetno načelo**, po katerem **depozitar odgovarja za naklep in veliko malomarnost**. Če pa se je depozitar sam ponudil, da bo shranil stvar, odgovarja za vsako krivdo. Zahtevke **deponent uveljavlja z Actio depositi directa** (*infamija*). **Deponent odgovarja za vsako krivdo. Actio depositi contraria more uveljavljati depozitar**, da mu povrne **vse kar je potrošil** za shranjeno stvar. Po Justinjanovemu pravu sme zahtevati tudi **povračilo škode**, ki mu jo je stvar povzročila (ni infamije).

Če shranitelj ne vrne shranjenih stvari, zakonik domneva, da jih hoče odtajiti – mora plačati 1x vrednost (*simplum*). Bilo pa je posebno pravilo za shranjevalno pogodbo, ki je bila sklenjena v stiski – **depositum miserabile/depositum necessarium** (požar, potres – iz hiše rešiš nekaj stvari, prosiš najbližjega sosedu); ko stvari shranim pri tistem, ki jih je pripravljen sprejeti in deponent nima možnosti preverjati ali je zanesljiv. Če je tak shranjevalec stvar utajil (depozitarjev dedič mora plačati 1x vrednosti (*simplum*)), da je ne bi vrnil (bi si jo prilastil), mora plačati 2x vrednost (*duplum*).

8.3.4.1 Neprava shranjevalna pogodba (depositum irregulare) – nepristna hramba

Če je predmet hrambe količina potrošnih stvari, se lahko stranki dogovorita, da depozitar **lahko porabi** stvari in **vrne enako količino istovrstnih stvari (tantundem eiusdem generis)** in ne »in specie«. Čeprav bi bilo korektnije, da preide nevarnost šele z dejanskim vzetjem stvari v porabo, preide nevarnost naključnega uničenja že s pridobitvijo pravice uporabe.

(primeri 412,413,414)

Kje je meja med posojilno pogodbo in nepravo shranjevalno pogodbo? Depositum irregulare je prvotno nastal kot dodatna možnost pri shranitvi. Depositum irregulare postane vzporeden posojilu. Ni bilo vedno jasno, kaj je bilo sklenjeno, depositum irregulare ali posojilna pogodba. Causa je drugačna – pri nepristni hrambi je namen shranitev, pri posojilu pa kreditiranje.

Bistvene razlike med njima: drugače kakor posojilni upnik lahko deponent zahteva stvari nazaj kadar hoče, zoper njegovega zahtevka ni ne pobotanja ne pridržanja. Obrestovanje se lahko ustanovi z navadnim paktom. Obsojenega depozitarja ne zadane infamija. Depozitar ima tudi sam tožbo zoper deponenta.

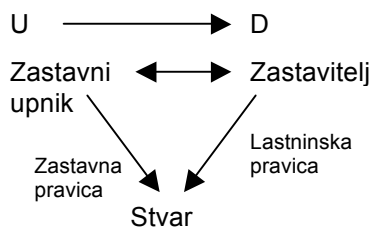
8.3.4.2 Sekvestracija

To je posebna oblika hrambe, ki nastane ob **sporu ali stavi**. Sekvester sprejme v hrambo stvar (premično ali nepremično), o kateri teče spor ali stava. **Posebnost sekvestra je, da je posestnik in uživa posestno varstvo**. Položnik ni tisti subjekt, ki bi smel stvar zahtevati nazaj. Nazaj jo lahko zahteva tisti, ki dokaže, da je **izpolnil določen pogoj** (zmagal v pravdi – stavi) – oseba, ki izpolnjuje pogoj lahko stvar zahteva z **Actio depositi sekvestraria** (primer: 417, 418)

8.3.5 Zastavna pogodba (pignus)

Zastavna pogodba je realni kontrakt bona fidei, ki NASTANE ko zastavni upnik sprejme zastavljeno stvar v ročno zastavo, ali ko dobi v svojo posest stvar, ki mu je bila hipotečno zastavljena.

Zastavni upnik je postal s prepustitvijo stvari njen **posestnik** in je bil kot tak varovan z interdikti – celo nasproti lastniku; če bi mu le ta stvar vzel bi zagrešil **furtum possessionis**. Zastavni upnik stvari brez dogovora ne sme uporabljati (**furtum usus**) in zanjo odgovarja s **skrbnostjo dobrega gospodarja/kot skrben rodbinski poglavar**. Če stvar donša plodove jih mora pridobivati za zastavitelja, zase jih je lahko edino, če je sklenil pakt (**pactum antichreticum**; ali kolikor je kasneje veljala **tiha antihreza**), ki to dopušča. Zastavna pogodba je v korist obeh strank, zato sta obe **odgovorni za vsako krivdo** (omnis culpa).

TOŽBE:

Zastavni upnik - actio pigneraticia contraria zahteva **potroške**, ki jih je imel zaradi zastaviteljeve stvari in **povračilo škode**, ki jo je utrpel po zastaviteljevi krivdi.

Zastavitelj - actio pigneraticia directa, s katero zasleduje stvar, ki je bila zastavljena, zastavitelj lahko **zahteva stvar nazaj** (in plodove), ko je bil dolg plačan, lahko zahteva **povračilo škode** za katero je zastavni upnik odgovoren in **povračilo presežka**, če je bila stvar prodana za več kot je bil dolg. Če bi si hotel zastavni upnik stvar prilastiti, ima zastavitelj na voljo tudi rei vindicatio.

Pignus je obligacijsko razmerje, ki črpa obveznosti in pravice iz prepustitve stvari same.

Primer: A–ju, ki mi je posodil 1000, sem zastavil zlato vazo. B pa opazi, da ta vaza ni zlata in ne ustreza vrednosti posojenega denarja. A lahko zahteva v zastavitev drugo stvar (actio pigneraticia contraria).

Obligacijsko razmerje traja dokler stvar ni vrnjena. Hipotečna zastavitev nima obligacijsko pravnih učinkov, lahko pa predstavlja potencialni pignus.

Pignus irregulare – v zastavo so dane nadomestne potrošne stvari (predvsem denar), tako da zastavni upnik postane lastnik zastavljenih stvari, vrniti pa mora (ko preneha dolg, ki je bil zavarovan z zastavitvijo teh stvari) enako količino enakovrstnih stvari (tantundem eiusdem generis) – kavcije v gotovini

Pignus Gordianum – gre za pravilo da sme zastavni upnik zadržati zastavljeno stvar, tudi po tem ko je bila terjatev že plačana in sicer v primeru, ko je imel zoper istega zastavitelja še kakšne druge terjatve, ki niso bile zavarovane z zastavno pravico. Zastavni upnik te zastavljene stvari ne sme prodati. Gre za **retencijsko pravico** – pravica da upravičenec zadrži stvar toliko časa, dokler niso izpolnjeni določeni pogoji.

8.4 Inominatni kontrakti (brezimni kontrakti)

Brezimni kontrakti, ki nastanejo ko ena stranka svojo dajatev ali stori ali izvrši (re). Ni možno poimenovati vseh razmerij med ljudmi. Rimsko pravo temelji na **zaprtem sistemu obligacij – numerus clausus (omejeno število)**. Zato za tisto kar ni bilo tožbe ni bilo mogoče tožiti. V določenih primerih je stranka ostala brez pravnega varstva. To danes ne velja, saj današnje pravo temelji na pogodbeni svobodi (vse kar se stranke dogovorijo in je v okviru pravnega reda bo iztožljivo). Na nek način se rimsko prav približa današnjemu z inominatnimi kontrakti (vendar še ni stanja pogodbene svobode, ker je iztožljivost mogoča šele, ko ena stranka izpolni dogovor, danes pa zadošča že konsenz). Od realnih kontraktov jih loči, da **stranka ne dobi nazaj enako količino enakih ali nadomestnih stvari (tantundem eiusdem generis) temveč neko drugačno dajatev ali storitev v enaki vrednosti**. K realnim kontraktom jih prišteva šele justinjanovo pravo. Gre za kontrakte, ki jih ne moremo spraviti v enega od pogodbenih tipov. Imamo 4 tipe teh kontraktov:

- **Do, ut facias** – dam, da storiš
- **Do, ut des** – dam, da daš
- **Facio, ut des** – storim, da daš
- **Facio, ut facias** – storim, da storiš (*prekarij)

Gre za dogovore, ki so blizu pogodbam ustaljenega tipa, vendar ne moremo reči, da bi šlo za katero od njih. Ker ne obstaja nobena tožba.

(primer 690,699)

V primerih, ko je bilo nekaj dano ali storjeno v pričakovanju nasprotno dajatev ali storitve, pa druga stranka tega ni hotela storiti, lahko prva stranka zahteva **svojo dajatev nazaj**. **To lahko zahteva s tožbo *condictio causa data, causa non secuta* (samo za dajatev)**. Pri **storitvi** (npr. manumisiji) **to ni možno**, saj storitve ni mogoče vrniti, zato pretor in kasneje klasično pravo dovoljuje stranki, ki ni mogla zahtevati nazaj svojo dajatev ali storitve - *Actio in factum* – tožba, ki jo praetor oblikuje na podlagi konkretnih dejstev (povzetek dejanskega stanja), s katero je stranka od sopogodbnika, ki je že prejel njeno dajatev, zahtevala naj svojo dajatev izpolni → Justinjan splošno dovoli ***actio praescriptis verbis (bonae fidei)* – tožba, v kateri opišem razmerje. Z njo lahko zahtevamo, da nasprotna stranka izpolni to za kar se je zavezala.** (Po Justinjanu postane uporabna tudi za Prekarij, saj lahko prekario dans z njo zahteva stvar nazaj od prekarista – prekarij z njo postane inominatni kontrakt vrste *facio, ut facias*) Obe tožbi sta med sabo alternativni, če sta na voljo hkrati (stranka se sama odloči, kaj uporabi ali *condictio causa data, causa non secuta* ali *actio praescriptis verbis*).

V rimskem pravu je bistvo, da znamo razmerje imenovati, saj lahko le tako oblikujemo tožbeno formulo. Ta je tista, ki utemelji nastanek kontrakta. Pravo se materializira šele v postopku, najprej so bile akcije, nato pa ime kontrakta. Dogovor ti nič ne koristi, če ga ne moreš uveljavljati. Zato se je izoblikovala *actio praescriptis verbis*.

Iz 4 tipov inominatnih kontraktov, so nastali 3 primeri teh kontraktov: starinarska, menjalna in poravnalna pogodba.

8.4.1 Menjalna pogodba (do, ut des- dam, da daš)

Sprejem eno stvar v lastnino, s tem, da se zavežem, da dam drugo domenjeno stvar v lastnino. Tisti, ki prepušča stvar mora biti lastnik stvari, ker **morata stranki druga drugo narediti za lastnike!** Če stranka izroči drugi tujo stvar razmerje in obveznosti ne nastanejo.

To ne more biti dvojna kupna pogodba, ker ni govora o ceni. Razlika s kupno pogodbo je tudi v tem, da pri kupni pogodbi mora za lastnika stvari narediti samo kupec prodajalca glede kupnine. **Možni sta tako *actio in factum*, kot tudi kondikcija (*condictio causa data, causa non secuta*).**

Možnosti izpodbijanja pogodbe zaradi polovičnega prikrajšanja ni (ker ni govora o ceni). Glede evikcije, odgovornosti za napake in o nevarnosti škode zaradi naključnega uničenja stvari veljajo pravila kupne pogodbe.

8.4.2 Starinarska pogodba (do, ut facias- dam, da storiš)

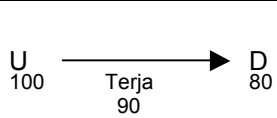
Dve stranki se dogovorita, da bo ena prepustila stvar v prodajo, druga pa ima možnost stvar prodati in izplačati določen denarni znesek (prodajalcu ostane dobiček od dražje prodaje) ali pa jo po določenem času vrniti. Lahko jo zadrži, vendar mora plačati dogovorjeno ceno. Čeprav starinar ni lastnik, se šteje, da mu je lastnik podelil mandat za prodajo stvari.

Primer: Izročim stvar A-ju, naj jo proda za 1000 ali pa mi jo vrne. A lahko proda stvar za več in razlika je njegov zaslužek, saj mi mora dati le 1000.

Dokler je stvar pri starinarju je **odgovoren za vsako krivdo**. Vrniti mora stvar neokrnjeno ali pa znesek, ki je bil dogovorjen. Izjemoma bo starinar odgovarjal tudi za naključje in to tedaj, ko bo sam predlagal sklenitev posla. Če je bil ob sklenitvi posla določen rok za prodajo, sme lastnik tožiti ko rok mine. Lastnik ima na voljo **actio praescriptis verbis**. Drugače sme tožiti po primernem času, ali ko je starinar stvar prodal. Tožnikova zahteva je alternativna ali vrnitev stvari ali pa pogodbeno določen znesek.

8.4.3 Poravnava-de transactionibus (Facio, ut facias)

S poravnavo preneha obligacijsko razmerje. Stranki razrešita nek sporni ali dvomljivi medsebojni pravni odnašaj z vzajemnim popuščanjem. Rezultat tega popuščanja je poravnava (poravnava je pogodba).

Poravnava je lahko tudi glede časa, kraja.

Upnik terja dolžnika, pri čemer pa ni jasno kolikšen je dolg. Upnik pravi, da je 100, dolžnik pa, da je 80. Obstaja spornost samega razmerja. Stranki se dogovorita, da bo vsaka malo popustila. Npr. dogovorita se za 90. **Poravnava** ni

možna glede zadev, ki so bile pravnomočno razsojene.

Če popušča samo ena stranka se to šteje za darilo. S poravnavo je prejšnje sporno razmerje ugasnilo. Rezultat popuščanja je novo soglasje, oz. nastanek nove obveznosti. Problem je, kaj je z novo obveznostjo. Poravnava de iure ne ukinja stare obveznosti, vendar bo praetor pomagal, če je bila dosežena poravnava.

Če te terja za celotni znesek po sklenjeni poravnavi imaš na voljo ugovor **exceptio transacti negoti**, češ da je že prišlo do poravnave.

Ker je poravnava pogodba jo je mogoče izpodbijati samo iz razlogov, ki veljajo za pogodbe (sile in strahu, prevare). Do Justinjana sta si stranki njeno iztožljivost zagotovili s stipulacijo, Justinjan pa z **a° praescriptis verbis**.

8.5 Konsenzualni kontrakti (vsi so bone fidei)!

Z njimi se rimsko pravo najbolj približa današnjemu pojmovanju kontraktov, pogodbeni svobodi. Za nastanek obligacijskega razmerja ni potrebno nič drugega kot **doseženo soglasje o bistveni vsebini pogodbe** (potrebne ni nobene obličnosti ali da bi morala ena stranka svojo dajatev vnaprej opraviti). Vendar je število konsenzualnih kontraktov po rimskem pravu še vedno **omejeno** – govorimo o **vnaprej pripoznanih institutih**. So 4 tipi: **mandat, družbena pogodba, kupna in prodajna pogodba, locatio conductio**. **Vsi so bone fidei** (vsi imajo tožbene formule bone fidei, zato je sodnik razsojal po načelu dobre vere in poštenja – excepcio doli je vključena sama po sebi), priznani so bili že v klasičnem pravu, nastanejo na podlagi soglasja, gre za brezoblične pogodbe, možni so med odsotnimi s pismom ali po slu.

Kupna pogodba in locatio conductio ter družbena pogodba so sinalagmatske pogodbe. Sinalagmatska je tista pogodba, pri kateri morata sodelovati 2 stranki in je obveznost ene stranke pogojena z obveznostjo druge stranke – vsi so upravičeni in vsi zavezani. Pri mandatu pa lahko ima samo mandatar kake zahteve zoper mandanta – mandat je slučajno dvostranska pogodba.

Kupna pogodba in locatio conductio sta **posla blagovnega prometa** (gospodarski dobiček), kjer mora obstajati razmerje med prispevki obeh strank. Mandat in družbena pogodba pa je neko **ožje medsebojno zaupno razmerje**.

Če me stranka terja na nekaj, kar še nisem storil, lahko ugovarjam, če sama še ni izpolnila svoje obveznosti – exceptio non adimpleti contractus.

Pri konsenzualnih kontraktih lahko terjamo od sopogodbenika (če smo sami že izpolnili), da tudi on izpolni svojo obveznost, NE moremo pa zahtevati svoje dajatev nazaj (v tem se razlikuje od inominatnih kontraktov)

8.5.1 Kupna in prodajna pogodba (emptio venditio)

Obvezujoč pravni posel, ki ustvari 2 novi obligaciji! => EMPTIO-kupna pogodba; VENDITIO- prodajna pogodba

Je konsenzualni kontrakt bonae fidei, ki nastane, ko se stranki (emptor, venditor) sporazumeta (soglasje), da bo prodajalec prepustil kupcu določeno blago, kupec pa bo prodajalcu plačal določen denarni znesek »ceno« za blago (kupnino). Stranki se lahko strinjata izrečeno ali pa molče. Soglasje med strankama je navadno brez omejitev, lahko pa je omejeno po roku ali pogoju. Pogoje so navadno dodajali kot posebne pakete.

Gre za obvezujoč pravni posel, ki ustvari dve novi obligaciji, nima pa neposrednih stvarnopravnih učinkov. Sklenjena kupna pogodba pomeni, da sta stranki dolžni (kupec plačati, prodajalec pa izročiti).

V začetku je kupna in prodajna pogodba realni kontrakt – sklene in izvrši se z mancipacijo ali izročitvijo. To predstavlja oviro gospodarskemu razvoju. Obligacijski del se osamosvoji od stvarnopravnega. Kupna in prodajna pogodba predstavlja samo pogoj za nadaljnjo prepustitev poseti → obvezujoč pravni posel. Z njo **se ne prenaša lastninska pravica** – to se stori z razpolagalnim pravnim poslom (kupec bo postal lastnik kupljene stvari šele takrat, ko mu jo bo prodajalec uspešno odsvojil z mancipacijo ali tradicijo, prodajalec pa bo postal lastnik kupnine šele v hipu, ko mu jo bo kupec izročil v lastnino). **Kupoprodajna pogodba je temelj, causa za prenos lastninske pravice.**

Veljavna kupna pogodba bo tudi takrat, ko prodam stvar, ki ni moja (prodajalčeva). Če prodam stvar, ki ni v pravnem prometu, obligacija ne nastane, vendar pa če gre za dobrovernega kupca in zlovernega prodajalca, rimski juristi priznavajo to kot veljavno kupno pogodbo, ker bo imel tako kupec lažjo pot do odškodnine.

Kupna in prodajna pogodba se od menjalne loči po tem da gre za kupnino denar in ne menjavo, od službene in delovršne pogodbe pa po tem da gre za trajno odsvojitve stvari.

8.5.1.1 Sestavine

- **1.) Blago – predmet KIP (kupna in prodajna pogodba) je lahko vsaka gospodarska dobrina, ki je v pravnem prometu** (če ni, kupoprodajna pogodba ne nastane) **in je odsvojljiva**. Sem spadajo odsvojljive stvari in odsvojljive pravice (npr. terjateve, izvrševanje užitka, bodoče zemljiške in osebne služnosti (ki naj jih prodajalec kupcu ustanovi), dediščina po umrlem – od nekoga odkupim terjatev, ki jo ima do nekoga, seveda po nižji ceni; prodajalec ne odgovarja za plačljivost dolžnika, odgovarja pa za to da terjatev obstaja). Stvar, ki je v predmetu pogodbe je lahko premičnina ali nepremičnina, lahko je določena individualno ali generično.

Če je predmet kupne pogodbe obstoječa stvar, mora stvar obstajati takrat ko se pogodba sklene, drugače je pogodba nična (pogodbenika ne veda da je gozd uničil požar). Če bi to vedel samo prodajalec bi moral kupcu povrniti interes. *EMPTIO-kup; SPEI-nada

Emptio spei (kup nade) – ni kupna pogodba, ampak **aleatorna pogodba - pogodba na srečo**: kupim nekaj, kar ne vem, če bo in koliko bo (kupim ulov ribičev, ki šele gredo na ribolov); Kupec bo moral plačati kupnino tudi če ničesar ne bo dobil. *REI SPERATAE-prihodnja (bodoča) stvar

Emptio rei speratae (kup pričakovane/prihodnje (bodoče) stvari): kupim nekaj, kar skoraj gotovo bo (pridelek na njivi)– sklenjena pod tihim pogoje, da bo vsaj nekaj nastalo, če nastane, pogodba velja ne glede na to koliko je nastalo. Če plodovi brez prodajalčeve krivde niso nastali (če poseže višja sila (neurje)) pogodba ne nastane, ker se pogoj ni izpolnil. Kar pa je vseeno izjema, zato je to veljavna kupna pogodba. Če pa prodajalec prepreči nastanek je odgovoren za interes.

Predmet KIP ne more biti: stvar, ki je že kupčeva (sme zahtevati kupnino nazaj), ki je po kaki pravni normi izvzeta iz pravnega prometa (pobegelj suženj, dotalno zemljišče brez ženine privolitve, varuh ne more kupiti varovančevih stvari, provincialni namestnik pa ne zemljišč v svoji provinci). Nična je prodaja dediščine po živi osebi, ali osebi, ki je sploh ni.

- **2.) Kupnina (pretium) – vsaj del je mora biti v denarju.** Biti mora **1.)resnična-verum** in **2.)določena-certum** (ali vsaj določljiva) in **3.)primerna-iustum**.

1.) Resnična (pretium verum) pomeni, da sta stranki prepričani o vrednosti stvari. Če je kupnina nizka gre verjetno za **simuliran pravni posel**, pod katerim se skriva darilna pogodba–v rimskem pravu je simuliran pravni posel ničen. Pogodba je morda veljavna le kot darilo (presoja se po normah, ki veljajo za darilno pogodbo). Nasprotje temu je navidezna kupnina.

2.) Določena (pretium certum) – kupnina pomeni, da je **numerično izražena**. **Določljiva** kupnina pomeni, da jo je **možno numerično opredeliti**, ne nujno v tistem trenutku (prodam ti za toliko, za kolikor sem sam kupil – nimam pa pri sebi računa). Lahko rečem tudi: »Prodam ti za toliko, kolikor bo ocenil Ticij.« ← gre za **pogojno kupno pogodbo**, saj ni gotovo, ali bo Ticij stvar res ocenil, če ne oceni ni kupnine in tudi ne kupne in prodajne pogodbe. Neveljavna je kupna pogodba pri kateri je določitev cene pripuščena samo enemu pogodbeniku.

3.) Primerna (*pretium iustum*) – primernost se presoja po resnični vrednosti stvari ob sklepanju pogodbe (čeprav se kupec trudi čim nižje kupiti, prodajalec čim bolje prodati, mora biti cena sorazmerna z vrednostjo).

Nadpolovično prikrajšanje – *laesio enormis* – če je nekdo prodal v času Dioklecijana pod polovično ceno je lahko zahteval stvar nazaj ob vrnitvi kupnine. Lahko pa je kupec doplačal do polne cene in obdržal stvar (*facultas alternativa*)

(primer 462) Sprva je kupnina rezultat vzajemnega pogajanja in ko jo stranki sprejmeta je dana. V času gospodarske krize pa je cesar Dioklecian z ediktom maksimiziral cene.

(primeri 464 – nadpolovično prikrajšanje, 456, 451 – kupna pogodba ne pomeni nujno izročiti stvar v last, prodajalec lahko kupcu omogoči le nemoteno posedovanje stvari. Prodajalec ne jamči za prenos lastninske pravice, čeprav se mora truditi, da bi prešla., 460 – višino cene lahko določi ena stranka, vendar se mora druga z njo izrecno strinjati. Ne more pa ena stranka sama oblikovati cene, cena mora biti rezultat soglasja, 459)

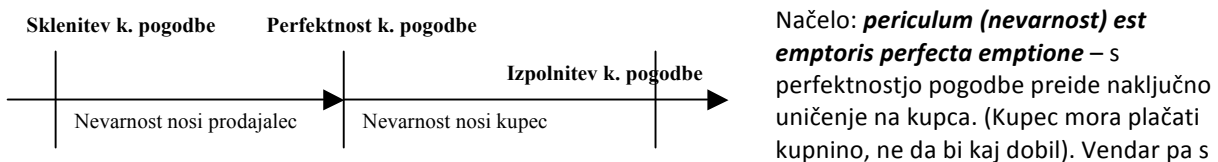
8.5.1.2 Dolžnosti kupca in prodajalca

- **prodajalec** – osnovna dolžnost je v tem da prodajalec **zagotovi kupcu mirno posest in uživanje stvari**; ni dolžnost, da ga naredi za lastnika (zato je veljavna tudi, ko prodaja tujo stvar – to je pomembno takrat kadar je prodajalec pošteni posestnik stvari).
- **Kupec (emptoris)** – mora narediti prodajalca za **lastnika denarnega zneska**. Po Justinjanovem pravu kupec ne postane lastnik kupljene stvari dokler ne plača kupnine, ali zanjo ne da porokov ali zastave.

8.5.1.3 Odgovornost strank

Svoje obveznosti, ki nastanejo ob sklenjeni pogodbi, morata stranki izpolniti z vso skrbnostjo. Razmerje obema prinaša korist, zato **obe odgovarjata za vsako krivdo**. Problem je naključno uničenje. **Naključno uničenje trpi prodajalec – *casum sentit dominus (naključje trpi lastnik)*, poslabšanje pa trpi kupec.**

Perfektnost pogodbe – načelno nastane kupna pogodba perfektna z doseženim soglasjem. Ker pa sta se stranki pogosto dogovorili, da bosta pogodbo zapisali, da bo ceno določil tretji ali kak drug pogoj, **pogodba nastane perfektna šele ob izpolnitvi pogoja**. Četudi pogodba ni perfektna, pa je že sklenjena, nobena stranka ne more odstopiti (lahko pa soglasno razdreta pogodbo). Perfektna je tudi če predmet KIP **izločimo iz zaloge** ali pri večji količini ko se stehta, izmeri.

perfektnostjo kupcu pripadajo tudi redni in izredni donosi stvari. Prej naključno uničenje pogojno prodane stvari trpi prodajalec, njeno poslabšanje pa kupec.

(primeri: 453, 456, 465, 468, 466, 475, 470!!!, 503, 504, 505 in 513, 508)

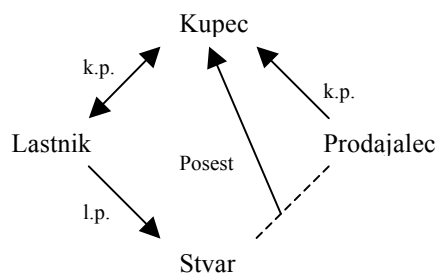
8.5.1.4 Tožbe:

- **actio empti** – kupec od prodajalca zahteva, da izpolni svoje obveznosti, tožba se glasi na interes (sestavljata ga nastala škoda in izgubljeni dobiček). Pozneje lahko kupec s tožbo actio empti od prodajalca zahteva, tudi sklenitev **stipulatio duplae** (*prodajalec obljubi dvojno vrednost kupnine, če ima stvar napako in če pride do evikcije*)..
- **actio venditi – prodajalec**
- **exceptio mercis nondum traditae** – pomagal je kupcu, od katerega je prodajalec zahteval plačilo kupnine, ni pa mu še izročil stvari
- **exceptio non adimpleti contractus (exceptia zaradi neizpolnjene pogodbe)** – polagamo so podobno ekscipijo priznavali tudi prodajalcu in tako v občem pravu pridemo do te ekscipije
***adimpleti-neizpolnjen**

8.5.1.5 Napake

Prodajalec jamči kupcu da ni pravnih in stvarnih napak, lahko pa to soglasno izločita.

- **Pravne napake stvari** – stvarnopravne pravice niso take, kot so bile dogovorjene – prodajalec je dolžan **zagotoviti kupcu mirno posest in uživanje** (če prodajalec kupcu prodal stvar v dobri veri, kupec samo zaradi tega ni mogel ničesar storiti), če pa nekdo tretji (npr. če je stvar pod hipoteko) to zahteva nazaj je to pravna napaka; za pravno napako gre torej ko na stvari obstaja *pravica tretjega, ki je močnejša od kupčeve pravice*, kupec pa tega ne ve. Če kupec ve pa vseeno sklene pogodbo potem ne gre za pravno napako. Pravna napaka je napaka v pravni sferi stvari (ne pogodbe). Primer pravne napake je tudi, ko nekdo proda stvar, ki ni njegova (pojavi se lastnik, ki naperi rei vindicatio). Posledica pravne napake je **evikcija stvari** (samo posledica!). *Evikcija v širšem smislu* – kadar tretja oseba res uveljavi svojo pravico in na nek način odvzame stvar. Za *evikcijo v ožjem smislu* pa gre kadar subjekt sicer uveljavlja svojo pravico ni je pa še uveljavila – stanje ko odvzem stvari šele grozi.

Če kupec stvari še ni plačal in se bo pojavil tretji, ki bo uveljavljal kakršnekoli pravice, bo lahko kupec uveljavljal **ugovor grozeče evikcije (exceptio evictionis imminentis)** in ne bo plačal kupnine.

(primeri: 525, 526, 545)

(Kupec in prodajalec skleneta kupno pogodbo. Da pa bo kupec lahko nemoteno posedoval stvar, mora stvar kupiti še od pravega lastnika. Če kupec še ni plačal kupnine, bo uveljavljal ugovor proti prodajalcu in mu je sploh ne bo potrebno plačati.)

Pravna sredstva: Pravno napako pozna že zakonik dvanajstih plošč. Kupna in prodajana pogodba je bila sklenjena skupaj z mancipacijo.)

Če se pojavi napaka je bila 1.) prva možnost, da **je kupec prodajalca pozval na pravdo** → namesto kupca je kot tožena stranka nastopal prodajalec. Če je prodajalec obranil stvar je bila zadeva zaključena, če pa ne je šla obsodba proti prodajalcu, ki je moral plačati, kupec pa je obdržal stvar.

2.) Druga možnost **stranski intervenient** → da se toži kupca, kupec pa je pozval prodajalca da mu pomaga v pravdi.

3.) Tretji primer pride šele če prodajalec noče sodelovati ali če je kljub njegovemu nastopanju v pravdi toženec obsojen; na voljo je **actio auctoritatis** → kupec od prodajalca **zahteva dvojno vrednost kupnine**.

Če ni mancipacije in kasneje po Justinjanu, ki mancipacije ne pozna (ne pozna prejšnje tožbe-actio auctoritatis) je na voljo **stipulatio duplae** – **prodajalec obljubi dvojno vrednost kupnine, če ima stvar napako in če pride do evikcije**. Pozneje se razvije možnost, da kupec zahteva sklenitev stipulacijo duplae od prodajalca (ga prisili) z **actio empti**.

V klasičnem pravu je na voljo actio empti, ki se glasi na interes kupca da bi stvar obdržal v mirni posesti (nastala škoda + izgubljeni dobiček). Z akcijo empti lahko toži kupec prodajalca tudi takrat, ko je stvar obdržal neodplačno ali odplačno od neprodajalca. Akcijo empti kupec uporablja tudi takrat, kadar je prodajalec vedoma prodal tujo stvar, kupcu ki tega ni vedel, ne da bi sploh prišlo do evikcije. S tožbo zahteva povrnitev interesa, da bi bil lastnik.

Rimsko pravo daje na voljo še posebno sredstvo – **exceptio evictionis imminentis** (*ugovor preteče evikcije*) – na voljo je v tistih primerih, ko kupcu stvar še ni evincirana mu pa evikcija grozi; lahko jo uveljavlja takrat kadar bo v takšni situaciji prodajalec **zahteval plačilo kupnine (če ga toži z actio vendeti)**.
*Imminentis-preteti

- **Stvarne napake stvari** – govorimo o njej takrat, ko **ima stvar dejansko pomankljivost**. Za stvarno napako gre takrat ko **stvar nima tistih lastnosti, ki bi jih morala imeti**. To so lastnosti, ki jih prodajalec izrecno zagotavlja, lastnosti, ki so dogovorjene s pravnim poslom, lahko pa so to lastnosti, ki se na splošno pričakujejo v pravnem prometu stvari, ne pa lastnosti, ki jih kupec pričakuje. *Pravne posledice stvarne napake* – *kupec stvari ne more uporabljati tako kot bi jo lahko*. Ni nujno da prodajalec izrecno navede lastnosti. Ločimo dve vrsti stvarnih napak: **skrite in očitne**. Očitne so tiste napake, ki bi jih kupec moral in mogel opaziti ob sklenitvi pogodbe ali prevzemu stvari. Kupec mora skrbno pregledati stvar in takoj grajati to napako (najpozneje ob izročitvi) → **caveat emptor (kupec naj pazi)**. Skrite napake pa so tiste, ki se pokažejo pozneje z uporabo stvari. Korulska edila sta izdala poseben edikt, ki določa dolžnost prodajalca, da javno napove nekatere napake; predvsem pri sužnjih in štirinožnih domačih živalih (da se rad potepa, je bolan, rad pobegne, je noksalno obremenjen). Če prodajalec teh napak ni napovedal potem bo na podlagi tega edikta odgovarjal kupcu Vprašanje količine ni vprašanje

stvarne napake. V primeru stvarnih napak so na voljo *actio redhibitoria*, *actio quanti minoris* ter *actio empti*. Prvi dve prideta na voljo v primeru skritih oziroma nenapovedanih napak.

Actio redhibitoria je **razdorna tožba** – kupec zahteva povračilo kupnine, sam pa mora prodajalcu vrniti stvar; na voljo 6 mesecev.

Actio quanti minoris (tožba za **zmanjšanje kupnine**) – pride v poštev takrat kadar so napake takšne, da želi kupec stvar obdržat, vendar zahteva zmanjšanje kupnine; na voljo eno leto.

Actio empti pa zahteva **kupec odškodnino** – interes, ki ga sestavlja nastala škoda in izgubljeni dobiček. Tožba actio empti je tožba **bone fidei**; če stranki ne moremo očitati da je kršila dobro vero in poštenje tožba ne bo uspešna. (ta tožba pride v poštev če prodajalec npr. izrecno zagotovi nekaj kar ni res) *actio empti* se uporablja tudi, da prodajalec kupcu prepusti prodano pravico. (Primer 567)

(pazi v knjigi prvi primer ni primer stvarne napake!)

8.5.2 Locatio conductio

***Conductor**-plačuje denar (razen pri locatio conductio operis); ***Locator**-za denar nekaj stori oz. da (razen pri locatio conductio operis)

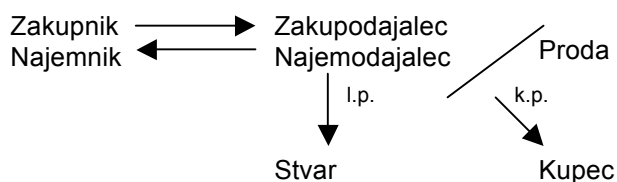
Tudi pri njej se ena stranka redno zaveže, da plača sopogodbenu denarni znesek, druga pa da bo dala določeno stvar v uporabo, delovno silo ali pa bo zanjo opravila neko delo. Obsega **3** samostojne pogodbe: **najemna in zakupna, službena ali delovna in delovršna ali podjetniška pogodba**. 2 tožbi **actio locati – LOCATOR** in **actio conducti – CONDUCTOR**. Vsa razmerja so v interesu obeh strank, zato oba **odgovarjata za vsako krivdo**. Vse so sinelagmatske – stranki sta upravičeni in zavezani.

8.5.2.1 Najemna in zakupna pogodba (locatio conductio rei)

***CONDUCTOR**-najemnik, zakupnik; ***LOCATOR**-najemodajalec, zakupodajalec

Gospodarski namen pri najemu je uporaba stvari, pri zakupu pa pridobivanje plodov – v zakup se da lahko le plodonosna stvar. **Najemna pogodba nastane s tem ko se najemodajalec - locator in najemnik - conductor dogovorita, da bo najemodajalec najemniku za določen denarni znesek – najemnino, prepustil stvar v rabo (najemnik mu more na koncu stvar vrniti). Zakupnik plača zakupnino – lahko se plačuje v denarju ali v pridelku**. Če se plačuje v pridelku se lahko plačuje kot **pars quanta** (absolutno; določena kot količina pridelkov, npr. 10 mernikov pšenice) ali **pars quota** – govorimo o **delnem zakupu-colonia patriaria** (relativno; je del pridelka, npr 10% pridelka). Lastninsko pravico na plodovih pridobiva zakupnik, s tem, da jih s tihim zakupodajalčevim privoljenjem vzame v svojo posest. Predmet je **nepetrošna** stvar, lahko je premična ali pa nepremična, izmed pravic more (lahko) užitek prepustiti v najem izvrševanje užitka. Neveljavna je pogodba, če najemnik vzame v najem lastno stvar, razen če ima najemodajalec na njej užitek ali zastavno pravico. Najemodajalec mora zagotoviti nemoteno uporabo in uporabnost stvari. Pri tem mora biti uporabnik skrben kot dober gospodar. Najemnik mora plačevati kupnino za nazaj in skrbeti za stvar kot dober gospodar. Vsi potroški in davki gredo na njegov račun. Najemodajalec mora obvestiti o vseh napakah stvari. **Najemodajalec dobi na najemnikovih stvareh (v stanovanju) zastavno pravico, zakupodajalec pa na pridelkih zakupnega zemljišča**. Če najemnik po najemodajalčevi krivdi ne bi mogel uporabljati stvari, ima pravico do povračila škode. Najemnik sme dati stvar v podnajem, če v pogodbi ni bilo dogovorjeno drugače. Kadar je najemodajalec brez razloga odpovedal pogodbo, mora povrniti interes, če pa gre za višjo silo, pa samo škodo.

Pogodba je lahko sklenjena na določen ali nedoločen čas (zakup pa navadno za 5 let), preden je minila najemna doba je lahko vsaka stranka iz važnega razloga pogodbo odpovedala (stvar sam potreboval, treba popraviti, že 2 leti ni prejel najemnine). Če je bila sklenjena za nedoločen čas, je lahko vsaka stranka razdrla kadar je hotela. Ni pa dopusten odstop od pogodbe v neprimernem času (pred žetvijo). Najemna pogodba je prenehala, če je bila stvar, ki je bila predmet pogodbe uničena. Če se je to zgodilo brez strankine krivde, ne more terjat povračila, če pa je to bilo po strankini krivdi, lahko terja interes.

Zakupodajalec ali najemodajalec proda stvar kupcu, ki bo smel zakupnika/najemnika pregnati. (najemnik je lahko zahteval od najemodajalca odškodnino zaradi neizpolnitve pogodbe) Lahko pa sta se prodajalec in kupec dogovorila, da bo smel najemnik/zakupnik določen čas še uporabljati stvar – pactum adiectum, vendar pa

bo kupec za to odgovarjal prodajalcu in ne najemniku/zakupniku.

Razlika med zakupom in užitkom → užitek je stvarna pravica, zakup pa obligacijska pravica. Obligacijska pravica preneha ob prenosu lastnine medtem, ko stvarna ne.

Stvarnopravno sta zakupnik in najemnik samo imetnika in NE posestnika.

8.5.2.2 Službena ali delovna pogodba (locatio conductio operarum)

*CONDUCTOR-delodajalec; *LOCATOR-službojemalec

Je sklenjena ko se delavec in delodajalec sporazumeta, da bo delavec-službojemalec-locator prepustil uporabljanje svoje delovne sile delodajalcu-conductor, zato pa bo dobil od njega plačilo v denarju. Delavec dobi denar, ki se plačuje za nazaj in odgovarja za vsako krivdo. H krivdi so Rimljani šteli tudi to, da se je nekdo lotil dela, pa ni bil več. Iz vsebine je bilo razvidno ali mora delo opraviti sam (slikar) ali lahko prepusti drugemu. Za vse zahteve ima delodajalec actio conducti. Z actio locati, pa lahko delavec zahteva plačilo denarja.

8.5.2.3 Delovna ali podjetniška pogodba (locatio conductio operis)

*Conductor-podjetnik; *Locator-naročnik

Sklene se s tem, da se naročnik-locator in podjetnik-conductor dogovorita, da bo podjetnik za naročnika opravil določeno delo, hkrati pa se naročnik zaveže, da bo podjetniku plačal določeno nagrado. Pri podjetniški pogodbi gre za gospodarski uspeh – za dovršitev dela.

Predmet pogodbe je lahko **določen izdelek** (podjetnik se zaveže, da bo nekaj izdelal) ali pa **storitev** (podjetnik se zaveže, da bo nekaj storil). Če je predmet izdelek, odgovarja podjetnik za končni uspeh tega dela.

Bistvena razlika med podjetniško in kupno pogodbo je ta, da naročnik da ves material sam. Pri gradnji hiše se je štelo, da gre za podjetniško pogodbo, kadar je bilo zemljišče naročnikovo, tudi če je podjetnik sam dobavljal material. (pri kupni pogodbi, da naročnik samo denar).

Podjetnik more delo izvršiti kakor je bilo dogovorjeno in ga naročniku pravočasno dobaviti.

Načeloma je smel podjetnik delo prepustiti drugemu, če izvedba ni bila odvisna od njegovih sposobnosti. Če podjetnik prepusti delo drugemu, odgovarja za skrbnost pri izbiri (culpa in eligendo) – ne gre za objektivno odgovornost. Podjetnik sam odgovarja za vsako krivdo, tudi za nespretnost (imperitia), če je sprejel delo, ki mu ni kos.

Podjetnik se lahko reši odgovornosti, če delo ni dobro opravljeno, če:

- dokaže, da se je držal izrecnih naročnikovih navodil
- je naročnik dobavil pokvarjeno robo (slabo blago za obleko)
- ker je naročnik v sprejemni zamudi
- (škodo zaradi uničenja, ki je nastala zaradi elementarnih dogodkov (višja sila) trpi naročnik)

Naročnik more blago prevzeti in ga odobriti. Napake more v primernem roku grajati, pozneje mora grajati le tiste napake, ki jih ob prevzemu ni mogel opaziti. Naročnik lahko zahteva, naj podjetnik napake odpravi. Če to ni možno, lahko zahteva znižanje plačila (actio quanti minoris), oz. odstopi od pogodbe (actio redhibitoria).

Naročnik ima actio locati. Podjetnik ima actio conducti. Z njo lahko uveljavlja plačilo nagrade, ki jo more naročnik plačati tudi takrat, kadar neopravičeno odstopi od pogodbe.

V določenih primerih lahko podjetnik porabi blago, ki ga dobi od naročnika, zanj pa naredi stvar iz iste količine istovrstnega blaga (prepusti zlatarju zlato). Tu gre za locatio conductio operis irregularis. To izhaja iz tega, da **podjetnik postane lastnik blaga** in odgovarja tudi za naključje. Naročnik ima proti njemu **actio oneris aversi** (na začetku se je uporabljala za posebne primere pomorskih prevozov. Podjetnik je postal lastnik stvari, po končanem prevozu pa je moral stvar vrniti)

Že v dobi republike so prevzeli od Grkov določilo iz pomorskega prava in ga poimenovali **Lex Rhodia de iactu**. V viharju so ladje reševali tako, da so **odvrgli tovor ali pa požagali jambore** (pomorska havarija). Problem je bil, ker se je lahko zgodilo, da so v morje odvrgli blago le nekaterih. Zakon Lex Rhodia de iactu je to uredil tako, da se je škoda razdelila na vse, tudi na tiste, ki so rešili svoje blago, tudi na ladjarja, saj je na ta način rešil ladjo. Naročnik je z **actio locati** terjal kapitana (ki je lahko zadržal blago, kapitan pa z **actio conducti** še ostale, katerih blago je bilo tudi rešeno.

(primera: 629, 628)

(primeri: 624, 618 – to varovanje moramo razlagati v smislu malomarnosti in ne v smislu naključja!!!)

8.5.3 Družbena pogodba (societas)

Gre za konsenzualni kontrakt bona fidei, s katerim se dve ali več oseb dogovori, da bodo združili delo, sredstva/premoženje ali oboje, da bi dosegli neko gospodarsko korist. Vsi postanejo upravičeni in vsi zavezani. Družba se ustanovi s samim dogovorom, čeprav so se kasneje zapisovale še ustanovne listine.

Subjekti so bili družbeniki. Če družbeniki združijo premoženje, nastane **solastnina** in sicer na podlagi soglasja. Sicer lahko nastane solastnina tudi po naključju (kvazikontrakt).

(primer 632)

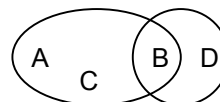
Družba ≠ korporacija

Družba ni pravna oseba, je skupek fizičnih oseb. Subjekti pravic in dolžnosti so posamezni družbeniki.

Korporacija pa je pravna oseba, ki nastopa kot subjekt pravic in dolžnosti. Ima svoje premoženje, medtem ko ga družba nima. Družba je strogo osebna, vezana je na družbenike. O osebnosti družbe govori:

- če en družbenik izstopi ali pa umre, družba preneha
- **Socii mei socius meus socius non est** – družbenik mojega družbenika ni moj družbenik (primer 646) – družbena pogodba se sklepa s soglasjem in če en družbenik brez soglasja ostalih sprejme za družbenika še 3. osebo, ta ne postane družbenik vsem, ampak samo tistemu, ki ga je sprejel. Učinke pa potem prenese na ostale (oziroma lahko zahteva sredstva od družbenikov, če mora kaj izpolniti).

Traditio tacita – tiha tradicija, kar pomeni, da sodružbeniku ne bo potrebno sodružbeniku izročati stvari v solastnino, temveč se zaradi sklenjene družbene pogodbe šteje da je že prišlo do solastnine.

Korporacija kot pravna oseba ni vezana na posamezne subjekte, ki lahko prihajajo, odhajajo in načelno obstaja dokler je živ vsaj še en njen član.

Predmet družbe je dosega dobička, vendar ne sme biti nič protipravnega ali nečastnega – taka pogodba je nična. (primer 636)

Družba je lahko omejena s pričetnim ali končnim rokom, po Justinjanu pa tudi s pogojem.

ipso iure – po pravu

ipso facto – na podlagi dejstva

*communicatio-skupna; *lucri-dobiček; *damni-škoda

Communicatio lucri et damni – skupni dobiček in škoda.

Najstarejša oblika družbe je *ercto non cito*. To je skupnost premoženja, ki ga dobijo otroci zapustnika in živijo v skupnosti. Kasneje so lahko tako skupnost ustanovili ne glede na dedovanje, vendar strogo oblično. Kasneje pa je nastal pojem družbe, ki so jo lahko družabniki ustanovili z dogovorom in tudi ni bilo nujno, da so združili celotno premoženje.

Klasično pravo je poznalo 4 tipe družbene pogodbe, ki so se razlikovale glede na obseg družbe:

- **SOCIETAS OMNIUM BONORUM – vesoljna družba**, obsega celotno aktivno in pasivno premoženje družbenikov, torej tudi dolgovi in premoženje, ki ga še nimajo, ga pa bodo pridobili bodisi po sreči bodisi z delom. Če je eden od družbenikov dedoval, je šla dediščina v solastnino. Solastnina je bila ustanovljena že s pogodbo in ni bil potreben poseben prenosni akt. Zato govorimo o tihi tradiciji (traditio tacita). Skupni niso bili delikti. (primer 635)
- **SOCIETAS QUAESTUS – pridobitna družba** (najbolj razširjena). Ustvarja skupnost vsega, kar pridobi vsak družbenik s svojim delovanjem po sklenjeni pogodbi. Vsak družbenik obdrži premoženje, ki ga je imel prej in vse premoženje, ki ga je pridobil kasneje na drug način.
- **SOCIETAS NEGOTIATIONIS – skleпали so jo bankirji in trgovci zaradi določenega dela.** Skupno je tisto premoženje, ki je služilo namenu, za katerega je bila družba ustanovljena.
- **SOCIETAS UNIUS REI – priložnostna družba.** Sklenjena je za točno določen posel (ko se ta konča se izniči)

Societas-po obsegu

Vsebina:

- **Zunanje razmerje:** Pravne posle s 3. osebami lahko sklepa vsak družbenik, ker družba ni pravna oseba, in iz takega pravnega posla postane zavezan samo ta družbenik. Vprašanje pa je, ali velja ta posel tudi proti ostalim družbenikom. Tisti, ki je sklenil pravni posel, mora načeloma prenesti posledice na ostale družbenike. Tu gre za deljeno obligacijo, ne solidarno. Korist ostalih družbenikov mora varovati kot njihov mandatar ali kot poslovodja brez naročila.
- **Notranje razmerje:** Družbeniki se ob ustanovitvi dogovorijo o pravicah in dolžnostih, če pa ni nič zapisano, to ureja zakon (splošne dispozitivne norme+načela dobre vere in poštenja). Družbenik mora prispevati za namene družbe in sicer tako, kot se je zavezal. Izpolnjuje lahko na dva načina (z dajatvami, z delom ali oboje). Če družbenik prispeva sredstva, jih lahko na dva načina: **quoad sortem** (v solastnino) ali pa **quoad usum** (v uporabo). Če je prispeval v solastnino, so naključje trpeli vsi družbeniki, če pa je dal v uporabo, je naključje trpel sam. Družbenik je imel dolžnost deliti dobiček. Na drugi strani pa je lahko zahteval povračilo potroškov in povračilo škode, ki jo je utrpel pri opravljanju družbenih poslov. (primer 652).

Udeležba pri dobičku in izgubi se imenuje *communicatio lucri et damni*. Če ni nič določenega, se škoda in dobiček porazdelita **enako**, ne glede na to, kolikšni so prispevki posameznega družbenika, lahko pa je to drugače urejeno z dogovorom. Kadar posamezni družbenik za družbo **ničesar ne prispeva**, je zanj udeležba pri družbi **darilo (donatio)**, drugih družbenikov njemu. Lahko je bilo dogovorjeno, da je bil nekdo udeležen le pri dobičku (nekdo ne trpi škode, vsi si razdelimo dobiček). Ni pa bila dopustna *societas leonina* (levja družba), kjer bi bil nekdo udeležen le pri izgubi.

Najprej je družbenik odgovarjal le za naklep, kasneje še za malomarnost, ki presega normalno mero, v postklasičnem pravu pa za skrbnost, ki jo kaže v lastnih zadevah (culpa in concreto). Če se izkaže, da v svojih zadevah ni posebno skrben, mu ne bomo mogli očitati male malomarnosti. Ne reši pa družbenika za naklep in veliko malomarnost. Primer 648 → dobiček se ne pobota z malomarnostjo **actio pro socio** – z njo lahko družbenik zahteva plačilo prispevka, porazdelitev dobička in izgube in povračilo izdatkov oz. škode.

Če eden od družbenikov vloži tožbo, pomeni, da zaupanja ni več in družba preneha. Družbenik ima pravno dobroto življenjskega minimuma – **beneficium competentiae** in zadane ga infamia. Z njo ni mogoče razdeliti družbenega premoženja

actio communi dividundo – **pride do soglasnega prenehanja in delitve premoženja**. Ni infamije.

Primer 652 – odgovarjata oba, vendar le za tisto, kar je bilo družbena stvar (ne pa za tiste, ki sem jih vzel sabo samo zase)

Družbena pogodba traja dokler je dogovorjeno (z rokom,...). Primer 645 → družbenik, ki odpove družbeno pogodbo zaradi svoje koristi, odgovarja za povzročeno škodo. Odpoved deluje samo v eno smer, osvobodi družbenike, ne pa sebe od družbe (družbeniki ga lahko še vedno terjajo – fingira se da je še član družbe – ponavadi kadar je pridobil kakšno dediščino – more to deliti; on ne more terjati njih zaradi morebitne izgube iz istega posla). Proti njemu imajo **actio pro socio**. (Vsak družbenik je z odpovedjo razdril družbo, vendar ta odpoved ni smela biti proti načelu dobre vere in poštenja. Če bi bila proti, bi moral dajati ostalim družbenikom, kar bi moral, če bi družba obstajala, oni pa mu niso bili dolžni dati nič. (primer 639))

Obče pravo je postavilo 3 skupine razlogov za prenehanje družbe:

- na podlagi **osebnih razlogov** – **ex personis** (smrt, capitis deminutio, če izgubi družbenik premoženje); če se dogovorijo, da bodo sodelovali naprej, oziroma vstopi dedič je to nova družbena pogodba.
- na podlagi **stvarnih razlogov** – **ex rebus** (če preneha (se izpolni) namen; če se izgubi (je uničen) predmet družbe; če poteče rok; če se izpolni razvezni pogoj)
- **po volji družbenikov** – **ex voluntate**, tako da jo odpove (**renuntiatio**). Dogovor da se družba ne sme razdreti je neveljaven.
- **preneha s tožbo actio pro socio**

8.5.4 Naročilo (mandat)

*Mandant-naročitelj; *Mandatar-prevzemnik naročila

Gre za konsenzualni kontrakt **bona fidei**. Usluga je stvar kulture. Mandat je najprej predmet usluge med znanci. **Ena stranka mandant (naročitelj) naroči mandatarju (prevzemniku naročila), da zanj neodplačno opravi nek posel in mandatar to sprejme.**

Mandatar postane zavezan, kadar soglaša z mandantom. Bistveni elementi so v tem, da je mandatar zavezan opraviti dejanski ali pravni posel in da je to neodplačno (ni koristi ni stroškov). Mandant je dal mandatarju nek honorar (**nagrada salarium**), ki je bil po klasičnem pravu lahko določen v naprej. Te nagrade ni bilo mogoče iztožiti v formularnem postopku. Postane iztožljiva šele v ekstraordinarnem postopku.

Predmet mandata je lahko izvršitev nekega **pravnega ali dejanskega posla**. Ne sme pa biti protipravno ali proti načelu dobrih šeg in navad – ničen posel. Predmet mandata je lahko tudi upravljanje vsega mandatarjevega imetja.

Mandat je tisto razmerje, ki je **v interesu mandanta, lahko je v mandantovem in tujem interesu (pri čemer more biti delno tudi v mandatarjevem), lahko pa je v interesu tretje osebe**. Ne bo pa šlo za mandat, če gre izključno za mandatarjevo korist.

Če A naroči mandatarju, naj svoj denar porabi raje za nakup zemljišč, kakor da bi ga posodil je to le **neobvezen nasvet iz katerega ne nastanejo mandatne obligacije**. Odgovarja pa za ta nasvet, če ga je dal odplačno (za strokovnost), ali če je nalašč dal napačen nasvet.

Razlika med mandatom in locatio conductio operis (delovršna ali podjet. Pogodba): v odplačnosti in v delitvi opravil. Tisti, ki je kaj dal nase, se ni pustil najeti s podjetniško pogodbo (odvetnik, zdravnik, učitelj, babica,...)

Ne glede na to, da je razmerje neodplačno, je mandant dal mandatarju nagrado, ki se je imenovala *salarium*. Nagrada ni bila iztožljiva in zato je bila verjetno dana v naprej.

Mandatar je najprej odgovarjal samo za *dolus*, po Justinjanu pa **za vsako krivdo**, čeprav nima od izvrševanja *nobene koristi*. Mandantu mora mandatar **podati obračun** o izpolnitvi poverjenega naročila. Vse kar je pri tem pridobil, mora izročiti ali odstopiti (terjatve) mandantu, tako da mandatarju od izpolnitve ne sme ničesar ostati. **Mandant ima a° mandati directa** (obsojenca zadane infamija).

Mandant, ki ima od mandata *korist* je odgovoren za **vsako krivdo**. Ker mandatar nima **nobene koristi**, naj tudi nima **nobene škode**. Zato mu mora mandant povrniti **potroške**, ki jih je imel zaradi izvršitve naročila. Razrešiti ga mora vseh obveznosti. Mandant je dolžan povrniti mandatarju **škodo**, vendar le tisto, ki je bila **pogojena s samo izvršitvijo**, ne pa tudi škode, ki bi se ji dalo izogniti. Mandatar ima a° mandati contraria. (primeri: 679, 678, 666)

Prekoračitev mandata: Mandant naroči mandatarju, naj kupi zemljišče za 100. Mandatar je preiskal vso okolico in ni našel nobenega primerne zemljišča za 100, najcenejše je bilo 150 in mandatar ga je kupil. V tem primeru **ni izpolnil mandata**, tudi če bi mandantu ponudil zemljišče za 100, saj bi moral mandatar mandanta obvestiti (podati obračun) o vsem skupaj. Če pa je mandatar kupil zemljišče za 80, bo smel terjati samo 80 in ne 100 in sicer zaradi osebne prijateljske narave naročila. Mandant ima na voljo mandatno tožbo (**actio mandati directa**). (primera 658, 659)

Kasneje je mogoče odstopati od naročila, vendar v skladu z dobro vero in poštenjem in v smernicah naročila (če kupim hišo za 150 bom dobil povrnjeno 100, ne pa 0 kot na začetku razvoja).

Mandatar mora ravnati kot skrben gospodar. Mandatar porabi določen znesek za to da je izpolnil naročeno, mandant pa mu hoče zbiti ceno, češ da bi on to lahko storil ceneje. **Mandant mora povrniti mandatarju vse potroške, ki jih je porabil za izvršitev naročila, če je ravnal kot dober gospodar**. (Primer 679)

Mandat preneha ko je **izpolnjen, postal nemogoč, po roku ali pogoju** ali če se **tako sporazumeta**. Preneha lahko tudi zaradi **prekllica** mandanta ali mandatarjeve **odpovedi**. Če se to zgodi še preden je mandatar začel izvrševati naročilo – ni odškodnine. Če pa se je že začel izvrševati, pa lahko druga stranka po načelu dobre vere in poštenja zahteva povračilo odškodnine.

Mandat je bil nekaj **strogo osebnega**. Prenehal je **najkasneje s smrtjo**. Ta obveznost **ni podedljiva**. Vendar pa **ne ugasnejo terjatve in dolgovi** ki so z mandatom nastali. Tako osebno mandatarjevo prijateljsko razmerje zavezuje mandatarjeve dediče, da storijo tisto najnujnejše, da preprečijo morebitno škodo (mandatarjevi dediči morajo opraviti vsaj nujne zadeve).

Mandatum qualificatum (kreditno naročilo)

Mandant naroči mandatarju, naj posodi dolžniku denar. Tako nastane posojilno razmerje med mandatarjem in dolžnikom. Mandatarjev potrošek bo tisto, kar od dolžnika z **a° certae creditae pecuniae** ne bo mogel izterjati. To pa bo moral povrniti mandant. Za povrnitev potroškov se bo mandatar na mandanta obrnil z **actio mandati contraria**. **Mandant je tako via facti porok**. Subsidiarnost porokove obveze je tu že vključena v sami naravi razmerja. Mandant, ki plača lahko po Justinjanu zahteva odstop tožbe od mandatarja (**beneficium cedendarum actionum**), več mandantov pa ima tudi pravno dobroto delitve (**beneficium divisionis**) Mandant ima na voljo **actio mandati directa**. Za razliko od drugih poroštev se lahko mandat kadarkoli prekliče, litiskontestacija pa ga ne ovira, popolnoma je odgovoren za dolg nedoletnega dolžnika (več o tem na str. 297)

Mandat se je uporabljal tudi **pri dednem pravu**. Če je bila dediščina prezadolžena, dedič ni hotel dedovati; po drugi strani želi dedovati zaradi statusa. Po klasičnem pravu se je **lahko dogovoril z upniki, da mu naročijo da deduje, s tem se je avtomatsko omejila vrednost terjatev upnikov na vrednost dediščine (mandat → ni koristi, ni stroškov)**.

9 Pakti

Prvotno je bil pactum tisti akt (pactum v ožjem pomenu), ki je zagotovil mir med strankama – prepreči izvršbo talionskega načela (maščevanja). Npr. namesto talionskega načela, sta se lahko stranki s paktom dogovorili za denarno odškodnino. Tak pakt je po civilnem pravu ukinjal obligaciji, ki sta nastali iz tatvine

(furtum) ali žalitve osebnosti (iniuria). Kot zanimivost lahko omenimo, da je tudi talionsko načelo ob svojem nastanku pomenilo velik napredek, saj je preprečevalo klanje vse povprek – bilo je namreč prvič točno določeno koga naj doleti in v kakšni obliki naj kazen bo.

Predvsem, pa je pakt je tista pogodba, ki ni bila kontrakt in zato zanjo po civilnem pravu ni bila predvidena nobena tožba. (v rim. Pravu pravica ne obstaja v materialnem smislu, ampak le v procesnopravnem)

Pakt pa je tudi pojem **brezobličnega dogovora**, katerega iztožljivost zagotavlja naravna pravičnost (podobnost z naravno obveznostjo).

(primeri: 686, 687)

Ta brezoblični dogovor **ne nudi osnove za akcijo, vedno pa je lahko temelj za ekscipijo (exceptio)** → lahko ugovarjam nasprotnemu ravnanju, ne morem pa zahtevati izpolnitve pakta. Tipičen primer takega pakta je bil **pactum de non petendo** (upnik je dal brezoblično obljubil dolžniku, da dolga ne bo izterjal, bodisi nikoli bodisi določen čas. Če ga je vseeno tožil je imel toženec **exceptio pacti de non petendo**.

Konsenzualni kontrakti so zadnja stopnja pogodbenega prava in so zato brezoblični, vsi ostali brezoblični dogovori pa so neiztožljivi. Veljalo je: **Pacta sunt servanda. – Pakte je treba spoštovati.**

Rimsko pravo je začelo postopoma določenim dogovorom zagotavljati iztožljivost. To so bile 3 skupine: **dodatni dogovori (pacta adiecta), praetorski pakti (pacta praetoria) in cesarski pakti (pacta legitima).**

9.1 Dodatni dogovori (pacta adiecta) – po civilnem pravu

Dogovor – posebna pogodba, ki je sklenjena v zvezi z nekim kontraktom bonae fidei. Razen o bistvenih sestavinah se lahko stranki sporazumeta tudi o različnih akcidentalnih podrobnostih. Dogovor, ki je bil sklenjen skupaj (istočasno) s kontraktom bonae fidei, se upošteva kot del tega kontrakta in je zato iztožljiv s kontraktno tožbo – sodnik jih je moral upoštevati po načelih dobre vere in poštenja, čeprav niso bile v tožbenem obrazcu izrecno omenjene. 2 pogoja: vsebinska in časovna povezanost s kontraktom bonae fidei. Pozneje sklenjeni pakti so načeloma nudili osnovo samo za ekscipijo. Iztožljivi pa so bili le, kolikor so zmanjševali dolžnikovo obveznost, ne pa, kolikor so jo povečevali. (izjemoma so lahko pakt pripoznali celo v zvezi s stipulacijo)

Primeri paktov (ti pakti so imeli **obligacijsko-pravne učinke**): pridržek rešilnega kupa, pridržek povratne prodaje, zagotoviti predkupno pravico, kup na pokušino, razdorni dogovor, dogovor boljšega kupca (več tem na str. 299/300)

Ara – poznajo jo vsa antična prava, pomeni neko dajatev manjše vrednosti, ki jo ob sklenitvi pogodbe izroči en pogodbenik drugemu. Rimsko pravo je za ustanovitev obligacijskega razmerja ni potrebovalo, ker je bila kupna pogodba veljavna že s soglasjem in jo je uporabljalo za zunanji dokaz. V Rimu je delovala je kot zunanji dokaz sklenjenega dogovora. Govorimo o **konfirmativni ara**. Zato je bila pri njih ara veljala kot **skesnina – izgubi jo stranka ki odstopi od sklenjene pogodbe. Če je to kupec, pusti aro prodajalcu, če pa je to prodajalec, mora kupcu vrniti dvojno aro.** Če pa je bila pogodba izpolnjena so aro vračunali v dajatev, ali pa so jo vrnil.

9.2 Praetorski pakti (pacta praetoria)

Praetorsko pravo da nekaterim paktom samostojno iztožljivost. Ne gre več za povezavo z nekim drugim kontraktom.

9.2.1 Konstitut (pactum de pecunia constituta)

Konstitut imenujemo brezoblični pakt, s katerim se konstituent zaveže, da bo plačal določen dolg, bodisi, da je to njegov lastni, bodisi tuj dolg – ustanovitev poroštva. Bistveni del konstituta je določitev termina (izpolnitveni rok kasneje ni več potreben), do katerega se konstituent zaveže izpolniti neko obstoječo denarno obveznost!! (Določitev dneva izpolnitve je bistvena (kasneje ne več); če rok ni določen, mora izpolniti takoj, po Justinjanovem pravu pa v 10 dneh). Važno je da je **dolg zares obstajal**, zadošča že naturalna obligacija, s konstitutom se zagotovi njena iztožljivost. Lahko se zaveže samo **do višine prvotnega dolga**, če se za več velja samo do višine prvotnega, lahko se zaveže **za drugo stvar**, če je bil prvotni dolg pogojen je pogoj veljal tudi za konsitut. Konstitut velja, četudi prvotni dolg postane neiztožljiv.

Konstitut ustvarja obveznosti, zato so govorili nekateri o novaciji, vendar pa ne gre za pravo novacijo, ker prva obveznost ostane, spremeni se le rok.

Primer:

A: »Kdaj mi boš vrnil 100?«

B: »V petek.«

Konstitut kot poroštvo: konstituent *odgovarja akcesorno poleg dolžnika, upnik lahko toži dokler obveznost ni izpolnjena. Konstituentova obveznost je strožja zaradi kazni za pravdanje. Konstituent ima pravno dobroto delitve (beneficium divisionis) in vrstnega reda (beneficium excussionis). Poroštvo se ustanovi s samim **paktom**. Konstituent ne postane prost, če je postal prvotni dolg **samo neiztožljiv**.*

A: »Tvoj brat mi je že dolgo dolžan 100.«

B: »Ne skrbi, bom jaz poravnal v sredo.«

actio constitutoria (actio de pecunia constituta) – tožba upnika **zoper konstituenta** (to je bila actio in factum) – z njo je zahteval izpolnitev njegove obljube.

Če nekdo neutemeljeno uveljavlja ali izpodbija tožbeni zahtev, mora plačati kazen (**polovico spornega zneska – kazen za objestno pravdanje**). Določa se pred začetkom pravde in sicer z medsebojnimi stipulacijami za primer, da bi katera stranka ovirala postopek.

Od volje strank, je bilo odvisno, ali prvotna obligacija preneha. Vedno pa bo imel konstituent excepcijo, če bi bilo uveljavljanje stare obligacije v nasprotju s konstitutom.

Justinjanovo pravo odpravi omejitev na denar, tako da ga lahko uporabimo pri vsaki obveznosti.

9.2.2 Receptum (prevzem, sprejem,); de receptis

Gre za brezobličen sprejem jamstva za določen učinek (uspeh). Skupno vsem tem paktom je to, da postane dolžnik zavezan s tem, da je nekaj prevzel!

9.2.2.1 Receptum argentarii *ARGENTARII -bankir

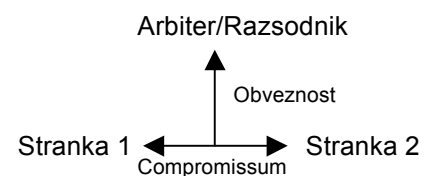
Stranka A (navadno ima deponiran denar pri bankirju) **naroči bankirju, ki se abstraktno in brez roka (ki je bistvena sestavina konstituta) zaveže destinatorju, da mu bo nekaj izpolnil, nastane obveznost. S tem ko je bankir obljubil destinatorju, da mu bo plačal za A-ja, mu je postal zavezan zaradi prevzema (recepta).**

Destinator je mogel od bankirja terjati z **actio recepticia** (ki je actio in factum). Receptum argentarii sprva ni bil omejen na denar in je konkuriral konstitutu. Ko pa je Justinjan odpravil omejitev na denar pri konstitutu, ni imel več take veljave. Pri receptu tudi ni nobene kazni zaradi obojestranskega pravdanja. Kolikor se je bankir zavezal za dolg svojega komitenta nasproti upniku, je prevzel poroštvo.

9.2.2.2 Receptum arbitrii *ARBITER-razsodnik

arbitrium – razsodba – dejanje, ki ni akt uradnega pravosodja.

Dve stranki sta se dogovorili, da bosta **v primeru spora za razsodbo prosili nekoga tretjega, namesto, da gresta pred sodnika**. Razsodnik prevzame obveznost, da bo to storil. Razsodnik ima ponavadi več strokovnega znanja. **Praetorski pakt (receptum arbitrii) pomeni prevzem obveznosti razsodnika, da bo v primeru spora razsodil ta spor**. Praetor je najprej **pozval** razsodnika naj to stori, potem pa ga je s **prisilnimi sredstvi (multis et pignorbis – denarna kazen in rubež premoženja) prisil, da razsodi**.

Dogovor o razsodništvu ne izključuje možnosti strank, da se obrneta na praetorja. → razsodba ni iztožljiva (danes je).

9.2.2.3 Receptum nautarum, cauponum et stabulariorum (receptum brodarja, gostilničarja in hlevarja)

Navadno se z gostilničarjem, ...sklene locatio conductio, s sklenitvijo je bil zraven ponavadi dodan še pactum adiecta da bo varoval tudi prtljago. Vprašanje kaj je s prtljago, dokler pogodba še ni sklenjena.

Oglejmo si možnosti, ki so mogoče pred podpisom:

- škodo povzroči **gostilničar** – odgovarja za **delikt**
- škodo povzroči **uslužbenec** gostilničarja – gostilničar odgovarja **objektivno**
- škodo povzroči **nekdo 3.** – po pretorskem paktu (receptum nautarum, cauponum et stabulariorum) začne **odgovarjati gostilničar**, ko mu je prtljaga **dejansko prepuščena**

Odgovornost, ki nastane (neodvisno od dogovora, ki sta ga sprejela) **z dejanskim prevzemom (od prepustitve naprej), obsega odgovornost za varovanje (custodia) in za naključje na temelju varovanja (če nekdo ukrade).**

Niso (brodar, gostilničar in hlevar) pa odgovorni, če je to naključje višja sila (**vis maior**).

9.2.3 Prisega (iusiurandum)

Je procesni institut. Stranki sta z njo lahko rešili neki medsebojni spor tudi tako, da sta se dogovorili, da bo na predlog ene stranke druga prisegla, da sporna zahteva ali pravica obstaja ali pa ne obstaja.

Uporabljala se je v tožbah z določenim zahtevkom, ki se glasi na nek certum (določen znesek, določena količina porabljivih stvari).

- Upnik predlaga domnevemu dolžniku, naj priseže da ni dolžan, če to stori ga on ne bo več tožil. Dolžnik dobi **excepcijo iusiurandi**. Ni mu več treba dokazovati, da je zahteva neopravičena. (dokazati je moral le, da je bila na podlagi PAKTA prisega **opravljena**).
- Lahko pa je dolžnik predlagal, naj upnik priseže, da ga ima zares terjati ali da je sporna stvar zares njegova. Če je pozvani toženec prisegel, je bil nasprotnik dolžan izpolniti, **kakor da bi bil obsojen (če je nekdo prisegel, ni bil več mogoč nasprotni dokaz)**. Tožniku je pretor dovoljeval **actio de iusiurando**. Tožniku ni bilo treba več dokazovati, da je bil prvotni zahtev utemeljen, ampak samo to, da je bila **ponudena prisega opravljena**.

9.3 Cesarski pakti (pacta legitima)

*Nekaterim paktom je v postklasični dobi **cesarsko pravo** zagotovilo **iztožljivost!**

9.3.1 Rzsodniška pogodba-compromissium

***arbiter-rzsodnik**

Z rzsodniško pogodbo sta se stranki dogovorili, da neki njun spor rzsodi sporazumno izbrani rzsodnik (**arbiter**), namesto da bi ga rešil sodnik v rednem postopku. Vendar spor tako ni bil pravnomočno rzsoden. Nezadovoljna stranka je vseeno lahko sprožila tožbo. Da se to ne bi zgodilo **sta si stranki vzajemno obljubili s stipulacijo pogodbeno kazen, če ne bi spoštovali rzsodnikove rzsodbe. Sklenili sta **compromissum (rzsodniško pogodbo)****. (v klasičnem pravu sta to storili z medsebojnimi stipulacijami) Po cesarskem pravu postane ta dogovor tudi samostojno iztožljiv (iztožiti je bilo mogoče le **plačilo obljubljenega globe**). Justinjan pa je pripoznal rzsodniško pogodbo za obvezno, če je bila sklenjena pod prisego; ali s podpisom pripoznana; ali v 10 dneh zoper njo ni bilo ugovora.

9.3.2 Obljuba dote-pollicitatio dotis

***pollicitatio-obljuba**

Ustanovitev dote z brezoblično obljubo. Po cesarskem pravu postane iztožljiva. (prej so dote obljubljali z dictio dotis ali promissio dotis (stipulacija/ stipulatio))

9.3.3 Obljuba darila (darilna pogodba)-pollicitatio donationis

***donatio imperfecta**

V splošnem pomenu pomeni darilo vsako prostovoljno neodplačno premoženjsko naklonitev (podelitev prostosti). V ožjem smislu pa je darilo **neodplačna in prostovoljna odsvojitve kakega premoženjskega predmeta, tako da darovalec postane revnejši, obdarjenec pa bogatejši (v lastnino, ustanovi/odreče služnosti, odstopi terjatev). Odklonitev dediščine ni darilo.**

Donatio je pogodba, zato velja le če darilo obdarjenec sprejme + da je podaritev veljavna morata stranki soglašati glede **darilnega namena-animus donandi** (če ne, lahko darovalec zahteva darilo nazaj z **condictio sine causa**). Darilna pogodba se lahko takoj izpolni (**donatio perfecta**). Obljuba darila – ko mu darovalec samo obljubi – obdarjenec pa obljubo sprejme (**donatio imperfecta**) je iztožljiva, če je bila sklenjena s stipulacijo. **Po Justinjanu je iztožljiva že brezoblična obljuba darila (cesarski pakti)**. Darilna pogodba se ni štela za poseben kontrakt ampak le za **pravni temelj (causa)** za odsvojitve stvari, za odstop terjatve, odpust dolga.

Pri darilu ima darovalec pravno dobroto življenjskega minimuma (beneficium competentiae), če pride do tožbe. Darovalec odgovarja samo za **dolozno** ravnanje (ali se dogovorita drugače).

Zaradi tega rimsko pravo darila skuša omejiti in izvzema darila med bližnjimi sorodniki (darila med zakoncema so nična). Cesarsko pravo dopušča, da je z brezobličnim dogovorom (cesarski pakt) zagotovljeno iztožljivo darilo le do 300 zlatnikov (kasneje 500), nad tem zneskom pa le s sodno insinucijo (potrditev pred sodiščem). **Preklic daril:** zaradi velike obdarjenčeve nehvaležnosti sme darovalec darilo preklicati (s **causa finita (condictio causa finita)** zahteva darilo nazaj, če pa darila več ni zahteva obogatitev). Svoje darilo je smel preklicati tudi patron (ki je svojemu osvobojenju podaril svoje imetje ali del imetja), ki še ni imel otrok, pa se mu pozneje rodi otrok. Darilo lahko izpodbijajo tudi prikrajšani upniki (z interdiktom fraudatorium; kasneje z actio Pauliana) ali nujni dediči, če je bil zaradi tega prikrajšan njihov nujni delež .

10 Kvazikontrakti (podobni kontraktom)

*Ti obligacijski odnošaji so **podobni** pogodbenim.

Kvazikontrakti so obligacije, ki nastanejo brez soglasja, pa vendar navzven delujejo kot kontrakti. Podobnosti kontraktov in kvazikontraktov: Mandat – negotiorum gestio in varuštvo; Družba – naključna skupnost; posojila – kondicije; mandatnim in posojilnim – obveznosti dediča nasproti legatarju;

10.1 Poslovodstvo brez naročila (negotiorum gestio)=> *podobnost z MANDATOM

*Negotiorum-poslovodstvo (poslovodja)

Poslovodstvo brez naročila imenujemo tisto oskrbovanje poslov za drugega, ki ni osnovano na nobenem posebnem pravnem razmerju (mandatu ali varuštvu).

Negotiorum gestor – poslovodja brez naročila dominus negotii – gospodar posla

Poslovodja opravlja tuje posle **prostovoljno**, ne da bi bil k temu zavezan ali izrecno upravičen. Predmet je lahko upravljanje celotnega premoženja ali pa posamezni pravni posel. Gre za to, da opravim **tuj pravni** ali **dejanski** posel.

Zavedati se mora, da gre za **tujo stvar** – da **opravlja tuje posle** (ni pa treba, da jih je hotel opravljati v tujem interesu). Dobroverni posestnik in nedobroverni posestnik sta poslovodji brez naročila. Zloverni posestnik vedno poslovodja brez naročila, se pravi mu je odgovoren za vsako krivdo, sme pa zahtevati povrnitev potrebnih potroškov (impensae necessariae). Ni poslovodstva, kadar poslovodja opravlja svoj posel za katerega misli da je tuj. Zmota o tem kdo je gospodar posla, nima nobenega vpliva na veljavnost poslovodstva, saj je obligacijsko razmerje vedno med pravim gospodarjem in poslovodjo.

Tožbi (BONAE FIDEI): (razvoj tožb na str. 309)

actio negotiorum gestorum contraria – poslovodja brez naročila (Poslovodja zahteva povračilo svojih potroškov).

Ta tožba ni mogoča, kadar poslovodja meni, da opravlja svoj posel, medtem ko je v resnici **tuj!** (Sme pa stvar pridržati kot **pošteni posestnik**, dokler ne dobi **povrjenih potroškov**)

actio negotiorum gestorum directa – gospodar posla (gospodar z njo toži poslovodjo brez naročila)

Poslovodja je dolžan upoštevati interes gospodarja posla. Dolžan je ravnati **kot dober gospodar**.

Poslovodja odgovarja vedno **za vsako krivdo** (kot skrben družinski oče) z 2 izjemama:

- kadar je razlog za poslovodstvo, da se odvrne neka neposredna grozeča škoda, odgovarja le za naklep in veliko malomarnost (npr. prepreči prodajo gospodarjevega premoženja na dražbi)
- poslovodja odgovarja tudi **za naključje, če se loti posla, ki ga gospodar posla ne opravlja redno** (nakup vina ali sužnjev). (dobiček in škodo iz poslov mora med seboj pobotati)

(primeri: 716–728)

Kadar je bil poslovodja brez naročila še nedorasel, ga je bilo mogoče tožiti samo za toliko kolikor je obogaten. Poslovodja brez naročila je blizu mandatarju, od njega se razlikuje po tem, da nima mandata. Kakor mandatar naj tudi poslovodja nima od posla nobene koristi (kar pridobi mora prepustiti gospodarju) O svojem poslovanju mora gospodarju podati **obračun. Kadar gospodar posla posel potrdi, se poslovodstvo brez naročila presoja kot mandat** (vendar še vedno niso uporabne mandatne tožbe, ampak tožbe iz poslovodstva brez naročila). Posli, ki pa so opravljeni po potrditvi, pa se presojajo kot mandat.

Poslovodja je smel terjati **povračilo potroškov (in prevzem obveznosti) le, če je opravljeni posel ustrezal resnični ali vsaj domnevi gospodarjevi volji, se pravi, da je opravil koristen posel**. Posel pa je koristen, kadar je **koristno začet** (če ni bil v skladu z gospodarjevimi nameni, za stvar ni bil koristno začet – če je na primer hotel hišo, ki jo je poslovodja popravil, opustiti). (Primer 722, 726). Seveda pa poslovodja ni jamčil gospodarju za končni uspeh (suženj, ki ga je zdravil je umrl). Dovolj je bilo, da se je poslovodja tujega posla lotil tako, da bi moglo po splošni presoji koristiti gospodarju in da je poslovodja ves čas svojega poslovodstva ravnal z vso skrbnostjo.

Ni pa smel zahtevati povrnitve potroškov, če mu je posel **prepovedal** gospodar posla ali pa je ravnal brez naročila, s kakim nagibom, ki kaže na to da gospodarja ni hotel zavezati - **z darilnim namenom** ali pa **ni računal na povračilo** (mati skrbi za otroka). Zahtevati tudi ne more kadar je opravljal posel **kot dolжник gospodarja posla**. Edina izjema je bil pokop nekoga v okviru njegovega socialnega položaja, kljub prepovedi dediča. V tem primeru je smel tisti, ki je pokopal nekoga, zahtevati povrnitev potroškov.

(Po) Justinjan je določil da mora imeti poslovodja brez naročila izrečen namen, da opravlja posle za drugega.

Rimljani so kot poslovodstvo brez naročila obravnavali tudi pravno razmerje med skrbnikom in skrbljenecem (skrbništvo in protutelo (varuštvo: nekdo opravlja varuško dolžnost v zmoti in sklepa različne posle))

Občepravna doktrina razlikuje med **pristnim** (v korist gospodarja) in **nepristnim** (v lastno korist – na svoj račun) poslovodstvom. Pri nepristnem ločimo takega, ki opravlja tuj pravni posel za katerega ve *da je tuj*, pa ga vseeno hoče opraviti zaradi svojega dobička (nedobroverni posestnik proda stvar), in takega ki opravlja tuj pravni posel v *dobri veri* da je njegov lasten (dobroverni posestnik proda stvar)-vsaka izmed strank (lastnik in dobroverni posestnik) je upravičena, da terjata od druge obogatitev. Od obeh lahko iztožimo izkupiček, nepristni pa dobi šele po Justinjanu pravico iztoži potroške (toda največ toliko, kolikor je gospodar obogaten).

10.2 Varuštvo za nedorasle (tutela impuberum) *BONA FIDEI

***tutela**-varuštvo

***tutor**-varuh

Razlika z varuštvom za ženske je, da pri le–tem ne nastane obliqacija, pri varuštvu za nedoraslega pa nastane.

Varuštvo za nedorasle pozna že zakonik XII. Plošč.

K varuštvu je poklican tisti, ki je **omenjen v oporoki (tutor testamentarius)**, če pa tega ni, je to bližnji sorodnik (najbližji otrokov agnat ali gentil) – **zakoniti varuh (tutor legitimus)** (on mora dat tudi varščino-glede varnosti varovančevega imetja). Če pa tudi tega ni pa ga je postavil pristojni organ (pretor) – **postavljeni varuh (tutor dativus)**. Varuh ima enake pravice in dolžnosti kot oče, le da varovanca ne sme prodati ali ubiti.

O varovančevem imetju mora sestaviti inventar (razen če oporočnik to prepove), ukreniti mora vse, kar je treba, da varuje varovančevo premoženje, dolgove naj poplača, terjatve naj izterja, gotovino naj porabi za nakup zemljišč, kadar sam porabi varovančev denar, ga mora obrestovati; iz varovančevega imetja ne sme dajati daril (razen potrebnih). Sčasoma pa se je tudi uveljavilo, da je moral vsako večjo zadevo (prodajo res mancepi) odobriti pristojni urad. Varuh je tako lahko sam prodajal le še stvari, ki se naгло pokvarijo in odvečno živino. Varuh lahko posluje kot varovančev direktni zastopnik samo glede pridobivanja posesti in lastnine, ne more pa zanj pridobivati terjatev. Varovanec terjatve pridobiva, če si da kako dajatev sam s stipulacijo obljubiti ali pa to stori njegov suženj. Vendar pa se more varovanec iztožljivo zavezati samo z varuhovim sodelovanjem. Dolžnik postane prost, če plača svoj dolg varuhu, ta pa mu ne sme ničesar odpustiti ali podariti. Če je dolžnik plačal dolg brez varuhovega sodelovanja, postane varovanec lastnik prejetega denarja, dolžnik pa ni postal prost svoje obveznosti (vendar ima exceptio doli).

Varuško razmerje nastane dejansko, s tem **ko ga varuh začne izvrševati** (tutor gerens). Preneha pa, ko je varovanec **polnoleten, star 12/14 let** in lahko šele takrat toži varuha. Varovanec ima na varuhovem celotnem premoženju vesoljno zastavno pravico.

Ko je bilo varuštvo končano je varuh moral podati obračun varuštva in varovancu izročiti njegovo imetje, mu prepustiti obveznosti. Obenem pa mu je moral povrniti morebitno škodo, ki jo je povzročil s svojim premalo skrbnim ravnanjem in zlasti opustitvami. Varuh odgovarja za **naklepno povzročeno škodo** in če v varovančevih zadevah ni ravnal tako skrbno kot v lastnih.

Varuh ne sme ravnati manj **skrbno kot v lastnih zadevah** → varovanca ne sme diskriminirati (svoje polje bi posejal pravočasno, varovančevega pa 3 tedne prepozno).

Če je obtožen, ga zadane infamia. Pri postavljenem varuhu (**tutor dativus**) subsidiarno odgovarja organ, municipalni magistrat, ki je postavil varuha. Če varovanec tudi od varuhovih porokov ni mogel izterjati povračila škode, je smel zahtevati povračilo od municipalnih magistratov s **subsidiarno tožbo (actio subsidiaria)**.

Subsidiarno odgovarja po Justinjanu tudi več varuhov (po medsebojnem sporazumu, je samo eden opravljal varuške posle).

Varuh pa lahko zahteva, **prevzem obveznosti**, ki jih je v njegovem interesu sprejel, **povrnitev potroškov** (od varovančevega premoženja si lahko obdrži (pridrži), koliko je imel od njega terjati)

Tožbi: (aktivno in pasivno podedljivi; časovno neomejeni)

actio tutelae directa – varovanec

*Če je bil varuh obsojen, ga je zadela infamija.

Actio tutelae contraria – varuh

***accusatio**-obtožba; ***suspecti**-sumljiv; ***tutoris**-varuh

Imamo tudi, neke vrste **popularni tožbi**– lahko naperi vsak (navadno uporabijo sorodniki), ki pa sta v resnici deliktne tožbi, če bi škodoval varovancu ali njegovemu premoženju, oz. bi ga hotel ogoljufati:

accusatio suspecti tutoris – obtožba sumljivega (vsakega) varuha – **zahteva, da se varuh odstrani** (zadošča velika malomarnost)

actio rationibus distrahendis – tožba **zaradi poneverbe varovančevega premoženja** (predložitve računov) – varuh se obsodi na 2x vrednost (**duplum**), če bi deloval na varovančevo škodo, goljufal...

Protutela – dozdevni varuh, imajo nekoga za varuha, ki pa to ni (niso našli druge oporoke) Njegovo poslovanje se obravnava po poslovdstvu brez naročila (**a° protutela (directa in utilis)**, ki je analogna tožbi iz poslovdstva brez naročila (**actio negotiorum gestorum (directa, contraria) utilis**).

***Protutor**-dozdevni varuh

10.3 Naključna premoženjska skupnost (communio incidens)

Nastane brez volje solastnikov – brez družbene pogodbe. Nastane, ko je več osebam podarjena, voljena ista stvar, če isto stvar skupno podedujejo ali pa če se zabriše skupna, 5 čevljev široka meja med sosednjima zemljiščema.

Nastane solastnina, ki ima 2 stvarnopravni posledici:

- **možnost ukrepati proti solastnikom**
- **možnost zahtevati razdelitev stvari** (fizično, pravno)/**razdelitev solastnine z delitveno tožbo**.

Obligacijsko pravni vidiki (obsegajo osebne storitve) pa pomenijo vprašanje delitve bremen in skrbnosti. Vsak solastnik je moral z drugimi **deliti donose** kot tudi **potroške (communicatio lucri et damni)**. Posamezen solastnik mora delovati **enako skrbno kot v lastnih zadevah (diligentia quam in suis)**. Solastnik mora sodelovati pri vzdrževanju skupne stvari. (primer 632)

S sodbo je sodnik lahko prisodil prej skupno stvar **v last enemu**, drugim pa je ta moral plačati določen denarni znesek, ali pa je stvar **razdelil na dele (in jih prepustil v last dosedanjim solastnikom)**. Najboljše je bilo stvar **prodati** in med bivše solastnike razdeliti dobiček. Obenem je **poračunal njihove medsebojne zahtevke**. Vsaka delitvena tožba je **actio duplex** (vsaka stranka je lahko obsojena), ker lahko deluje v obe smeri. Sodnik, je presojal po načelih dobre vere in poštenja. S sprožitvijo delitvene tožbe se je naključna premoženjska skupnost končala. Z **actio utilis** pa so solastniki mogli zahtevati povračilo škode in potroškov, ne da bi zahtevali delitev, torej tako, da je skupnost obstajala še naprej (**durante communione**).

10.4 Obogatitvene tožbe (condictio) *neupravičena obogatitev

*vse obogatitvene tožbe so **STRICTI IURIS**

Gre za neupravičeno obogatitev. Ena stranka je na račun druge brez razloga obogatena in postane tako zavezana nasproti tistemu, na čigar račun je obogatela. Pridobitelj je torej pridobil nekaj za kar ni bil upravičen. Predmet obogatitvene tožbe je obogatitev (plus prirasti-otrok sužnje, plodovi, naplavine, otok), ne pa znesek, ki je bil izroččen (ne more se terjati obresti od svojega plačanega denarnega zneska). Rimsko pravo je dovoljevalo oškodovancu, da **z obogatitveno tožbo zahteva nazaj to, za kar je prejemnik na njegov račun obogaten**. Kondikcija je obligacijsko pravna in ne stvarno pravna. Če prejemnik brez svoje krivde ni več obogaten, ne more oškodovanec od njega ničesar več terjati. Če pa po svoji krivdi ni več obogaten, ali je dajatev naprej prodal, sme od njega terjati, da mu plača njeno vrednost. Condictie katere so se uporabljale: **condictio certae pecuniae/rei, condictio incerti**.

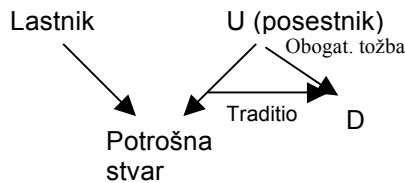
Vse so **stricti iuris**. Če prejemnik ni bil v dobri veri, ni postal lastnik, ampak tat. V tem primeru pride v upoštevanje **condictio furtiva**.

Posamezne kondikcije (obogatitvene tožbe):

- **condictio indebiti – dejanska zmota na obeh straneh o obstoju dolga**; dolg ne obstaja, niti kot naraven. Brez razloga v (opravičljivi) dejanski zmoti izpolnimo nekaj, kar ni, zato lahko zahtevamo to nazaj. Gre za

tožbo stricti iuris (primeri: 729–731). (prejemnik v slabi veri – furtum=>condictio furtiva; plačnik ve – darilo); To kondicijo uporabi tudi tisti, ki plača tuj dolg ali svoj dolg napačni osebi, tisti, ki je plačal pred izpolnitvijo pogoja, in tisti, ki je v zmotnem mnenju, da je dedič, poplačal zapustnikov dolg

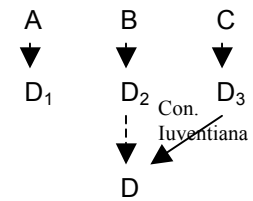
- **condictio causa data, causa non secuta** – kadar je nekdo v pričakovanju nekega bodočega dejstva (dajatve ali storitve), ki pa v resnici ni nastopilo (alternativna uporaba pri inominatnih kontraktih) nekaj dal ali storil, ima možnost, da to dobi nazaj. (povračilo dote, če zakon ni bil sklenjen)
- **condictio ob turpem causam**: prejemnik je prejel nekaj, za **nenravni namen. Nekomu dam denar, da ne stori kakega protipravnega ali nemoralnega dejanja** (tisti, ki je mogel depozitarju plačati, da mu je stvar vrnil, ali nekdo, ki je plačal, da je preprečil zločin. Ni pa mogel terjati dajatve, ki jo je dal z namenom, da bi dosegel kaj protipravnega)
- **condictio ob iniustam causam** – za dajatve ki so prepovedane po pravnih normah. (Primer za cond. ob iniustam causam so neupravičeno visoke obresti.)

- **condictio de bene dependis: Zahteva se povrnitev tistega kar je porabil.** – Če U posodi D potrošno stvar, ki ni njegova, D pa to porabi, postane lastnik. Lastnik sedaj terja U, U pa lahko terja D z obogatitveno tožbo. Posojilo ne nastane, ker tradent ni bil lastnik izročene denarja. *v tem primeru lahko uveljavljamo tudi **condictio sine causa** (k njej spadajo predvsem dajatve mmmmmmmmmmmmmmmmm)

mm izvršene na temelju neveljavnega pravnega posla).

- **condictio luventiana** – zaradi prejemnikove zmote o tem kdo je upnik. A, B in C imajo vsak svoje terjatve do dolžnikov. D–ju posodi denar C–jev dolžnik, ne pa B–jev, kot je on mislil. Zaradi zmote posojilo ne nastane. Zato je lahko D₃ terjal nazaj z obogatitveno tožbo **condictio luventiana**. *v tem primeru lahko uveljavljamo tudi **condictio sine causa**.

- **condictio causa finita** – povračilo tistih pridobitev, ki so bile izvršene na temelju takrat veljavnega pravnega posla, ki je kasneje postal neveljaven. Primeri: 1.) tisti ki je dal aro, jo sme zahtevati nazaj, ko je pogodba izpolnjena. 2.) dolžnik zahteva nazaj svojo zadolžnico od upnika, kateremu je dolg plačal. 3.) preklic darila, kadar je zaradi nevhvaležnosti obdarjenca darovalec zahteval stvar nazaj. *tu se lahko uveljavlja tudi **condictio sine causa**.
- **condictio sine causa** – kadar ni bilo izrecnega pravnega razloga (ni druge kondicije), pa je bilo treba vrniti obogatitev. Semkaj spadajo predvsem dajatve izvršene na temelju neveljavnega pravnega posla. Lastnik more z njo iztožiti od **dobrovernega** posestnika **izkupiček** za svojo stvar, ki jo je le ta **prodal**. Plačnik terja **posojeni denar**, za katerega prejemnik meni, da mu je **podarjen**.
- **condictio furtiva** – ni prava kondicija, ker ni bila prenesena lastninska pravica. Z njo zahteva lastnik od tatu svojo stvar nazaj. Njena posebnost je da je njen predmet toženčev delikt in ne toženčeva dajatev, kot pri drugih

Razlika z rei vindikacijo: pri kondiciji prenehanje posesti ne ustavi tožbe (tat), stvar se drugače oceni – pri rei vindikaciji je ocenjena po subjektivnem odnosu, pri condictio furtiva pa gre za najvišjo vrednost, ki jo je stvar imela v zadnjem letu.

(primeri: 732, 734, 735, 736, 738, 739, 740)

10.5 Volilo (podobnost s stipulacijo)

*Legat-volilo

Singularna naklonitev v zvezi z oporoko. Vrste volilil:

Vrste volilil

- **Vindikacijsko volilo** – pravica se neposredno prenese na volilojemnika (ne ustvarja kvazikontraktne razmerje) *spada k stvarnemu pravu
- **Damnacijski legat (volilo)** – dedič, ki je prevzel dediščino, je prevzel tudi obveznost nasproti volilojemniku (legatarju). Določen premoženjski predmet mora prepustiti volilojemniku. Volilojemnik bo z **actio (certi/incerti) ex testamento** uveljavil zahtevek (na dvojni znesek, če je dedič obsojen).
- **Volilo sinendi modo** – dedič mora potrpeti, da si volilojemnik sam vzame voljeno stvar iz dedičevega ali zapuščinskega imetja. Legatar sinendi modo ima **actio incerti ex testamento** (obsodba bo na 1x vrednost volila)

Volilojemnik ima kot upnik zastavno pravico na zapuščinskih stvareh, ki jih je dedič pridobil. **Dedič postane zavezan** (*damnacijski legatar in legatar sinendi modo pridobita terjatev (na izpolnitev volila) zoper dediča.) **s tem, ko pridobi dediščino**. Nastane novo obligacijsko razmerje med dedičem in volilojemnikom – strici iuris. Dedič mora za stvar skrbeti, ne sme je poškodovati. Odgovarja za vsako krivdo, ne pa tudi za naključno uničenje. Justinjan je izravnal učinke vindikacijskega in damnacijskega legata ter je izenačil glede učinkov damnacijski legat in fideikomise. Zato nastane poslej **obligacijsko razmerje** med dedičem in vsakim legatarjem ali fideikomisarjem.

11 Delikti

Krivda + posledica; miselnega delikta ni

Delikt je obligacija, ki nastane s protipravnim dejanjem. Nekdo je neupravičeno posegel v tujo pravno dobrino. Ker je kršil pravni red, postane zavezan tej stranki. Tudi tu imamo upnika in dolžnika. Potrebno je ločiti med delikti in kaznivimi dejanji. Delikti so predmet zasebnega prava, medtem ko so kazniva dejanja predmet kazenskega prava torej javnega prava.

Crimen (kazniva dejanja) – ogrožanje širše skupnosti → denarne kazni, izgon, smrtna kazen (javno nasilje, goljufije pri volitvah...) Pri kaznivih dejanjih v mnogih primerih iniciativa po uradnih postopkih.

Delictum – prepovedano dejanje, ki prizadene posameznika. Prizadetemu dopušča rimsko pravo reakcijo, ki ji sledijo posledice (obligacijsko razmerje) → reakcija je usmerjena proti premoženju; obsodba je na denarni znesek, ki pa gre v žep oškodovanca. Pri deliktu je iniciativa vedno prepuščena oškodovani stranki, zato če ni tožbe ni delikta.

(Justinjan dovoli v določenih primerih na izbiro ali civilna ali kazenska tožba a ne dovoli obeh skupaj)

Tožbe:

- **actiones reipersecutoriae** – namen je **zasledovati stvar samo**; oškodovanec naj dobi nazaj svojo stvar ali vrednost; poznamo npr. **condictio furtiva**
- **actiones poenales (penalne tožbe)** – **kaznovati hočejo krivca s tem, da je obsojen na plačilo večkratne vrednosti (duplum, quadruplum)**; značilna je kumulativna konkurenca – kadar se tožba lahko naperi proti večim storilcem in ko eden plača, ostali ne postanejo prosti.
- **actiones mixtae** – **združena sta oba namena**
- **actiones vindictam spirantes** – imajo namen **zadostiti oškodovančevi maščevalnosti**; primer take tožbe je **actio iniuriarum**.

Razlika med temi tremi kategorijami je **v podedljivosti** – ali je tožba aktivno podedljiva (ali jo lahko naperi tudi oškodovančev dedič) ali pasivno podedljiva (ali se lahko tožba naperi proti dediču pasivno legitimirane stranke). **Rei persecutorne tožbe** – **aktivno** in **pasivno podedljiva**. **Poenales** – **aktivno podedljiva**, ampak **ni pasivno podedljiva**. **Vindictam spirantes ni aktivno** in **ni pasivno podedljiva**.

Storilec bo deliktno odgovoren,

- če je **dovršil kršitev pravne dobrine s pozitivnim dejanjem** (sam poskus ni kazniv-probat ni greh)
- dejanje mora biti **objektivno protipravno**; če dejanje ni objektivno protipravno potem storilec ne bo odgovarjal; npr. silobran.
- **vzročna zveza med dejanjem in škodo** – obstajati mora neposredna vzročna zveza; če ni zveze tudi ni odgovornosti.

- **Storilčeva krivda** – delikti temeljijo na **subjektivni ali krivdni odgovornosti**.

11.1 Civilni delikti

Nastali že po civilnem pravu: **tatvina (furtum)**, **rop (rapina)**, **protipravno poškodovanje tuje stvari (damnum iniuria datum)** in **razžalitev (iniuria)**

11.1.1 Tatvina (furtum)

Tatvina je sestavljena iz treh dejanskih stanov:

- **Furtum rei – tatvina stvari** (primer 765): neupravičena **prilastitev tuje premične stvari zaradi dobička**
- **Furtum usus – neupravičeno uporabljanje stvari** (pri zastavnem upniku, komodatarju)
- **Furtum possessionis – neupravičen odvzem posesti** (upravičenega posestnika – npr. zastavnega upnika) – celo lastnik lahko postane fur
- **Kot furtum se šteje tudi ravnanje osebe, ki sprejme izpolnitev za dolg, čeprav ve, da nima kaj terjati; ugrabljanje otrok in žene pod očetovo oblastjo; ter dolžnika, ki je v upnikovem domačem priporu.**

(Primer 768, 769, 770, 771)

Po klasičnem pravu je lahko predmet tatvine le **premična stvar**. Predmet delikta je lahko le **zasebna stvar**.

Tatvina je protipraven odvzem tuje premične stvari zaradi dobička. Gre za izmaknitev, dotaknitev in prilastitev. Izmaknjena stvar mora biti **zasebna**. Tat ravna zavestno protipravno (**naklepno**) in **zoper oškodovančevo voljo**. Tat je kaznovan **različno glede na to ali je bil pri dejanju zaloten ali ne**. Če je bil storilec **zaloten – furtum manifestum (očitna tatvina)**, (zakonik XII. plošč → če je bil zaloten ponoči oziroma oborožen ga je lahko ubil, drugače pa ga je ujel in nato je odpeljal pred sodišče, kjer so mu ga prisodili) obsojen na **štirikratni znesek**, če pa **ni bil zaloten – furtum nec manifestum (neočitna tatvina)**, pa je obsojen na **dvakratni znesek**. V obeh primerih gre za tožbo **actio furti**, ki **infamira**. **Actio furti** je tipičen primer **penalne tožbe**. (primeri 775-778)

Bistveni element tatvine je **namen si pridobiti premoženjsko korist**. **Ni furtum**, če si kdo neupravičeno prilasti stvar, ki nima večje vrednosti in zato od njene **prisvojitve** ni pričakovati **dobička**.

Tatvina lahko nastane le **zavestno in naklepno** – **furtum sine dolo malo non comitur** – **tatvine ni mogoče storiti brez hudobnega naklepa**. *sine-brez; *dolo malo-hudobnega naklepa

condictio furtiva: aktivno legitimiran je lahko samo lastnik stvari (in morebitni dedič), **pasivno legitimiran je tat ali njegov dedič** (več tatov odgovarja **solidarno**- prosti so ko eden izpolni obveznost v celoti). Je **rei persekutorna tožba**. Lastnik **zahteva svojo stvar nazaj**. Je **časovno neomejena**. Če je tat prodal stvar prodal dobrovernemu kupcu potem ta ne bo mogel biti tožen s condictio furtiva, temveč bo tožen z lastninsko tožbo. **Zoper tretjega se lahko naperi le in samo rei vindikacija**.

Pri rei vindikaciji se upošteva subjektivna ocenitev stvari in ne **najvišja vrednost stvari kdajkoli** kot pri condictio furtiva. Pri rejvindikaciji **mora stvar obstajati**, pri kondikciji pa to **ni nujno da stvar obstaja**. **Tudi, če je tat ukradeno stvar pred litiskontistacijo po naključju izgubil je kondikcija možna, kajti tat je z vrnitvijo vedno v zamudi**. V lastninski pravdi bi bil oproščen.

actio furti (penalna tožba, infamira): aktivno legitimiran je tisti, ki je interesiran na tem, da bi se delikt ne bil zgodil- kateremu je bila stvar odvzeta (oziroma tisti ki lastniku odgovarjajo za vsako krivdo – mandatar, komodatar, najemnik, zastavni upnik), **pasivno legitimiran je tat**. Pri pasivni legitimaciji moramo paziti, da je **actio furti manifesti** samo zoper tatu. **Actio furti nec manifesti** pa tudi zoper tatovega pomočnika in nasnovatelja. **Ni pasivno podedljiva**, je pa **aktivno podedljiva**. **Časovno je neomejena**. **Sstorilci se kaznujejo enako – kumulativna konkurenca** (ko en plača ostali še ostanejo dolžni). Za tatvino si obsojen na 2x ali 4x znesek, odvisno od načina kraje. Obsojenega zadane infamija. Pretor je omogočil, da se ta tožba uporablja tudi zoper tujce s fikcijo da je tujec Rimljan.

(primer: 773, 776)

Sstorilstvo so vsa aktivna dejanja ali opustitve, ki pomagajo izvršiti tatvino.

Tožbi se lahko kumulirata, se ne izključujeta. Najprej bo tri storilce tožil vsakega na dvakratni znesek z actio furti, nato pa še imetnika stvari s condictio furtiva. Če je stvar uničena, lahko oškodovanec toži vse in odgovarjajo solidarno (solidarna obveznost) → ko pride do plačila obveznost preneha. **Rei vindicatio pa se ne more kombinirati s condictio furtiva – ena ali druga**. **Običajno se je naperil condictio furtiva, saj je bila ta ugodnejša, ker ni zastarala, glasila se je na najvišjo vrednost, ki jo je stvar kadarkoli imela ter ker pride v**

upostev, če stvar ne obstaja → Fur semper in mora – tat je vedno v zamudi z vrnitvijo stvari – odgovarjal je tudi za naključno uničenje stvari. *mora-zamuda

Razlika med tatvino in ropom je v nasilnosti dejanja. **Rop(ar) ravna očitno nasilno.**

11.1.2 Rop (rapina)

Roparska tatvina – če ste tatu ujeli na delu in je takrat uporabil silo (ropar si stvar vzame s silo)

actio vi bonorum raptorum (infamira) – tožba zaradi **nasilno oropanega imetja** je **actiones mixtae** (po Justinianu => po klasičnem pravu **penalna tožba**-poleg nje je bila mogoča **condictio furtiva**), ki **infamira**. Obsodba je na **štirikratni znesek**, po enem letu pa na enkratni znesek. Tožbo so mogli naperiti vsi, ki so bili **aktivno legitimirani za actio furti** (lastnik, zastavni upnik, najemnik, komodatarij). Po Justinianovem pravu **poleg tožbe ni mogoča condictio furtiva, ker je tožba mešana (actiones mixtae)**. Pri tem je triplum štel kot **kazen/poena (penalna)**, enkratno obsodbo pa kot reipersekutorno. Vrnitev stvari, ki mu je bila oropana, je mogel lastnik zahtevati **od roparjevih dedičev s condictio furtiva**, ni pa možna proti dedičem z actio vi bonorum raptorum.

Z roparjem so ravnali, kakor da je **fur manifestus**, najsi je bil zaloten pri dejanju ali ne.

11.1.3 Poškodovanje tuje stvari (damnum iniuria datum-hudobno poškodovanje tuje stvari)

Krivec zavestno povzroči drugemu škodo na njegovi stvari.. Gre za protipravno poškodovanje s hudobnim namenom in na tej podlagi temelji tožba (od ropa in tatvine se loči, da ni težnje po dobičku).

Lex Aquilia (287 p.n.š.) obravnava sužnje enako kot res Mancipi. Pred Lex Aquilia so za odškodnine veljali fiksni zneski za določene poškodbe, ki pa so izgubili pomen zaradi inflacije, nesorazmernosti, nepokritja vseh poškodb. Novost zakona je, da je **urejen na bolj abstrakten način**, uvedeno je tudi **prožno določanje odškodnin**, pomembno je pa tudi da je **jurisprudenca razvila teorijo o izključitvi krivde in protipravnosti**, saj s tem postavi temelje za današnje pravo. Zakon je bil sestavljen iz treh poglavij. Drugo ureja odškodninsko odgovornost adstipulatorja in ne spada v to materijo.

Lex Aquilia

- **Prvo poglavje** – primer 801 → **uboj tujega sužnja ali domačo štirinožno živali** → plačaj, kolikor je **bil v zadnjem letu največ vreden** (cena je nihala, zaradi povpraševanja poleti) – **upoštevata se tudi kar bi suženj v lanskem letu pridobil, torej izgubljeni dobiček**
- **Tretje poglavje** – primer 802 → **uničenje ali poškodovanje vseh ostalih stvari; s protipravnim dejanjem je morala nastati škoda** (kastriрани sužnji več vredni kot nekastriрани) → **toliko kolikor bo vreden v prihodnjih 30 dneh** (počakati bo potrebno 30 dni od škodnega dogodka, v tem času se je ugotovilo kakšna je škoda, ki je nastala); v upoštevanje pride interes (dejanska škoda+izgubljeni dobiček)

actio legis Aquiliae – gre za **mešano tožbo/actio mixta** (ima bolj reipersekutorni značaj) – gre za **povrnitev interesa** (tudi vrednosti dediščine ki bi jo suženj mogel pridobiti); **če nekdo taji dejanje, je kaznen na dvojni znesek (duplum)**. Naperil jo je lahko **le lastnik** poškodovane stvari, **kasneje tudi užitek, uzuar, zastavni upnik, dobroverni posestnik**. **Odgovornost**: tožba se naperi tistega, ki je tujo stvar **v hudobnem namenu, protipravno poškodoval**. **Pasivno legitimiran** je poškodovalec. Če jih je več, gre za tožbo zoper **vsakega**, in s tem da eden plača, **ne postanejo drugi prosti (kumulativna konkurenca)**. **Tožba ni podedljiva**. Zoper poškodovalčevega dediča je mogoča le toliko kolikor je obogaten (**condictio furtiva**).

Primer – sem lastnik sužnja, ki je dober slikar, suženj je v pretepu poškodovan in ne more več slikati. Čez mesec dni ga pa nekdo ubije. Plačati bo moral toliko kolikor je bil suženj vreden v zadnjem letu. Njegova vrednost je bila izredno visoka, vendar je v zadnjem mesecu pred smrtjo njegova vrednost strašno padla. → **vseeno je potrebno plačati največjo vrednost.**

Temelj je iniuria (razžalitev) – v tem kontekstu je bodisi protipravnost dejanja bodisi krivda. (Primer 803) Storilec sam je moral biti **kriv** svojega ravnanja, bodisi da je škodo povzročil **naklepno, zavestno in nalašč**, bodisi z **malomarnostjo**, pri čemer zadošča **še tako majhna krivda(malomarnost)** Pri akvilijemskem zakonu prihaja v poštev tudi najmanjša malomarnost!! Primer 804?5, 808, 813 K krivdi so Rimljani prištevali tudi **slabotnost (infirmitas) in nespretnost (imperitia)** oziroma nestrokovnost – neobvladavanje konja, slabo naloženo kamenje!! Toženec je navadno OBSOJEN na **povrnitev škode**. Neposredno vzročno zvezo pojmujejo izredno ozko – primer 807, 809. **Čim ni bilo neposredne telesne zveze pride v upoštevanje edino actio in factum ali actio utilis**. Na primer v primeru ko je tujega sužnja zaprel, da je ta umrl od lakote, dal sužnju strup namesto zdravila, blaznemu dal v roke meč. Primer 810. Če je zdravnik slabo operiral, ali pa uspešno operiral in zanemaril njegovo zdravljenje ima gospodar na izbiro ali **actio locati ali akvilisko tožbo**. Če je mojster poškodoval očetovega sina, ki se je pri mojstru učil kot vajenec, je lahko oče tožil mojstra za zdravniške stroške in zmanjšanje otrokove pridobitne sposobnosti. S tem so opustili stališče, da nihče ni lastnik svojih udov.

11.1.4 Iniuria – žalitev *V najbolj splošnem pomenu je INIURIA vse, kar se zgodi protipravno.

To je poseg v tujo telesno ali osebnostno celovitost.

(Primer 795) Ločimo:

- **realne ali dejanske injurije**
- **verbalne ali besedne injurije**

Stopnje (po zakoniku XII. plošč):

- **pohabljenje** → če se ne dogovorita, lahko žrtev **povzroči enako škodo (talionsko načelo)** – uporaba te sankcije je subsidiarna; kadar se oškodovanec in poškodovalec ne sporazumeta drugače, zlasti glede denarnega zneska, ki naj ga krivec plača kot spravnino. V klasični dobi se talionsko načelo ni več izvajalo, ampak je bil krivec obsojen na večji znesek.
- **zlom kosti** → kadar z udarcem (z roko ali z gorjačo) drugemu **zlomi ali izpahni kost!** Kazen je 300 asov, če pa to storiš tujemu sužnju je kazen 150 asov.
- **Lažja in verbalna injurija (vsaka druga žalitev)** → kazen je 25 asov (zakonik dvanajstih plošč, naj bi še določal smrtno kazn za očitno preklinjanje).

Vrednost asa se je stalno manjšala in Lucius Veracius si je privoščil šalo in klofotal ljudi ter jim sprost izplačeval 25 asov. Kasneje je pretor določil, da mora sodnik oceniti po konkretnih razmerah, koliko je potrebno plačati za posamezno injurijo s tožbo **actio iniuriarum aestimatoria, ki infamira**. Ta tožba ima namen zadostiti oškodovančevi maščevalnosti (actiones vindictam spirantes). Velikost se določa glede na težo primera. Če je več storilcev gre tožba zoper vsakega izmed njih (kumulativno). Časovno je omejljiva na eno leto. Zaradi sinovega ali sužnjevega ravnanja lahko gre noxalno zoper očeta ali gospodarja. Enako pa lahko oče naperi tožbo zaradi razžalitve otrok pod njegovo oblastjo, žene pod oblastjo....tožba se lahko ukine s paktom. Če tožnik ne uspe je očitno, da je hotel nagajati in lahko potem nasprotna stranka toži za desetino zneska, kot ga je prej on zahteval. Primer 799. **Tožba je aktivno in pasivno nepodedljiva.**

11.2 Praetorski delikti

***Vsi vsebujejo RESTITUTORNE klavzule + RESTITUTIO in INTEGRUM**

Dolus (prevara), metus (izsiljevanje), alienatio in fraudem (oškodovanje upnikov). Prizna in sankcionira jih pretorsko pravo.

11.2.1 Zvijračna prevara (dolus malus)

Z actio doli je oškodovani tožnik lahko zahteval, da mu zvijačni toženec povrne škodo, ki jo je tožnik utrpel zaradi njegovega zvijačnega, nepošteneqa ali goljufivega ravnanja. Obsojenega toženca je zadela infamia. Ta tožba je subsidiarna, uporabna le če ni imel drugih sredstev. **Actio doli** je tožba bonae fidei. Če sta jo napravila sin ali suženj je šla kot **noxalna zoper očeta/gospodarja**. Če je bilo več storilcev so bili **solidarno odgovorni** (en izpolni – drugi prosti). Najprej je bil dan enoletni rok, nato pa 2 letni kot tempus continuum. Zoper krivčevega dediča oziroma po **enem letu**, je zoper krivca mogoča obogatitvena tožba–actio in factum. Vsebuje **restitutorno klavzulo**, ki lahko če tožniku povrne zvijačo doseženo korist reši toženega obsodbe in infamije. Kadar je nepoštenu nasprotnik tožil prevarano stranko, da izpolni z zvijačno prevaro naloženo obveznost mu je pretor nudil **exceptio doli** (v tej excepcciji sta v bistvu kar dve excepcciji in sicer ena se navezuje na preteklo nepoštenu tožnikovo dejanje (exc. doli specialis), druga pa se nanaša na zdajšnjo nepoštenost, ko je naperil tožbo (exc. doli generalis). Od Hadrijana naprej je tudi **možnost postavitve v prejšnje stanje**. **dolus** – vsako nepoštenu, zvestobi nasprotno ravnanje, zlasti na prelomitev dane besede.

11.2.2 Ustrahovanje/izsiljevanje (metus)

metus – strah, ki nastane zaradi nasilja druge osebe in ki vpliva na ustrahovano stranko tako, da nekaj ukrene, kar njej povzroči škodo.

Tožbo **actio quod metus causa** je naperila zaradi sile in strahu oškodovana stranka, da bi od toženca (tistega, ki je bil na škodo ustrahovane stranke obogaten – ni nujno, da je nastopal nasilno) dosegla povračilo škode. Vsebovala je restitutorno klavzulo, če toženi vso nasilno pridobljeno korist vrne je oproščen, ni infamiral, rok je **eno leto**. Kasneje je pretor dovoljeval posebno tožbo (**actio in factum**), kot subsidiarno, na enkratni znesek. Več sokrivcev jamči **solidarno**. Zoper dediča je možna samo tožba na obogatitev. Če je bila ustrahovana stranka tožena, da naj izpolni izsiljeno obveznost je imela **exceptio**. Pretor je največkrat hotel pomagati s **postavitvijo v prejšnje stanje**. Z **actio ficticia** – prejšnja tožba se obnovi stranki, ki se je iz strahu odrekla svoji terjatvi z akceptilacijo, in stranki, ki je bila prisiljena z mancipacijo ali z in iure cessio, odsvojiti neko svojo stvar.

Kot nagib je bil upoštevan samo strah, ki vpliva na najbolj trdega moža, kadar je protipravno zagroženo neko neposredno grozeče hudo zlo.

11.2.3 Oškodovanje upnikov (*Alienatio in fraudem creditorum*)

Nekdo se lahko zadolži preko vrednosti svojega premoženja. Pride do stečaja (povabijo upnike, da navedejo vse svoje terjatve). **Prodajo vse premoženje ponavadi eni osebi**, ki se imenuje ***bonorum emptor*** – zaveže se da bo sorazmerno poplačal dolgove. Kasneje ni bil več lastnik temveč samo ***stečajni upravitelj (curator bonorum-magister bonorum)***, ki je prodajal zadolženčeve stvari in poplačeval upnike. Iz stečajne mase se izračuna ***stečajna kvota za vsakega*** – hkrati se poplačajo vsi upniki, enakovredno, kolikor je premoženja.

Dolžnik pa lahko še dodatno zmanjša svoje premoženje:

* (-povečanje pasiv in zmanjšanje aktiv z odsvojitvami):

- ***tretji osebi je dal darilo*** ☒ ***odpustil je dolg***
- ***poplačal je enega upnika*** ☒ ***ni terjal terjatve v določenem roku***
- ***prodal je del premoženja*** ☒ ***izguba služnosti zaradi neizvrševanja***

Če je prezadolženec z odsvojitvami svoje premoženje znatno zmanjšal, je na pomoč priskočil pretor z ***interdictum fraudatorium*** s katerim je vsak upnik ***mogel zahtevati vrnitev tistih predmetov, ki jih je bil prezadolženec odsvojil in je pridobitelj vedel, da hoče s temi odsvojitvami oškodovati svoje upnike***. Meja je bila ***leto*** pred stečajem. Oškodovalni namen se domneva, saj ve v kakšnem položaju je. Opuščanje možnosti povečanja premoženja (*odklon dediščine*) še ni delikt, ker s tem ni zmanjšal premoženja. Pretor je tudi omogočal ***postavitev v prejšnje stanje (restitutio in integrum)*** upravitelju (magister bonorum/curator bonorum) glede tistih odsvojitvev, s katerimi je pridobitelj oškodoval upnike. Namesto obeh pripomočkov (***interdictum fraudatorium in restitutio in integrum***) je Justinjan uvedel novo izpodbojno tožbo ***actio Pauliana***. Actio Pauliana je bila ***lahko naperjena proti prezadolžencu ali tretji osebi, ki je dobila del prezadolženčevega premoženja***. Aktivno legitimiran je predvsem ***curator bonorum*** (če je on ne naperi, jo sme naperiti v skupnem interesu ***vsak upnik***), upravitelj in sedaj tudi likvidator prezadolženčevega imetja, če izkupiček ne zadošča za poplačilo dolgov. Pasivno legitimiran je prezadolženec, vendar ker ne moremo od njega nič dobiti je pasivno legitimiran tisti, ki je nekaj dobil (tudi upnik, ki je bil poplačan v celoti, ne pa v kvoti). Tudi tu se ***zahteva krivda – sopogodbenik se mora zavedati oškodovalnega namena prezadolženca; če je šlo za neodplačna razpolaganja, potem se to vedenje predpostavlja, če pa gre za odplačna razpolaganja pa je bilo soudeležnost treba dokazovati, da je pridobitelj VEDEL v kakšnem gospodarskem položaju je odsvojitelj (če ga npr. pozna se domneva, da je poznal njegovo premoženjsko stanje)***. Namen tožbe je, da se izpodbijani posel razveljavi (***z Actio ficticia***-je mogoče prejšnjo pravico uveljaviti, kakor da ne bi bila nikoli odsvojena). Predmet izpodbijanja so prezadolženčevi posli s katerimi je zmanjšal svoje imetje in s tem oškodoval svoje upnike. Sem spada tako ***zmanjšanje aktiv***, kot ***povečanje pasiv*** (prodano zemljišče pod ceno, odpust dolga, nepravočasno toženje in posledična izguba terjatve, posli s katerimi je enemu upniku nudil prednost pred drugimi, oprostitev sužnjevo so bile nične. ***Tožba vsebovala restitutorno klavzulo, ki omogoča tožencu, da se reši obsodbe s tem da prostovoljno restituira***. Sodba se glasi na simplum. Zoper poštenega pridobitelja, dediče, kakor po preteku eno letnega roka zoper vsakogar gre tožba samo ***na obogatitev***. Ni možna kot noksalna in ne infamira. Razpolaganja prezadolženca se lahko izpodbijajo ***do eno leto pred stečajem***.

12 Kvazidelikti (podobni deliktom)

* Za več izmed njih je pretor dovoljeval posebno **ACTIO IN FACTUM!**

Gre za **objektivno odgovornost**, stranka odgovarja glede na odnos do okoliščin v katerih je škoda nastala.

Justinjanovo pravo pozna **4 vrste takih kvazideliktov**:

- **Si iudex litem suam fecit-Odgovornost za škodo, ki jo je povzročil sodnik s svojim dejanjem**: če je sodnik kršil svojo dolžnost in oškodoval eno od strank. To je slabo pojasnjeno; gre za tiste primere, ko je sodnik zaradi svojega neznanja (nevešč) ali napačnega uporabljanja prava povzročil škodo. Oškodovana stranka sme od njega **terjati povračilo škode**. Gre za neko obliko nadzorstva nad sodniki. V tej sodbi sodniku je drugi sodnik podal kazen po prostem preudarku.
- **De deiectis et effusis – ko je nekdo iz neke stavbe nekaj vrgel ali izlil na javno pot** (za varnost prometa). Kaj naj oškodovanec naredi. Zaradi interesa oškodovanca naj plača tisti (toži se ga z **actio de deiectis et effusis**), ki je stanovalec stavbe (več sostanovalcev je odgovarjalo solidarno), in stanovalec stavbe nato išče krivca ter ga toži z actio in factum. Imetnik stavbe je **objektivno odgovoren** (ni važno če je vedel da gre za tako ravnanje). Če je poškodovan suženj naj plača dvojno vrednost, če pa je poškodovan svobodni človek se postavi znesek za zadoščenje po prostem preudarku. Če pride do smrti se plača 50 zlatnikov. Po smrti gre za popularno tožbo (vsakemu dostopno), zato jo lahko naperi vsak. Če je bil kriv suženj je šla tožba **noxalno** zoper gospodarja.
- **Glede tistega kar je bilo nevarno postavljeno ali obešeno – gre za nevarno stanje, ki lahko vsak trenutek pride v posledico**. Bistveno je da gre za stanje, ki lahko v resnici pripelje do škode, in da je to na prometni poti. Tožba (**actio de posito et suspensio**) je popularna in jo lahko naperi vsak državljan. **Odgovarja imetnik stavbe** (bodisi, da je tam stanoval ali ne) za določeni znesek (visoka kazen 10 zlatnikov). Zaradi sužnjeve krivde je šla tožba **noxalno** zoper gospodarja. Knjiga:»če je bilo na nadzidku poslopja, ki sega nad javni prostor kaj obešeno ali postavljeno, če bi padlo na tla ter bi s tem utegnilo povzročiti škodo«. *Kadar je škoda zares nastala, je lahko oškodovani naperil zoper krivca **akvilijsko tožbo**.
- **Kvazidelikt za katerega odgovarja brodnik (nautas), hlevar (stabularios) ali gostilničar (caupones)** – gre za tisto škodo, ki so jo na svojih stvareh **utrpeli** gostje. To škodo povzroči oseba (s **tatvino ali hudobno poškodbo**), ki je bodisi pod oblastjo, uslužbenec ali stalen gost pri gostilničarju, hlevarju ali brodarju. Kazen se glasi na duplum. Oškodovanec toži brodnika/gostilničarja/hlevarja z **actiones in factum adversus nautas, caupones, stabularios**. **Tožnik** je moral dokazati, da zadane krivda brodarjeve, gostilničarjeve oz hlevarjeve ljudi.

Kvazidelikta v zvezi s prizadevanji, da se zagotavlja varnost prometa

***exhibendum**-predložitev

***Actio ad exhibendum – predložitvena tožba (actio in personam)**: tožnik zahteva od toženca, da mu mora ta pred pretorjem predložiti stvar. Uporabi se ko gre za združitev dveh snovi – glasi se na **vrednost stvari**; Toženec se mora spustiti v pravdo. **Predložitev** stvari tožnik zahteva, da ugotovi, ali je sporna stvar v toženčevi posesti: da lahko nato naperi **reivindikacijo**; da pripravi toženca (ki je vdela tožnikov diamant v svoj prstan), da **loči** diamant in prstan; da lahko naperi tožbo zaradi **užitka ali zastavne pravice**; Kot toženec je legitimiran vsakdo, ki ima stvar v svoji naravni posesti in jo more predložiti (zastavni upnik, depozitar, komodatarij, najemnik, ***fiktivni posestnik**-kdor je pred litiskontestacijo **nalašč opustil** posest stvari). Sodba se glasi na tožnikov interes, ki ga ima na tem da toženec stvar predloži – navadno vrednost stvari, če ga je hotel potem tožiti z reivindikacijo, ker ne more prisiliti toženca da stvar predloži; po Justinjanu lahko.

13 Jamstva nosilca oblasti za osebo pod oblastjo

***Očetovo/gospodarjevo jamstvo za OBVEZNOSTI sinov/sužnjeve**

13.1 Deliktne obveznosti-noxalna odgovornost *Actiones noxales-noksalne tožbe

Suženj odgovarja naravno. Sin je civilno zavezan, vendar nima premoženja, ker ni premoženjsko sposoben. Lahko ima samo pekulij, ki je očetov. Ko gre za delikte, ki jih povzroči suženj ali sin, brez očetove/gospodarjeve vednosti (če oče ve, je sam odgovoren kot storilec) se lahko uporabi **noksalna odgovornost – lahko se zahteva plačilo od očeta**. De iure odgovarja oče, vendar se lahko temu izogne, če **izroči** storilca, sužnja v lastnino ali sina

v mancipij. Če padeta suženj ali sin po novega gospodarja – gre deliktna odgovornost zoper njega, če pa postaneta samostojna (suženj z manumisijo, sin z emancipacijo) pa kot navadna deliktna odgovornost. Sin, ki je s svojim delom odslužil škodo, je lahko zahteval da je oproščen, po Justinjanu je tudi suženj lahko zahteval, ko je odslužil manumissijo. **Isti model se uporabi tudi pri škodi, ki jo povzroči žival** (ki je po naravi krotka). Na voljo je tožba: **actio de pauperie**. Toženi lastnik je imel na izbiro ali mu **izroči žival ali pa plača odškodnino**.

13.2 Poslovne obveznosti

Adjektivske tožbe (dodatne tožbe) – adjektivske tožbe se nanašajo na vprašanje odgovornosti lastnika sužnja oziroma očeta **za sinove oziroma sužnjeve pogodbenne obveznosti**. Niti sin niti suženj ne zavezujeta očeta oziroma lastnika, sta pa poslovno sposobna. Suženj odgovarja naturalno, sin pa civilno. Suženj bo lahko veljavno izpolni, nasprotna stran pa ga ne more tožiti. Če je sklenil pravni posel sin, bo lahko tožen, vendar je problem v tem, da nima premoženja. Pretor je tu ugotovil nepravilno stanje zato tu pretor pomaga s temi tožbami – **uvade odgovornosti očeta ali lastnika sužnja**. Ta odgovornost se vzpostavi **poleg že obstoječe odgovornosti** (sužnjeve naturalne, sinove civilne), zato adjektivske tožbe. Ne smemo mešati z odgovornostjo za delikte (noksalna obveznost).

Oče ali gospodar ne odgovarja za sinovo in sužnjevo obveznost, če de iure ali de facto od tega ne bo imel nič, ne pomeni pa da, ne bo moral nič plačati, **moral bo izročiti pekulij** – odgovornost omejena na pekulij.

Pri poslovnih obveznostih gre za tri možnosti:

Adjektivske tožbe

- **Actio quod iussu** – oče je naročil sopogodbeniku naj sklene posel s sinom ali sužnjem → **de iure je to očetov posel**. Oče je neomejeno zavezan (in solidum) iz pogodbe.
***iussum**-izjava rodbinskega poglavarja, s katero izjavi navadno tretjemu kot sopogodbeniku, da bo pripoznal kot obvezen tisti pravni posel, ki ga bo tretji sklenil z njegovim sinom ali sužnjem.
- **Actio de in rem verso** - Če se sin zadolži in nato kar je kupil porabi za očeta npr. poseje na očetovi njivi → **de facto očetov posel, de iure sinov posel** → oče odgovarja **do višine vrednosti obveznosti (kolikor je bil oboqaten)**.
- **Actio de peculio** – tožba s katero je mogoče vedno terjati gospodarja ali očeta takrat, kadar je sin ali suženj sklenil pravni posel, **do višine pekulija**. Oče lahko odšteje od pekulija svoje zahtevke, ki jih ima nasproti sinu ali sužnju, ostanek pa more prepustiti upniku.

Actio tributoria – **Actio tributoria** ni adjektivska tožba. Ta tožba se nanaša na primere, ko je dobil suženj od lastnika določen **pekulij za izvrševanje trgovine ali obrti**. V tem primeru je pekulij služil kot posebno premoženje po katerem se **je poseglo v primeru konkurza (stečajja) – upniki posežejo po pekuliju, pekulij se razdeli sorazmerno med upnike** (*gospodar je smel upoštevati naturalne dajatve, ki jih je morda imel zoper svojega sužnja; vendar jih ni smel odšteti v celoti od pekulija, ampak jih je smel poračunati le **sorazmerno** s terjatvami drugih upnikov). **Actio tributoria** ima na voljo tisti upnik, ki je bil vede prikrajšan pri delitvi. S to tožbo je zahteval lahko toliko kolikor mu je na podlagi delitve pripadalo.

14 Cesija (odstop terjatve)

*Razpolagalni pravni posel

***Cedent**-odstopnik; ***Debitor cessus**-odstopljeni dolžnik; ***Cesionar**- prevzemnik

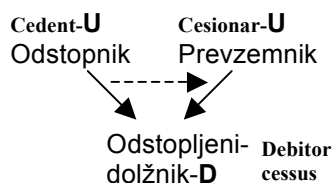
Cesija je odstop terjatve. Gre za primere, ko **upnik (cedent-odstopnik), ki ima terjatev do dolžnika (debitor cessus-odstopljeni dolžnik) to terjatev prenese na novega upnika (prevzemnik-cesionar)**. Primer: A posodi B-ju milijon SIT. Do njega ima A terjatev. To terjatev lahko odstopi nekomu tretjemu. Običajno je **odstop prostovoljen**. Lahko se terjatev proda, podari. Odstop sam je tehnično vprašanje, gre za razpolagalni posel. Terjatev se prenese s starega na novega upnika. **Cesija je institut razvitega prava**, rimsko pravo jo **do postklasičnega obdobja ni poznalo**. **Obligacijsko razmerje je namreč strogo osebno razmerje**. Govorimo o stopnjah v razvoju cesije:

- **1.) DELEGATI NOMINIS**: Prva stopnja **delegatio nominis**– gre za **novacijsko stipulacijo pri kateri se zamenja oseba upnika – gre za aktivno delegacijo**. Stari upnik je naročil dolžniku, naj isto obljubi novemu upniku. V tem primeru je nastala nova obligacija. Vendar ima ta institut nekaj pomanjkljivosti: S tem ko je bilo ustanovljeno novo razmerje ugasne staro razmerje, **ugasnejo vse akcesorne pravice (morebitna poroštva,...)**. Dolžnik tudi ni imel proti novemu upniku istih ugovorov, ker je šlo za novo razmerje. Dolžnik mora pri odstopu sodelovati.

- **2.) MANDATUM IN REM SUAM:** Po pretorskem pravu se kot naslednja stopnja pojavi **mandatum in rem suam (in rem suam-v svojo škodo)**. Tisti, ki bi po razvitem pravu **odstopil terjatev je pooblastil »prevzemnika« naj od dolžnika izterja terjatev**. Govorimo o **pravdnih pooblaščenih** (procurator). Po splošnih načelih je moral tak pravdni pooblaščenec to terjatev prepustiti tistemu, ki mu je dal mandat. Posebnost tega instituta je v tem, da je bil pravdni pooblaščenec **oproščen polaganja obračuna**, zato je lahko tisto, **kar je izterjal obdržal zase**. Pomanjkljivosti izhajajo iz mandata samega; Pravdni pooblaščenec je deloval na podlagi mandata zato se je lahko **mandat lahko kadarkoli preklical**, mimo mandata je lahko upnik kadarkoli preklical dolg, s smrtjo starega ali novega upnika je mandat avtomatsko ugasnil. Povrh vsega pa je upnik še vedno razpolagal s terjatvijo: mogel jo je izterjati, se z dolžnikom poravnati, mu dolg odpustiti. Šele, ko je novi upnik sklenil z dolžnikom litiskontestacijo, mu prejšnji upnik ni več mogel preprečiti, da ne bi terjatve zase izterjal. Pravdni pooblaščenec je tožil v tujem imenu. Dolžnikovo sodelovanje ni bilo potrebno.
- **3.) ANALOGNE TOŽBE (actio utilis):** Naslednja faza se **pojavi pri dednem pravu** (rescript Antonija Pija) – **faza analognih tožb (actio utilis) – tisti, ki je kupil dedščino je smel izterjati tudi zapuščene terjatve**. Analogne tožbe so se **razširile**, da so jih uporabljali za izterjavo terjatev tudi: tisti, ki so **terjatve kupili** ali jih **sprejeli namesto plačila**; **damncijski legatar**, ki mu je bila terjatev voljena ali prepuščena za izpolnitev; **zastavni upnik**, je smel prav tako z analogno tožbo iztožiti **zastavljeno terjatev**, od dolžnikovega dolžnika. Justinjan dovoljuje to tožbo tudi za **podarjene terjatve**. Z analognimi tožbami se je položaj novega upnika znatno izboljšal, ni več tožil v tujem, temveč v svojem imenu. Z analognimi tožbami so izginile slabosti, ki so izhajale iz mandata. **Vendar pa je bil cedent še vedno upravičen da razpolaga s terjatvijo (jo izterja ali odpusti)**, vendar po navedbah samo dokler ni bil dolžnik obvešččen, da je bila cesija opravljena.
- **4.) CESIJA: Cesija zaživi šele z Justinjanovim pravom, ki govori o prenosu tožbe**, tako da **actio utilis** polagoma zbledi.

Temelj cesije je **odstop po volji** (Odstop se navadno izvrši **po prosti volji obeh strank**, predvsem po cedentovi, ki jo izrazi **v odstopni pogodbi ali v oporočni odredbi**). Prostovoljni odstop, je lahko **odplačen ali neodplačen**. Izvrši se na podlagi obvezujočega pravnega posla (to je temelj/causa) kupoprodajne pogodbe, darilne pogodbe, dote, damnacijskega volila. **Za prenos odstopljene terjatve ni treba nobene obličnosti, zadošča že soglasje med cedentom in cesionarjem**. Poznajo tudi **odstop proti volji odstopnika – prisilni odstop** – kadar **odstopnika sili k odstopu določena pravna norma**. Tak odstop lahko **odredi sodnik**. Rimsko pravo pozna tudi **odstop po zakonu** – do odstopa pride ipso iure, na podlagi pravne norme, brez izjave, ko so izpolnjeni določeni pogoji. Včasih sme določena oseba **zahtevati**, da ji upnik **odstopi** svojo terjatev.

Beneficum cedendarum actionem – odstop tožb. Načelno je bilo mogoče odstopiti vse odsvojljive terjatve, tudi nedospele, pogojne, vezane na rok ali celo naturalne (mandatar vse tožbe, ki jih je pridobil ob izpolnitvi mandata, korealni sodolžnik od upnika, da mu odstopi tožbo zoper ostale sodolžnike, porok odstop upnikove tožbe zoper dolžnika) **prepoveduje pa odstop terjatev o katerih sta se stranki dogovorili da ne bodo odstopljene – pactum de non cedendo – ni mogoče odstopiti strogo osebnih terjatev, ni mogoče odstopiti akcesornih pravic brez glavne terjatve, terjatve o katerih teče pravda, ni mogoče odstopiti terjatve varuhu do njegovega varovanca**. Onemogočali so tudi odstop **vplivnejšim osebam**. Upnik, ki krši te zapovedi, izgubi svojo terjatev, dolžnik pa postane prost. Načeloma pridobi cesionar odstopljeno terjatev tako, kakor jo je imel cedent (to velja tako glede pomanjkljivosti, kakor tudi akcesornih pravic). Odstop se izvrši s pogodbo med cedentom in cesionarjem, zato temeljno načelo cesije pravi, da **se položaj odstopljenega dolžnika (debitor cessus) s cesijo ne sme poslabšati (ker on ni sodeloval pri cesiji)**. Pomembni sta dejstvi, da **odstopljenemu dolžniku ostanejo vsi ugovori** (namesto proti cedentu lahko uveljavlja tudi proti cesionarju) in da lahko **odstopljeni dolžnik uveljavlja proti cesionarju v pobot tudi terjatev, ki jo je imel proti cedentu (seveda tudi te, ki jih ima proti cesionarju) → da ne bi imel dolžnik dejansko slabšega položaja → prenaša se celotno razmerje in ne samo terjatev. Od trenutka obvestitve dolžnika je cesija veljavna**. Gre za **razpolagalni pravni posel** (sklicuje/nanaša se na obvezujoči pravni posel).

Problem nasilnega izterjevanja je bil tudi takrat problem.

Boniteta terjatve je da nominalna vrednost ni enaka realni → terjatve so se prodajale pod ceno. **Cesionar sme izterjati le toliko kolikor je sam zanj plačal plus obresti (da ne bi prišlo do nasilja)**. Ta določba ni veljala za neodplačno cesijo in nekatere izjemne primere. Slaba stran je izvedljivost ter problem da se nasilneža ljudje bojijo in se ga izogibajo in namesto, da bi reagiral, dolžnik popusti.

Kolikor ni drugače dogovorjeno, jamči cedent cesionarju, kateremu je

cediral odplačno, da terjatev zares obstoji, ne pa tudi, da je terjatev izterljiva. Darovalec pa ne odgovarja niti za obstoj odstopljene terjatve.

Prezem dolga je obratna situacija od cesije – namesto dosedanjega dolžnika se zaveže nekdo drug.

Prezemnik tujega dolga je postal zavezan s tem, da se je z novacijsko stipulacijo zavezal upniku. To je lahko storil brez soglasja z dosedanjim dolžnikom (**expromissio**) ali pa po njegovem naročilu (**delegatio debiti**); vedno pa je moral nastopiti v soglasju z upnikom. Tudi po tej novaciji je nastala nova obligacija. Odkar je Pretor dovolil pravnomočno zastopanje je lahko dolžnik naročil prevzemniku, da v pravdi nastopa kot njegov **procurator in rem suam** (v svojo škodo). Ko je bila sklenjena **litiskontestacija** je postal prevzemnik zavezan upniku. Prej ga upnik, ni mogel siliti, da bi se z njim spustil v pravdo.

Prezem dolga je **neodvisen od dolžnika** in **daje prednost upniku**. Dolžnik lahko to prepreči s tem da izpolni. Prezem dolga je **lahko formalen** (namesto dolžnika pride nekdo drug → spremeni se oseba dolžnika) **ali dejanski** (neko plača dolg, vstopil je v fazo izpolnitve).

Od prevzema dolga se naj bi razlikoval prevzem izpolnitve, kjer se prevzemnik zaveže, da se bo kot njegov zastopnik spustil v pravdo z upnikom ali namesto njega izpolnil obveznost. Prevzemnik je postal vezan samo nasproti dolžniku, ne pa tudi nasproti upniku.

15 Konec obligacij

15.1 Izpolnitev obveznosti

Je **cilj obveznosti**. Nenormalno je, če se obveznost ne konča z izpolnitvijo. Izpolnitev je vzpostavitev stanja ki ga opisujejo glagoli dati, storiti, zagotoviti (z mancipacijo, in iure cesijo, tradicijo, opustitvijo, opraviti storitev). Namesto dolžnika, lahko obveznost veljavno izpolni kdorkoli. Če nekdo pomotoma izpolni obveznost za drugega sme svojo terjatev nazaj zahtevati s **condictio indebiti**, s **condictio furtiva** pa kadar je prejemnik vedel za njegovo zmotno.

Izpolniti je **potrebno takoj**, če ni določen rok. Kraj izpolnitve je določen izrecno ali razviden iz storitve. Bistveni del izpolnitve je **celotna izpolnitev** (delno je dolžan sprejeti le pri denarju). Če dolžnik ne izpolni pravočasno, preide v zamudo. Kadar ima upnik **zoper dolžnika več terjatev**, sme dolžnik **poplačevati posamezne**: naprej bo poplačal dolg, ki je zanj najbolj neugoden, predvsem določa dolžnik, kateri dolg želi s svojim denarjem poplačati. Če ni drugače določeno se domneva, da se najprej poplačajo obresti, šele nato glavnica; da so najprej plačane dospele in šele nato nedospele dolgove; zanj težje pred lažjimi; tiste, ki jih ima v svojem interesu pred poroštvenimi. Če nobena od teh domnev ne pride v upoštevanje mora upnik plačani znesek sorazmerno porazdeliti med terjatve. Kadar pa upnik izterjava svoje terjatve določa on sam, za katere terjatve se vračuna prejeta plačilo.

Upnik ni dolžan sprejeti, kakšen drug predmet namesto dolgovanega. Če pa upnik v to privoli, imenujemo tako **nadomestno izpolnitev** »**dajatev namesto plačila (datio in solutum)**«. Dajatev po sabinjanskem in kasneje po Justinjanovem mnenju preneha ipso iure. Težave so nastale, če je bila stvar, ki je bila dana kot dajatev namesto plačila, kasneje evincirana – upnik ima zoper prejšnjega svojega dolžnika **actio empti** (ker je upnik tako rekoč kupil predmet)

Če upnik **neupravičeno** ne sprejme pravilno ponujene izpolnitve, sme dolžnik svojo dajatev **deponirati (položiti)**. **Uradno deponiranje** (pri tretjem občanu ali v svetišču; pri njem je sodeloval magistrat) **učinkuje kot izpolnitev** – dolžnik postane prost, preneha zastavna pravica, ki je obstajala v zavarovanje dolga. Tako položenega denarja ni mogel dolžnik več vzeti nazaj, izplačilo se je izvršilo po oblastni odredbi. Če je **dolžnik položil denar pri samem sebi** je moral na upnikov opomin takoj izplačati, da ni prišel v zamudo.

Po Justinjanovem pravu sme upnik od depozitarja zahtevati izročitev položenega zneska z actio depositi utilis; tu se položitev pojmuje kot pogodba v prid tretjemu (upniku), kar bi bilo po klasičnem pravu nemogoče. Dolžnik ostane (postane) prost pod pogojem, da ostane dolgovani znesek deponiran.

Dokaz o izpolnitvi:

- S **pobotnico**, ki jo upnik izda na dolžnikovo zahtevo (izpodbojna je le še 30 dni od izdaje s **exc° non numeratae pecuniae** – nato je neizpodbojna). Z njo se dokazuje, da je **obligacija** izpolnjena
- S **5 pričami** se dokaže, da je bila izpolnjena obveznost, o kateri je bila napravljena listina.

NAVIDEZNA IZPOLNITEV: Ko je obličnost povezana z nastankom obveznosti – je mogoča tudi **oblična ukinitiv obligacije v obliki akceptilacije** (obligacijo, ki je bila ustanovljena z določenimi besedami, je bilo mogoče ukiniti, če je bil ob izpolnitvi opravljen **nasprotni besedni pravni akt-acceptilatio**). **To je formalno prenehanje obveznosti. Kadar dolg ni bil ustanovljen s stipulacijo (ki je verbalni kontrakt/verbalna obligacija), sta ga morali stranki najprej z novacijo spremeniti v stipulacijski dolg. Akceptelacija deluje proti vsem dolžnikom** (če jo upnik opravi s enim korealnim sodolžnikom postanejo vsi prosti, če je opravljena s porokom, postane prost tudi dolžnik). Delno akceptelacijo pripozna šele Justinijan.

Na splošno lahko izničimo učinke formalnega pravnega posla z nasprotnim formalnim poslom (uporabimo podobne obličnosti – ukinitiv s **solutio par aes libram** – Justinjanovo pravo je več ne omenja). Obveznost je mogoče ukiniti tudi neformalno **kadar gre za konsenzualni kontrakt – kadar dosežeta nasprotno soglasje.**

Poleg dejanske izpolnitve in navidezne izpolnitve (akceptilacija) pa lahko **obveznost** s civilnim učinkom **ugasne** tudi z:

Različni civilni razlogi za prenehanje obligacij

- **Litiskontestacijo** – je pravdna pogodba med tožnikom in tožencem, s katero se sporazumeta o vrsti tožbe in o osebi sodnika, ki ga izbereta izmed za to sposobnih državljanov. Z njo se konča postopek pred pretorjem in začne postopek pred sodnikom. Z litiskontestacijo ne ugasnejo postranske pravice. Obveznosti ni več mogoče izpolniti, obveznost se spremeni v **obsodbo ali oprostitev**. (Justinjan jo ne našteva med vzroki za prenehanje obligaciji)
- **Contrarius consensus. Konsenzualni kontrakti so lahko ukinjeni**, če še niso bili izpolnjeni in se stranki **sporazumeta (contrarius consensus-nasproten dogovor), da pogodba ne velja**. Mandat, družba, locatio conductio pa se razdrejo že s tem, da jih **ena stranka odpove**.
- **Novacijo** – če gre za pogodbeno novacijo, **obveznost ugasne z novim kontraktom**. Po Justinjanu mora biti jasno izražen namen – **animus novandi**; drugače velja nova obligacija poleg stare in ne namesto nje. Po klasičnem pravu z **novacijsko stipulacijo** ukinemo dotedanjo obligacijo in namesto nje ustanovimo **ново**.
- **Smrt ene stranke-Capitis deminutio minima: Pri osebnih razmerjih smrt ene od strank** pomeni konec obveznosti (mandat, družbena pogodba). Pri **Capitis deminutio minima** ugasnejo dolgovi posinovljenca in žene, ki je prišla pod oblast. Vendar pa pretor dovoli upnikom, da posežejo po tistem premoženju, ki bi ga capite deminutus imel, če ne bi doživel deminucije.
Aktivno niso podedljive: adstipulacija, actionis vindictam spirante; včasih tudi ne ženina terjatev za vrnitev dote, če se uveljavlja z actio rei uxoriae.
Pasivno niso podedljive: sponsio, fideipromissio in penalne tožbe
Ne aktivno, NE pasivno nista podedljiva družba in mandat.
- **Confusio** – največkrat pri dedovanju (dedič kot vesoljni naslednik). Ne preneha pa korealna obligacija, če pride do take izpremembe med enim soupnikom in dolžnikom, oz. med enim sodolžnikom in upnikom.
- **Nemožnost dajatve: Naknadna nemožnost izpolnitve** – objektivno obveznosti ni mogoče izpolniti – brez dolžnikove krivde individualno določena stvar več ne obstaja in dolžnik ni odgovoren za naključno škodo (v takem primeru mora upniku odstopiti to za kolikor je obogaten; tožbe itd.)
- **Concursus duarum causarum lucrativarum** – Če je upnik pridobil isto stvar iz **kasnejšega neodplačnega pravnega posla, je ne more izterjati iz drugega neodplačnega pravnega posla, ki je bil sklenjen pred njim a še ni realiziran (npr. volilo)**
- **Pakt-odpoved-položba-kazen-Furtum in iniuria se ukinjata z navadnim paktom** **Z enostransko odpovedjo se za naprej ukinja obligacijsko razmerje pri mandatu, družbi, in pri locatio conductio.;**
Obligacijsko razmerje se ugasne tudi z **javno položitvijo (depositio)**.
Terjatev je tudi ukinjena, če se kdo posluži **samopomoči**, samolastno vzame, kar ima terjati mmod dolžnika (**kazen** za neupravičeno samopomoč)

15.2 Pactum de non petendo (v knjigi je napaka-ni poravnava)

Je **samostojen dogovor**. Gre za **brezobliččen dogovor**, ne gre za samostojno iztožljivo pogodbo. Upnik in dolžnik se sporazumeta v tem da upnik ne bo terjal.

- **Upnik pravi da tega ne bo terjal – pactum de non petendo in rem → dogovor se nanaša na predmet obveznosti (nanj se lahko torej sklicujejo porok, družbenik, oče...)**

- **Pactum de non petendo in personam** → **bilo je več sodolžnikov in enemu je rekel, da ga ne bo terjal – ustvarja vzajemno razmerje med upnikom in enem od sodolžnikov**
- **Dilatorni (odlaga možnost terjatve) in peremptorni (ukinja)**

*Pretor je upošteval **pactum de non petendo** tako, da je na dolžnikovo prošnjo uvrstil v obrazec tožbe **stricti iuris** še posebno **eksepcijo (pacti conventi)**

***Pactum de non petendo** je lahko omejen po **POGOJU** ali **ROKU** ali po tem, da je veljal samo za del terjatve, ali pa samo za enega ali nekatere zavezance.

PAZI: Temeljna značilnost je, da gre za pakt – ne ukinja obveznosti, obveznost traja naprej, samo odlaga terjatve. Lahko se nato sklene **dogovor o terjanju – pactum de petendo** in se obligacija kljub prejšnji ukinitivi znova ubudi. ***petendo-terjanje**

15.3 PORAVNAVA (transactio)

S poravnavo sta stranki rešili nek medsebojni sporni ali dvomljivi pravni odnošaj z medsebojnim popuščanjem. Je **inominatni kontrakt**, zahtevke iz njega pa je po Justinjanu mogoče iztožiti z **actio praescriptis verbis**, toži pa lahko samo upravičenec, ki že sam izpolnil svojo obveznost. Če bi hotela katera izmed strank tožiti glede prvotnih spornih ali nepripoznatih zahtevkov bi bila zavrnjena z **exceptio pacti de non petendo**, ki se kasneje imenuje **exceptio transacti negotii**.

15.4 Pobotanje ali kompenzacija (de compensationibus)

Terjatev se lahko ukine tudi tako, da jo dolžnik pobota – poročuna z neko svojo terjatvijo, ki jo ima zoper svojega upnika. Če se terjatvi krijeta se ukinjata, dolžnik pa dolguje samo še morebitno razliko med upnikovo in svojo obveznostjo. Imamo subjekta, ki sta **oba hkrati upnika in dolžnika**. Tisti, ki prvi terja se smatra za upnika. Terjatev je bila na začetku nekaj vezanega na osebo, zato odstop terjatve in pobotanje ni bilo mogoče.

Pri dvostransko obveznih razmerjih bone fidei je prihajalo do nasprotnih zahtevkov znotraj istega razmerja (mandat, depozit, komodat). V takem primeru je pretor pozval stranki naj poročunata. Od tod se je razširila možnost pobotanja na druge primere. Pretor je pripoznal pobotanje pri **bonorum emptorju** (pri kupcu prezadolženčevega premoženja, da dolžniki katere terja, pobotajo celotne svoje terjatve proti svojim dolgovom in ne le toliko kolikor bi drugače dobili pri delitvi premoženja (v višini stečajne kvote)-da ne bi prišlo do situacij, kjer bi bonorum emptor izterjal celoten dolg pravnega naslednika, sam pa bi mu plačal njegovo terjatev le v višini stečajne kvote) in **bankirju** – bankir lahko terja samo saldo (če je terjal preveč, je izgubil celo terjatev). Pri obema je prišlo pobotanje ipso iure. Kasneje se kot splošna možnost pojavi med subjekti, ki imajo nasprotno terjatve. Po Justinjanu je kompenzacija splošno dovoljena, izvzete so samo terjatve iz depozita ali tatvine.

Je poročunanje nasprotnih terjatev. Manjša terjatev se odšteje od večje, razliko plača tisti z manjšo. Pobotanje prihaja v upoštevanje **samo glede količine**, zato je predmet terjatve lahko samo **denar in nadomestne stvari**. Bistvo pobota je v tem da gre za možnost ene stranke da nasproti druge stranke uveljavlja nasprotno terjatev.

Pobotanje nastane s pobotno izjavo. Pobotanje se pojavi v pravdi.

*Za pobotanje more dolžnik UVELJAVLJATI tako terjatev, zoper katero ni mogoča **peremptorna eksepcija**. Zadošča že **naturalna obligacija**.

Terjatve morajo izpolnjevati naslednje pogoje, da se lahko pobotajo:

- Pogoji pobotanja
- **Enakovrstnost** – terjatvi sta enakovrstni kadar je predmet obeh terjatev isti (pri denarju mora biti v enaki valuti)
 - **Dospelost (zapadlost) terjatve** – če rok še ni potekel je ni mogoče dati v pobot
 - **Medsebojnost, vzajemnost** – terjatvi obstajata med istima osebama; Načeloma je bilo mogoče pobotanje samo upnik-dolžnik, vendar je izjemoma mogoče pobotanje tudi s **tretjo osebo: porok** zoper upnika pobota tiste terjatve, ki jih ima dolžnik zoper upnika; **korealni sodolžnik** pobota terjatve tistih dolžnikov, od katerih sme terjati povračilo; ter **odstopljeni dolžnik** pobota nasproti cesionarjevi terjatvi, terjatev, ki jo ima nasproti **cedentu** (če je obstajala ob cesiji).
 - **Likvidnost** – nanaša se na pravdo, na čas ko je prišlo do postopka. Dolžnikova terjatev, ki naj se pobota z upnikovo, mora že **dospeti v plačilo**. – gre za tisto terjatev, ki jo lahko dokažem, je tekoča (Brez zavlačevanja jo je mogoče ugotoviti)

Po Justinjanovim se pojavi **načelo ipso iure compensatur**: upnikova terjatev in nasprotna dolžnikova terjatev se **med seboj ukinjata**, kolikor se **krijeta**. Pobotanje ne nastopi avtomatično, ampak šele s **sodnikovo sodbo** ali s

pogodbo med strankama. – pobotanje po pravu, ki se ugotavlja s pobotno izjavo (oz. sodnik v pobotni sodbi), ki učinkuje za nazaj (ex tunc) – pomeni od trenutka ko bi se terjatvi prvič mogli pobotati (ko so bili pogoji prvič izpolnjeni) – razlika se nato **obrestuje**. Pobotanje sme zahtevati toženec, kadarkoli med pravdo in sicer ne le do litiskontestacije, ampak do sodbe.

Namen pobotanje je skrajšanje postopka.

Compensatio compensationis non datur – Pobotanje pobotanja se ne dopušča – ne dopušča se razširitev pobotanja še z eno terjatvijo, katere s početka tožnik ni izterjeval.

Če je dolžnik izpolnil upnikovo terjatev v celoti, čeprav bi bil mogel uveljavljati pobotanje, je smel terjati nazaj s condictio indebiti to, kar bi bil mogel pobotati.

DEDNO PRAVO

UVOD

- DEDNO PRAVO – skupek pravnih pravil, ki urejajo pravni položaj zapuščine in njen prehod od zapustnika na njegove pravne naslednike
- ZAPUŠČINA – zapustnikovo premoženje, ki je predmet dedovanja
- DEDIŠČINA – premoženje, ki ga pridobi dedič po zapustniku
- DEDOVANJE – vstop v pravice, ki jih je imel zapustnik, dedič postane lastnik zapustnikovih stvari, upnik njegovih terjatev in dolžnik njegovih dolgov, ne odgovarja za delikte, osebne pravice (služnosti) in osebna razmerja (mandat) z zapustnikovo smrtjo ugasnejo; vendar pa zahtevki iz teh razmerji nastali pred smrtjo preidejo na dediča.
- DEDIČ JE UPRAVIČEN DEDOVATI
 - **PO VOLJI ZAPUSTNIKA** – zapustnik postavi dediča z oporoko
 - **PO ZAKONU** – če zapustnik ne napravi oporoke
 - **PROTI VOLJI ZAPUSTNIKA** – če je z oporoko prezrt ali razdedinjen sorodnik, ki bi ga zapustnik moral omeniti ali mu nakloniti primeren del premoženja
- LEŽEČA ZAPUŠČINA – če ne pride do dedovanja ali če zapustnik nima dediča se njegovo premoženje imenuje ležeča zapuščina, ki živi naprej svoje gospodarsko življenje, lahko se povečuje ali zmanjšuje, lahko je predmet priposestevanja, vendar pa če jo dedič kasneje pridobi se šteje kot, da jo je pridobil ob zapustnikovi smrti (**retroaktivna fikcija**). Kasneje je aktivna ležeča zapuščina pripadla državi, pasivna pa je doživela stečaj (razdelitev med upnike).
Za njo veljata **dve fikciji (retroaktivna – če se pojavi dedič, pridobi dediščino za nazaj; reprezentativna – ležeča zapuščina predstavlja nadaljuje osebo zapustnika).**
- DEDIČ – oseba, ki je **poklicana k dedovanju**, vstopi na zapustnikov pravni položaj, obravnava se v razmerju do celotne dediščine, glavni pogoj je, da v trenutku zapustnikove smrti živi, izjema je nasciturus. Dedič se tudi v primeru več dedičev vedno obravnava v razmerju do celotne dediščine. Deduje jo v celoti ali njen delež. Delež, ki odpade na sodediča, se izraža kot ulomek celotne dediščine.
 - **DOMAČI DEDIČ** – oseba, ki je bila ob zapustnikovi smrti pod zapustnikovo očetovsko ali moževo oblastjo, z zapustnikovo smrtjo je postala svojepravna, dediščino pridobijo s zapustnikovo smrtjo – **pripad in pridobitev nastopita istočasno**, tako je ipso facto ne morejo odkloniti (nujni dedič), ima jo dolžnost dedovati
 - **ZUNANJI DEDIČ** – pridobitev dediščine je odvisna od njihove volje (**prostovoljni dedič**); izjema je suženj saj mora dedovati zaradi osvoboditve!
- BONORUM POSSESSOR – pretorski dedič, dobesedno posestnik premoženja, pretor omogoči, da je oseba, ki ni izpolnjevala formalnih pogojev za dediča vseeno lahko pridobila dediščino,

TRIJE INTERESI PRI DEDOVANJU

- o **Interes posameznika**: zapustnik hoče razpolagati s svojim premoženjem tudi po svoji smrti (ta interes izhaja iz gledanja na pojem lastninske pravice - Absolutna lastninska pravica.
- o **Interes družine**: ki ji zapustnik pripada. Osebe pod oblastjo pridobivajo vse za družinskega očeta,

ki je de iure edini lastnik. Pravičnost torej veleva upoštevanje članov družine, ki so k premoženju prispevali, v oporoki.

Sprva je bil rimski zapustnik popolnoma prost, prezreti ni smel le sina (lahko pa ga je razdedinil). Kasneje se vse bolj uveljavljata dve obveznosti:

- V primeru razdedinjena mora navesti razloge, ki jih predvideva zakon
 - Določen krog oseb lahko neodvisno od razpolaganja zapustnika zahteva nujni delež.
- **Interes skupnosti:** v decemviralni dobi, ko je za preživetje družbe pomembno izkoriščanje slehernega produkcijskega sredstva. Premoženje ne sme ostati brez gospodarja. Temu se kasneje pridruži fiskalni interes države.

1. DELACIJSKI RAZLOGI – razlogi zaradi katerih nekdo postane dedič

- OPOROKA – **redni** delacijski razlog, ima **prednost**, ker gre za **interese zapustnika**, zapustnik je lahko prosto odločal o svojih dedičih. Interesi sorodnikov so se varovali z možnostjo izpodbijana oporoke, opredelitvijo razlogov za razdedinjenje...
- ZAKON – **izredni** delacijski razlog, pride v upoštevanje **subsidiarno**, če **ni oporoke** ali če je **neveljavna**
- dedovanje je mogoče ali samo po oporoki ali samo po zakonu. ***Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest*** (za nikomer ni mogoče dedovati deloma po oporoki, deloma po zakonu)

2. ZNAČILNOSTI RIMSKEGA DEDNEGA PRAVA *Testament-dediščina (oporoka)

- o dedičih odloča zapustnik z oporoko
- neoporočno dedovanje velja subsidiarno, če **ni oporoke** ali če je **neveljavna**,
- čim bolj dosledno se upošteva zapustnikova volja, dvomljive odredbe se obdržijo v veljavi, **v dvomu se torej oporoka razlaga tako, da ostane v veljavi (*favor testamenti*)**
- prehod od agnatskega h kognatskemu načelu kot izhodišču za neoporočno dedovanje
- država se v dednopravne zadeve v začetku ne meša, kasneje pa to ni več zasebno dejanje (v Avgustovem času uvedejo davek na dedovanje. Oporoko so odprli 3-5 dni po zapustnikovi smrti, pred oblastvom)

NEOPOROČNO DEDOVANJE – INTESTATNO DEDOVANJE

- do neoporočnega dedovanja pride **če ni oporoke** – če je oporočnik sploh **ni napisal** ali če je **neveljavna**

1. NEOPOROČNO DEDOVANJE PO CIVILNEM PRAVU

- Zakonik XII. plošč razlikuje 3 skupine potencialnih dedičev: **sui heredes, najbližji agnati, gentili**
- dediščina **pripade** po Zakoniku XII. plošč **samo enkrat, nihče ni večkrat poklican k dedovanju; ko pripade se ne kliče naprej; če dedič ne sprejme premoženje ostane kot ležeča zapuščina** – v civilnem pravu še ne poznajo dednih razredov ampak so to bolj skupine, ki lahko dedujejo.
- **SUI HEREDES** – osebe, ki so bile ob zapustnikovi smrti **pod njegovo oblastjo** in so z zapustnikovo smrtjo **postali svojepravni** (otroci, žena pod oblastjo), dedujejo **po enakih deležih**, vnuki imajo po prej umrlem zapustnikovem sinu **vstopno pravico**. Dediščino podedujejo ipso iure, **ne morejo je odkloniti (nujni dediči)**.

- **NAJBLIŽJI AGNAT** – mišljen je **najbližji agnatski sorodnik, ki ni sui heredes**, bližji sorodnik ima prednost pred bolj oddaljenim, **enako oddaljeni agnati dedujejo po enakih delih, ni vstopne pravice**, dediščino je treba pridobiti.
- **GENTILI** – ostali člani rodovne skupnosti (če ni agnatov)

2. NEOPOROČNO DEDOVANJE PO PRETORSKEM PRAVU

- dediščina lahko **pripade večkrat**, ista oseba je večkrat poklicana k dedovanju v različnih dednih razredih
- uvedeni so **dedni razredi** in **roki** (1 leto za potomce in prednike, za ostale 100 dni) za pridobitev dediščine, ker je bilo treba za dediščino **zapositi**
- poleg agnatskega upoštevajo tudi kognatsko sorodstvo – vmesna stopnja

1 a) OTROCI (1 razred; unde liberi)–naravni, adoptirani, emancipirani

- v tem razredu dedujejo vsi naravni, adoptirani in emancipirani otroci, dediščina se deli po enakih delih,
- vnuki imajo po prej umrlem zapustnikovem sinu **vstopno ali reprezentacijsko pravico**.
- emancipirani otroci so morali na zahtevo ostalih otrok, računsko vnesti v zapuščino tisto premoženje, ki so ga pridobili po emancipaciji – **kolacijska dolžnost (collatio emancipati)**. Tudi hči, ki je oče dal doto jo je mogla všteti v svoj intestatni delež (**collatio dotis**). Oboje je bilo na zahtevo. Če nihče ni zahteval, kolacija ni bila izvedena (rok je 1 leto).

2 b) LEGITIMI (2 razred; unde legitimi)– intestatni dedni upravičenci po civilnem pravu

- upravičenci iz drugega razreda dedujejo, če niso v roku zaposili za dedovanje upravičenci iz prvega razreda
- legitimi so sui heredes, najbližji agnati, gentili (osebe, ki so bili dediči po civilnem pravu).
- v tem razredu so bili že drugič poklicani k dedovanju otroci (*vendar ne emancipirani otroci, ker niso sui heredes*) ter prvič žena in manu. (v tem razredu je od 2.st. naprej dedovala agnatska mati po svojih otrocih in oni po njej).

3 c) KOGNATI DO 6. KOLENA (3 razred; unde cognati)

- če niso v roku zaposili za dedovanje upravičenci iz drugega razreda, so na vrsto prišli **kognati do 6. kolena**
- v tem razredu so bili že tretjič poklicani k dedovanju otroci (*vendar ne adoptirani otroci, ker niso krvni sorodniki*)

4 d) PREŽIVELI ZAKONEC (4 razred; unde vir et uxor)

- če niso v roku zaposili za dedovanje upravičenci iz tretjega razreda, je na vrsto prišel preživeli zakonec,
- v tem razredu je bila že drugič poklicana k dedovanju žena in manu (pod moževo oblastjo) ter prvič žena sine manu (pod očetovo oblastjo). Vdova je v boljšem položaju od vdovca.
- Za dediščino je lahko zaposil prvi razred v enem letu, drugi v 100 dneh.

3. NEOPOROČNO DEDOVANJE PO JUSTINIJANOVEM PRAVU

- v celoti izhaja iz kognatskega sorodstva, agnatskega sploh ne pozna več

1 a) DESCENDENTI – vsi potomci: naravni, emancipirani, adoptirani (arogirani)

- descendent so vsi zapustnikovi potomci, med njimi se dediščina deli na enake dele - po glavah (in capita). Vnuki prej umrlega potomca imajo vstopno pravico
- potomci, ki so bili zapustnikovi sui heredes dediščino pridobijo ipso iure, ni treba da zanjo posebej zaprosijo

2 b) ASCENDENTI – predniki, bratje, sestre

- če ni potomcev dedujejo najbližji zapustnikovi predniki, njegovi bratje in sestre, njihovi otroci imajo vstopno pravico, vnuki teh bratov in sester pa ne,
- če dedujejo samo predniki se dediščina deli tako (in lineas), da polovico dobijo očetovi, polovico pa materini predniki
- če dedujejo predniki ter bratje in sestre skupaj, se dediščina deli na enake dele – po glavah (in capita-delitev dediščine po glavah)
- bližnji predniki izključujejo bolj oddaljene.

3 c) POLBRATJE IN POLSESTRE

- dedujejo osebe, ki imajo z zapustnikom samo enega skupnega prednika, delijo si po enakih delih (in capita)
- namesto polbratov in polsester lahko dedujejo **njihovi otroci na podlagi vstopne pravice**

4 d) OSTALI KOGNATI

- krvni sorodniki- bližnji sorodniki izključujejo bolj oddaljene. Niso omejeni do 6. kolena. Več enako oddaljenih sorodnikov **deduje po ENAKIH DELIH**.

5 e) OSTALI

- **vdova** redno ne more dedovati, zanjo je treba poskrbeti posebej če je brez dote in premoženja. Če so z njo dedovali do trije zapustnikovi dediči je dobila **četrtno premoženja**, sicer pa **enak delež z ostalimi** sodediči. Največ 100 funtov zlata. Če je dedovala skupaj s svojimi otroci, na svojem deležu ni dobila last. pravice temveč le užitek. Svojo pravico je lahko uveljavljala tudi zoper oporočne dediče.
- **nezakonski otroci** niso očetovi sorodniki. Intestatno dedujejo samo po mami in njenih sorodnikih. Vendar pa so otroci konkubine (priležnice), ki jih je bil oče priznal, skupaj s svojo materjo, dobili 1/6 dediščine, če oče ni zapustil zakonskih otrok ali vdove
- **posinovljenec** deduje po naravnem očetu in po posinovitelju

OPOROČNO DEDOVANJE

- OPOROKA – **enostranski pravni posel za primer smrti**, z njo zapustnik postavi enega ali več dedičev, v oporoki oporočitelj izrazi svojo **poslednjo željo**, zato jo sme **vsak trenutek spremeniti**, z oporoko se določi dediča, odredi volilo, postavi oporočnega varuha, osvobodi sužnja, določi nalog..., **bistvena je postavitev dediča**, veljavna oporoka, je bila že sama po sebi časovno omejena.
- DEDIČ – mora biti **določena oseba**, lahko je **postum** – zapustnikov otrok, ki ob napravi oporoke še ni rojen. Dediča mora oporočitelj postaviti sam. Izbira ne more biti prepuščena tretji osebi. Zmota v osebi povzroči

ničnost. Postavi se lahko enega ali več dedičev, ki dedujejo enake ali različne deleže. Kot zanimivost, kako pomembna je bila postavitvev dediča, je treba omeniti, da so imeli še po klasičnem pravu za nezapisane vse oporočne odredbe, ki so bile zapisane pred postavitvijo dediča oz. pred omembo njegovega imena.

- TAJNA OPOROKA – zapustnik zaradi svoje varnosti ne imenuje dediča v oporoki, ampak ga imenuje v kodicilu, v posebni listini, ki je ločena od oporoke

1. OPOROČNA SPOSOBNOST

- AKTIVNA OPOROČNA SPOSOBNOST – **pogoj za napravo veljavne oporoke**, je kombinacija poslovne in pravne sposobnosti. **Veljavno oporoko** lahko sestavi le odrasel pater familias, ki ima svoje premoženje; ženska jo lahko sestavi le z varuhovim sodelovanjem; sin lahko napravi oporoko samo glede premoženja, ki ga je pridobil neodvisno od očeta (kot vojak ali uradnik-**bona castrensia** ter **bona quasi castrensia**). Oporoke ne morejo sestaviti umobolni, zapravljevci, nedorasli, tujci, sužnji, na smrt obsojeni...
- PASIVNA OPOROČNA SPOSOBNOST – **sposobnost osebe biti subjekt oporoke**, sposobnost osebe, da je veljavno postavljena za dediča, volilojemnika ali oporočnega varuha. Pasivne oporočne sposobnosti nimajo tujci, na smrt obsojeni, deportirani, pravne osebe (*so izjeme*), sužnji (*razen če se mu z oporoko podeli prostost*).

1 a) POSTAVITEV DEDIČA NA DOLOČENO STVAR

- * Dedič je zapustnikov **vesoljni naslednik**, ki deduje zapustnikovo **celotno premoženje**, ali njegov **aliquotni del** kot **sodedič**. Če je bil dedič postavljen **na določeno stvar**, je nastal problem **resnične zapustnikove volje**. Oporočnik je sicer govoril o dediču (vesoljno nasledstvo), naklonil pa mu posamezno stvar, kar je bilo značilno za **volilojemnika**.
- če je zapustnik dediču naklonil posamezno stvar je nastal **problem resnične zapustnikove volje in izjave**, oziroma kaj je zapustnik mislil s pojmom »dedič«. Izraz dedič je avtomatsko preprečil intestatno dedovanje (v veljavi ostanejo vse oporočnikove odredbe).
- če je bil **en sam dedič** postavljen na določeno stvar je **pridobil celotno dediščino**
- če je bilo **dedičev več**, je **dobil stvar**, ki mu jo je zapustnik naklonil **in solastnino na ostalem premoženju** če stvar ni dosegla njegovega dednega deleža, če ga je presegla je bil njegov delež večji od ostalih
- **po Justinijanovem** pravu se štejejo dediči postavljeni na določeno stvar za **volilojemnike**. Ker pa je zapustnik uporabil **izraz dedič**, prepreči **intestatno dedovanje**, kar pomeni, da ostanejo **v veljavi** ostale oporočnikove odredbe.

2 b) POGOJNA POSTAVITEV DEDIČA *pogoj=>ČE!

- oporočnik je lahko postavil dediča pod **odložnim (suspenzivnim) pogojem**, nikakor pa **ne** pod **razveznim (resolutivnim) pogojem** (zaradi načela **semel heres, semper heres: enkrat dedič, vedno dedič**)
- **nemogoče in nedopustne** pogoje so šteli za **nezapisane**, tako da je oporoka lahko ostala v veljavi
- **nesmiselni in kaptorni** (ki nasprotujejo splošnim pravnim načelom) pogoji so povzročili ničnost oporoke
- **rok** se je štel za nezapisanega

- **Vdova je lahko dedovala pod suspenzivnim pogojem, da se ne poroči.** Dedovala je tako, da se je zavezala s pogodbo, da bo v primeru poroke vrnila volilo oziroma dediščino (**Scaevola**).

3 c) SUBSTITUCIJA

- pogojno je postavljen le substitut (nadomestni dedič), ki deduje pod pogojem, da prvopostavljeni dedič **ne bi hotel** ali **mogel** dedovati
- s pomočjo substitucije zapustnik zagotovi oporočno in prepreči neoporočno dedovanje
- VULGARNA SUBSTITUCIJA – zapustnik postavi substituta za primer, da prvopostavljeni dedič ne bi dedoval, lahko določi več substitutov, lahko dediče substituirata enega drugemu, ali vsakemu dediču postavi svojega substituta, načelo – **če vmesni substitut odpade, je substitut postavljen prvopostavljenemu dediču – substitutus substituto, substitutus instituto. (*instituto-dedič)**. Substitut bo dedoval, ko se bo pogoj izpolnil. Oporočnik lahko substitutu določi drugačen delež, kot ga je institutu.
- PUPILARNA SUBSTITUCIJA – oče je postavil substituta svojemu nedoraslemu otroku (impuberes) za primer, če bi otrok sicer dedoval, a bi umrl preden bi bil polnoleten in preden bi bil sposoben sestaviti lastno oporoko. Učinkuje le do otrokove doraslosti. Pupilarna vsebuje tudi vulgarno, da torej substitut deduje, če bi otrok ne dedoval za oporočnikom (od Marka Avrelija naprej)
- KVAZIPUPILARNA SUBSTITUCIJA – oporočnik je smel postaviti substituta svojemu umobolnemu ali nememu otroku, če mu je naklonil vsaj zakoniti delež. Substitut je moral biti nekdo izmed potomcev umobolnega ali zapustnikovih potomcev (če so seveda obstajali – drugače kdorkoli). Če ozdravi ali doživi svetel trenutek substitucija izgubi svojo veljavo.
- FIDEIKOMISORIČNA – gre za to, da zapustnik naroči dediču koga naj postavi za svojega dediča – danes ni več dopustna. Šlo je v glavnem za **družinski fideikomis**, da se premoženje ne bi razdrobilo

2. OBLIKE OPOROKE

- oporoka je **obličen pravni posel mortis causa**
- sčasoma se obličnosti pri napravi oporoke zmanjšujejo in odpravljajo

a) OBLIKE OPOROKE PO CIVILNEM PRAVU

Pred mancipacijsko oporoko je rim poznal **oporoko pred komiciji**, to ni bila oporoka v pravem pomenu besede, ampak le javna posinovitev in določitev posinoveljenca za vesoljnega naslednika; v primeru da oporočitelj ni imel suus heredes. Druga možnost je bila **oporoka na bojnem polju**, kjer je vojak sovojakom izjavil poslednjo voljo, če bo padel v bitki.

- MANCIPIJSKA OPOROKA – oporočnik tik pred smrtjo vpričo 5 prič in tehtničarja odsvoji premoženje familiae emptorju in mu naročil kako naj ga porazdeli. Familiae emptorja poštenje zavezuje, da spoštuje zapustnikova načela. Problem je nastal, če oporočnik ni takoj umrl in je zaradi odsvojitve ostal brez premoženja
- OPOROKA PER AES ET LIBRAM – oporočnik vpričo 5 prič in tehtničarja navidezno odsvoji premoženje familiae emptorju in mu naroči kako naj ga porazdeli. Familiae emptor je izrecno izjavil, da pridobiva premoženje v varstvo zato, da bo odsvojitelj lahko napravil oporoko. Oporočnik je še naprej ostal lastnik svojega premoženja. Navidezni odsvojitvi je sledilo **naročilo** glede njegove porazdelitve, postavitve varuha,

osvoboditve sužnjev itd.. Oporoka se je s časoma oddaljila od njene realizacije (na ta način so delali oporoko pred smrtjo-ni bila zapustnikova »zadnja ura«). Možna je pozabljivost oporočnikovih »želja«.

- OPOROČNA LISTINA – sprva je bila le opora spominu. Da familiae emptor ne bi pozabil podrobnosti oporočnih navodil in da priče ne bi slišale, kaj hoče komu nakloniti, je zapustnik po navidezni odsvojitvi premoženja, z mancipacijo izročil familiae emptorju (namesto ustne izjave) **listino** (napisano na voščene ploščice), ki je vsebovala njegovo poslednjo voljo. Kasneje se težišče v celoti prenese nanjo, priče jo morajo podpisati in pritisniti nanjo svoje pečate (5 prič).

1 b) OBLIKE OPOROKE PO PRETORSKEM PRAVU

- POGOJI ZA VELJAVNO OPOROKO – mancipacijska obličnost ni bila več potrebna, če je dedič predložil oporočno listino s podpisi in pečati 7 prič, naklonjeno mu je bilo premoženje v zvezi z oporoko. Pretorski dedič ima zoper civilnega, ki bi sicer dedoval exc. doli.

2 c) OBLIKE OPOROKE PO POSTKLASIČNEM PRAVU

- POGOJI ZA VELJAVNO OPOROKO – lahko je **ustna** ali **pisna**, sodelovati mora **7 prič** (*bonorum possessio secundum tabulas: naklonitev premoženja v skladu z oporoko-če je bilo 7 prič, ni bilo treba preverjati vseh potrebnih elementov za veljavnost oporoke) , rimskih državljanov, odraslih moških, ki so za to **posebej naprošeni**. Izpolnjevati mora **3 pogoje**: imeti mora **pečate in imena 7 prič**; napravljena mora biti kot **enotno pravno dejanje**; **podpisati** jo morajo oporočnik in priče
- LASTNOROČNA OPOROKA ALI **Holografska oporoka** – bila je veljavna tudi če jo je zapustnik napisal in podpisal sam, brez prič. Omejena je bila samo na otroke. (*testamentum parentum inter liberos)
- OPOROKA, NAPRAVLJENA PRED OBLASTVOM – oporočnik svojo poslednjo voljo izjavi **na zapisnik**, oz. da **oporočno listino v hrambo cesarju**. (*testamentum apud acta conditum)
- SLEPI/GLUHONEMI/VOJAKI
Pri slepem mora sodelovati notar, ki na koncu prebere listino. Gluhonemi, ki je izgubil sluh zaradi bolezni (od rojstva **gluhonemi**, ni mogel testirati), lahko sestavi holografsko oporoko. Na deželi je zadostovalo 5 prič. V času epidemij ni bila potrebna hkratna navzočnost vseh 7 prič. Oziroma ni bilo potrebno, da so bile v neposredni zapustnikovi bližini. Vojaki: ni treba prič; za dediče lahko postavi pasivno oporočno nesposobne; za njih tudi ni veljalo načelo (nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest), da ni mogoče dedovati delno po oporoki, delno po zakonu. Vojaška oporoka velja še eno leto po častni odpustitvi iz armije.

3. NEVELJAVNE OPOROKE

1 a) NIČNA OPOROKA

- **oporoka je nična, če je neveljavna že od začetka ali pa postane naknadno neveljavna**
- oporoka je nična, če pri njeni napravi niso izpolnjene vse formalne in materialne predpostavke

2 b) NAKNADNO NEVELJAVNA OPOROKA

- zapustnik razveljavi svojo oporoko, če **napravi novo** (naprava nove razveljavi staro, tudi če oporočnik v novi določi, naj ostane stara v veljavi. V tem primeru je oporočni dedič oseba iz druge oporoke, mora pa prepustiti dediču iz prve oporoke premoženje ali njegov del kot fidekomis.)
- zapustnik **delno razveljavi oporoko**, če **prečrta posamezna določila**

- če je bila oporočna listina **uničena**, je bila **razveljavljena**
- če je bila oporočna listina **naključno uničena**, ni bila razveljavljena, če je bilo mogoče **rekonstruirati vsebino**
- oporoka izgubi veljavo po **10 letih**
- oporoka izgubi veljavo če se **pojavi oseba, ki je zapustnikov suus heres** (*rojstvo otroka, posinovitev, pridobitev oblasti nad ženo (in manu-pod moževo oblastjo)*)

3 c) NEVELJAVNA OPOROKA

- oporoka izgubi veljavo če oporočnika zadane **capitis deminutio**
- izjema je **capitis deminutio maxima**, kjer oporoka zaradi fikcije lex Cornelia takoj stopi v veljavo (ko Rimljan pade v ujetništvo)

4 d) ZAPUŠČENA OPOROKA

- če nihče od dedičev noče ali ne more pridobiti dediščine, je oporoka dejansko razveljavljena, saj ni prišlo do izvršitve. Kljub njeni **formalni veljavi**, je izostala njena **dejanska izvršitev (materialno ni izvršena)**.

4. IZPODBOJNE OPOROKE

1 a) FORMALNO NUJNO DEDOVANJE

- FORMALNA NUJNA DEDNA PRAVICA – **pravica zapustnikovih sui heredes, da so omenjeni oz upoštevani v oporoki**. Prezrti zapustnikov sui heredes ima na voljo tožbo **hereditatis petito**.
- oporočnik je smel načelno postaviti za dediča kogarkoli
- njegovo oporočno prostost omejuje le dolžnost, da osebe, ki so njegovi sui heredes v oporoki omeni
- formalno nujno dedovanje se nanaša na formulacijo oporoke, oporoka mora vsebovati omembo **vseh sui heredes**
- oporočnik ni smel prezreti svojih sui heredes, ker je to **povzročilo ničnost ali neveljavnost oporoke**; ker so Rimljani gledali na to, tako, da če pozabi kakšnega sui heredes, da oporoke ni pisal zavestno
- omemba v oporoki pomeni postavitvev dediča na **določen dedni delež ali razdedinjenje**
- za razdedinjenje sprva ni treba navesti razloga; sina je mogel razdediniti poimensko, druge kot skupino
- če je oporočnik **prezrl sina** je to povzročilo **ničnost oporoke**, če je bil prezrt kateri drug suus heres, je oporoka ostala v veljavi (dobil je enak delež kot drugi suiiji ali polovico nasproti zunanjim dedičem). Pretorsko pravo razširi krog na vse zapustnikove potomce ne glede na to ali so bili pod oblastjo ali ne. Moški potomec mora biti razdedinjen poimensko. **Po Justinijanovem pravu vsako preztje, tudi preztje ženske povzroči neveljavnost oporoke - ničnost. Vsako razdedinjenje mora biti poimensko (tudi ženske).** Prezrti svojo pravico uveljavlja s Hereditatis petito.
- Justinijan je v noveli uredil **nujno dedovanje** – nujni dedni upravičenci so bili potomci oz. predniki (če ni bilo potomcev), **oporoknik je lahko razdedinil nujne dediče le takrat, ko je imel za to navesti zadosten razlog, te razlogi pa so bili dani vnaprej (v noveli)**

2 b) MATERIALNO NUJNO DEDOVANJE

- MATERIALNA NUJNA DEDNA PRAVICA – pravica določenih oseb, da izpodbijajo oporoko, če se jih oporočnik ni spomnil s primerno naklonitvijo. Štelo se je da je zapustnik s tem kršil svojo dolžnost (**officium**)
- **QUERELA INOFFICIOSI TESTAMENTI** – **»INOFICIJOZNA TOŽBA«** – tožba zaradi nespoštovanja dolžnosti (officium), oz. tožba s katero se izpodbija oporoko kot neprimerno, zahteva se celotna ali delna razveljavitev oporoke in uvedbo neoporočnega dedovanja. Tožba zastara v 2 letih (po Justinjanu v 5 letih) in je subsidiarna
- AKTIVNA LEGITIMACIJA – tožbo lahko naperi samo oseba, ki bi dedovala kot neoporočni dedič, če bi zapustnik umrl brez oporoke. Tožbe ni smela naperiti oseba, kateri je oporočnik naklonil vsaj **nujni delež**, ki je znašal najprej $\frac{1}{4}$ tistega kar bi dobil po intestatnem dedovanju. Kasneje po Justinjanu pa $\frac{1}{3}$ ali $\frac{1}{2}$. Če je dobil del nujnega deleža prav tako ni smel naperiti te tožbe, ampak je lahko naperil **tožbo za dopolnitev nujnega deleža (actio ad supplendam legitimam)**.

5. PRIDOBITEV DEDIŠČINE

- dediščina pripade dednemu upravičencu, ko zapustnik **umre** ali ko se **izpolni pogoj**
- DEDIČ – imeti mora pasivno oporočno sposobnost ob napravi poroke, kasneje pa je dovolj, da ima pasivno oporočno sposobnost v trenutku, ko dediščino pridobi.
- dediščine ne more pridobiti (po Augustovi zakonodaji) neporočena oseba ali poročena oseba brez otrok (če se je v 100 dneh poročil je lahko pridobil polovico dediščine). Justinijan tega ne pozna več
- PRIDOBITEV DEDIŠČINE – dedič je morali **jasno pokazati voljo, da hoče dedovati**, to je lahko storil z **brezoblično izjavo** ali **s konkludentnimi dejanji**. Zunanji dedič, ki dediščine ni dobil (pridobil) takoj ob pripadu, je bil pred pretorjem vprašan, če bo dedoval. Odgovor je bil nepreklicen, zaradi tega je imel »čas za razmislek« (100 dni, po Justinjanu pa 1 leto). Če dedič v tem času ni izjavil nasprotno, se je štelo, da je **dediščino odklonil**.

1 a) IN IURE CESSIO DEDIŠČINE

- PRIPADLA DEDIŠČINA – dedič je smel z **in iure cessio prenesti pripadlo dediščino na tretjo osebo**, ki je s tem pridobila enak položaj, kot če bi bila sama postavljena za dediča (to je mogel le najbližji agnat, ki je ni pridobil že ob pripadu)
- PRIDOBljena DEDIŠČINA – **dedič je smel z in iure cessio prenesti pridobljeno dediščino na tretjo osebo**, v tem primeru se prenese samo lastnina na stvareh, glede dolgov in terjatev je še vedno zavezan in upravičen dedič
- dedič je smel dediščino tudi prodati: **stipulaciji kupljene in prodane dediščine** (stipulationes emptae et venditae hereditatis)-s katerima sta se stranki dogovorili, da bo prodajalec prenesel na kupca vse, kar bo kot dedič pridobil, kupec pa se je zavezal, da bo povrnil dediču vse, kar bo kot dedič dolžan izpolniti, oz. da

bo zanj vstopil v pravde v zvezi z dediščino.

2 b) ODKLONITEV DEDIŠČINE

- dedič sme dediščino tudi odkloniti, odklonitev je **dokončna**
- za odklonitev se šteje tudi, če dedni upravičenec (delat) ne pridobi dediščine v določenem roku (v **deliberacijskem roku**- je obdobje od smrti zapustnika do izjave o sprejemu (ali odpovedi) dediščine. V tem času je dedič začasni dedič. Rok je sprva znašal vsaj 100 dni, po Justinjanu pa 9 mesecev oz izjemoma 1 leto.)
- če je oporočni dedič, ki je bil hkrati tudi neoporočni dedič, dediščino odklonil da bi se izognil obveznostim iz oporoške, je pretor fingiral da je dedič pridobil dediščino kot oporočni dedič

3 c) TRANSMISIJA – podedovanje dednega pripada

- če je zunanji dedič, ki mu je dediščina pripadla, umrl preden je dediščino pridobil, so smeli v izjemnih primerih dedovati otroci umrlega dediča (do takega primera je prišlo, če dedič dediščine ni pridobil brez svoje krivde – odsoten po državnih poslih in bi mu pretor na prošnjo dovolil bonorum possessio s postavitvijo v prejšnje stanje). V postklasičnem pravu je bila transmisija vedno mogoča, če je testator postavil za dediča svojega potomca in je ta umrl sicer PO zapustnikovi smrti, vendar pred odprtjem oporoške. Po Justinjanovem pravu je prišlo do transmisije, če je umrl dedič preden je poteklo leto od delacije (**delatio**-pripad dediščine). V takem primeru so lahko njegovi dediči do konca tega leta pridobili to dediščino. Do transmisije lahko pride tako pri oporočnem in intestatnem dedovanju.). **Pri transmisiji dedni upravičenec umre ZA zapustnikom, pri vstopni pravici pa PRED zapustnikom.**
- transmisija ima prednost pred substitucijo; substitucija ima prednost pred akrescenco.
TRANSMISIJA>SUBSTITUCIJA>AKRESCENCA

4 d) AKRESCENCA – prirast dediščine

- če med več dediči eden ne deduje ostane njegov **delež prost**
- če ne pride do transmisije in če dediču ni bil določen substitut, pride do akrescence
- prosti delež priraste k deležu ostalih sodedičev
- od akrescence pride ipso iure, brez prošnje ali predlog; z vsemi obremenitvami
- V Avgustovem času je tak delež pripadel fiskusu

5 e) COLLATIO-kolacija

- COLLATIO – **všetjje premoženja enega sodediča v zapuščino pred opredelitvijo dednih deležev**
- COLLATIO EMANCIPATI – kadar so dedovali emancipirani otroci skupaj z naravnimi in adoptiranimi otroci, so lahko otroci, ki so bili do zapustnikove smrti pod njegovo oblastjo zahtevali všetjje premoženja emancipiranih otrok v zapuščino, v poštev pride samo pri neoporočnem dedovanju, dediči morajo to izrecno zahtevati. Kolacija se je lahko izvedla tudi tako, da so emancipantovo premoženje odšteli od njegovega dednega deleža.

- COLLATIO DOTIS – če je zakonska zveza prenehala je hči dobila doto nazaj, zato je bila ta predmet kolacije
- KOLACIJA PO JUSTINIJANOVEM PRAVU – lahko jo zahteva vsak potomec, mogoča je pri oporočnem in neoporočnem dedovanju, predmet kolacije so darila, ženitna darila, dota...

6 f) PRAVNE POSLEDICE PRIDOBITVE DEDIŠČINE

- dedič je zapustnikov **vesoljni naslednik**
- s pridobitvijo dediščine postane **lastnik zapustnikovih stvari in nosilec stvarnih pravic**. Najkasneje po pretorskem pravu preidejo na dediča tudi **dolgovi in terjatve**
- pridobitev se **izvrši naenkrat**, brez posebnih pridobitnih načinov
- zaradi **konfuzije (confusione)** ugasnejo morebitne medsebojne služnosti in zastavne pravice
- če je **dedičev več**, postanejo **solastniki** zapuščinskih stvari, na njih pridobijo **miselne deleže**
- vsak dedič sme z **actio familiae eriscundae** zahtevati delitev skupnega premoženja
- terjatve in dolgovi se med sodediče porazdelijo sorazmerno z njihovimi deleži

7 g) OMEJITEV DEDIČEVE ODGOVORNOSTI ZA ZAPUSTNIKOV DOLGOVE

- na dediča so prešli tudi zapustnikovi dolgovi
- za zapustnikove dolgove dedič odgovarja z vsem svojim premoženjem (njegovo in podedovano premoženje se lijeta v eno), zato je pridobitev dediščine lahko usodna. Po drugi strani pa je prezadolžen dedič lahko povzročil, da upniki iz dediščine niso dobili svojega poplačila. Da bi se bilo mogoče izogniti takim in podobnim NEVŠEČNOSTIM, je pretor uvedel **4 pravne dobrote (beneficium)**:
- **1.) BENEFICIUM ABSTINENDI** – **suus heres se ni mogel odpovedati dediščini, ker jo je pridobil (pripad in pridobitev nastopita istočasno), v trenutku zapustnikove smrti**, vendar pretor zavrne tožbe zapuščinskih upnikov zoper suus heresa, če se ta ni vtikal v zapuščinske zadeve. S to pravno dobroto se je suus heres vzdržal dedovanja, zanjo ni bilo treba zaprositi. Nedorasli jo je imel če tudi se je vtikal v dediščinske zadeve. V takem primeru je dedoval substitut oziroma je prišlo do zapuščinskega konkurza. Vzdržani dedič je po Justinjanu še 3 leta potem lahko pridobil dediščino. Če se je vzdržal ni mogel uveljavljati nobenih dediščinskih pravic, lahko pa je zahteval volilo. Če se je dedovanja vzdržal oporočni dedič, je oporoka kljub temu ostala v veljavi.
- **2.) COMMODUM SEPARATIONIS** – **suženj**, ki je bil z oporoko osvobojen in postavljen za dediča, se ni mogel odpovedati dediščini, ker bi se s tem **odrekel prostosti**, če se **ni vtikal v dediščinske zadeve**, je pretor ločeno obravnaval podedovano premoženje in premoženje, ki ga je osvobojenec pridobil kot svoboden človek, **odgovornost za upnikove dolgove je bila omejena samo na podedovano premoženje**
- **3.) BENEFICIUM SEPARATIONIS** – pretor na zahtevo zapuščinskih upnikov dovoli **ločitev dediščine od premoženja prezadolženega dediča**, če ne bi bilo ločitve, bi se premoženje zlilo in upniki bi ostali brez poplačila; vendar pa če dediščina ni zadostovala za poplačilo vseh terjatev niso mogli nič več terjati od dediča. (po Justinjanovem pravu je bilo treba ločitev zahtevati v 5 letih od pridobitve dediščine)
- **4.) BENEFICIUM INVENTARII** – po Justinjanovem pravu je bilo mogoče **odgovornost dediča omejiti na vrednost podedovanega premoženja**, dedič je moral napraviti inventar zapuščine, sodelovali so notar in

priče. K popisu so bili povabljeni tudi voliljemniki, ki so jih lahko nadomestile tudi tri priče. Če je pri popisovanju zagrešil kako nepoštenost je moral povrniti dvojno. Upniki niso bili poplačani v kvoti ampak **po vrsti** – tako kot so se javljali, dokler ni izčrpal vrednosti podedovanega premoženja.

- **SPORAZUM Z UPNIKI (mandat)** – dedič se je lahko z upniki sporazumel, da bo dediščino pridobil kot njihov mandatar, s tem je bila **odgovornost za dolgove dejansko omejena na vrednost podedovanega premoženja**. To izvira iz samega mandata, da mandatar ne sme imeti ne koristi ne stroškov.

6. HEREDITATIS PETITIO

- STVARNOPRAVNA TOŽBA, podobna reivindikaciji, s katero je dedič uveljavljal svojo dedno pravico (formalna nujna dedna pravica).
- AKTIVNO LEGITIMIRAN je **civilni dedič**
- PASIVNO LEGITIMIRAN je **tisti, ki je posedoval vso dediščino, njen del ali posamezno dediščinsko stvar**, pa dediču ni priznaval dedne pravice, legitimiran je lahko tudi fiktivni posestnik, ki je pred litiskontestacijo dolozno opustil posest na stvari, oziroma se je spustil v pravdo kot posestnik, čeprav to v resnici ni bil.
- Če bi toženec dediču ne oporekal dedne pravice, pač pa bi oporekal zapustnikovo in s tem dedičevo lastninsko pravico na sporni stvari, bi moral dedič tožiti z rei vindikacijo.
- tožba vsebuje **restitutorno klavzulo** (toženec je moral vrniti tudi tisto premoženje, ki ga je kot dedič izterjal oz. pridobil).
- Kdo mora kaj vrniti?: Dobroverni posestnik: plodove, ki jih še ima, kupnino za prodane dediščinske stvari, ki jo je še imel; Zloverni: polno vrednost (tudi fructus percipiendi), dediču je moral vrniti celotno vrednost prodane stvari; kot nepristni poslovodja brez naročila je odgovoren za naključno škodo. Dobroverni in zloverni sta oba upravičena do potrebnih potroškov do litiskontestacije. Dobroverni je lahko zahteval povračilo vseh ostalih potroškov, zloverni pa le koristnih kolikor je zapuščina še obogatena.

7. INTERDIKT QUORUM BONORUM (za bonorum possessorja)

* **bonorum possessor**-dedič (po pretorskem pravu), »posestnik premoženja« (de FACTO dedič)

- bonorum possessor ni mogel naperiti hereditatis petitio, pretor mu je dal na voljo interdictum quorum bonorum
- interdikt je bil namenjen PRIDOBITVI POSESTI
- AKTIVNO LEGITIMIRAN je **bonorum possessor** – pretorski dedič
- PASIVNO LEGITIMIRAN tisti, ki je kot dedič posedoval dediščinske stvari
- bonorum possessor lahko iztoži podedovane pravice tako, da pretor fingira da je civilni dedič

8. DEDIŠČINA BREZ DEDIČA (bona vacanta)

- če je zapuščina ostala brez dediča je **pripadla državi**
- če je bila zapuščina **aktivna, je fiskus poplačal zapuščinske upnike**

- če je bila zapuščina **pasivna, jo je fiskus prepustil zapuščinskim upnikom, da so izvedli konkurz**
- ker ni prišlo do dedovanja po oporoki, so s tem izgubile veljavo tudi vse osvoboditve sužnjev. Zato je smel suženj ali kdo drug ponuditi upnikom varščino glede poplačila njihovih terjatev in je nato pridobil dediščino.

9. DEDNA NEVREDNOST

- dedič v določenih primerih **NI SMEL OBDRŽATI DEDIŠČINE**: če se je **hudo pregrešil zoper zapustnika** (ni mu pomagal ko je bil umobolen ali v ujetništvu; določno ali iz malomarnosti zakrivil njegovo smrt; če je še za časa zapustnikovega življenja podaril dediščino komu drugemu), če se je **pregrešil zoper oporoko** (kot intestatni dedič prikrival oporoko; nasilno ali z zvijačo pripravil zapustnika do naprave oporoke; jo s poneverbo spremenil; jo neutemeljeno izpodbijal s *querela inofficiosi testamenti* ; zapustnika oviral pri testiranju), če se je **pregrešil zoper pravni predpis** (dediščino prepustil osebi, ki je bila **incapax** (neprimerna, nevredna))

VOLILA

- VOLILO je **enostranska poslednjevoljna oporočnikova odredba, s katero nakloni določeni osebi neko premoženjsko korist**
- VOLILOJEMNIK je zapustnikov singularni naslednik, zato **ne odgovarja za zapustnikove dolgove**, vendar **ni upravičen izterjevati zapustnikovih terjatev**, biti mora pasivno oporočno sposoben, lahko ima substituta. Volilojemnik je lahko določen v oporoki ali kodicilu, ki je potrjen v oporoki.

1. VRSTE IN PREDMET VOLIL

1 a) VINDIKACIJSKO VOLILO

- predmet volila je lastninska ali druga stvarna pravica, ki jo zapustnik nakloni volilojemniku
- volilojemnik pridobi pravico v trenutku, ko dedič pridobi dediščino
- predmet volila je le stvar, ki je morala biti zapustnikova v trenutku naprave oporoke in ob njegovi smrti. Izjemoma je za nadomestne stvari veljalo, da morajo biti zapustnikove le ob njegovi smrti.

2 b) DAMNACIJSKO VOLILO

- ustvarja **kvazikontraktno obligacijsko razmerje stricti iuris** med dedičem in volilojemnikom
- dedič mora volilojemniku prepustiti voljeno stvar
- volilojemnik lahko terja izpolnitev volila s tožbo **actio certi/inceerti ex testamento** , ki se glasi na **2x** vrednost stvari
- predmet volila zapustnikova stvar, dedičeva stvar ali stvar tretje osebe
- če gre za stvar tretje osebe jo mora dedič kupiti in izročiti volilojemniku. Če je lastnik ni hotel prodati, je moral plačati volilojemniku njeno vrednost. Če je zapustnik stvar odsvojil po napravi oporoke, se je štelo, da je volilo preklical.

3 c) VOLILO SINENDI MODO

- ustvarja obligacijo stricti iuris med dedičem in volilojemnikom, ki določa da si **volilojemnik stvar sam vzame**
- dedič mora volilojemniku dovoliti, da si vzame voljeno stvar. Pri tem ga ne sme ovirati, a ni dolžan storiti ničesar
- predmet volila je stvar ki je zapustnikova ali dedičeva ob zapustnikovi smrti, nikakor pa ne more biti stvar tretje osebe

2. OMEJEVANJE VOLIL

Rimsko pravo ni bilo naklonjeno preveliki radodarnosti volil, ki so šla na račun dediča.

1 a) KATONOVO PRAVILO

- volilo, ki ne bi bilo veljavno, ko bi zapustnik umrl takoj ob napravi oporoke, ni moglo konvalidirati (postati naknadno veljavno). Izjema od tega so bila le volila odrejena pod pogojem.

2 b) VOLILA ZA KAZEN

- če je zapustnik pogojno odredil volilo zato, da bi s tem dediča **prisilil k dejanju**, volilo ni veljalo. Ker zapustnikov namen ni bil nakloniti premoženjsko korist volilojemniku, marveč pritisniti na dediča, je štelo klasično pravo taka volila za **neveljavna**.
- po Justinijanovem pravu je tako volilo veljavno, kolikor ni zapustnik od dediča zahteval nekaj protipravnega, naravno oporečnega ali sramotnega.

3 c) VOLILA NEDOLOČENIM OSEBAM

- volila nedoločenim osebam so **neveljavna** (kdor prvi pride na pogreb.....), ker jim je rimsko pravo odrekalo pasivno oporočno sposobnost.

4 d) NAKNADNO NEVELJAVNA VOLILA

- če izgubi veljavo oporoka
- če je voljena stvar uničena
- če volilojemnik umre ali ni pasivno oporočno sposoben
- če je volilojemnik že prejel voljeno stvar neodplačno od zapustnika – **concursum duarum causarum lucrativarum**
- če ga zapustnik **prekliče izrecno ali s konkludentnim dejanjem** (prečrta volilojemnikovo ime)
- če zapustnik **voli volilojemniku drugo stvar tako, da je razvidno, da hoče s tem razveljaviti prejšnje volilo**
- **LEX FURIA TESTAMENTARIA** – določa da vrednost volila **ne sme presegati 1000 asov**. Če volilojemnik vzame več mora vrniti 4x vrednost presežka
- **LEX VOCONIA** – nobeno volilo **ne sme biti večje od dednega deleža**
- **LEX FACIDIA** – dediču mora po izpolnitvi volil ostati 1/4 dediščine ali dednega deleža.

3. PRIDOBITEV VOLIL

- ko zapustnik **umre oz ko se odpre oporoka**, pridobi volilojemnik UPANJE, da bo volilo pridobil (**dies cedens**)
- upanje je pogojno, saj bo volilojemnik volilo pridobil samo, če bo dedič oporočno dedoval
- DIES VENIENS - ko **dedič pridobi dediščino**, volilojemniku vindikacijskega volila pripade stvarna pravica, oz volilojemnik sinendi modo in damnacijski volilojemnik pridobita kvazikontraktno terjatev nasproti dediču.
- če je bila več volilojemnikom voljena ista stvar oz. ista terjatev nasproti dediču, so postali solastniki oz. vsak je smel terjati enak delež od dediča. Če eden od volilojemnikov volila ni pridobil, je prosti delež prirastel ostalim volilojemnikom.

FIDEIKOMISI

- FIDEIKOMIS – brezoblična oporočnikova prošnja s katero je prosil fiduciarja, naj določeni osebi nakloni neko dajatev ali storitev
- FIDUCIAR – oseba, ki ji je **fideikomis naložen**, dedič, volilojemnik, obdarjenec, vsak, ki je iz zapuščine kaj dobil, celo fiskus
- FIDEIKOMISAR – oseba, ki ji je bil **fideikomis namenjen**
- PREDMET FIDEIKOMISA – posamezna stvar, neka storitev ali prepustitev celotne dediščine (vesoljni fideikomis – z njim je bilo mogoče razveljaviti pravilo **Semel heres, semper heres**=>enkrat dedič, vedno dedič)
- Zapustnik je lahko fideikomisarju postavil substituta
- FIDEIKOMISORIČNA SUBSTITUCIJA – prvemu fideikomisarju je bilo naloženo, naj predmet fideikomisa po določenem času prenese na novega fideikomisarja. V tem primeru ni veljalo pravilo substitutus substituto, substitutus instituto (če vmesni substitut odpade, je substitut postavljen prvopostavljenemu dediču). Fideikomisorična substitucija je bila lahko odrejena tako, da je moral fiduciar prepustiti dediščino članu iste družine (prosta izbira kateremu). V takem primeru govorimo o **družinskem fidekomisu**. Družinski fideikomis je izgubil veljavo po četrti naklonitvi oz., če ni bilo nobenega družinskega člana, komur bi ga bilo mogoče nakloniti.
- ODREDITEV FIDEKOMISA – fideikomis ni vezan na oporoko, ne zahteva se nobena obličnost, možen je **ustni fideikomis (po Justinjanu)**.
- Kolikor je bil predmet posamična stvar (ali nekaj stvari) je bil fideikomis podoben volilu. Zato so glede pripada veljala enaka pravila kot pri volilih. Justinjanovo pravo je volila in tovrstne fidekomise izenačilo. Volilojemniku in fideikomisarju je ostala tožba **actio certi/incerti ex testamento**.

VESOLJNI FIDEIKOMIS

- VESOLJNI FIDEIKOMIS – če je predmet fideikomisa celotna dediščina ali njen del; s takim fidekomisom je bilo mogoče bremeniti le dediča ali fideikomisarja, ki je od dediča prejel vesoljni fideikomis.
- IZVEDBA – dedič je fideikomisarju za en novčič odsvojil celotno dediščino oz. svoj del. **Vesoljni fideikomisar**

je postal zapustnikov vesoljni naslednik in je bil odgovoren tudi za njegove dolgove; kar sta dosegla s sklenitvijo stipulacij o kupljeni in prodani dediščini-stipulationes emptae et venditae hereditatis (brez tega bi prešla le lastninska pravica).

- zaradi tega, ker **dedič ni imel ničesar od dediščine**, se je pogosto dogajalo, da se je dediščini odpovedal. Zato se je tudi **pri vesoljnem fideikomisu uveljavilo, da je imel dedič pravico do 1/4 dediščine po Lex Falcidia**
- če je dedič zahteval 1/4 dediščine je bil on zapustnikov vesoljni naslednik, vesoljni fideikomisar pa je imel vlogo volilojemnika
- **za dolgove je odgovarjal samo fideikomisar, če dediču ni nič ostalo; drugače sta odgovarjala glede na njuna dedna deleža**
- če dedič ni hote dedovati zato, da bi preprečil fideikomis, ga je pretor prisilil da deduje. Potem dedič tudi do 1/4 dediščine po Lex Falcidia ni bil upravičen, vendar pa tudi za dolgove ni odgovarjal
- nasproti fideikomisarju je bil dedič glede zapuščinskih stvari odgovoren za skrbnost kot v lastnih zadevah. Hkrati pa so bile po Justinjanovem pravu nične odsvojitve dediščinskih stvari v škodo fideikomisarja.